

**SÖZCÜKLERİN ANLAMBİLİMİ (SÖZCÜK TÜRLERİNE
ANLAMBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM)**

Elif ARI

Doktora Tezi

Danışman: Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Uşak

Ocak, 2025

**SÖZCÜKLERİN ANLAMBİLİMİ (SÖZCÜK TÜRLERİNE
ANLAMBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM)**

Elif ARI

DOKTORA TEZİ

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Uşak

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ocak, 2025

ÖZET

SÖZCÜKLERİN ANLAMBİLİMİ (SÖZCÜK TÜRLERİNE ANLAMBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM)

Elif ARI

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ocak 2025

Danışman: Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Dil, insan iletişiminin temel aracı olup, düşünce ve duyguların ifade edilmesinde kritik bir rol oynayan karmaşık bir sistemdir. Dilin bileşenleri fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel olarak sınıflandırılırken, anlam bu bileşenlerin etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Bu tez, dil ve anlam arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin dilbilimsel, anlambilimsel, felsefi ve psikolojik açılardan nasıl incelendiğini araştırmaktadır.

Araştırmada, Türkiye Türkçesindeki sözcük türlerinin yapılarını ve işlevlerini ele alarak, dilin yapısal bütünlüğünü ve işlevsel etkinliğini nasıl sağladığını inceler. Sözcük türlerinin tanımı ve sınıflandırılması üzerine yapılan literatür taraması, dilbilimcilerin farklı yaklaşımlarını ve bu yaklaşımların dil bilgisi araştırmalarındaki önemini ortaya koyar.

Tezin ana bölümleri, literatür, yöntem ve bulgular olmak üzere üç ana başlıkta toplanmıştır. Literatür bölümünde, Türkiye Türkçesinde kullanılan isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem ve fiil türleri detaylı bir şekilde incelenmiş, her bir türün tanımı, işlevi ve dil içindeki yeri literatür örnekleri ile açıklanmıştır. Yöntem bölümünde, araştırmanın nasıl yapıldığı ve hangi tekniklerin kullanıldığı detaylandırılmış, bulgular bölümünde ise elde edilen sonuçlar analiz edilmiştir.

Bu tez, dilin yapısal özelliklerini ve anlamın dinamik doğasını anlamaya yönelik önemli bir katkı sağlamaktadır. Dil ve anlam arasındaki karmaşık ilişkiyi derinlemesine inceleyerek, dilbilimsel çalışmalara ve insan zihninin dil aracılığıyla nasıl işlediğine dair yeni perspektifler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *sözcük türü, anlambilim, geçişkenlik, isim, fiil*

ABSTRACT

SEMANTICS OF WORDS (A SEMANTIC APPROACH TO WORD TYPES)

Elif ARI

Department of Turkish Language and Literature

Uşak University Graduate Education Institute, January 2025

Advisor: Prof. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

Language, being the primary tool of human communication, plays a critical role in expressing thoughts and emotions. Its components are classified as phonetic, morphological, syntactic, and semantic, with meaning emerging from the interaction of these components. This thesis investigates the relationship between language and meaning, and how this relationship is examined from linguistic, semantic, philosophical, and psychological perspectives.

The research examines the structures and functions of word classes in Turkish, exploring how these classes ensure the structural integrity and functional efficiency of the language. The literature review on the definition and classification of word classes highlights the different approaches of linguists and the importance of these approaches in grammatical studies.

The main sections of the thesis are divided into three major headings: word classes, method, and findings. The word classes section provides a detailed analysis of the types of nouns, adjectives, pronouns, adverbs, prepositions, conjunctions, interjections, and verbs used in Turkish, explaining each type's definition, function, and place in the language with literature examples. The method section elaborates on how the research was conducted and the techniques used, while the findings section analyzes the results obtained.

This thesis makes a significant contribution to understanding the structural features of language and the dynamic nature of meaning. By deeply examining the complex

relationship between language and meaning, it offers new perspectives on linguistic studies and how the human mind operates through language.

Keywords: *word types, semantics, transitivity, noun, verb*

ÖN SÖZ

. Dil, insanlığın en temel iletişim aracı olarak, düşünce ve duyguların aktarımında vazgeçilmez bir rol oynamaktadır. Dilin yapısal ve anlamsal bileşenlerini anlayarak, bu karmaşık sistemin nasıl işlediğini ve nasıl etkili bir şekilde kullanıldığını daha iyi kavrayabiliriz. Bu tez, dil ve anlam arasındaki karmaşık ilişkiyi ve bu ilişkinin çeşitli disiplinler tarafından nasıl ele alındığını incelemek amacıyla hazırlanmıştır

Bu araştırma sürecinde, beni her zaman destekleyen ve teşvik eden danışmanım Prof. Dr. Ahmet Akçataş'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Onun değerli yönlendirmeleri ve eleştirileri olmadan bu çalışmayı tamamlamak mümkün olmazdı.

Bu süreç boyunca manevi desteğini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma da minnettarlığımı ifade etmek isterim. Onların sabrı, anlayışı ve teşviki, bu yolculukta bana güç verdi.

Son olarak, bu çalışmanın dilbilim alanına katkı sağlamasını ve dilin yapısal ve anlamsal özelliklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmasını umuyorum. Dilin ve anlamın dinamik doğasını inceleyerek, insan zihninin dil aracılığıyla nasıl işlediğine dair yeni perspektifler sunmayı amaçladım. Bu bağlamda, tezin ileride yapılacak araştırmalar için bir referans kaynağı olmasını dilerim.

Elif Arı

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı-Soyadı : Elif Arı

Ortaöğretim ve Lise : Mardin Anadolu Lisesi

Lisans Mezuniyeti : Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Yayınlar

- Akçataş, A., & Arı, E. (2018). ANLAMBİLİMİNİN EŞ ANLAMLILIK SORUNU. Avrasya Dil Eğitimi Ve Araştırmaları Dergisi, 2(2), 126-152.
- Arı, E. (2021). Ataç'ın Sözcükleri ve Dile Müdahale Konusu. Akademik Dil Ve Edebiyat Dergisi, 5(4), 2303-2321. <https://doi.org/10.34083/akaded.1008596>
- Arı, E., & Akçataş, A. (2024). Türkiye Türkçesi Sözcük Türleri Araştırmalarında Eylemlerin Tasnifine Genel Bir Bakış. Akademik Dil Ve Edebiyat Dergisi, 8(1), 200-216. <https://doi.org/10.34083/akaded.1440627>
- Arı, E., & Akçataş, A. (2024). Türkiye Türkçesi Sözcük Tasniflerinde Eylemsilerin Görünümü Üzerine. Gelecek Vizyonlar Dergisi,) 8(1), 18-29.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	vi
ÖZ GEÇMİŞ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
2. Araştırma Soruları ve Hipotezler	3
2.1. Araştırma Soruları	3
2.2. Hipotezler	4
3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları.....	5
3.1. Araştırmanın Kapsamı.....	5
3.2. Araştırmanın Sınırları.....	6
4. Tezin Yapısı	7
1. BÖLÜM: LİTERATÜR TARAMASI.....	8
1.1. Sözcük Türleri Hakkında.....	8
1.1.1. Tasnifler	9
1.1.2. Sözcük Türleri.....	19
1.1.2.1. İsim/Ad.....	19
1.1.2.2. Sıfat/Önad	24
1.1.2.3. Zamir/Adıl.....	28
1.1.2.4. Zarf/Belirteç	32
1.1.2.5. Edat/İlgeç	36
1.1.2.6. Bağlaç.....	39
1.1.2.7. Ünlem.....	42
1.1.2.8. Fiil/Eylem.....	44
1.1.2.9. Fiilimsi/Eylemsi	50
1.2. ANLAMBİLİM VE SÖZCÜK TÜRLERİ.....	52
1.2.1. Anlambilimin Tanımı ve Önemi.....	52
1.2.2. Adlandırma Zorunluluğu	55
1.2.3. Sözcük Türlerinin Anlambilimsel Analizi	56

1.2.4. Dilbilimde Sözcük Türlerinin Geçişkenliği	59
1.2.4.1. Geçişkenlik Kavramı.....	59
1.2.4.2. Geçişkenliğin Oluşumları.....	60
1.2.4.3. Geçişkenlik Örnekleri	70
1.2.5. Türkçede Sözcük Türleri ve Anlambilim.....	72
1.2.6. Türkçenin Dil Yapısı.....	73
1.2.7. Türkçede Sözcük Türlerinin Anlambilimsel İncelenmesi.....	75
2. BÖLÜM: YÖNTEM.....	76
2.1. Araştırma Tasarımı.....	76
2.2. Veri Toplama Yöntemleri	79
2.3. Metin Analizi.....	80
2.3. Veri Analizi Yöntemleri	80
3. BÖLÜM: BULGULAR	82
3.1. Sözcük Türleri ve Anlambilim	82
3.1.1. İsimler	85
3.1.1.1. İsimlerin Tanımı ve Kapsamı.....	85
3.1.1.2. İsimlerin Anlambilimsel Özellikleri	88
3.1.1.3. Kullanım Örnekleri	90
3.1.1.4. İsimlerin Geçişkenlik Durumları	93
3.1.2. Sıfatlar.....	96
3.1.2.1. Sıfatların Tanımı ve Kapsamı	96
3.1.2.2. Sıfatların Anlambilimsel Özellikleri.....	99
3.1.2.3. Kullanım Örnekleri	100
3.1.2.4. Sıfatların Geçişkenlik Durumları	117
3.1.3. Zarf	119
3.1.3.1. Zarfların Tanımı ve Kapsamı	119
3.1.3.2. Zarfların Anlambilimsel Özellikleri.....	121
3.1.3.3. Kullanım Örnekleri	123
3.1.3.4. Zarfların Geçişkenlik Durumları.....	129
3.1.4. Zamir	131
3.1.4.1. Zamirlerin Tanımı ve Kapsamı	131
3.1.4.2. Zamirlerin Anlambilimsel Özellikleri.....	132
3.1.4.3. Kullanım Örnekleri	133
3.1.4.4. Zamirlerin Geçişkenlik Durumları.....	136
3.1.5. Bağlaç.....	137

3.1.5.1. Bağlaçların Tanımı ve Kapsamı.....	137
3.1.5.2. Bağlaçların Anlambilimsel Özellikleri	139
3.1.5.3. Kullanım Örnekleri	141
3.1.5.4. Bağlaçların Geçişkenlik Durumları.....	141
3.1.6. Edat	142
3.1.6.1. Edatların Tanımı ve Kapsamı.....	142
3.1.6.2. Edatların Anlambilimsel Özellikleri	144
3.1.6.3. Kullanım Örnekleri	147
3.1.6.4. Edatların Geçişkenlik Durumları	148
3.1.7. Ünlem.....	149
3.1.7.1. Ünlemlerin Tanımı ve Kapsamı	149
3.1.7.2. Ünlemlerin Anlambilimsel Özellikleri.....	150
3.1.7.3. Kullanım Örnekleri	151
3.1.7.4. Ünlemlerin Geçişkenlik Durumları.....	152
3.1.8. Fiil	154
3.1.8.1. Fiillerin Tanımı ve Kapsamı	154
3.1.8.2. Fiillerin Anlambilimsel Özellikleri	157
3.1.8.3. Kullanım Örnekleri	158
3.1.8.4. Fiillerin Geçişkenlik Durumları	162
3.2. Değerlendirme	164
3.2.1. Sözcük Türleri Arasında Geçişkenlik	164
3.2.2. Geçişkenlik Biçimleri.....	166
3.2.2.1. İsim, Sıfat, Zarf Geçişkenlikleri.....	167
3.2.2.2. Zamir Geçişkenliği.....	172
3.2.2.3. Bağlaç Geçişkenliği	173
3.2.2.4. Edat Geçişkenlikleri	174
3.2.2.5. Ünlemlerin Geçişkenliği	175
3.2.2.6. Fiillerin Geçişkenliği.....	175
3.2.3. Anlamsal Roller	177
3.2.4. Dil Kullanımında Esneklik	179
4. Sonuç ve Öneriler	182
Kaynakça.....	186

KISALTMALAR

YNYNY	:	Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz
EÖ	:	Ev Ödevi
P	:	Patasana
G	:	Gölgesizler
GK	:	Galiz Kahraman
ŞŞ	:	Şah & Sultan
SŞ	:	Sarı Şey
SS	:	Sarı Sıcak
ÜAKO	:	Üç Aynalı Kırk Oda
TO	:	Tehlikeli Oyunlar
PEK	:	Psikanalitik Edebiyat Kuramı
KK	:	Kara Kitap
YG	:	Yaz Geçer
YNGŞBK	:	Yaşamak Güzel Şey Be Kardeşim

GİRİŞ

Dil, insan iletişiminin en temel aracı olmasının yanı sıra, düşüncelerin, duyguların ve bilgilerin iletilmesinde de önemli bir rol oynayan ve insanlık tarihinin en karmaşık yapı taşlarından birini oluşturan bir sistemdir. Anlam ise, dilin yapı taşlarını oluşturan sözcüklerin ve cümlelerin taşıdığı içeriktir ve bu içerik, dilin doğru ve etkin kullanımını sağlamak açısından büyük önem taşır. Dil ve anlam arasındaki ilişki, dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji gibi çeşitli disiplinler tarafından derinlemesine incelenmektedir.

Dil, belirli kurallara ve yapısal özelliklere sahip karmaşık bir sistemdir ve bu sistem, fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel bileşenlerden oluşur. Fonetik bileşenler, dilin ses yapısını; morfolojik bileşenler, kelimelerin iç yapısını; sentaktik bileşenler, kelimelerin cümle içindeki düzenini ve ilişkilerini; anlambilimsel bileşenler ise dildeki anlam ilişkilerini inceleyerek, dilin işleyişi hakkında kapsamlı bir anlayış sunar. Dilin bu bileşenleri, bir araya gelerek dilin hem yapısal bütünlüğünü hem de işlevsel etkinliğini sağlar. Saussure, dilin bu yapısal özelliklerini "dil" (langue) ve "konuşma" (parole) kavramları üzerinden açıklamıştır. Saussure'e göre, dilin yapısı, toplum tarafından paylaşılan bir sistemdir ve bu sistem, bireylerin konuşma yoluyla anlam üretmelerine olanak tanır (Saussure, 1959, s. 14-16). Wittgenstein, anlamın dilin kullanımına bağlı olduğunu vurgulayarak, "Bir kelimenin anlamı, onun dil içindeki kullanımında yatar"¹ (Wittgenstein, *Philosophical Investigations*, 2009, s. 25) demiştir. Bu yaklaşım, anlamın dinamik ve esnek doğasını ortaya koyar.

Anlam, dilin en karmaşık ve çok katmanlı bileşenlerinden biridir ve anlambilim, dildeki anlamların nasıl oluştuğunu, nasıl iletilildiğini ve nasıl anlaşıldığını inceler. Anlam, sadece kelimelerin sözlük tanımlarından ibaret olmayıp, bağlam, kültürel arka plan, konuşmacının niyeti ve dinleyicinin algısı gibi birçok faktörden etkilenir. Bu çok yönlü etkileşim, anlamın dinamik ve esnek yapısını ortaya koyar ve dilin doğru anlaşılması için bu faktörlerin dikkate alınması gerektiğini gösterir. Dilin yapısal özellikleri ve anlamın dinamik doğası, dilbilimsel çalışmaların merkezinde yer alır ve bu alandaki araştırmalar, insan zihninin ve iletişiminin derinliklerine ışık tutar.

¹ "...the meaning of a word is its use in the language."

Sözcükler, dilin en temel birimleridir ve anlam taşıyıcıları olarak işlev görürler. Sözcüklerin anlamı, sadece sözlük tanımlarından ibaret olmayıp, kullanım bağlamı, diğer kelimelerle olan ilişkileri ve kültürel referanslar da anlamın oluşumunda önemli rol oynar. Her sözcük, belirli bir anlamsal içerik taşır ve bu içerik, sözcüğün kullanım bağlamına ve dil bilgisel yapısına bağlı olarak değişir. Anlam, dilin dinamik yapısının bir parçasıdır ve sürekli olarak bağlama göre şekillenir (Chomsky, 1965).

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, dil ve anlam arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemek ve bu ilişkinin dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji gibi çeşitli disiplinler tarafından nasıl ele alındığını ortaya koymaktır. Dil, insanlar arasındaki iletişimin temel aracı olmasının yanı sıra düşüncelerin, duyguların ve bilgilerin aktarımında da kritik bir rol oynar. Bu nedenle, dilin yapısal ve anlamsal bileşenlerini anlamak, dilin etkin ve doğru kullanımını sağlamak açısından büyük önem taşır.

Araştırma, özellikle Türkiye Türkçesinde kullanılan sözcük türlerinin yapılarını ve işlevlerini ele alarak, dilin yapısal bütünlüğünü ve işlevsel etkinliğini nasıl sağladığını anlamayı hedeflemektedir. Sözcük türlerinin tanımı, kapsamı ve sınıflandırılması üzerine yapılan literatür taramaları, dilbilimcilerin farklı yaklaşımlarını ve bu yaklaşımların dil bilgisi araştırmalarındaki önemini ortaya koyar.

Bu bağlamda, araştırmanın temel amaçları şu şekilde özetlenebilir:

1. Dilin Yapısal Bileşenlerinin İncelenmesi: Sözcük türlerini esas alıp dilin fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel bileşenlerini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, bu bileşenlerin sözcük türleri özelinde dilin genel işleyişine nasıl katkıda bulunduğunu anlamak.
2. Anlamın Dinamik Doğası: Anlamın nasıl oluştuğunu, nasıl iletildiğini ve nasıl anlaşıldığını inceleyerek, anlamın dilin doğru anlaşılmasındaki rolünü ortaya koymak.

3. Sözcük Türlerinin Analizi: Türkiye Türkçesinde kullanılan sözcük türlerini detaylı bir şekilde ele alarak, bu türlerin tanımını, kapsamını ve dil içindeki işlevlerini belirlemek.
4. Dil ve Anlam Arasındaki Etkileşim: Dil ve anlam arasındaki etkileşimi, dilin yapı taşlarını oluşturan sözcüklerin ve cümlelerin taşıdığı içeriğin dilin işleyişi ve kullanımı üzerindeki etkilerini incelemek.

Bu amaçlar doğrultusunda, araştırma sürecinde elde edilen bulgular, dilin ve anlamın dinamik doğasını anlamamıza yardımcı olacak ve dilbilimsel çalışmalara yeni perspektifler kazandıracaktır.

2. Araştırma Soruları ve Hipotezler

2.1. Araştırma Soruları

Bu çalışmada, dil ve anlam arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemek amacıyla aşağıdaki araştırma soruları ele alınmıştır:

1. Dilbilimsel Bileşenler:
 - Dilin fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel bileşenleri, dilin genel işleyişine nasıl katkıda bulunur?
 - Türkiye Türkçesinde kullanılan sözcük türleri nelerdir ve bu türlerin tanımı ve kapsamı nedir?
2. Anlamın Dinamik Doğası:
 - Anlam nasıl oluşur, nasıl iletilir ve nasıl anlaşılır?
 - Bağlam, kültürel arka plan, konuşmacının niyeti ve dinleyicinin algısı anlamın oluşumunu nasıl etkiler?
3. Dil ve Anlam Arasındaki Etkileşim:
 - Dil ve anlam arasındaki etkileşim, dilin yapısal bütünlüğünü ve işlevsel etkinliğini nasıl etkiler?
 - Sözcüklerin kullanım bağlamı ve diğer kelimelerle olan ilişkileri, anlamın oluşumunda nasıl bir rol oynar?
4. Disiplinlerarası Yaklaşımlar:

- Dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji gibi disiplinler, dil ve anlam ilişkisini nasıl ele alır ve bu yaklaşımlar arasındaki farklılıklar nelerdir?

2.2. Hipotezler

Bu araştırmada, yukarıdaki sorulara yanıt aramak amacıyla aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

1. Dilbilimsel Hipotezler:

- Türkiye Türkçesinde kullanılan sözcük türleri, dilin fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel bileşenleri ile uyumlu bir şekilde sınıflandırılabilir ve bu sınıflandırma, dilin genel işleyişine önemli katkılar sağlar.
- Dilin yapısal bileşenleri (fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel) arasındaki uyum, dilin işlevsel etkinliğini artırır.

2. Anlambilimsel Hipotezler:

- Anlam, sadece kelimelerin sözlük tanımlarından ibaret olmayıp, bağlam, kültürel arka plan, konuşmacının niyeti ve dinleyicinin algısı gibi birçok faktörden etkilenir.
- Dilin doğru ve etkin anlaşılması için anlamın dinamik ve esnek yapısının dikkate alınması gerekmektedir.

3. Etkileşim Hipotezleri:

- Dil ve anlam arasındaki etkileşim, dilin yapı taşlarını oluşturan sözcüklerin ve cümlelerin taşıdığı içeriğin dilin işleyişi ve kullanımı üzerindeki etkilerini belirgin bir şekilde ortaya koyar.
- Sözcüklerin kullanım bağlamı ve diğer kelimelerle olan ilişkileri, anlamın dinamik doğasını ve esnekliğini güçlendirir.

4. Disiplinlerarası Hipotezler:

- Dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji gibi farklı disiplinlerin dil ve anlam ilişkisine yönelik yaklaşımları, bu ilişkinin daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlar ve disiplinlerarası bir perspektif, dil ve anlamın dinamik doğasını daha iyi kavramamıza yardımcı olur.

Bu araştırma soruları ve hipotezler, dil ve anlam arasındaki ilişkinin çeşitli yönlerini kapsamlı bir şekilde incelemeyi ve bu konuda literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

3.1. Araştırmanın Kapsamı

Bu araştırma, dil ve anlam arasındaki ilişkinin çeşitli disiplinler perspektifinden ele alınmasını hedeflemektedir. Kapsam aşağıdaki ana başlıklar altında toplanmıştır:

1. Dilbilimsel İnceleme:

- Dilin bileşenleri, sözcükleri esas alarak detaylı bir şekilde incelenecektir.
- Türkiye Türkçesinde kullanılan sözcük türlerinin tanımları, kapsamı ve işlevleri ele alınacaktır.

2. Anlambilimsel Analiz:

- Sözcükler üzerinden anlamın nasıl oluştuğu, nasıl iletildiği ve nasıl anlaşıldığı analiz edilecektir.
- Bağlam, kültürel arka plan, konuşmacının niyeti ve dinleyicinin algısı gibi faktörlerin anlam üzerindeki etkileri incelenecektir.

3. Felsefi Yaklaşımlar:

- Dil ve anlam ilişkisi dilbilimcilerin teorileri çerçevesinde değerlendirilecektir.
- Dilin yapısal özellikleri ve anlamın dinamik doğası üzerine yapılan felsefi tartışmalar ele alınacaktır.

4. Psikolojik Perspektifler:

- Dilin insan zihnindeki işleyişi ve anlamın psikolojik boyutları incelenecektir.
- Dil ve anlam arasındaki ilişkinin, bilişsel süreçler ve insan algısı üzerindeki etkileri araştırılacaktır.

3.2. Araştırmanın Sınırları

Araştırmanın belirli sınırları bulunmaktadır ve bu sınırlar, çalışmanın odaklanacağı belirli alanları ve metodolojik sınırlamaları içermektedir:

1. Dil ve Kültür:

- Araştırma, özellikle Türkiye Türkçesi üzerinde yoğunlaşacaktır. Farklı dillerdeki anlam ve dil ilişkisi bu çalışmanın kapsamı dışında tutulacaktır.
- Kültürel farklılıkların anlam üzerindeki etkileri, sadece Türkiye Türkçesi bağlamında ele alınacaktır.

2. Teorik Çerçeve:

- Dilbilimsel ve anlambilimsel analizler, belirli teorik çerçeveler ve modeller üzerinden gerçekleştirilecektir. Diğer teorik yaklaşımlar detaylı olarak incelenmeyecektir.
- Felsefi ve psikolojik perspektifler, Saussure, Wittgenstein, Chomsky gibi önde gelen teorisyenlerin görüşleriyle sınırlı kalacaktır.

3. Veri ve Metodoloji:

- Araştırma, literatür taramaları ve teorik analizler üzerine kurulu olacaktır. Deneysel veya ampirik veriler bu çalışmanın dışında tutulacaktır.
- Çalışmanın metodolojik sınırları, teorik ve kavramsal analizlerle sınırlıdır; geniş kapsamlı saha çalışmaları ve deneyler yapılmayacaktır.

4. Zaman ve Kaynaklar:

- Araştırmanın belirli bir zaman dilimi içerisinde tamamlanması gerekmektedir. Bu nedenle, kapsamın genişletilmesi mümkün olmayacaktır.
- Mevcut kaynakların sınırlılığı, araştırmanın derinliğini ve genişliğini etkileyebilir.

Bu kapsam ve sınırlar çerçevesinde, araştırma dil ve anlam arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemeyi ve bu konuda literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

4. Tezin Yapısı

Bu tez, giriş bölümü ile başlamakta ve bu kısım araştırmanın amacı, önemi, bağlamı, araştırma soruları ve hipotezleri, kapsamı ve sınırları ile tezin genel yapısının kısa açıklamalarını içermektedir. Giriş bölümünde, araştırmanın neden önemli olduğu ve hangi sorulara yanıt aradığı vurgulanmaktadır.

İkinci bölüm, literatür taramasına ayrılmıştır. Bu bölümde, sözcük türleri hakkında genel tanımlar ve sınıflandırmalar yapılmış, Türkiye Türkçesinde kullanılan isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem, fiil ve fiilimsi türleri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Farklı dilbilimcilerin sözcük türlerine yönelik yaklaşımları ve teorileri ele alınmış, anlam bilimi ve anlamın doğası üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir. Bu kısımda, anlamın nasıl oluştuğu, iletildiği ve anlaşıldığı, bağlam, kültürel arka plan, konuşmacının niyeti ve dinleyicinin algısının anlam üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

Üçüncü bölüm, araştırmanın yöntemine odaklanmaktadır. Bu bölümde, araştırmanın tasarımı ve metodolojisi, verilerin nasıl toplandığı ve analiz edildiği, kullanılan teorik çerçeveler ve modeller açıklanmıştır. Ayrıca, araştırmanın geçerliliği ve güvenilirliği ile ilgili bilgiler de bu bölümde yer almaktadır.

Dördüncü bölümde, bulgular sunulmaktadır. Dilbilimsel bileşenler, fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel analizler, sözcük türlerinin dilin genel işleyişine katkıları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Anlambilimsel analizlerde, anlamın oluşumu, iletimi ve anlaşılması üzerine bulgular, anlamın bağlam, kültürel arka plan ve niyet gibi faktörlerle etkileşimi incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca, felsefi ve psikolojik perspektifler ışığında dil ve anlam ilişkisi de değerlendirilmektedir.

Beşinci bölüm, tartışma bölümüdür. Bu bölümde, bulgular araştırma soruları ve hipotezler doğrultusunda yorumlanmakta, dil ve anlam arasındaki ilişki üzerine teorik ve pratik çıkarımlar yapılmaktadır. Araştırmanın literatüre katkıları ve gelecekteki çalışmalar için öneriler de bu bölümde sunulmaktadır.

Altıncı bölümde, sonuçlar yer almaktadır. Araştırmanın genel sonuçları ve önemli bulguları özetlenmekte, dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji alanlarına

katkılar belirtilmektedir. Ayrıca, araştırmanın sınırlamaları ve gelecekteki araştırmalar için potansiyel alanlar tartışılmaktadır.

Tez, kaynakça ile tamamlanmaktadır. Kaynakça bölümünde, araştırma sürecinde kullanılan tüm kaynaklar listelenmekte, atıf yapılan kitaplar, makaleler ve diğer kaynaklar yer almaktadır.

1. BÖLÜM: LİTERATÜR TARAMASI

1.1. Sözcük Türleri Hakkında

Türkiye Türkçesi, çeşitli sözcük türlerine sahip olan zengin bir dil yapısına sahiptir. Bu sözcük türleri, dil bilgisinin temel taşlarını oluşturur ve dilin yapısal ve anlamsal işleyişini belirler. Türkiye Türkçesi dil bilgisi araştırmalarında, sözcük bilgisi, dilin yapısal öğelerinin incelenmesi ve betimlenmesinde kritik bir rol oynar; sözcüklerin tanımı, kapsamı, sınıflandırılması ve işlevleri, dilin morfolojik, sentaktik ve semantik özelliklerini anlamada temel bir referans noktası oluşturur. Özellikle sözcük türlerinin kategorizasyonu üzerine yapılan çeşitli araştırmalar ve tartışmalar, bu konunun dilbilimciler ve dil araştırmacıları tarafından farklı yaklaşımlarla ele alınmasına olanak sağlamıştır.

Sözcük teriminin tanımı ve kapsamı üzerine çeşitli teoriler öne sürülmüş ve farklı tanımlamalar yapılmıştır, bu durum Türkiye Türkçesi dil bilgisi araştırmalarında önemli bir tartışma konusu olmuştur. Sözcüğün tanımı ve kapsamıyla ilgili ilk teori, sözcüğün dilin en küçük anlamlı birimi olduğu yönündedir; bu teoriye göre, sözcük, dilin anlam taşıyan en küçük yapısal birimidir ve dilde iletişimi sağlayan temel yapı taşı olarak kabul edilir. Gencan, sözcüğü “Anlamı olan ya da cümle kuruluşuna yarayan söze kelime denir.” (1978, s. 81) olarak tanımlarken; Hengirmen, “Anlamlı ses ya da ses birliğine sözcük denir.” (2006, s. 115) ifadesini kullanır. Banguoğlu ise “Kelimeler bir, veya birkaç heceden meydana gelmiş, her dile göre ayrı anlam birlikleridir.” (2015, s. 144) şeklinde tanımlamaktadır.

Sözcükleri anlamlı veya görevli değerlendiren dilbilimciler, sözcükleri bağlam içerisindeki işlevlerine ve anlamlarına göre tanımlamaktadırlar. Bu perspektife göre, sözcükler anlamlı veya görevli, bağımlı veya bağımsız olarak sınıflandırılır. Korkmaz, sözcüğü “bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden

oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında zihinde tek başına kullanıldığında somut veya soyut bir kavrama karşılık olan yahut da somut ve soyut kavramlar arasında geçici ilişkiler kurmaya yarayan dil birimi” (2010, s. 144) olarak; Ergin ise “mânâsı veya gramer vazifesi olan en küçük dil birlikleri” (1999, s. 124) şeklinde tanımlamaktadır.

Vardar, sözcük terimini “bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan, söylemde belli bir biçimsel birlik sunan, çeşitli dizimsel kullanımlarında biçimce ya hiç değişmeyen ya da -bükünlerde olduğu gibi- bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeği” (2002, s. 181) olarak açıklamaktadır. Vardar’ın “çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan” ifadesi ve sözcük türleri ile ilgili tanımlamalarından hareketle, sözcükleri bağımsız anlam birimleri ve bağlam bağımlı işlevsel morfepler olarak tanımladığı görülmektedir.

Sözcüğün kesin bir tanımını yapmak güçtür, zira farklı türdeki sözcük örneklerinden hareketle tümünü kapsayıcı bir tanım oluşturmak olanaksızdır (Günay, 2018, s. 29). Günümüzde, sözcük terimi için üzerinde uzlaşıya varılmış bir tanım bulunmamaktadır. Hem dil bilgisi araştırmalarında hem de dilbilim literatüründe, dil araştırmacıları arasında sözcüğün tanımı ve kapsamı konusunda çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

1.1.1. Tasnifler

Türkiye Türkçesi dil bilgisi araştırmalarında, sözcük türleri birkaç temel ayrım üzerinden ele alınmaktadır. İlk dil bilgisi çalışmalarında, sözcükler isim, fiil ve edat olarak sınıflandırılmıştır. Daha sonraki araştırmalarda ise sözcüklerin isim ve fiil olarak iki ana grupta incelendiği görülmektedir. Geleneksel dil bilgisi kitaplarında yer alan isim, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem ve fiil şeklindeki sekizli sınıflandırma, ilk yedi tür ismin kendi içinde alt kategorilere ayrılması olarak değerlendirilmiştir. Bu iki yaklaşım, türlerin sınıflandırılması açısından benzerlikler taşımaktadır.

Sözcük türlerinin tasnifi, literatürde devam eden bir tartışma konusudur. Bahsi geçen iki temel ayrımın dışında birçok farklı yaklaşım mevcuttur. Sözcüklerin tür olarak sınıflandırılması; içinde bulundukları bağlam, görünümleri, işlevleri, anlamları ve tekil olarak anlamlılık esasları gibi çeşitli ölçütlere dayanabilmektedir.

Dil bilgisi çalışmalarına kronolojik olarak bakıldığında, sözcüğün başlangıçta, genel kabul görmüş kategorilerle sınıflandırıldığı ve bu sınıflandırmaların, sözcüklerin doğrudan tartışma konusu yapılmasından ziyade, Türkçenin sözcük bilgisini ortaya koyma amacı taşıdığı görülmektedir. İlk dönem dil bilgisi çalışmaları, sözcükleri temel kabullere göre tasnif etmiş ve bu tasnifler, Türkçenin dil yapısını ve sözcük dağarcığını betimlemeye yönelik olmuştur. Zamanla, bu sınıflandırmalar üzerinde çeşitli tartışmalar başlamış ve dil bilimciler, sözcüklerin daha ayrıntılı ve kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiğini savunmuşlardır.

Bergamalı Kadri (Avşar, 1996), sözcük türlerini üç ana kategoriye ayırmaktadır: isim, fiil ve harf. Anlamli sözcükler olarak değerlendirdiği isimler ve fiillerin yanı sıra, dil bilgisel işlevleri olan harf türünü de bu sınıflandırmaya dâhil etmektedir. Kadri'ye göre, isimler ve fiiller, somut veya soyut anlamlar taşıyan sözcüklerdir. Harfler ise, cümledeki diğer sözcüklerle olan ilişkileri düzenleyen ve belirli dil bilgisel görevleri yerine getiren sözcük türleri olarak tanımlanmaktadır. Eserinin ilk bölümünde, sözcük türleri isim, fiil ve edat olarak tanımlanır ve her biri ayrıntılı bir şekilde ele alınır. İkinci bölümde ise isimlerin çeşitleri, çekimleri, sayılar, zamirler, zarflar, soru edatları, isim tamlamaları, cümle tamlayıcıları gibi dil bilgisi unsurları incelenir.

Şemsettin Sami², Nev Usûl Sarf-ı Türkî adlı eserinde sözcükleri isim, sıfat, kinâyât (zahir), fiil, kayd (zarf), huruf-ı ılsak (edat), revâbıt (bağlaç) ve nidâ (ünlem) olarak sekiz kısma ayırmaktadır (Hameed, 1993). Hüseyin Cahit (2000), 7 gruba ayırdığı sözcük türlerini isim, sıfat, zamir, fiil, edat, zarf ve nida olarak ele almıştır. Ahmet Cevat (2004) ise sözcükleri manalı söz olarak ifade edip isim, sıfat, fiil, zamir, edat, zarf ve nida olarak bölümlemektedir.

Deny (2012), sözcükleri temelde isim, fiil ve edat olarak sınıflandırıp isim türünü de değişmeli (ad ve zamir), değişmesiz (sıfat ve zarf) olarak incelemektedir. Midhat Sadullah (2004), manalı söz olarak ifade ettiği sözcükleri isim, sıfat, zamir, fiil, edat, zarf, nida olarak 7 kısımda incelemektedir.

Grönbech (2011), bütün Türkçe sözcük tabanlarının ad ve fiiller olarak iki ana gruba ayrıldığını dile getirir. Ancak araştırmacı bu ayrımı bir tasnif oluşturmak

² Şemsettin Sami'nin Nev Usûl Sarf-ı Türkî adlı eserinden yapılan tüm alıntılar (Furqan Hameed'in "Şemseddin Sami'nin Dilciliği ve Nev Usûl Sarf-ı Türkî" adlı doktora tezindeki Nev Usûl Sarf-ı Türkî'nin Latin harfli çevirisine dayanmaktadır.

gayesiyle yapmamıştır. Amacı bu 2 ana kategoriye tarihi inkişafı içerisinde tasvir etmektir.

Ergin (1999), “mana” ve “vazife” bakımından 3 sözcük türünden bahseder. Manalı sözcükleri isim ve fiil olarak, vazifeli sözcükleri ise edat olarak tanımlar. İsimlerin ve eylemlerin tek tek anlamlarının olduğunu, edatların ise tek başlarına anlamlarının olmadığını söylemektedir. Eylemlerin nesneleri karşılayan isim türüne bağlı olarak varlık gösterdiğini belirtmekle birlikte bu durumun isim ve eylem türünün kesin olarak birbirinden ayrı yapılar olarak değerlendirilmesi gerektiğini de vurgular.

Banguoğlu (2015), sözcükleri tabîî ve mantıkî olarak iki ölçütte sınıflandırmaktadır. Sözcük köklerini esas alarak yapılan sınıflamaya tabîî, söz içindeki işleyişlerine göre değerlendirdiği sınıflamaya da mantıkî sınıflama demektedir. Tabîî sözcükleri “isim” ve “fiil” olarak ele almaktadır. İsim ve eylem tabanlarının yalın halde mutlak bir biçimde ayrıldıklarını ifade etmekte ve sözcükleri mantıkî olarak bağlam içindeki işleyişlerine göre ad, sıfat, zarf, takı, bağlam, ünlem ve fiil olmak üzere 8 bölümde incelemektedir. Bu ayrımındaki ilk yedi grup yapı bakımından isim ana grubu içindedir. Sözcükleri özerkli kelime (ad, sıfat, zamir, zarf, fiil) ve katma kelime (takı, bağlam, ünlem) olarak bölümlemektedir. Katma sözcüklerin özerkli sözcüklerden kullanışla geldiğini ve işleyişçe eklere yakın olduğunu belirtmektedir.

Aksan (1983), sözcükleri sekizli tasnife göre, yani ad, sıfat, belirteç, adıl, ilgeç, bağlaç, ünlem, eylem olarak sınıflandırmaktadır. Ancak bu sınıflamanın kesin nitelikli bir sınıflama olmadığını belirtmektedir. Bu sınıflamaya göre sözcükler değerlendirilirken önce asıl görevleri ile ele alınmaktadır ve daha sonra diğer görevlerine göre de değerlendirilmektedir. İlk yedi türü isim soylu olarak ele alırken eylemleri eylemsilerle birlikte eylem soylu sözcükler kategorisinde değerlendirmektedir.

Gencan (1978), yapısal olarak sözcükleri isim ve fiil olarak ele almaktadır. Sözcüklerin dış yön ve anlam olarak 2 yönünün olduğunu ve dil bilgisi bakımından isim, sıfat, zamir, fiil, zarf, edat, bağlaç ve ünlem olmak üzere sekiz türe ayrıldığını söylemektedir.

Hengirmen (2006), sözcükleri geleneksel sekizli tasnife göre incelemektedir. Ad, sıfat, adıl, belirteç, ilgeç, bağlaç, ünlem, eylem olarak incelediği sözcük türlerinin Türkçede esnek yapılar olduklarını vurgulamaktadır. İlk yedi türü ad türüne dâhil etmektedir ve sözcüklerin temelde ad, eylem ve ilgeç olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü dilin anlatım yapısının temelinde yapılan bir iş ve işi yapan vardır. Ad türü işi yapanı, eylem türü yapılan işi belirtirken öteki türler ad ve eylem arasındaki anlamları tamamlayıcı görevdedir.

Vardar (2002), Türkçede sözcüklerin ad, sıfat, adıl, belirteç, ilgeç, bağlaç, eylem, ünlem olarak sekiz türe ayrıldığını belirtmektedir.

Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü (2010) adlı araştırmasında sözcük türlerinin ad, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç, ünlem ve fiil olmak üzere sekiz türlü olduğunu, bunların ilk yedisinin ad türüne dâhil olduğunu söylemektedir. Korkmaz eylemleri oluş ve kılış gösteren sözcük türü olarak ifade etmektedir. Türkiye Türkçesi Grameri (2009) adlı kitabında ise sözcükleri anlamlı (isim, fiil), görevli (edat, bağlaç), anlamlı-görevli (ünlem) olarak üç grupta incelemektedir. İsimler sınıfına geçici isimler olarak tabir ettiği sıfat, zarf, zamir türlerini dâhil etmektedir. Eylemleri ise kendi içinde değerlendirip onların isimler ile kurdukları ilişkilere göre anlamlı hale geldiklerini ve bu bakımdan bağımlı sözcükler olduklarını belirtmektedir.

Adalı, (2004), biçimbirimleri sözlüksel ve görevsel olarak iki ana kategoride değerlendirmektedir. Sözlüksel biçimbirimler kendi içinde bağımlı (fiil) ve özgür (isim, sıfat, zarf) biçimbirimler olarak ayrılırken görevsel biçimbirimler de özgür (yerdeş öncüller, ilgeçler, dereceleme öncülleri, yönverenler) ve bağımlı (ekler) biçimbirimler olarak değerlendirmiştir.

Yener, (2007), Türkçede sözcüklerin esnek yapılarının olduklarını dile getirmektedir. Ona göre dil bilimsel sınıf ayrımları sözcüğün sözcükle ilişkisinden ortaya çıkar. Yani bir sözcüğü herhangi bir biçimde etiketlemek, ona bir tür ya da görev atfetmek için onu bir bağlam içinde görmek gerekir. Böylece karşılıklı bağıntılarla sözcüğü değerlendirmek mümkün olacaktır. Yalın halde bir sözcüğü tür olarak isim ve eylem olarak belirlemek mümkündür. Sözcük-sözcük ilişkisi, karşılıklı bağıntı ve görev olarak bakıldığında sözcüğün iki türlü sınıflanması gerekmektedir: cümledeki görev, dilsel görev. Geleneksel olarak sözcük türleri

olarak ele alınan türleri Yener, sözcüklerin dilsel görevleri olarak kabul eder. Ancak, bu dilsel görevler sözcük-sözcük ilişkisinde pek çok bağıntı kurabilen isimler için geçerlidir. Eylemler, ayrı bir tür olarak değerlendirilir.

Delice (2012), sözcüklerin nasıl tasnif edileceğini birkaç şekilde açıklamaktadır. Sözcüklerin bağımsız biçimbirim olup olmadıklarını değerlendirip sözlüksel olarak tanımladığı sözcükleri “bağımsız/asıl biçimbirim” ve “bağımlı/uydu biçimbirim” olarak ortaya koymaktadır. İlk biçimde asıl biçimbirimleri asıl fiil, isim, zamir; uydu biçimbirimleri sıfat, çekim edatı, yardımcı fiil olarak incelemektedir. Hem asıl hem uydu olarak kullanılan biçimbirimleri de zarf, bağlama edatı, pekiştirme edatı, ünlem edatı olarak sıralamaktadır. Diğer bir ayırım ise sözcüklerin cümleye kattıkları anlamdan doğan ayırımdır. Sözcük türleri bakımından sözcükler üzerinde iki türlü anlamın olduğundan bahseder: sözlüksel anlam ve dil bilgisel anlam. Sözcük türleri, sözcüklerin cümlede kullanılışı ve yüklendiği anlam özellikleri bakımından sözlüksel anlamlı (asıl fiil, isim, sıfat, zamir, zarf) ve dil bilgisel anlamlı (bağlama edatı, çekim edatı, pekiştirme edatı, ünlem edatı, yardımcı fiil) olarak sınıflandırılmaktadır.

Üstünova (2010), sözcükleri ad ve eylem olarak iki türe ayırmaktadır. Ona göre hiçbir dil birimi tek başına iletişim için yeterli değildir. Dil birimleri birlikte hareket etmek zorundadır ve bu amaçla bağlam içinde çeşitli görevler üstlenirler. Buna görev adı denilmekte ve tür adı ile arasındaki ayırım böylece ortaya konmaktadır. Ad türündeki sözcüklerin üstlendikleri görevler ad, sıfat, zamir, bağlaç, zarf, edat ve ünlem olarak adlandırılırken, türü eylem olan bir sözcüğün üstlendiği görev eylem olarak adlandırılır.

Boz (2019), sözcükleri anlamlarına göre sözlüksel ve dil bilgisel olmak üzere iki sınıfa ayırdıktan sonra, “sözlüksel anlamlı sözcükler” başlığı altında ad, eylem, (dizime bağlılar) sıfat ve belirteç türlerini; “dil bilgisel anlamlı sözcükler” başlığı altında da adıl, ünlem, (dizime bağlılar) ilgeç, bağlaç, pekiştirme ve yardımcı eylem türlerini göstermiştir. Bu sınıflandırmada “sözlüksel anlamlı sözcükler ile gerçek dünyada somut veya soyut nesne, eylem ve durumları karşılayan sözcükleri, dil bilgisel anlamlı sözcükler ile gerçek dünyada göndermeleri olmayan, genel olarak sözdiziminde sözlüksel anlamlı sözcükler arasındaki irtibatı sağlayan sözcükleri” (s. 9) kastettiğini dile getirir.

Tablo 1: Sözcük Türleri Tasnifleri

1530	Müyessiretü'l-Ulüm	Bergamalı Kadri	1. İsim 2. Fiil 3. Harf
1851 Basım: 1882	Mikyasü'l -Lisân Kıstasü'l-Beyân	Kütahyalı Abdurrahman Fevzi Efendi	1. İsim 2. Fiil 3. Harf
1851	Kavâid-i Osmaniyye	Ahmed Cevdet ve Mehmed Fuad Paşa	1. İsim 2. Sıfat 3. Kinâyât 4. Fiil 5. Edevât
1866	Emsile-i Türkiyye	Abdullah Ramiz Paşa	1. İsim 2. Fiil 3. Harf
1875	Kavâid-i Türkiye	Ahmed Cevdet	1. İsim 2. Sıfat 3. Zamir 4. İsm-i işaret 5. Mübhemat 6. Mastar 7. Fiil 8. Ferî fiil 9. Edevat
1892	Nev-usûl Sarf-ı Türkî	Şemseddin Sami	1. İsim 2. Sıfat 3. Kinâyât 4. Fiil 5. Kayd 6. Hurûf-ı ilsak

			7. Revâbıt 8. Nidâ
1908	Türkçe Sarf ve Nahiv	Hüseyin Cahit	1. İsim 2. Sıfat 3. Zamir 4. Fiil 5. Edat 6. Zarf 7. Nida
1921	Türk Dili Grameri	Jean Deny	1. İsim - Değişmeli (ad,zamir) - Değişmesiz (sıfat, zarf) 2. Fiil 3. Edat
1923	Türkçe Sarf ve Nahiv- Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv	Ahmet Cevat Emre	1. İsim 2. Fiil 3. Sıfat 4. Zamir 5. Zarf 6. Edat 7. Nida
1924	Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri	Midhat Sadullah Sander	1. İsim 2. Sıfat 3. Zamir 4. Fiil 5. Edat 6. Zarf 7. Nida
1940 1959	Ana Hatlarıyla Türk Grameri (1940), Türkçenin Grameri	Tahsin Banguoğlu	Tabiî Sınıflama 1. İsim

	(1974)		2. Fiil Mantıkî Sınıflama 1. Ad 2. Sıfat 3. Zarf 4. Takı 5. Bağlam 6. Ünlem 7. Fiil
1958	Türk Dil Bilgisi	Muharrem Ergin	1. İsim - İsim - Sıfat - Zarf - Zamir 2. Fiil 3. Edat
1976	Sözcük Türleri	Neşe Atabay, İbrahim Kutluk, Sevgi Özel (D. Aksan yönetiminde)	1. Ad 2. Sıfat 3. Belirteç 4. Adıl 5. İlgeç 6. Bağlaç 7. Ünlem 8. Eylem
1978	Dilbilgisi (Lise: I-II-III)	Tahir Nejat Gencan	1. İsim 2. Sıfat 3. Zamir 4. Fiil 5. Zarf 6. Edat 7. Bağlaç

			8. Ünlem
1979	Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler	Oya Adalı	Sözlüksel Biçimbirimler 1. Bağımlı: fiil 2. Özgür: isim, sıfat, zarf Görevsel Biçimbirimler 1. Bağımlı: ekler 2. Özgür: yerdeş öncüller, ilgeçler, dereceleme öncülleri, yönverenler
1998	Türkçe Temel Dilbilgisi	Mehmet Hengirmen	1. Ad 2. Sıfat 3. Adıl 4. Belirteç 5. İlgeç 6. Bağlaç 7. Ünlem 8. Eylem
2002	Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü	Berke Vardar	1. Ad 2. Sıfat 3. Adıl 4. Belirteç 5. İlgeç 6. Bağlaç 7. Eylem 8. Ünlem
2003	Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)	Zeynep Korkmaz	Anlamalı kelimeler: 1. İsim - Ad - Sıfat - Zarf

			- Zamir 2. Fiil Görevli Kelimeler: 1. Edat 2. Bağlaç Görevli-anlamalı kelimeler: 1. Ünlem
2010 , 2017	Dil Bilgisi Sorunları(2010), Eylem İşletimi (2017)	Kerime Üstünova	Tür adı: 1. Ad 2. Eylem Görev adı: 1. Ad 2. Sıfat 3. Zamir 4. Bağlaç 5. Zarf 6. Edat 7. Ünlem 8. Bağlaç
2008 , 2012	Sözcük Türleri (Kitap), Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilir? (Makale)	H. İbrahim Delice	Bağımlı/bağımsız 1. Asıl: Asıl fiil, isim, zamir 2. Hem asıl hem uydu: zarf, bağlama edatı, pekiştirme edatı, ünlem edatı 3. Uydu: sıfat, çekim edatı, yardımcı fiil Sözlüksel/dilbilgisel

			1. Sözlüksel: asıl fiil, isim, sıfat, zamir, zarf 2. Dilbilgisel: bağlama edatı, çekim edatı, pekiştirme edatı, ünlem edatı, yardımcı fiil
2019	Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri (Ed: Erdoğan Boz)	Dr. Nazmi Alan, Dr. Ezgi Aslan, Dr. Bayram Çetinkaya, Prof. Dr. Ahmet Akçataş, Doç. Dr. Özgür Ay, Dr. Fatih Doğru, Dr. Şaziye Dinçer Bahadır, Dr. Serdar Karaoğlu, Dr. Bilal Uysal, Dr. Duygu Kamacı Gencer	Sözlüksel Anlamalı 1. Ad 2. Eylem 3. Sıfat 4. Belirteç Dilbilgisel Anlamalı 1. Adıl 2. Ünlem 3. İlgeç 4. Bağlaç 5. Pekiştireç 6. Yardımcı eylem

1.1.2. Sözcük Türleri

1.1.2.1. İsim/Ad

Şemsettin Sami, isim türünü “görünür veya görünmez bir şahıs veya bir şey gösteren kelime” (Hameed, 1993, s. 65) olarak tanımlamaktadır. İki çeşit isim vardır: ‘alem (ism-i hâs) ve ism-i ‘âmm. ‘Alem yahut ism-i hâs olarak değerlendirilen isimler yalnızca bir şahıs veya şeye özgü isimlerdir: İstanbul, Marmara gibi. Günümüzde “özel isim” terimine karşılık gelmektedir. İsm-i ‘âmm ise cins isimler olup aynı cinsten olan varlık ve kavramların tamamını karşılamaktadır: taş, ağaç, köpek gibi. Şemsettin Sami, isimler için “’aded” tabirinden, yani teklik (müfred), çokluk (cem’) durumlarından sonra ismin hallerinden söz eder: mücerred (yalın, nominatif), muzâfun ileyh (ilgi, genitif), mefûlün ileyh (yönelme, datif), mefûlün bih (belirtme, akuzatif) (Hameed, 1993).

Ahmet Cevdet Paşa, isimleri cins (genel) ve alem (özel) olarak iki ana gruba ayırır. Cins isimler genel bir kategoriye ait varlıkları ifade ederken, alem isimler belirli bir varlığa işaret eder. Ayrıca, isimler müfret (tekil) ve cemi (çoğul), müzekker (eril) ve müennes (dişil) olarak da sınıflandırılır. Örneğin, "kitap" müfret bir isimken, "kitaplar" cemi bir isimdir (Karabacak, 1986, s. 47-48). İsimler, hallerine göre çekimlenir. Bu haller, yalın hal, -i hali (belirtme durumu), -e hali (yönelme durumu), -de hali (bulunma durumu) ve -den hali (ayrılma durumu) şeklinde sıralanır. Her hal, isimlerin cümle içindeki işlevini ve ilişkilerini belirler. Örneğin, "kitap" ismi yalın haldeyken, "-i hali"nde "kitabı" şeklinde kullanılır (Karabacak, 1986, s. 65, 85). İzafetler, bir ismin başka bir isimle ilişkisini belirten tamlama türleridir. Belirtili izafet (izafet-i lamiyye) ve belirtisiz izafet (izafet-i beyaniyye) olarak ikiye ayrılır. Türkçe, Arapça ve Farsça izafetler, dillerin kendilerine özgü kurallarıyla farklı şekillerde kullanılır. Örneğin, "Ali'nin kitabı" ifadesi, belirtili izafete bir örnektir. Burada "Ali" ve "kitap" isimleri belirtili bir ilişki içerisinde (Karabacak, 1986, s. 48-49, 109-110). İsimler ayrıca müfret (tekil) ve cemi (çoğul) olarak da sınıflandırılır. Müzekker (eril) ve müennes (dişil) ayrımı, özellikle Arapça ve Farsça isimlerde belirgin bir şekilde görülür. Arapça isimler, müzekker ve müennes olarak ikiye ayrılır ve bu cinsiyet ayrımı, isimlerin çoğul hallerinde de kendini gösterir (Karabacak, 1986, s. 109-110, 118).

Atabay (1983), isim için “evrendeki bütün canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, durumları, bütün bunların birbirleriyle olan ilgilerini karşılayan sözcükler” tanımını yapmaktadır. Adları görev ve anlamlarına göre iki kısımda incelemektedir: 1. Somut ad, soyut ad, iş ve eylem gösteren ad; 2. Özel ad, tür adı. Biçim açısından adları ise üç kısma ayırmaktadır: yalın ad, türemiş ad, bileşik ad. Bunun yanı sıra ismin hallerini, isimlerde cins ve sayı konularını, isim tamlamalarını, küçültmeli isimler ve isimlerin cümledeki görevlerini de ayrı başlıklarda incelemektedir. Atabay, isimlerin diğer sözcük türleri ile geçişken bir yapıda olduğuna dikkat çekerek isimlerin sıfat ve zarflar olarak ve sıfat ile zarfların da isim olarak kullanılabildiklerini ileri sürmektedir (s. 25-26). Görev ve anlamlarına göre adlar, üç ana kategoriye ayrılır: somut adlar, soyut adlar ve iş ve eylem gösteren adlar. Somut adlar, duyularımızla saptayabildiğimiz maddelere verilen adlardır. Örneğin, kedi, masa, bardak, ağaç ve iğne somut adlara örnektir. Soyut adlar ise us yoluyla saptanan, zihnimizde yer alan kavramları gösterirler. Duygu ve düşünceler

bu kategoriye girer. Örneğin, saygı, sevgi, insanlık, töre, mutluluk, hak, erdem, iyimserlik ve inat soyut adlara örnektir. İş ve eylem gösteren adlar, iş, oluş ve eylem bildiren adlardır ve eylemden türetilirler. Bu tür adlara örnek olarak, yazmak, okumak ve düşünmek verilebilir. Eylemlerden çeşitli biçimlerde ad soylu sözcükler türetilir ve bunlar eylemlilik olarak adlandırılır (s. 27-29). Biçim açısından adlar, yalın adlar, türemiş adlar ve bileşik adlar olarak sınıflandırılır. Yalın adlar, yapım eki almamış ve bileşik ad biçiminde kurulmamış adlardır. Örneğin, yol, kent, ak, yaz, güneş, sığa, Ankara ve buğday gibi adlar yalın adlardır. Türemiş adlar, adın kök ya da gövdesine yapım eki getirilerek oluşturulan adlardır. Örneğin, baş-lık, aş-çı, sevgi, ver-im, doğ-um, göz-le-me ve yaşa-ma türemiş adlara örnektir. Bileşik adlar ise iki ya da daha fazla adın bir araya gelmesiyle oluşan adlardır (s. 30-31). Adlar, çeşitli durum ekleri alarak farklı işlevler üstlenebilirler. Türkçede ad durumları şunlardır: yalın durum, belirtme durumu, yönelme durumu, kalma durumu, çıkma durumu, tamlayan durumu ve eşitlik durumu (s. 36-37). Adlar, görev yönünden diğer sözcük türlerine kayabilirler. Örneğin, bir ad sıfat veya belirteç olarak kullanılabilir. Bu durum, sözcüklerin anlam ve kullanım bağlamına göre değişir (s. 64-65).

Ergin (1999), isimleri canlı ve cansız varlıkları, soyut ve somut kavramları tek tek veya cins cins karşılayan sözcükler olarak tanımlar. İsimler, varlıkların ve kavramların adları olarak kullanılırlar (s. 345). İsimler, tekil ve çoğul olarak sınıflandırılır. Varlıkları ve kavramları tek tek karşılayan isimlere has isim, cins karşılayan isimlere ise ortak isim (cins isim) denir. Has isimler, tek olan ve tam bir benzeri olmayan varlıkların özel adlarıdır. Bu isimlerin anlamı, karşıladıkları varlıklarla kaimdir. Eğer varlık bilinmiyorsa, has isim o varlığı canlandırmaz ve herhangi bir anlam ifade etmez. Has isimler, belirli kişiler tarafından bilinen, suni olarak verilmiş takma isimlerdir (s. 346). Ortak isimler ise aynı cins birçok varlığın ortak adlarıdır. Bu isimler, tek bir nesne ile kaim değildir ve kelime ile nesne arasında herkes tarafından bilinen gerçek bir bağlantı vardır. Ortak isimler, kelime olarak daima belirli nesneleri karşılayan anlamlı isimlerdir. Bu isimler, sayı ve çeşit bakımından tek olmayan, birçok ve çeşitli nesneleri kapsayan isimlerdir. Ay ve güneş gibi tek olan ancak herkes tarafından bilinen nesnelerin isimleri de ortak isimlerdir (s. 347). İsimler, dilde kök veya gövde olarak, ya da çekimli şekilleri ile işletme ekleri alarak kullanılırlar. İsim işletme ekleri, isim adı altında toplanan bütün kelime çeşitlerine dilde işleklik veren eklerdir. Başlıca işletme ekleri, çokluk eki, iyelik

ekleri, hâl ekleri ve soru ekidir (s. 348). Çokluk eki, isimlerin çokluk şekillerini yapan eklerdir ve Türkçede "-lar, -ler" şeklindedir. İyelik ekleri, bir ismin kime ait olduğunu belirtir. Hâl ekleri, isimlerin cümledeki diğer kelimelerle olan ilişkilerini belirler. Soru eki ise isimlere eklenerek sorular oluşturur. İsimler, dildeki nesneleri ve kavramları karşılayan kelimelerdir. İsimler, anlamlı kelimeler olarak nesnelerin ve kavramların adlarıdır. Kelime ile karşılanan nesne arasında herkes tarafından bilinen bir bağlantı vardır. Bu bağlantı, nesnenin adı ile zihinde canlandırdığı görüntü arasındaki ilişkidir (s. 346-347).

Korkmaz (2009), isimleri varlıkları, kavramları ve soyut düşünceleri tanımlayan sözcükler olarak tanımlamaktadır. İsimler; cins isimler, özel isimler, topluluk isimleri ve çoğul isimler gibi çeşitli alt kategorilere ayrılır. Bu sınıflandırma, isimlerin kullanımı ve anlamı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. (s. 36). İsimler, Türkçede cins isimler ve özel isimler olarak iki ana gruba ayrılır. Cins isimler, aynı türden varlıkları genel bir şekilde ifade ederken, özel isimler belirli bir varlığı, kişiyi veya yeri ifade eder. (s. 38-39). Türkçede isimler yapılarına göre basit, türemiş ve birleşik isimler olarak sınıflandırılır. Basit isimler, kök halinde olan kelimelerdir. Türemiş isimler, kök kelimeye ekler eklenerek oluşturulan kelimelerdir. Birleşik isimler ise iki ya da daha fazla kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu yeni anlamlı kelimelerdir (s. 41-43). İsimler, dil bilgisel olarak belirli kurallar çerçevesinde çekimlenirler. İsim çekiminde ekler önemli bir rol oynar ve isimler, iyelik, durum, çoğul ve tamlama ekleri alabilir. Bu ekler, ismin cümle içerisindeki işlevini ve anlamını belirler (s. 46-48).

Resulov (2016) isimleri varlıkları, nesneleri, kavramları ve olayları adlandıran sözcükler olarak ifade eder. İsimler, özel isimler ve cins isimler olarak iki ana gruba ayrılır. Özel isimler, belirli bir varlığı ifade ederken, cins isimler bir grup varlığı veya kavramı genel olarak ifade eder (s. 19). Türkçede isimlerin tekil ve çoğul halleri belirli eklerle ifade edilir. Çoğul ekleri "-lar" ve "-ler" şeklindedir ve bu ekler, isimlerin sonuna eklenerek çokluk anlamı kazandırır (s. 4). Özel isimler, belirli bir topluluk veya nesli belirtmek için çoğul ekleri alabilir. Örneğin, "Mevlanalar, Fatihler, Yunuslar" gibi özel isimler çoğul ekleri alarak toplulukları ve nesilleri belirtebilir (s. 19). İsimler, köklerine eklenen eklerle türetilebilir ve bu şekilde yeni anlamlar kazanabilirler. Bu ekler, isimlerin anlamını genişletebilir veya belirli bir

bağlamda kullanımlarını değiştirebilir. Örneğin, "kahve, kahveler; defter, defterler" gibi (s. 2). İsimler, bazı durumlarda özel anlamlar ve kullanımlar kazanabilir. Bu kullanımlar, isimlerin belirli bir topluluk, grup veya nesli temsil etmesi durumunda ortaya çıkar. Örneğin, "Nizamiler, Füzuliler, Samedler" gibi özel isimler, belirli bir topluluğu veya nesli temsil ederken çoğul ek alabilir (s. 19). İsimlerin yapısı ve çekim ekleri, onların morfolojik özelliklerini belirler. İsimler, köklerine eklenen çeşitli eklerle farklı hallere girebilir ve bu hallere göre cümle içinde farklı görevler üstlenebilir. Örneğin, "kitap (kök), kitaplar (çoğul), kitaplı (sıfat), kitapsız (olumsuzluk)" gibi (s. 4).

Alan (2019), isimleri, evrendeki canlı veya cansız varlıkları, soyut veya somut kavramları, durumları, olayları ve olguları işaret eden veya karşılayan sözcük türü olarak tanımlamaktadır. İsimler, çeşitli yapılarına ve türlerine göre farklı şekillerde sınıflandırılabilirler. Yapılarına göre isimler, sözcük yapısında, söz öbeği yapısında ve tümce yapısında olmak üzere üç ana grupta incelenir. Sözcük yapısındaki isimler, basit ve türemiş isimler olarak ikiye ayrılır. Basit isimler, üzerine hiçbir türetim eki almamış isimlerdir; örneğin masa, kalem, ev, araba gibi. Türemiş isimler ise isim veya fiil köklerine türetim ekleri eklenerek oluşturulan isimlerdir; örneğin hastalık, kitapçı, yazım, bulmaca gibi (s. 13-18). Söz öbeği yapısında isimler, iki ya da daha fazla sözcüğün bir araya gelerek bir nesneyi veya kavramı karşılamasıyla oluşan sözcüklerdir. Bu sözcükler bazen gerçek anlamlarını koruyabilir veya anlam değişikliğine uğrayabilir; örneğin ağustos böceği, kılıç balığı, muhabbet kuşu gibi (s. 18-19). Tümce yapısında isimler ise en az bir çekimli fiilin yer aldığı tümce yapısından oluşmuş, gerçek anlamının dışında farklı bir nesneyi veya kavramı ifade eden kalıplaşmış isimlerdir; örneğin yapboz, unutma beni, çekyat, gelberi gibi (s. 19-20). Karşıladıkları nesne ve durumlara göre isimler, özel isimler ve tür isimleri olarak ikiye ayrılır. Özel isimler, evrende tek olan varlıkları ve kavramları karşılayan isimlerdir; örneğin Ali, İstanbul, Türkiye gibi. Özel isimler, tür isimlerinin tek bir kavrama veya varlığa verilmesiyle oluşturulur ve anlamdan ziyade gösterme işlevi söz konusudur. Adbilimin özel adları inceleyen dalına onomastik denir. Onomastik, coğrafi yer adları bilimi (toponymy), kişi adları bilimi (anthroponymy) gibi birçok alt alana ayrılmaktadır (s. 20-23). Tür isimleri ise aynı türden olan varlıkları ve kavramları karşılayan genel isimlerdir; örneğin kedi, çiçek, masa gibi. Tür isimleri, varlıkların ve kavramların genel adları olarak kullanılır (s.

23-26). Soylarına göre isimler ise asıl isimler ve eylemsiler (adsıllar) olmak üzere iki ana gruba ayrılır. Asıl isimler, kök ya da gövde biçiminde olan varlıkları ve kavramları karşılayan isimlerdir; örneğin Ali, okul, el, kalem gibi. Eylemsiler ise fiil kök veya gövdelerine eylemsi eklerinin getirilmesiyle oluşan geçici veya kalıcı isimlerdir; örneğin yazmak, yemek, çalışmak gibi. Eylem kök ve gövdesine gelerek ad-eylem yapan biçimbirimler getirilerek bazen kalıcı adlar türetilebilir; örneğin azmak, çakmak, yemek, ekmek gibi (s. 26-31).

1.1.2.2. Sıfat/Önad

Şemsettin Sami, sıfat türünü “ismin hâl ve keyfiyyetini gösteren kelime” (Hameed, 1993, s. 71) olarak tanımlamaktadır. Sıfatın tavsif ettiği isme mevsûf denir. Sıfatlar herhangi bir isme eklenmediklerinde isim kabul edilirler. Dolayısıyla isme bağlı yapılardır. Sıfatların üç derecesi bulunmaktadır: ‘âdî, mukâyese, mübâlâğa. Şemsettin Sami, esmâ’-i a’dâd olarak tabir ettiği sayı isimlerini de sıfat olarak kabul edip dört çeşit sayı isminden söz eder: a’dâd-ı asliyye (asıl sayılar), a’dâd-ı rütbiyye (sıra sayıları), a’dâd-ı tevzî’iyye (üleştirme sayıları), a’dâd-ı cezriyye (kesir sayıları) (Hameed, 1993).

Ahmet Cevdet Paşa, sıfatları bir ismin hal ve keyfiyetini bildirmek amacıyla ismin önüne getirilen sözcükler olarak tanımlamıştır. Örneğin, "siyah", "güzel" gibi kelimeler sıfattır. Sıfatlar, Türkçe, Farsça ve Arapça dil kurallarına göre farklı şekillerde sınıflandırılmış ve incelenmiştir (Karabacak, 1986, s. 7-12). Sıfatlar, çeşitli kategorilere ayrılmıştır. Bunlar arasında asli sıfatlar, kıyasi sıfatlar, mübalağa sıfatları, tasgır sıfatları (küçültme sıfatları) ve benzerlik sıfatları bulunmaktadır. Asli sıfatlar, mevsufun (nitelendirilen şey) kendi sıfatıdır ve doğrudan onun bir özelliğini belirtir. Kıyasi sıfatlar, belli kurallar dâhilinde türetilmiş sıfatlardır. Mübalağa sıfatları, bir özelliği abartılı bir şekilde belirtir ve genellikle çok, pek, ziyade gibi kelimelerle birlikte kullanılır (Karabacak, 1986, s. 11-15). Tasgır sıfatları, bir ismin küçültülmüş halini ifade eder. Benzerlik sıfatları ise, bir şeyin başka bir şeye benzediğini belirtir ve genellikle "-msı", "-msi" ekleriyle oluşturulur (Karabacak, 1986, s. 29-35).

Özel (1983), sıfatları, geleneksel dil bilgisinde ad soyundan sözcüklerin bir bölümü olarak değerlendirir. Sıfatlar, adların niteliklerini, ne durumda olduklarını, çoğu kez sayılarını, ölçülerini gösteren, soran ya da belirten sözcüklerdir (s. 61).

Görev ve anlam açısından sıfatlar, niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olarak ikiye ayrılır. Niteleme sıfatları, adların büyük, küçük, dar, geniş, düz, yuvarlak, sert, yumuşak, güzel, çirkin, çalışkan, iyi, kötü, boş, dolu, uzak, yakın gibi özelliklerini ya da renklerini gösterir. Örneğin, "büyük ev", "kırmızı çiçek" gibi kullanımlarda sıfat olarak kesin bir görev yüklenmişlerdir ve adların türlü niteliklerini aydınlatırlar (s. 61-62). Belirtme sıfatları ise adları sayı belirterek, soru sorarak ya da gösterme yoluyla, kimi zaman da belgisiz olarak belirten sıfatlardır. Belirtme sıfatları gösterme sıfatları, soru sıfatları, belgisiz sıfatlar ve sayı adlarının sıfat olarak kullanılması şeklinde sınıflandırılabilir. Gösterme sıfatları, adları işaret ederek belirten sözcüklerdir. Bu gösterme, genellikle "bu, şu, o" sözcüklerinin kullanılmasıyla gerçekleşir. Örneğin, "bu ev", "şu adam" gibi (s. 79-80). Biçim açısından sıfatlar, yalın sıfatlar, türemiş sıfatlar ve bileşik sıfatlar olarak üçe ayrılır. Yalın sıfatlar, yapım eki almayan ya da bileşik olmayan sözcüklerdir. Örneğin, "düz yol", "dar giysi", "bu kadın" gibi örneklerdeki sıfatlar yalındır (s. 86). Türemiş sıfatlar ise yapım ekleriyle kurulmuş sözcüklerdir. Bu sözcükler, ad ve eylem kök ya da gövdelerine yapım ekleri getirilerek oluşturulur. Örneğin, "uzunluk birimi", "uykucu çocuk", "sarılı kumaş", "yakasız giysi" gibi (s. 87). Bileşik sıfatlar ise bileşik sözcüklerin sıfat görevi yapan türleridir. İki sözcüğün birleşmesinden oluşan bileşik sözcüklerin bir bölümü doğrudan doğruya, bir bölümü de sıfat yapan ekler alarak sıfat olurlar. Örneğin, "ağırbaşlı kız", "zeytinyağlı yemek", "yurtsever bir kişi" gibi (s. 88). Sıfatlar, anlamlarıyla görevleri birbirine sıkı bir biçimde bağlıdır çünkü sıfatlar, adların önünde tamlayan olarak görev alır. Sıfatlar, adların niteliğini ve durumunu belirterek dilde anlamı daha açık ve net hale getirir. Bu özellikleriyle sıfatlar, dilde anlatım gücünü artıran önemli unsurlar arasında yer alır.

Ergin (1999), sıfatları nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan sözcükler olarak ifade eder. Nesnelerin kendilerinin adları asıl isimlerdir; sıfatlar ise nesnelerin kendilerinin değil, vasıflarının adlarıdır. Eğer nesne birçok vasfı olan bir varlık değil de yalnız vasıftan ibaretse, o takdirde sıfat, nesnenin ismi olur. Örneğin, "yeşil" otun, yaprağın bir vasfının adı, yani otun, yaprağın bir sıfatıdır. Ancak "yeşil", tek başına bir rengin asıl ismidir. Bu durum, sıfatların asıl isimleri başka olan nesnelerin bir vasfını belirttikleri zaman sıfat, tek vasıftan ibaret olan nesneleri karşıladıkları zaman ise isim olduğunu gösterir. Mesela, "yeşil göz", "sıcak oda", "iki kişi" örneklerinde "yeşil", "sıcak", "iki" kelimeleri yanlarındaki isimlerin sıfatlarıdır;

ancak "yeşil", "sıcak" ve "iki" kelimeleri bu bağlamlarda isimlerdir. Şu halde sıfatlar, tek başlarına vasıf ve belirtme isimlerinden başka bir şey değildir. Bu isimler, başka isimlerle birlikte kullanılıp onların bir vasfını veya bir belirtisini ifade ettiklerinde sıfat olur ve sıfat ismini alırlar (s. 326). Sıfatlar, vasıflandırdıkları veya belirttikleri isimlerin önüne gelir. Yani sıfat, bir ismin başına gelip o ismi vasıflandıran veya belirten kelimedir. Bu kelimeler tek başlarına ortak isimlerden başka bir şey değildirler. Dolayısıyla, sıfat da tek başına bir ortak isim olduğuna göre, hemen hemen bütün ortak isimler sıfat olarak kullanılabilir. Yalnız ortak isimlerin sıfat olarak en çok kullanılanları vasıf isimleridir ki asıl sıfat denilen kelimeler de bunlardır. Bununla birlikte, bu asıl sıfat adını alan vasıf isimleri dışındaki diğer ortak isimler de sıfat olarak kullanılabilirler. Ancak bunların sıfat olarak kullanılma dereceleri, vasıf ifade etmeğe elverişli olup olmamalarına bağlıdır. Hiç vasıf ifade etmeyen, sadece ad olarak kullanılan mücerret isimler sıfat olarak kullanılmaya elverişli değildir (s. 327). Vasıflandırma sıfatları, nesnelerin vasıflarını bildiren sıfatlardır. Bu sıfatlar, nesnelerin ne kadar vasfı varsa o kadar da çeşitlidir. Fonksiyonları arasında hiçbir fark olmadığı için, bu sıfatları karşıladıkları vasıf çeşitlerine göre çeşitlere ayırmak gereksizdir. Bu nedenle vasıflandırma sıfatları, nesnelerin nesne vasfını veya hareket vasfını ifade ederler. Nesnenin nesne vasfını bildiren vasıflandırma sıfatları, tek başlarına kalıcı isimler olarak kullanılan isim asıllı kelimelerdir. Nesnenin hareket vasfını bildiren vasıflandırma sıfatları ise tek başlarına kalıcı nesne ismi olarak fazla kullanılmayan, genellikle geçici isimler olarak kullanılan partisipler, yani fiil şekilleridir (s. 328). Belirtme sıfatları, nesneleri belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar, nesnenin bünyesinde olan bir vasfı göstermez; nesneyi şu veya bu şekilde belirtirler. Belirtme şekillerine göre dört çeşide ayrılırlar: işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belirsizlik sıfatları. İşaret sıfatları, nesneleri yerlerine işaret etmek suretiyle belirten kelimelerdir. Bunlar aslında ve tek başlarına işaret zamirleridir. Demek ki işaret zamirleri, ismin önüne gelerek onu belirttiklerinde işaret sıfatı olurlar. Türkçede sıfatlar hiçbir işletme eki almadıkları için işaret sıfatı olarak işaret zamirlerinin yalnız teklik şekilleri kullanılır (s. 330).

Resulov (2016), sıfatları isimlerin önüne gelerek onların niteliklerini, özelliklerini ve durumlarını belirten sözcükler olarak ifade eder. Türk dilinde sıfatlar, varlıkların niteliklerini ve özelliklerini belirterek cümle içinde tanımlama ve nitelendirme görevini üstlenirler. Sıfatlar, isimlerin anlamını genişletir ve

detaylandırır (s. 9). Sıfat-fiiller, fiil kök veya gövdelerine eklenen eklerle oluşturulurlar ve hem sıfat hem de fiil özellikleri taşırlar. Örneğin, "umulmadık taş" ve "ödenecek borç" ifadelerinde sıfat-fiiller kullanılmıştır (s. 10). Sıfatlar, zaman ve hareket anlamı taşıyan, ancak isim gibi kullanılan sıfat-fiiller şeklinde de görülebilir: "gelecek gün", "okumuş adam" gibi (s. 11). Sıfatlar, isimlerden önce gelerek onların niteliklerini ve durumlarını belirtir. Bu sıfatlar, isimlerin anlamını genişletir ve belirli bir bağlamda kullanılmalarını sağlar. Morfolojik olarak sıfatlar, köklerine eklenen eklerle farklı anlam ve özellikler kazanabilir (s. 12).

Korkmaz (2009), sıfatları isimleri nitelendiren veya belirten sözcükler olarak ifade eder. Sıfatlar, isimlerin özelliklerini, durumlarını ve sayılarını belirtir. Sıfatlar, niteleme ve belirtme sıfatları olarak iki ana gruba ayrılır. Niteleme sıfatları, isimlerin özelliklerini belirtirken, belirtme sıfatları isimleri miktar, sıra, işaret ve soru bakımından belirler (s. 51-53). Niteleme sıfatları, isimlerin nasıl olduğunu belirtir. Örneğin, "büyük ev" ifadesinde "büyük" sıfatı, evin büyüklüğünü belirtir. Belirtme sıfatları ise işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları ve belgisiz sıfatlar olarak sınıflandırılır. İşaret sıfatları, bir ismi işaret ederek belirtir. Sayı sıfatları, ismin miktarını veya sırasını belirtir. Soru sıfatları, ismi soru yoluyla belirtir. Belgisiz sıfatlar ise ismi belirsiz bir şekilde belirtir (s. 53-55). Sıfatlar, isimlerle birlikte kullanılarak cümlelerin anlamını zenginleştirir ve belirginleştirir. Sıfat tamlamaları, sıfatın isimle birleşerek yeni bir anlam oluşturmaktır. Sıfatlar, isimlerin anlamını genişletir ve cümleye farklı bir boyut kazandırır (s. 56).

Çetinkaya (2019), sıfatları, evrendeki varlıkların belirli özelliklerini ifade eden ve onları niteleyen ya da belirten sözcükler olarak tanımlamaktadır. Sıfatlar, varlıkların niteliklerini belirterek onları diğer varlıklardan ayırır. Bu tür sözcükler, anlam ve yapılarına göre çeşitli sınıflara ayrılır. Sıfatlar, niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere iki ana grupta incelenir (s. 74-107). Niteleme sıfatları, varlıkların doğuştan veya sonradan kazandıkları özelliklerini ifade eder. Bu sıfatlar, varlıkların temel niteliklerini belirleyerek onları diğer varlıklardan ayırır. Niteleme sıfatları, yapısal olarak basit, türemiş ve öbek yapıdaki sıfatlar olarak üçe ayrılır. Basit sıfatlar, herhangi bir türetim eki almamış olan sıfatlardır; örneğin "boş söz", "beyaz gömlek" gibi (s. 78-79). Türemiş sıfatlar, bir ad veya eyleme biçimbirimler eklenerek oluşturulan sıfatlardır; örneğin "yağmurlu hava" gibi (s. 80-81). Öbek

yapıdaki sıfatlar ise birden çok sözcükten oluşan ve varlıkları niteleyen sıfatlardır; örneğin "pembe elbiseli bayan", "kaybolan para" gibi (s. 82-83). Belirtme sıfatları, varlıkların belirli veya belirsiz bir şekilde ifade edilmesini sağlar. Gösterme sıfatları, belirsizlik sıfatları, sayı sıfatları ve soru sıfatları olmak üzere dört alt gruba ayrılır. Gösterme sıfatları, bir varlığı işaret ederek belirler; örneğin "bu", "şu", "o" gibi. Belirsizlik sıfatları, varlıkları belirsiz bir şekilde ifade eder; örneğin "birkaç", "bazı" gibi. Sayı sıfatları, varlıkların sayısını belirtir; örneğin "bir", "iki", "üç" gibi. Soru sıfatları ise varlıkları soru yoluyla belirler; örneğin "hangi", "kaç" gibi (s. 91-104). Sıfatlar ayrıca varlıkların renk, boyut, yaş, köken, malzeme ve içerik gibi özelliklerini belirten çeşitli alt sınıflara da sahiptir. Örneğin, renk sıfatları varlıkların renklerini ifade eder; "kırmızı elma", "mavi gökyüzü" gibi. Boyut sıfatları varlıkların büyüklük veya küçüklük gibi özelliklerini belirtir; "büyük ev", "küçük kedi" gibi. Yaş sıfatları, varlıkların yaşını veya zaman içindeki evrelerini ifade eder; "genç adam", "eski alışkanlıklar" gibi. Köken sıfatları, varlıkların ait olduğu yer, millet veya topluluğu belirtir; "Türk sanatçı", "Alman bilim adamı" gibi. Malzeme ve içerik sıfatları ise varlıkların yapıldığı malzemeyi veya içerdiği maddeleri belirtir; "ahşap masa", "yün kazak" gibi (s. 75-107).

1.1.2.3. Zamir/Adıl

Şemsettin Sami, kinaye olarak tabir ettiği zamir türünü “mu’ayyen ve mahsus bir şeyi beyân etmeyip, herşey hakkında isti’mâl olunabilen kelime” (Hameed, 1993, s. 76) olarak tanımlamaktadır. İsim veya sıfatın yerini tutmaktadır. Genel olarak dört kısma ayrılır: zamâ’ir, esmâ’-i işâret, kinâyât-ı istifhâmiyye, mübhemât. Zamâ’irler daima ismin yerine kullanılırlar. Şahıs bildirirler. Zamirler basit ve mürekkebe olarak ikiye ayrılırlar ve bunlar da kendi içlerinde zamîr-i şahsî ve zamîr-i izâfî olarak ayrılmışlardır. Zamir-i şahsî-i basît olarak tabir edilen zamirler “ben, sen, o, biz, siz, onlar” sözcükleridir. Zamîr-i izâfî-i basît ise “benim, senin, onun, bizim, sizin, onların” sözcükleridir. Zamir-i şahsî-i mürekkebe “kendi” sözcüğü iken zamîr-i izâfî-i mürekkebe ise “benim, senin, onun, bizim, sizin, onların” sözcüklerine “-ki” ekinin getirilmesiyle oluşan yapıları ifade etmektedir (Hameed, 1993). Esmâ-i işâret, bir şeyi veya kişiyi göstermeye yarayan sözcükler olarak tanımlanmıştır: bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar. İsim ve sıfatların yerine kullanılırlar. Kinâyât-ı istifhâmiyye, soru sıfatları olup isim ya da sıfat yerine kullanılır: kim, ne, hangi, kaç gibi.

Mübhemât ise anlamı belirsiz olan, belirsizlik bildiren sözcükleri ifade eder: her, hiç, hep, bazı, çok, başka, diğer, kimse gibi (Hameed, 1993).

Resulov (2016) zamirlerle ilgili olarak, zamirlerin isimlerin yerini tutan kelimeler olduğunu belirtmektedir. Zamirler, konuşma ve yazı dilinde tekrarı önlemek ve cümlelerin daha akıcı olmasını sağlamak için kullanılır. Şahıs zamirleri konuşan, dinleyen ve hakkında konuşulan kişi veya varlıkları ifade eder; örneğin "ben, sen, o, biz, siz, onlar" gibi. İşaret zamirleri, isimlerin yerini işaret ederek tutar; örneğin "bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar" gibi. Dönüşlülük zamirleri eylemin özneyi etkilediğini belirtir; örneğin "kendi, kendisi" gibi. Soru zamirleri isimlerin yerini soru yoluyla tutar; örneğin "kim, ne, hangi, kaç" gibi. Belgisiz zamirler ise belirli bir kişiyi veya şeyi işaret etmeyen, genel bir anlam taşıyan zamirlerdir; örneğin "biri, bir şey, hiçbir, kimse, herkes" gibi (s. 73).

Zamirler, Ahmed Cevdet Paşa'nın dil bilgisi kitaplarında detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Şahıs zamirleri (ben, sen, o, biz, siz, onlar), işaret zamirleri (bu, şu, o), belgisiz zamirler (biri, bir şey, hiçbir) ve ilgi zamirleri (ki, kimin) olarak sınıflandırılmıştır. Şahıs zamirleri, konuşan, muhatap ve gaip olmak üzere üç gruba ayrılır. İşaret zamirleri, belirtilen varlığın yakınlık veya uzaklık derecesine göre değişir. Belgisiz zamirler, belirli olmayan varlıkları veya sayıları ifade ederken, ilgi zamirleri isimlerin yerini tutar ve onların özelliklerini belirtir. Bu zamirler, cümlede özne olarak kullanılabildikleri gibi, iyelik eki alarak da kullanılabiliyorlar (Karabacak, 1986, s. 112, 130-131).

Özel (1983), zamirleri, genellikle adların yerini tutan, kişi, soru, gösterme ve belgisizlik kavramları taşıyan sözcükler olarak tanımlamaktadır. Türkçede adıllar; ben, sen, o, kendi, biri, bu, şu, kimi, kimse, falan, filan, herkes, hepsi, birkaçı, çoğu, bazı gibi sözcüklerdir. Ayrıca adam, kişi, insan gibi sözcükler de adıl olarak kullanılabılır (s. 89). Adıllar, dilin akışı içinde eskiden beri fazla bir değişikliğe uğramadan kullanılagelmiş olup, Türkçede değişmeyen bir sözcük türüdür. Türkçeye yakın dillerde de adılların bu şekilde olması ve bazı dillerdeki adılların kullanılışlarının Türkçeye yakınlığı öteden beri Türkçe ile bu diller arasındaki akrabalık konusunda önemli bir tanık sayılmıştır (s. 89-90). Adıllar, bir adla birlikte tamlama kurarlar. Adıl tamlamasında tanılayan adıl, tamlanan da addır. Bu tamlamada hem adıl hem de ad, tamlamanın gerektirdiği ekleri alarak belirtilen bir

tamlama kurarlar: benim okulum, bizim okulumuz, onun okulu, onların okulu gibi. Kimi zaman da kendi işim, kendi evim gibi belirtisiz tamlama oluşturdıkları görülür. Adıl tamlamasında adılın söylenmediği de olur (örneğin, "benim evim", "onun okulu" gibi) (s. 91-92). Adıllar, tümce içinde diğer ad soylu sözcükler gibi özne, nesne, tümleç ve yüklem olurlar. Örneğin, "Konuştukları şeylere ister istemez kulak misafiri oldum" (özne: ben) (s. 92). Biçimbilgisi yönünden de adıllar, adlara benzerler. Adlar gibi ad durumlarına girer ve iyelik eklerini alabilirler: ben, bana, benim, bizim, sizin, onun, ona, kendine, kendimiz, bunun, bundan gibi (s. 117). Adıllar, ad soylu sözcükler içinde en çok, adlara benzerler. Adlar gibi ad durumlarına girer ve iyelik eklerini alabilirler (s. 117). Adıllar, şu bölümlere ayrılır: kişi adılları, gösterme adılları, belgisiz adıllar ve soru adılları (s. 117). Kişi adılları, kişi adlarının yerine kullanılan sözcüklerdir (s. 123). Gösterme adılları ise, adları işaret ederek belirten sözcüklerdir. Belgisiz adıllar, kesinlikle bir kişi veya nesne göstermeksizin adların yerine kullanılan, adları belgisiz biçimde karşılayan sözcüklerdir. Soru adılları ise, soru sormak amacıyla kullanılan sözcüklerdir (s. 124).

Ergin (1999), zamirleri nesneleri doğrudan adlandırmak yerine, onları temsil eden veya işaret eden sözcükler olarak ifade etmiştir. Bu özellikleriyle, zamirler diğer isim türlerinden ayrılırlar. Zamirler, nesnelerin dildeki gerçek karşılıkları olmadıkları için tek başlarına anlam ifade etmezler; ancak bir nesneyi temsil ettiklerinde veya işaret ettiklerinde anlam kazanırlar. Örneğin, "bu" zamiri, işaret edilen nesne bilinmezse bir anlam ifade etmez, ancak nesne bilindiğinde anlam kazanır. Bu bakımdan zamirler, nesnelerin adlarını geçici olarak temsil ederler ve bu nedenle anlamları nesnelerin bilinmesine bağlıdır (s. 349-350). Zamirler, şümulleri (kapsamları) bakımından diğer isimlerden daha geniştir. Bir isim, sadece belirli bir nesneyi ifade ederken, bir zamir birden fazla nesneyi ifade edebilir. Örneğin, "bu" zamiri, herhangi bir nesneyi ifade edebilir ve bu nedenle zamirler geniş bir ifade kabiliyetine sahiptir. Ayrıca, zamirler kelime yapımına diğer isimler kadar elverişli değildir ve iyelik eklerini genellikle kabul etmezler. Zamirlerin en belirgin özelliklerinden biri, çekim sırasında kök değiştirmeleridir. Örneğin, "ben" zamininin datif hali "bana" şeklindedir. Bu, Türkçenin eklemeli yapısı içinde zamirlerin çekimli dillerdeki bir özelliği taşıdığını gösterir (s. 350-351). Zamirler ayrıca son çekim edatlarına bağlanırken de diğer isimlerden farklıdır. İsimler, "su gibi", "ağaç ile", "taş için" gibi doğrudan bağlanabilirken, zamirler bu edatlara çekim ekleri ile bağlanır:

"senin gibi", "bununla", "onun için" gibi. Bu özellikler, zamirlerin isim cinsinden kelimeler içinde en belirgin şekilde ayrılan kelime türü olduğunu gösterir. Ancak, zamirler yine de isim cinsinden kelimeler arasında değerlendirilir çünkü nesneleri karşılayan kelimeler olarak zamirler de diğer isimler gibi çekimlenir (s. 351-352).

Korkmaz (2009), zamirleri, isimlerin yerini tutan ve onları işaret eden sözcükler olarak ifade etmiştir. Zamirler, kişinin veya nesnenin tekrarını önler ve cümlelerin akışını kolaylaştırır. Zamirler şahıs zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri, belgisiz zamirler ve ilgi zamirleri olarak sınıflandırılır (s. 57-60). Şahıs zamirleri, konuşan kişi (birinci tekil ve çoğul), muhatap kişi (ikinci tekil ve çoğul) ve üçüncü şahıs (tekil ve çoğul) olmak üzere üç gruba ayrılır. İşaret zamirleri, nesneleri veya kişileri işaret ederken, soru zamirleri isimlerin yerini soru yoluyla belirtir. Belgisiz zamirler, belirsiz bir şekilde nesne veya kişileri ifade ederken, ilgi zamirleri ise iki cümle arasındaki ilişkiyi belirtir (s. 60-63). Zamirler, isimlerin tekrarını önleyerek dilin ekonomik kullanımını sağlar ve cümlelerin anlamını belirginleştirir. Zamirlerin kullanımı, cümlelerin anlaşılmasını kolaylaştırır ve dilin akıcılığını sağlar (s. 64-66).

Ay (2019), zamirleri varlıkların veya kavramların adlarının yerini tutan sözcükler olarak tanımlamaktadır. Bu sözcükler, konuşma ve yazma sırasında adların tekrarını önleyerek ifadeleri daha akıcı hale getirir. Zamirler, kişileri, nesneleri, yerleri veya olayları temsil eden sözcükler olup anlam ve işlevlerine göre farklı türlere ayrılırlar. Zamirler, kişi zamirleri, işaret zamirleri, belirsizlik zamirleri, soru zamirleri, dönüşlülük zamirleri ve ilgi zamirleri olarak sınıflandırılır (s. 137-193). Kişi zamirleri, konuşmada özne ve nesne olarak kullanılan zamirlerdir. Bu zamirler, tekil ve çoğul olarak ayrılır ve birinci, ikinci ve üçüncü kişi olarak çekimlenirler. Örneğin, "ben", "sen", "o", "biz", "siz", "onlar" kişi zamirleridir. Kişi zamirleri, cümlede özne, nesne ve dolaylı tümleç olarak kullanılabilirler (s. 145-147). Kişi zamirleri, ekleşme kabiliyetine sahip olup çeşitli çekim ekleri alabilirler. Kişi zamirlerinin kökeni genellikle eski dillere dayanır ve başka dillerden ödünç alınmazlar. Dönüşlülük zamirleri, öznenin yaptığı eylemin yine özneye döndüğünü ifade eden zamirlerdir. Türkçede dönüşlülük zamiri olarak "kendi" sözcüğü kullanılır. Dönüşlülük zamirleri, kişi zamirleri gibi çekimlenir ve çeşitli ekler alabilirler: örneğin, "kendim", "kendin", "kendisi", "kendimiz", "kendiniz", "kendileri"

gibi. Bu zamirler, cümlede özneyi pekiştirme işlevi görür ve öznenin yaptığı işi vurgular. Dönüşlülük zamirleri, tümce içinde özne dışında herhangi bir öge olarak da kullanılabilirler (s. 147-148). İşaret zamirleri, nesneleri veya varlıkları işaret ederek belirten zamirlerdir. "Bu", "şu", "o", "bunlar", "şunlar", "onlar" gibi zamirler, işaret ettikleri varlıkların mekânda veya zamanda uzaklık ve yakınlık durumlarını ifade ederler. İşaret zamirleri, cümlede durum ekleri ve çokluk ekleri alarak çekimlenirler. Bu zamirler, varlıkların adlarını söylemeden onların yerlerini işaret ederler (s. 151-153). Belirsizlik zamirleri, nesneleri veya varlıkları belirsiz bir şekilde ifade eden zamirlerdir. "Birisi", "birkaç", "herkes", "hiç kimse", "bazı" gibi zamirler, belirsizlik durumlarını belirtirler. Belirsizlik zamirleri, cümlede özne, nesne veya dolaylı tümleç olarak kullanılabilirler. Bu zamirler, tamlamalarla birlikte de kullanılabilir ve çeşitli çekim ekleri alabilirler (s. 156-157). İlgi zamirleri, varlıkların veya nesnelerin arasındaki ilgiyi ifade eden zamirlerdir. "Kimin", "kimi", "kime" gibi zamirler, tamlamalar içinde kullanılarak varlıkların arasındaki ilgiyi belirtirler. İlgi zamirleri, cümlede özne, nesne ve dolaylı tümleç olarak görev yaparlar (s. 158-159). Soru zamirleri, sorular sormak için kullanılan zamirlerdir. "Kim", "ne", "hangi", "kaçı" gibi zamirler, soru cümlelerinde özne veya nesne olarak kullanılırlar. Soru zamirleri, varlıkları veya nesneleri belirlemek amacıyla kullanılır ve cümlede çekim ekleri alabilirler (s. 160-161).

1.1.2.4. Zarf/Belirteç

Şemsettin Sami, zarf sözcük türünü “bir fi’ilin, bir sıfatın veya bir cümle ve kelâmın bir cihetini tavsif ve ta’yin eden kelime” (Hameed, 1993, s. 130) olarak tanımlamaktadır. Zarfları on kısımda inceler: kuyûd-ı hâliyye, kuyûd-ı zamâniyye, kuyûd-ı hikâye, kuyûd-ı mikdâriyye, kuyûd-ı rütbiyye, kuyûd-ı tasdîkiyye, kuyûd-ı selbiyye, kuyûd-ı istifhâmiyye, kuyûd-ı işâret, kuyûd-ı mübhem.

Resulov (2016) zarflarla ilgili olarak, zarfların fiillerin, sıfatların veya başka zarfların anlamını belirten veya değiştiren sözcükler olduğunu belirtmektedir. Zarflar, eylemin nasıl, ne zaman, nerede, ne kadar gerçekleştiğini belirtir. Zarf grupları, genellikle zaman, yer-yön, miktar ve durum zarfları olarak sınıflandırılır. Örneğin, "çabucak" ve "yavaşça" gibi zarflar, eylemin nasıl yapıldığını; "şimdi" ve "dün" gibi zarflar, eylemin ne zaman yapıldığını belirtir. Zarflar, cümleye yer, zaman, miktar ve durum anlamı katarak cümlenin anlamını genişletir ve zenginleştirir (s. 22)

Zarflar, Ahmed Cevdet Paşa'nın dil bilgisi kitaplarında ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Zarflar, fiilleri, sıfatları veya diğer zarfları niteleyen ve belirleyen sözcüklerdir. Cevdet Paşa'nın eserlerinde zarflar; zaman, yer, durum, miktar ve sebep zarfları olarak sınıflandırılır. Zaman zarfları eylemin ne zaman gerçekleştiğini belirtirken, yer zarfları eylemin nerede gerçekleştiğini ifade eder. Durum zarfları eylemin nasıl yapıldığını, miktar zarfları eylemin derecesini ve sebep zarfları ise eylemin neden yapıldığını açıklar (Karabacak, 1986, s. 126-134).

Kutluk (1983), belirteçleri eylemlerin, eylemsilerin, sıfatların ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını etkileyen, kimi kez güçlendirip kimi zaman kısıtlayan sözcükler olarak tanımlar. Türkçede belirteç olarak bilinen pek çok sözcüğün dışında, çoğu kez öteki sözcük türlerinin de tümce içinde belirteç gibi kullanıldığı görülür. Belirteçler, sıfatların ve kendi türünden olan belirteçlerin anlamını kısmak, güçlendirmek, sınırlamak için de kullanılmakla birlikte, asıl kullanım alanları eylemlerin yanındadır. Belirteç oluşları, eylemlere etkileri ya da eylemlerle tümleşmelerinden anlaşılır. Dilimizde sıfat türünden bazı sözcükler, eylemi etkiledikleri zaman belirteç olur. Örneğin, "güzel konuşmak" ve "çabuk yürümek" gibi ifadelerde "güzel" ve "çabuk" sözcükleri belirteç görevindedir (s. 96-99). Biçim açısından belirteçler, yalın belirteçler, türemiş belirteçler, bileşik belirteçler ve öbekleşmiş belirteçler olarak sınıflandırılabilir. Yalın belirteçler, ek almamış belirteçlerdir. Örneğin, "dün", "yarın" ve "gece" gibi. Türemiş belirteçler ise ek alarak türemiş belirteçlerdir. Örneğin, "akşamleyin", "saatlerce", "yiğitçesine" gibi. Bileşik belirteçler, belirteç görevinde bulunan bileşik sözcüklerdir. Örneğin, "bugün", "biraz" ve "ilkönce" gibi. Öbekleşmiş belirteçler ise kimi sözcüklerin yan yana getirilerek belirteç öbekleri oluşturduğu durumlardır. Örneğin, "hemen şimdi", "yana doğru" ve "öyle böyle" gibi ifadeler belirteç öbekleridir (s. 99-115). Görev ve anlam bakımından belirteçler, çeşitli kategorilere ayrılır. Zaman belirteçleri, eylemleri zaman açısından belirten sözcüklerdir. Örneğin, "eskiden", "dün", "şimdi" ve "sonra" gibi. Yer, yön belirteçleri, eylemi yer bakımından belirleyen sözcüklerdir. Örneğin, "aşağı", "yukarı", "içeri" ve "dışarı" gibi. Ölçü belirteçleri, eylemin ya da sıfatın derecesini belirten sözcüklerdir. Örneğin, "çok", "az", "daha" ve "en" gibi. Niteleme ve durum belirteçleri, eylemin ya da sıfatın niteliğini belirten sözcüklerdir. Örneğin, "hızlı", "yavaş", "iyi" ve "kötü" gibi. Gösterme belirteçleri, eylem ve eylemsileri gösterme yoluyla belirleyen sözcüklerdir. Örneğin, "işte" sözcüğü bu

görevi yapar. Soru belirteçleri ise eylemleri ve eylemsileri soru yoluyla belirleyen sözcüklerdir. Örneğin, "ne", "nasıl", "nereden" ve "ne kadar" gibi sorular bu kategoridedir (s. 99-121). Belirteçler, kullanıldıkları cümlelerde özne, tümleç ve yüklem olarak da görev alabilirler. Örneğin, "Yarın çok önemlidir" cümlesinde "yarın" sözcüğü özne olarak kullanılmıştır. "Biz erkenden gidelim" cümlesinde "erkenden" sözcüğü tümleç görevi yapar ve "Bu konunun örneği pek çoktur" cümlesinde "pek çok" sözcüğü yüklem olarak kullanılmıştır. Ayrıca belirteçler, -ler çoğul ekiyle kullanıldıklarında anlatıma abartma kavramı da katabilirler. Örneğin, "şimdilerde", "ilerlerde" gibi ifadelerde bu görülür (s. 113-116).

Ergin(1999)'e göre, zarflar zaman, yer, hâl ve miktar bildiren isimlerdir ve sıfatlar gibi tek başlarına isimden başka bir şey değildirler. Sıfatlar isimleri nitelerken, zarflar fiillerin, sıfatların veya diğer zarfların anlamını değiştirirler. Zarflar esas olarak fiillerin sıfatlarıdır ve anlamını değiştirdikleri unsurlara doğrudan ve çekimsiz olarak bağlanırlar. Türkçede zarflar, bağlı oldukları kelimelerden önce gelirler ve yer zarfları, zaman zarfları, hâl zarfları ve miktar zarfları olmak üzere dört çeşittir. Yer zarfları fiilin yönünü gösterirken, zaman zarfları fiilin yapıldığı zamanı belirtir. Hâl zarfları, hâl ve tavır ifade ederken, miktar zarfları azlık-çokluk, miktar ve derece bildirirler. Örneğin, "ileri", "geri", "aşağı", "yukarı", "şimdi", "iyi", "yavaş", "doğru", "güzel", "en", "daha", "pek", "çok", "az" ve "biraz" gibi zarflar, fiillerin, sıfatların ve diğer zarfların anlamlarını değiştirerek cümle içinde kullanılırlar (s. 343-348).

Korkmaz (2009)'a göre Türkçede zarflar fiilleri, sıfatları ve diğer zarfları nitelendiren ya da belirten kelimelerdir. Zarflar, zaman, yer-yön, miktar, durum ve soru zarfları olarak sınıflandırılır. Zarflar, cümlede genellikle fiilin önüne veya arkasına gelerek onun anlamını daha belirgin hale getirirler (s. 67-68). Zaman zarfları, fiilin ne zaman yapıldığını belirtir. Örneğin, "bugün", "yarın" gibi kelimeler zaman zarfıdır. Yer-yön zarfları, fiilin yapıldığı yeri veya yönü belirtir. "Burada", "orada" gibi kelimeler yer-yön zarfıdır. Miktar zarfları, fiilin, sıfatın veya diğer zarfın miktarını belirtir. "Çok", "az" gibi kelimeler miktar zarfıdır. Durum zarfları, fiilin nasıl yapıldığını belirtir. "Hızlıca", "yavaşça" gibi kelimeler durum zarfıdır. Soru zarfları ise fiilin, sıfatın veya zarfın nasıl, ne zaman, nerede yapıldığını sorgular. "Nasıl", "ne zaman" gibi kelimeler soru zarfıdır (s. 68-70). Zarflar, cümlede

kullanılan fiillerin, sıfatların ve diğer zarfların anlamını belirginleştirir ve cümlelerin akışını kolaylaştırır. Bu nedenle zarflar, cümlelerin anlamını zenginleştiren önemli unsurlardır (s. 71-72).

Karpuz (2013), zarfları bir fiilin, sıfatın veya başka bir zarfın anlamını zaman, yer, nicelik, nitelik gibi bakımlardan etkileyen kelimeler olarak tanımlamaktadır. Zarflar, cümlede yüklem-fiilin tamamlayıcısı olarak kullanılır ve eksilteli yapılarda fiilin, sıfatın veya bir başka zarfın tamlayıcısı olabilir. Zarfların belirlenmesi için, onların kullanıldığı dilin yapının yeterli bütünle ele alınması gereklidir. Aksi halde tek başlarına yahut eksik yapıyla ele alındıklarında isimlerle, sıfatlarla ve edatlarla karıştırılmaları söz konusu olur (s. 15-16). Yapıları bakımından zarflar, tekli zarflar ve birleşik zarflar olarak iki ana gruba ayrılır. Tekli zarflar, zarf öncesi kelime, kelime grubu ve cümleciklerin herhangi bir morphem almadan doğrudan zarf işleviyle kullanılmasıyla ortaya çıkar. Örneğin, "1928 sonbaharında Ankara'ya ilk geldiğim günlerde Ankara Kalesi benim için âdeta bir fıkır-i sâbit olmuştu" cümlesinde "âdeta" kelimesi benzetme işleviyle kullanılan bir zarftır (s. 20). Türemiş zarflar ise zarf yapan ek ve/veya edatlar eklenerek türetilmiş kelimelerden oluşur. Örneğin, "Kızanlar, dört yandan hep abandınız" cümlesinde "hep" kelimesi birliktelik işlevinde türemiş bir zarftır (s. 26). Birleşik zarflar ise iki veya daha fazla kelimenin birleşmesiyle oluşur. Bu zarflar yalın+yalın, türemiş+türemiş veya yalın+türemiş şeklinde olabilir. Örneğin, "Eskiden taşarak güldür güldür akan bu su sonraları her şey gibi küskün akar olmuş" cümlesinde "eskiden" ve "sonraları" kelimeleri sıralama işlevinde birleşik zarflardır (s. 82-84). İşlevleri bakımından zarflar, tek işlevli zarflar ve çok işlevli zarflar olarak sınıflandırılır. Tek işlevli zarflar, bir fiili, sıfatı veya başka bir zarfı niteleyen zarflardır. Örneğin, "Fikret nasıl kurulmuş, iç içe bu iklimler?" cümlesinde "nasıl" kelimesi niteleme işlevindedir (s. 87). Zaman zarfları ise fiilin gerçekleşme zamanını belirtir. Örneğin, "Tercümana: -Dilmaç bana bak, bu beyler uzun boylu anlatıyorlar" cümlesinde "uzun boylu" kelime grubu zaman-niteleme işlevindedir (s. 214). Yer-yönelme zarfları, fiilin gerçekleştiği yeri veya yönü belirtir. Örneğin, "Aşağı toplantı odasına indi" cümlesinde "aşağı" kelimesi yer-yönelme işlevindedir (s. 307). Çok işlevli zarflar, aynı anda birden fazla işlevi taşıyan zarflardır. Örneğin, zaman-niteleme zarfları hem zaman hem de niteleme işlevini taşır. Yer-niteleme zarfları ise hem yer hem de niteleme işlevini taşır. Bu tür

zarflar, dilin genel kullanımı içinde büyük çeşitlilik göstermektedir ve farklı bağlamlarda farklı işlevler üstlenebilirler (s. 483-505).

Akçataş (2019), zarfları fiilleri, sıfatları veya diğer zarfları niteleyerek onların anlamlarını belirginleştiren sözcükler olarak tanımlar. Fiillerin gerçekleşme biçimini, zamanını, yerini, miktarını veya derecesini ifade eden zarflar, anlamlarına ve yapısal özelliklerine göre sınıflandırılırlar. Anlamlarına göre zarflar durum, zaman, yer-yön, miktar ve soru zarfları olarak ayrılır. Durum zarfları, fiilin nasıl yapıldığını ve eylemin durumunu belirtir; örneğin, "hızlı", "yavaşça", "sessizce" gibi. Zaman belirteçleri, eylemin ne zaman gerçekleştiğini ifade eder; örneğin, "bugün", "yarın", "şimdi" gibi. Yer-yön belirteçleri, eylemin nerede veya hangi yönde gerçekleştiğini gösterir; örneğin, "içeri", "dışarı", "yukarı" gibi. Miktar belirteçleri, eylemin veya sıfatın miktarını ve derecesini belirtir; örneğin, "çok", "az", "daha" gibi. Soru belirteçleri ise eylemin nasıl, ne zaman, nerede, ne kadar gibi sorularla sorgulandığı belirteçlerdir; örneğin, "nasıl", "ne zaman", "nerede" gibi (s. 116-122). Yapısal özelliklerine göre belirteçler, basit, türemiş ve birleşik belirteçler olarak sınıflandırılır. Basit belirteçler, herhangi bir yapım eki almamış olan belirteçlerdir; örneğin, "çok", "az", "iyi" gibi. Türemiş belirteçler, yapım ekleri olarak oluşturulmuş belirteçlerdir; örneğin, "güzelce", "hızlıca" gibi. Birleşik belirteçler ise iki veya daha fazla sözcüğün birleşmesiyle oluşan belirteçlerdir; örneğin, "birdenbire", "yavaş yavaş" gibi (s. 122-125). Belirteçler, cümlede genellikle fiillerin, sıfatların ve diğer belirteçlerin önünde yer alır. Fiilin gerçekleşme biçimini, zamanını veya yerini belirterek cümlenin anlamını zenginleştirirler. Belirteçler, cümlede özne, nesne veya tümleç olarak kullanılmazlar, ancak cümlenin anlamını destekler ve detaylandırır.

1.1.2.5. Edat/İlgeç

Şemsettin Sami, edat sözcük türünü hurûf-ı ilsâk ismi ile ele almakta ve “daima isme mülhik olarak kullanılıp ismin bir hâl nesbi ve izâfisini beyân eden ve asla yalnız kullanılmayan kelime” (Hameed, 1993, s. 134) olarak tanımlamaktadır. Alışlagelmiş “ile, için, gibi, üzere” sözcüklerinin yanı sıra ismin yönelme, bulunma ve çıkma durumlarını bildiren ekler ile isimden isim yapan “-sİz, -sUz (işsiz, onsuz)” ile “-cA (bizce, miktarca)” eklerini de bu bölümde değerlendirmiştir.

Ahmed Cevdet Paşa'nın dil bilgisi kitaplarında edatlar, isimler ve fiiller arasında ilişki kuran, anlamı pekiştiren veya cümle içinde çeşitli fonksiyonlar

üstlenen kelimeler olarak tanımlanmıştır. Edatlar, çeşitli türlere ayrılır: atıf edatları, beyan edatları, hal edatları, miktar edatları ve soru edatları gibi. Atıf edatları, cümlede kelimeleri veya kelime gruplarını bağlamak için kullanılır. Beyan edatları, cümlede bir açıklama veya ek bilgi sağlamak amacıyla kullanılır. Hal edatları, cümlede bir fiilin veya durumun nasıl gerçekleştiğini belirtir. Miktar edatları, bir şeyin derecesini veya miktarını ifade eder. Soru edatları ise cümlede soru oluşturmak için kullanılır. Bu edatlar, dilin anlam ve yapı bakımından zenginleşmesine katkıda bulunur ve çeşitli örneklerle detaylandırılmıştır (Karabacak, 1986, s. 126-134).

Kutluk (1983)'a göre edatlar, anlam ve görevleri daha çok, cümle içinde birlikte bulunduğu sözcüklerle belirlenen, sözcükler arasında ilgi kurmaya yarayan öğelerdir. Örneğin, "gibi", "kadar", "dolayı", "göre", "için", "ile" gibi sözcükler edat olarak kullanılır. Geleneksel dil bilgisi yapıtlarında edatlar genellikle bağlaçlar ve ünlemlerle birlikte incelenmiş, ancak ilgeçlerin özellikleri üzerinde kesin bilgi verecek açıklamalara gidilememiştir. Bağlaçlar cümleler arasında bağlantı kurarken, ilgeçler sözcükler arasında anlam ilgisi kurar ve bağlama görevi yapmazlar (s. 132-133). İlgeçler, ad ve adıllarla birlikte çoğu kez tamlama biçiminde kullanılır ve bu tamlamalara "ilgeçli tamlama" denir. Örneğin, "ev için", "adam gibi", "çocuk gibi", "masa kadar", "çanta ile", "eve doğru", "eve kadar", "benim için", "bana göre", "bizim gibi", "senden yana" gibi ifadelerde ilgeçli tamlamalar görülür. İlgeçler iyelik eki aldıklarında ad gibi kullanılırlar: "Ona göresini" bulamadık; "Ayşe gibisini" görmedik; "Şu kadarı" yeter gibi. Ayrıca, bir ilgecin bir adla birlikte başka bir adın sıfatı gibi görev yaptığı da görülür: "sakız gibi temiz", "pamuk gibi yumuşak", "elma kadar büyük", "bana göre giysi" gibi (s. 134). İlgeçler de öteki sözcük türleri gibi cümlede özne, tümleç ve yüklem görevini üstlenebilirler. Ancak özne olarak kullanılışları çok seyrek. Örneğin, "İçilemeyen sular gibidir her şeyi" cümlesinde "gibi" sözcüğü ilgeç olarak kullanılmıştır. İlgeçli tamlama, bir yüklemi etkilediğinde ilgeçli tümleç olur: "Çocuk gibi ağlıyor"; "Eve doğru koştu"; "Benim gibi anlatıyor"; "Senin için aldım" gibi (s. 137-138). İlgeçler, sözcük türleri içinde en çok belirteçlere yakındır. Sözcükler arasında ilgi kurduklarında ilgeç, yüklemle bağlantı kurduklarında belirteç görevindedirler. Dilimizdeki ilgeçler, çoğu kez belirteç olarak da kullanılabilir (s. 138-140).

Ergin (1999), edatları anlamları olmayan ve yalnızca gramer işlevleri bulunan sözcükler olarak tanımlar. Tek başlarına anlam ifade etmezler ve hiçbir nesneyi veya hareketi karşılamazlar. Ancak anlamlı kelimelerle birlikte kullanılarak onları destekler ve gramer işlevi görürler. Bu nedenle, anlamlı kelimeler olan isimler ve fiillerin yanında yer alırlar ve onlara yardımcı kelimeler olarak adlandırılabilirler. Edatlar, anlamlı kelimelerle birlikte kullanıldıklarında bir dereceye kadar anlam kazanır ve bir ifade oluştururlar. Bazı edatlar, tek başlarına da bir ifadeye sahip olabilir ancak bu ifadenin anlaşılması için diğer kelime, kelime grupları ve cümlelere bağlanması gerekir. Bir diğer kısmı ise yalnızca birlikte kullanıldıkları unsurlarla anlam kazanır ve ifade bakımından onlara sıkı sıkıya bağlıdır. Edatlar, birlikte kullanıldıkları kelimelerin, kelime gruplarının ve cümlelerin kullanışlarına ve ifade kabiliyetlerine yardım ederler; bu yüzden dilin destekleyici ve yardımcı kelimeleridir. Asıl edatların yanı sıra, edat gibi kullanılan başka kelimeler de vardır ve bazı edatlar isim durumuna geçmiştir. Edatlar kelime yapımına elverişli değildirler, ancak isimleşenlerinden kelime yapılabilir. Dilin eksiz unsurları olarak kabul edilirler (s. 473-474).

Korkmaz (2009), edatları isim, sıfat, zarf ve zamirlerden önce gelerek onların anlamını tamamlayan ve çeşitli ilişkiler kuran sözcükler olarak tanımlamıştır. Edatlar, tek başlarına anlam taşımazlar; cümlede bulundukları sözcüklerle birlikte anlam kazanırlar. Edatlar, genellikle ilişkisel anlamlar oluşturur ve cümlede çeşitli görevler üstlenirler (s. 74-75). Korkmaz'a göre, edatlar yer-yön, zaman, sebep-sonuç, amaç, araç ve miktar gibi çeşitli ilişkileri belirtir. Edatların cümledeki yeri ve işlevi, cümlelerin anlamını doğrudan etkiler ve cümlede kullanılan diğer kelimelerle uyum içinde olmalıdır (s. 76-78). Korkmaz, edatların cümlede anlam bütünlüğü sağladığını ve cümlelerin akışını düzenlediğini vurgular.

Resulov (2016), edatlarla ilgili olarak, edatların tek başlarına anlam taşımayan, ancak cümle içinde diğer kelimelerle birlikte kullanıldığında anlam kazanan sözcükler olduğunu belirtmektedir. Edatlar, isimlerin ve fiillerin yanında kullanılarak onları destekler ve gramatik görevler üstlenirler.

Dinçer Bahadır (2019) edatları isimler ve fiiller arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran sözcükler olarak tanımlamaktadır. Edatlar, cümlede isimlerle fiiller arasında bağlantı kurarak anlamı tamamlarlar. Bu sözcükler, anlamlarına ve kullanım

biçimlerine göre çeşitli türlere ayrılırlar (s. 195-226). Edatlar, cümledeki kelimeler arasında anlam ilişkisi kurar ve genellikle isimlerle kullanılır. Bu sözcükler, isimlerle birlikte kullanılarak cümlelerin anlamını zenginleştirir ve daha belirgin hale getirirler. Türkçede sıkça kullanılan edatlar arasında "ile", "gibi", "kadar", "için", "üzere", "dolayı" gibi sözcükler bulunur. Örneğin, "Ali ile Ayşe parka gitti" cümlesinde "ile" edatı, Ali ve Ayşe arasında bir ilişki kurar. "Sabaha kadar çalıştı" cümlesinde "kadar" edatı, çalışmanın süresini belirtir. Edatlar, cümlede çeşitli anlam ilişkileri kurarak isimlerin ve fiillerin anlamlarını tamamlar. Bu anlam ilişkileri arasında neden-sonuç, amaç, benzerlik, miktar, karşılaştırma gibi ilişkiler bulunur. Örneğin, "yağmurdan dolayı dışarı çıkmadı" cümlesinde "dolayı" edatı, neden-sonuç ilişkisini belirtir. "Okul için ödev yaptı" cümlesinde "için" edatı, amaç ilişkisini ifade eder. "Dağ gibi adam" cümlesinde "gibi" edatı, benzerlik ilişkisini kurar. Edatlar, cümlede genellikle isimlerin önünde yer alır ve onlarla birlikte kullanılır. Ancak bazı durumlarda edatlar, cümlelerin sonunda da bulunabilir. Edatlar, cümlelerin anlamını zenginleştirir ve daha belirgin hale getirirler. Edatların doğru kullanımı, cümlelerin anlamını doğru ifade etmek açısından önemlidir.

1.1.2.6. Bağlaç

Şemsettin Sami, bağlaç sözcük türünü revâbıt adı altında değerlendirmekte ve “beynlerinde bir gûne münasebet bulunan iki kelime veyâ cümleyi bir birine rabt eden bir takım kelime” (Hameed, 1993, s. 136) olarak tanımlamaktadır: dahi, yahut, ne, lakin, zira, çünkü gibi.

Ahmed Cevdet Paşa'nın dil bilgisi kitaplarında bağlaçlar, cümleler veya kelimeler arasında ilişki kuran ve anlam bütünlüğünü sağlayan unsurlar olarak tanımlanır. Bağlaçlar, bir kelamı diğer bir kelama rabt eden unsurlar olup cümlelerin anlamını pekiştirir ve dilin zenginliğini artırır (Karabacak, 1986, s. 42).

Atabay (1983), bağlaçları, eş görevli ya da birbiriyle ilgili sözcükleri, sözcük öbeklerini ve özellikle tümceleri bağlamaya yarayan, bunlar arasında anlam ve kimi zaman biçim bakımından bağlantı sağlayan öğeler olarak tanımlamaktadır. Türkçede kullanılan bağlaçların büyük çoğunluğu yabancı kökenli olup, özellikle Arapça ve Farsçadan dilimize geçmiştir. Bu bağlaçlar, sözcükleri ve tümceleri bağlama işlevi görür ve anlam bütünlüğünü sağlamada önemli bir rol oynar (s. 144). Görev ve anlamlarına göre bağlaçlar, çeşitli öğeler arasında farklı ilişkiler kurar. Örneğin, "ve",

"ile", "ama", "fakat", "lakin", "çünkü", "ancak", "yalnız", "hem", "hem de", "ya da", "veya", "halbuki", "oysa" gibi bağlaçlar, anlam ve görev açısından farklı işlevler üstlenirler. Bu bağlaçlar, sözcükler ya da tümceler arasında eşitlik, karşıtlık, neden-sonuç ilişkisi, açıklama gibi anlam ilgileri kurarlar. Örneğin, "ve" bağlacı eşitlik ve birlikte olma anlamı kazandırırken, "ama" ve "fakat" bağlaçları karşıtlık ve aykırılık bildirir (s. 147-148). Biçim açısından bağlaçlar, yalın bağlaçlar, türemiş bağlaçlar, bileşik bağlaçlar ve öbekleşmiş bağlaçlar olarak sınıflandırılabilir. Yalın bağlaçlar, ek almamış bağlaçlardır ve en yaygın kullanılanlardır. Örneğin, "ve", "de", "ama", "ile" gibi. Türemiş bağlaçlar, yapım ekleri alarak türemiş olan bağlaçlardır. Örneğin, "örneğin", "üstelik", "ancak", "açıkçası" gibi. Bileşik bağlaçlar, iki ya da daha fazla sözcüğün birleşmesiyle oluşan bağlaçlardır: örneğin, "oysa", "öyleyse", "yoksa", "neyse" gibi. Öbekleşmiş bağlaçlar ise, yan yana kullanılan sözcüklerin bağlaç görevi yapmasıyla oluşur. Örneğin, "ya da", "hem de", "ne de" gibi (s. 179-180). Bağlaçlar, cümle içinde özne, tümleç veya yüklem olarak kullanılmazlar. Ancak belirteçler ve ilgeçler, bazen cümlede bağlama görevi yaparak bağlaç gibi kullanılabilirler. Örneğin, "madem", "eğer", "şayet", "yoksa" gibi belirteçler bu işlevi görebilir (s. 147).

Ergin (1999), bağlaçları, cümle içinde kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri birbirine bağlayan ve aralarındaki ilişkiyi belirten sözcükler olarak tanımlar. Bağlaçların temel görevi, iki ya da daha fazla unsuru mantıksal bir bağ ile bir araya getirmektir. Türkçede bağlaçlar, genellikle ekleme, zıtlık, neden-sonuç ilişkileri kurar ve bu şekilde cümleye anlam ve akıcılık katar. Örneğin, "ve", "ama", "çünkü" gibi bağlaçlar, farklı türdeki cümle yapılarını birbirine bağlar.

Korkmaz (2009), bağlaçları kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri birbirine bağlayan sözcükler olarak ifade etmiştir. Bağlaçlar, cümledeki anlam ilişkilerini kurarak dilin akıcılığını sağlar ve ifadelerin anlamını pekiştirir. Bağlaçlar, genellikle cümlelerin anlamını zenginleştirir ve cümleler arasında mantıksal bağlantılar kurar (s. 81-82). Bağlaçlar, eş görevli kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri bağlayarak çeşitli ilişkiler oluşturur. Örneğin, "ve", "ile", "ama", "fakat" gibi bağlaçlar, cümlede farklı görevlerde kullanılarak anlamı pekiştirirler. Bağlaçlar, cümlede eş görevli ögeler arasında bağlantı kurarak dilin mantıksal yapısını güçlendirir ve cümlelerin akışını düzenler (s. 83-85). Korkmaz'a göre, bağlaçlar dilin en önemli unsurlarından biridir çünkü cümleler arasındaki anlam ilişkilerini kurarak

dilin akıcılığını ve anlaşılabilirliğini artırır. Bağlaçların doğru kullanımı, ifadelerin netliğini ve tutarlılığını sağlar (s. 86-87).

Resulov (2016), bağlaçlarla ilgili olarak, bağlaçların sözcükleri, sözcük öbeklerini ve cümleleri birbirine bağlayan kelimeler olduğunu belirtmektedir. Bağlaçlar, dilde anlam taşıyan ögeler olmamakla birlikte, dilin gramatik yapısını kurmada önemli bir rol oynarlar. Muasır Türk dillerinde bağlaçların kullanımı 100'e 16 oranındadır. Bu nedenle, bazı bağlaçlar bin yıldan fazla bir süredir edebi dilimizde kullanılsa da, günlük dilde onlara rastlanmamaktadır. Bağlaçlar, dilimizde bazı kelimelerin zamanla bağlaç haline gelmesi ve aynı zamanda yabancı dillerden alınan kelimelerle zenginleşmiştir (s. 70-71).

Karaoğlu (2019), bağlaçları cümleleri veya aynı görevdeki sözcükleri birbirine bağlayan sözcükler olarak tanımlamıştır. Türkçede bağlaçlar, cümle içinde kelimeler veya kelime grupları arasında anlam ilişkisi kurarak cümleyi daha anlamlı ve akıcı hale getirir. Bağlaçlar, anlam ve görevlerine göre çeşitli türlere ayrılırlar (s. 227-275). Bağlaçlar, iki ya da daha fazla öge arasında bağlantı kurarak, ögelerin birlikte kullanılmasını sağlar. En yaygın bağlaçlardan bazıları şunlardır: "ve", "ile", "ama", "fakat", "ancak", "çünkü", "lakin", "veya", "ya da", "ki", "de" ve "da" gibi. Bu bağlaçlar, cümlede farklı anlam ilişkileri kurar. Örneğin, "ve" bağlacı, iki öge arasında eşitlik ilişkisi kurar; "Ali ve Ayşe parka gitti" cümlesinde olduğu gibi. "Ama" ve "fakat" bağlaçları, iki cümle arasında zıtlık ilişkisi kurar; "Hava çok sıcaktı ama biz yine de dışarı çıktık" örneğinde olduğu gibi (s. 233-234). Bağlaçlar, yapılarına göre de sınıflandırılır. Basit bağlaçlar, tek bir kelimedenden oluşan bağlaçlardır; örneğin, "ve", "ama", "ki". Bileşik bağlaçlar, iki veya daha fazla kelimenin birleşmesiyle oluşur; örneğin, "çünkü", "halbuki", "oysa ki". Ayrıca, bağlaçlar cümlelerin başında, ortasında veya sonunda kullanılabilir ve cümlelerin yapısını etkiler. Örneğin, "çünkü" bağlacı, genellikle bir neden-sonuç ilişkisi kurar ve açıklama yapılacak cümlelerin başında yer alır; "Sınavı geçemedim çünkü yeterince çalışmadım" cümlesinde olduğu gibi (s. 233-237). Bağlaçlar, anlamlarına göre çeşitli türlere ayrılır. Eşitlik bağlaçları ("ve", "ile"), zıtlık bağlaçları ("ama", "fakat"), neden-sonuç bağlaçları ("çünkü", "bu yüzden"), seçenek bildiren bağlaçlar ("veya", "ya da"), koşul bildiren bağlaçlar ("eğer", "şayet"), açıklama bildiren bağlaçlar ("yani", "diğer bir deyişle") en yaygın kullanılan bağlaç türleridir. Her bir bağlaç

türü, cümlede farklı anlam ilişkileri kurarak cümlelerin anlamını zenginleştirir ve netleştirir (s. 237-239). Bağlaçların doğru kullanımı, cümlelerin anlamını doğru ifade etmek açısından önemlidir. Yanlış kullanılan bir bağlaç, cümlelerin anlamını bozabilir veya yanlış anlaşılmalara yol açabilir. Bu nedenle, bağlaçların görevlerini ve doğru kullanım yerlerini bilmek önemlidir.

1.1.2.7. Ünlem

Şemsettin Sami, nidâ olarak adlandırdığı ünlem sözcük türünü “bir te’sîr ya’ni sevin, keder taa’ccüb, heyecan gibi bir hâl beyân eden ba’zı kelimeler” (Hameed, 1993, s. 138) olarak tanımlamaktadır: ah, vah, a, of, ay gibi.

Özel (1983), ünlemleri, ansızın beliren sevinç, kızma, korku, acıma, şaşma gibi duyguları veya bazı doğa seslerini yansıtmaya yarayan sözcükler olarak tanımlamaktadır. Ünlemler, her dilde bulunan sözcükler olup, kimi ünlemler diller arasında ortaktır ve kullanıldıkları yerler birbirine benzer (s. 182). Ünlemler, doğrudan doğruya ünlem olarak kullanılan sözcükler, ünlem olmuş sözcükler ve yansıma sözcükleri olarak sınıflandırılabilir. Doğrudan doğruya ünlem olarak kullanılan sözcükler, ansızın beliren duyguları ifade ederken, ünlem olmuş sözcükler genellikle başka sözcüklerin ünlem görevinde kullanılmalarıyla ortaya çıkar. Yansıma sözcükleri ise, doğada bulunan seslerin taklit edilmesiyle oluşur (s. 184). Ünlemler, cümle içinde bağımsız olarak kullanılabildiği gibi, cümlelerin başında, sonunda veya içinde de yer alabilir. Genellikle ünlemler cümle içinde duygusal bir vurgu yaratmak amacıyla kullanılır. Örneğin, "Aman!", "Vay!", "Eyvah!" gibi ünlemler, cümlelerin duygusal tonunu belirler (s. 183). Ayrıca, ünlemler bazen tek başlarına bir cümle gibi kullanılabilirler. Bu kullanımda, ünlemler bir durum veya duyguyu tek başına ifade ederler ve genellikle ünlem işaretiyle sonlandırılırlar. Örneğin, "Aman Allah'ım!", "Vay be!" gibi (s. 183).

Ergin (1999)’e göre, ünlemler his ve heyecanları ifade eden, içten koparak gelen sözcüklerdir ve doğa seslerini taklit eden sözcükler de bu gruba dâhildir. Ünlemler, ses yapılarına dayanarak ifadelerini güçlendirir ve ruh hâllerinin ses hâlindeki tezahürleri olarak kullanılırlar. Örneğin, "ah", "vah", "eyvah", "ay", "vay", "of", "oh" gibi ünlemler sevinç, keder, ıstırap ve benzeri duyguları ifade eder. Ayrıca, "pat", "küt", "çat" gibi tabiat seslerini taklit eden kelimeler de ünlemler arasında yer alır. Teşvik edatları (hop, di, haydi) ve ürkütme edatları (pist, oşt) da

ünlemlerle birlikte değerlendirilir. Bazı ünlemler, isim olarak da kullanılabilir ve bu şekilde diğer kelimelerle birleşerek yeni anlamlar kazanabilirler. Örneğin, "ah" ve "of" ünlemleri, "ah etmek" ve "oflamak" gibi fiil türetimlerine yol açabilir. Ünlemler, cümle içinde güçlü vurgu taşırlar ve iki heceli olanlarda vurgu genellikle sonda yer alır. Ünlemler, ses yapıları nedeniyle tek başlarına ve söz arasında başlı başına ifade taşıyan kelimeler olarak dikkat çekerler (Ergin, 2024, s. 474-475).

Korkmaz (2009), ünlemleri konuşma dilinde duyguları, heyecanları, seslenişleri veya bazı durumları ifade eden sözcükler olarak tanımlamaktadır. Ünlemler, genellikle kısa ve tek kelimelik ifadeler olup, bir duyguyu veya durumu anında yansıtmaya işlevi görürler. Ünlemler, cümlede diğer kelimelerle doğrudan bir ilişki kurmazlar ve genellikle bağımsız kullanılırlar (s. 88-89). Ünlemler, mutluluk, üzüntü, korku, şaşkınlık, acı gibi duyguları ifade edebilir. Ünlemler, yazılı ve sözlü dilde aynı işlevi görerek, anlatımın duygusal yönünü zenginleştirir (s. 89-91). Korkmaz'a göre, ünlemler dilin en eski ve en doğal unsurlarından biridir. İnsanların duygularını ifade etmek için kullandıkları bu kısa ifadeler, dilin gelişim sürecinde önemli bir yer tutar. Ünlemler, dilin duygusal ve ifade edici gücünü artırarak iletişimi daha etkili hale getirir (s. 92-93).

Resulov (2016), ünlemlerle ilgili olarak, ünlemlerin duygu ve düşünceleri aniden ifade eden kelimeler olduklarını ifade etmektedir. Ünlemler, genellikle bir cümlede başında yer alır ve genellikle tek başlarına kullanılarak cümlede anlamı güçlendirirler. Örneğin, "Ah!", "Of!", "Ey!", "Bravo!" gibi kelimeler ünlem olarak kullanılır (s. 85).

Doğru (2019) ünlemleri duygu ve düşünceleri ani ve etkili bir şekilde ifade eden sözcükler olarak tanımlamaktadır. Bu sözcükler, genellikle şaşkınlık, korku, sevinç, üzüntü, acı gibi duyguları anında yansıtmak için kullanılır. Ünlemler, dilin duygusal ve ifade gücünü artıran önemli unsurlardır ve genellikle cümlede başında yer alırlar (s. 169-191). Ünlemler, anlamlarına ve kullanım biçimlerine göre çeşitli türlere ayrılırlar. Birincil ünlemler, doğrudan duyguları ifade eden ve başka bir sözcüğe ihtiyaç duymadan anlam taşıyan ünlemlerdir. Örneğin, "Ah!", "Oh!", "Eyvah!", "Aman!" gibi ünlemler, belirli bir duyguyu doğrudan ifade ederler. Bu tür ünlemler, genellikle ani ve güçlü duygusal tepkileri yansıtmak için kullanılır (s. 171-175). İkincil ünlemler ise, normalde başka sözcük türleri olan ancak belirli

durumlarda ünlem işlevi gören sözcüklerdir. Örneğin, "Aferin!", "Bravo!", "Haydi!", "Yazık!" gibi sözcükler, ikincil ünlemler olarak kullanıldıklarında belirli bir durumu veya duyguyu ifade ederler. Bu ünlemler, genellikle bir eylemi teşvik etmek, bir durumu onaylamak veya kınamak için kullanılır (s. 179-182). Ünlemler ayrıca cümle içinde vurgu ve tonlama yoluyla da kullanılarak ifadenin gücünü artırır. Ünlemlerin cümleye kattığı duygu ve anlam, genellikle ses tonuyla desteklenir ve bu şekilde dinleyiciye aktarılır. Örneğin, "Ne kadar güzel!" cümlesi, uygun bir tonlama ile hayranlık ifadesi olarak kullanılabilir. Ünlemler, cümlede genellikle tek başlarına kullanılırlar ve başka bir sözcüğe bağlı olmadan anlam taşırlar. Ancak bazı durumlarda, cümlenin anlamını pekiştirmek veya duygusal etkiyi artırmak için diğer sözcüklerle birlikte de kullanılabilirler. Örneğin, "Ah, ne yazık ki!" cümlesinde "Ah" ünlemi, üzüntü ifadesini güçlendirmek için kullanılmıştır (s. 182-184). Ünlemler, yazılı dilde genellikle ünlem işareti (!) ile birlikte kullanılır. Bu işaret, ünlemin ifade ettiği duygunun kuvvetini ve ani etkisini vurgular. Ayrıca, ünlemler konuşma dilinde de sıkça kullanılır ve günlük iletişimin önemli bir parçasını oluşturur.

1.1.2.8. Fiil/Eylem

Eylem türü, zaman ve şahıs ulamları bağlamında çekim unsurları dikkate alınarak incelenmektedir. Bergamalı Kadri, eylemin anlamlı bir yapı olduğunu ancak bu anlamın zaman kavramıyla pekiştiğini vurgulamaktadır (Avşar, 1996, s. 41). Ayrıca şahıs kavramının da eylemin anlamına etki ettiğini söylemektedir. Hüseyin Cahit (2000) ise “zaman, şahıs, sıyga, ilh. gibi efkâr-ı tâliyye ile birlikte bir hükmü, bir hâli, bir işi maddî veyâ manevî bir te’sir veya teessürü ifâde eden” (s. 132) sözcük olarak ifade ettiği tanımlamada yine zaman ve şahıs kavramlarını vurgulamaktadır. Gencan (1978) da eylemleri eylem, zaman, kip, kişi, çatı kavramları etrafında incelemekte ve “eylem bildiren; yani varlıkların yaptıkları işleri, kılışları ya da onlarla ilgili oluşları zamana ve kişiye bağlayarak anlatan” (s. 141) sözcükler olarak tanımlamaktadır.

Eylemler çekim unsurlarını alarak yargı bildiren yapılar meydana getirmektedirler. Bu bağlamda cümle bilgisinin önemli bir konusunu oluştururlar: “Yapısal dilbilimde, çevresiyle belirlenen, kişi, sayı ve zaman belirtileriyle tanımlanan, dizim kurucu (eylem dizimi) öge.” (Vardar, 2002, s. 97). Üstünova (2017), eylemin bağlam bağımlılığını cümle bilgisi ve anlam bilgisi çerçevesinde

çekim unsurlarından zaman ve kişi ulamlarıyla değerlendirmiştir. Eylemlerin yüklemlik nitelikleri bir bağlam içindeki diğer tüm sözcükleri de etkilemektedir.

Çekim unsurlarının eylemler üzerindeki etkisi onları hem yapısal olarak bağımlı sözcükler haline getirmekte hem de diğer sözcüklerle olan ilişkileri bakımından bağlam bağımlı yapılar olmalarına neden olmaktadır. Eylemlerin daima çekimli biçimde varlık gösterdiğine dikkat çeken Ergin (1999) “kullanış sahasına çıkabilmeleri için karşıladıkları hareketlerin çeşitli nesnelere bağlanması, bu bağlanmayı ifade etmek için de kendilerinin çeşitli münasebet kalıplarına dökülmeleri, hareketi nesneye bağlayan çekimli şekillere girmeleri lâzımdır” (s. 374) yorumunda bulunmuştur. Ergin, eylemlerin varlıklarının nesnelerin varlığı ile mümkün olacağını söylemektedir. Eylem kök ve gövdelerini manalı ancak yapı olarak tek başına kullanılamayan tür olarak tanımlamaktadır. Korkmaz (2009) da eylemlerin tek başlarına kullanılamayan sözcükler olduğunu, karşıladıkları iş ve hareketlerin ancak isimler ile olan ilişkileri ile ortaya çıktığını ve bundan ötürü bağımlı sözcük türleri olduklarını belirtir.

Eylemler, anlam bilgisi bakımından karşıladıkları kavramlar göz önünde bulundurularak kendi içlerinde bölümlenirler. Bu bölümleme genellikle iş, oluş, kılış kavramları ile ifade edilmiştir. Bu kavramlar eylemlerin tanımına da etki etmiştir.

Şemsettin Sami, eylemi “hades, yani bir türlü oluş, ediş veya ediliş” (Hameed, 1993, s. 85) bildiren sözcük olarak, Banguoğlu (2015), “bir kılış, bir durum, veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni (proses) anlatan” (s. 408) sözcükler olarak tanımlamaktadır. Vardar (2002) ise benzer bir biçimde “1. Geleneksel dilbilgisinde, öznenin yaptığı ya da konusu olduğu işi, oluşu, kılışı, vb. öznenin durumunu, varlığını ya da yüklemle özne arasındaki bağıntıyı kişi, sayı, zaman kavramlarını içererek belirten gösterge.” (s. 97) olarak tanımlamaktadır. Hüseyin Cahit (2000) hüküm, hâl, iş ve tesir olarak eylemin durumlarına vurgu yaparak fail ve meful kavramlarını da açıklamaktadır.

Aksan (1983) ise eylemi sözcük türlerinin en önemli öğelerinden biri olarak “dildeki bildirme işleminin, dille anlatılan eylemin, olay, oluş ve devinimin belkemiği” (s. 202) olarak ele almaktadır. Ona göre eylem “devinme, oluş, kılınış, durum” bildiren öğelerdir. Akçataş (2011), eylemleri “hareketleri karşılayan iş, oluş ve devinim” (s. 16) sözcükleri olarak tanımlamaktadır. Karşıladıkları kavramlara

göre eylemleri kılış, durum, oluş olarak kendi içinde sınıflandırmaktadır. Eylemlerin doğrudan devinim içine girebilen sözcükler olması ve hatta doğrudan devinim sözcükleri olması onların anlatımın en küçük birimi olan cümlemin motoru görevini üstlenmelerini sağladığına vurgu yapmaktadır.

Korkmaz (2010) da kılış, oluş, durum olarak eylemleri değerlendirmektedir. Eylemi “bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen” (s. 91) sözcükler olarak tanımlamakta ve eylemleri çeşitli şekillerde kendi içinde sınıflandırmaktadır. Ona göre eylemler “karşılıklı hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildiren” (2009, s. 527) yapılardır.

Eylemler, hareketleri karşılayan sözcüklerdir. Eylemin anlamındaki hareket iş, oluş, kılış, durum gibi kavramlarla nitelenmiştir. Ergin (1999), kâinata nesne ve hareket olmak üzere iki unsurdan söz etmektedir. Eylemleri “(...) hareket kelimesini de tabîî geniş mânâsı ile kullanıyor ve nesnelerin zaman ve mekân içindeki her türlü oluş ve yapıları veya olmayış ve yapmayışları” (s. 288) olarak değerlendirmektedir. Bu hareketleri “nesnelerin zaman ve mekân içindeki yer değiştirmeleri; oluşları, kılışları, duruşları” (s. 373) olarak açıklamaktadır.

Eylemlerin olumsuz çekiminin varlığı da tanımların bir kısmında yer bulmuştur. Midhat Sadullah (2004), eylemi “bir işin, bir halin, bir hissin herhangi bir zamanda olduğunu veyahut olmadığını anlatan veya bir hüküm bildiren” (s. 149) sözcük olarak tanımlamaktadır. Ergin (1999) ise tanımlamasında “nesnelerin zaman ve mekân içindeki her türlü oluş ve yapıları veya olmayış ve yapmayışları” (s. 288) ifadelerinde olumsuzluk durumunu vurgulamıştır.

Dil araştırmacılarının eylem sözcük türü için uzlaştıkları konu, eylemlerin diğer tüm sözcük türlerinden kesin olarak ayrılan bir tür olduğudur. Temelde isim sözcüğü ile birlikte ayrı bir sınıf olarak değerlendirilmiştir. Eylemler, yapıları gereği çekim unsurlarına bağlı varlık göstermeleri ile diğer sözcük türlerinden ayrılır. Diğer taraftan, anlatımın temel unsuru olmaları bakımından nesnelerin her türlü devinim, oluş, kılış ve durumlarını bildiren sözcükler olmaları onları anlamın zorunlu ögesi haline getirmektedir.

Literatürde fiiller yapıları, anlamları, çatı unsurları ve zaman-kip çekimleri bakımından değerlendirilmiştirlerdir. Yapılan ilk gramer çalışmalarında daha ziyade çekim unsurları göz önünde bulundurularak fiillerin değerlendirildiği görülmektedir.

Şemsettin Sami fiili 13 alt başlıkta incelemiştir: sîga-i haberiyye, sîga-i iltizâmiyye, sîga-i ricâ'yye, sîga-i vücûbiyye, sîga-i emriyye, sîga-i 'atfîyye, sîga-i istimrâriyye, sîga-i ibtidâ'yye, sîga-i târihiyye, sîga-i şartiyye (şart), sîga-i terkîbiyye, sîga-i hâliyye, masdar (Hameed, 1993).

Aksan (1983), eylemleri devinim, oluş, kılınış ve durum gösteren sözcükler olarak tanımlamaktadır. Eylemler, eylem, oluş, kılınış ve devinim gibi anlamları içerir ve çeşitli alt kategorilere ayrılırlar. Örneğin, "kırmak", "kımıldamak", "çürümek", "yaratılmak", "uyumak" gibi eylemler, Türkçede sıkça kullanılır (s. 203-204). Eylemler, kılınış ve görünüş açısından incelenir. Kılınış, eylemin nasıl gerçekleştiğini, görünüş ise eylemin tamamlanmışlık veya süreklilik durumunu ifade eder. Eylemler ayrıca, biçim özelliklerine göre kök durumunda olan eylemler, türemiş eylemler ve bileşik eylemler olarak sınıflandırılır. Kök durumunda olan eylemler, yalın halde bulunan eylemlerdir; türemiş eylemler, yapım ekleri alarak oluşturulan eylemlerdir; bileşik eylemler ise iki ya da daha fazla sözcüğün birleşmesiyle oluşan eylemlerdir (s. 206-208). Türkçede ekeylem, eylemin yardımcı bir unsurudur ve genellikle bir ad ya da eylemsi ile birlikte kullanılarak anlam bütünlüğü sağlar. Ekeylemler, eylemleri tamamlama, pekiştirme veya anlamı genişletme görevini üstlenirler. Örneğin, "etmek", "olmak", "eylemek" gibi ekeylemler, bileşik eylemler oluştururlar (s. 254). Eylemler, çeşitli çatılar bakımından da incelenir. Etken eylem, edilgen eylem, dönüşlü eylem, işteş eylem ve ettirgen eylem gibi farklı çatı türleri vardır. Etken eylemler, eylemi yapan öznenin belirgin olduğu durumlardır. Edilgen eylemler, eylemin kimin tarafından yapıldığının belirtilmediği durumlardır. Dönüşlü eylemler, öznenin eylemi kendi üzerine yönelttiği durumlardır. İşteş eylemler, birden fazla öznenin aynı eylemi karşılıklı olarak gerçekleştirdiği durumlardır. Ettirgen eylemler ise, öznenin bir başkasına eylemi yaptırdığı durumlardır (s. 221). Eylemler, kişi, zaman ve kip ekleri alarak çekimlenirler. Kişi ekleri, eylemi gerçekleştiren öznenin kim olduğunu belirtir. Zaman ekleri, eylemin hangi zaman diliminde gerçekleştiğini gösterir. Kip ekleri ise, eylemin nasıl gerçekleştiğini ifade eder. Örneğin, "yazıyorum", "gideceğiz",

"okudular" gibi çekimli eylemler, zaman ve kişi ekleri olarak farklı anlamlar kazanırlar (s. 229-230).

Delice (2002), Türk dilinde fiil teriminin anlam alanlarını ve yapılarını detaylı bir şekilde incelemektedir. Fiilin mastar şekilleri, çekimli halleri ve kök/gövde şekilleri olmak üzere üç farklı kullanımını tanımlamaktadır (s. 185-186). Fiillerin yapısı açısından basit, türemiş ve öbek-fiiller olarak üç ana kategori belirlenir; basit fiiller tek anlam içeren kök ve gövde kelimelerden, türemiş fiiller yapım ekiyle oluşturulan kelimelerden ve öbek-fiiller yardımcı fiillerle veya zarf-fiil ekiyle kurulan fiillerden oluşur (s. 188-189). Fiillerin varlık ilişkisi, fiillerin bir varlık tarafından gerçekleştirilme veya kendi kendine gerçekleşme durumlarını ifade eder ve kılış fiilleri özne ve nesne alırken, oluş fiilleri genellikle nesne almaz (s. 189-190). Fiillerin sözdizimsel özellikleri, kök veya gövdeye eklenen eklerle belirlenir ve geçişli, yersemeli, zarfsamalı çatılar ile edilgenlik, dönüşlülük, işteşlik ve ettirgenlik ekleri gibi eklerle tanımlanır (s. 194-195).

Korkmaz (2009), fiilleri bir eylemi, durumu veya oluşu ifade eden sözcükler olarak tanımlamaktadır. Fiiller, Türkçede cümlelerin en önemli unsurlarından biridir ve cümlelerin anlamını belirler. Fiiller, kip, kişi ve zaman ekleri olarak çekimlenirler ve cümlelerin anlamını ve işlevini belirlerler (s. 93-95). Fiiller, yapılarına göre basit, türemiş ve birleşik fiiller olarak sınıflandırılır. Basit fiiller, kök halinde olan fiillerdir. Türemiş fiiller, kök fiile ekler eklenerek oluşturulan fiillerdir. Birleşik fiiller ise iki ya da daha fazla kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu yeni fiillerdir (s. 96-98). Fiillerin kipleri, fiilin zamanını ve anlamını belirler. Haber kipleri ve dilek kipleri olarak iki ana gruba ayrılır. Haber kipleri, fiilin gerçekleşme zamanını ifade ederken, dilek kipleri fiilin gerçekleşmesini isteme, dileme veya şart koşma anlamı katar (s. 99-101). Korkmaz'a göre, fiiller cümlelerin anlamını belirleyici en önemli unsurdur. Fiillerin doğru kullanımı, cümlelerin anlamını netleştirir ve dilin ifade gücünü artırır. Fiillerin çekimlenmesi ve kullanımı, Türkçede dil bilgisel kurallara uygun olarak yapılmalıdır (s. 102-104).

Resulov (2016), fiiller ile ilgili olarak, eylemlerin hareket, oluş ve kılınış bildiren sözcükler olduğunu belirtmektedir. Eylemler, bir hareketin, oluşun veya durumun belirli bir zamanda gerçekleştiğini ifade eder. Türkçede eylemler, köklerine eklenen çeşitli eklerle zaman, kip ve şahıs bildiren çekim ekleri alırlar. Eylemler,

hareket bildiren fiiller, iş bildiren fiiller, durum bildiren fiiller ve algı bildiren fiiller olarak sınıflandırılır. Hareket bildiren fiiller arasında "gelmek, gitmek, uçmak" gibi temel hareketleri ifade eden fiiller yer alır. İş fiilleri, kişinin belirli bir işi gerçekleştirmesini ifade ederken, durum bildiren fiiller, bir varlığın belirli bir durumda olduğunu belirtir. Algı bildiren fiiller ise duyular yoluyla algılanan eylemleri ifade eder. Örnekler arasında "görmek, duymak, hissetmek" gibi fiiller bulunmaktadır (s. 6, 16).

Aslan (2019), eylemleri bir işi, hareketi, oluşu veya durumu bildiren sözcükler olarak ifade eder. Cümlede temel öğelerden biri olan eylemler, kip ve kişi ekleri alarak çekimlenirler ve cümledeki özne ile ilişkili olarak çeşitli durumları ifade ederler. Türkçede eylemler, yapılarına, anlamlarına ve kullanıldıkları yere göre farklı türlere ayrılırlar (s. 41-70). Eylemler, yapılarına göre basit, türemiş ve birleşik eylemler olarak sınıflandırılır. Basit eylemler, kök halinde olup herhangi bir yapım eki almamış eylemlerdir; örneğin, "gel-", "git-", "al-" gibi. Türemiş eylemler, bir köke yapım eki eklenerek oluşturulan eylemlerdir; örneğin, "kırmak" (kır- + -mak), "yazdırmak" (yaz- + -dır- + -mak) gibi. Birleşik eylemler ise iki veya daha fazla sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan eylemlerdir; örneğin, "yardım etmek", "fark etmek", "göz atmak" gibi (s. 43-47). Anlamlarına göre eylemler, kılınışlarına göre ve görünüşlerine göre çeşitli alt gruplara ayrılır. Kılınışlarına göre eylemler, durum bildiren eylemler ve hareket bildiren eylemler olarak ikiye ayrılır. Durum bildiren eylemler, bir varlığın durumunu ifade eder; örneğin, "oturmak", "uyumak" gibi. Hareket bildiren eylemler ise bir varlığın yaptığı hareketi ifade eder; örneğin, "koşmak", "yüzmek" gibi. Görünüşlerine göre eylemler ise, bir eylemin tamamlanıp tamamlanmadığını veya devam edip etmediğini ifade eden eylemler olarak sınıflandırılır. Bu bağlamda, bitmişlik görünüşü (örneğin, "yaptı") ve bitmemişlik görünüşü (örneğin, "yapıyor") şeklinde iki temel görünüşten söz edilir (s. 49-54). Eylemler, cümledeki işlevlerine göre yüklem olarak kullanılırlar ve çeşitli zaman, kip ve kişi ekleri alarak çekimlenirler. Zaman ekleri, eylemin hangi zaman diliminde gerçekleştiğini belirtir; örneğin, "geliyor" (şimdiki zaman), "geldi" (geçmiş zaman), "gelecek" (gelecek zaman) gibi. Kip ekleri ise, eylemin gerçekleşme biçimini veya koşulunu ifade eder; örneğin, "gelmeli" (gereklilik kipi), "gelebilir" (olasılık kipi) gibi. Kişi ekleri ise, eylemi yapan kişiyi belirtir; örneğin, "geliyorum" (1. tekil şahıs), "geliyorsun" (2. tekil şahıs) gibi (s. 55-57). Eylemler, cümlede çeşitli görevler

üstlenebilirler. Temel olarak yüklem olarak kullanılan eylemler, aynı zamanda yardımcı eylemlerle birleşerek daha karmaşık yapılar oluşturabilirler. Örneğin, "okuyorum" (tek başına yüklem), "okumuş olabilir" (yardımcı eylemle birleşik yapı) gibi. Yardımcı eylemler, ana eylemin anlamını pekiştirmek veya değiştirmek için kullanılırlar; örneğin, "etmek", "olmak", "kılmak" gibi (s. 58-63).

1.1.2.9. Fiilimsi/Eylemsi

Şemsettin Sami, fiilimsi sözcük türünü fiil başlığı altında incelemektedir. Sıfat-fiili doğrudan fer'-i fiil olarak ayrı başlıkta incelemektedir. İki türlü fer'-i fiil bulunur: fer'-i fiil-i izâfî, fer'-i fiil-i vasfî. Fer'-i fiil-i izâfî, izâfî zamirlerle kullanılarak fiilin mefulünü ve zamirler de fiilin failini ifade ederler: sevdiğim (adam), yazdığım (kağıt) gibi. Fer'-i fiil-i vasfî ise fiilin ifade ettiği işi işleyeni niteler: seven, sevmiş, sevecek gibi. İsim-fiilleri 13 fiil çekiminden masdar olarak adlandırdığı alt başlıkta incelerken zarf fiili ise bu 13 başlıktan birkaçında incelemektedir: sîga-i 'atfîyye, sîga-i istimrâriyye, sîga-i ibtidâ'îyye, sîga-i târihiyye, sîga-i hâliyye.

Aksan (1983), eylemsileri eylemlik, ortaç ve ulaçlar olmak üzere üç ana gruba ayırır. Eylemlikler, fiil köklerinden türeyen ve ad olarak kullanılan sözcüklerdir. -ma (-me), -mak (-mek) ve -ış (-iş, -uş, -üş) ekleriyle türetilirler. Örneğin, "okuma", "yazmak" ve "görüş" gibi. Eylemlikler, cümlede özne, tümleç ve yüklem olarak kullanılabilirler. "Okuma önemli bir alışkanlıktır" cümlesinde "okuma" sözcüğü özne görevindedir (s. 264-265). Ortaçlar, eylemlerden türeyerek sıfat görevinde kullanılan sözcüklerdir. -an (-en), -ası (-esi), -maz (-mez), -ar (-er), -dık (-dik, -duk, -dük), -acak (-ecek), -mış (-miş, -muş, -müş) ekleriyle türetilirler. Örneğin, "gelen", "yazıcı", "okunmaz", "yapacak" ve "yapmış" gibi. Ortaçlar, cümlede sıfat olarak kullanıldıklarında, niteledikleri adları belirlerler. "Gelen öğrenci başarılıdır" cümlesinde "gelen" sözcüğü öğrenci adını nitelendiren bir ortaçtır (s. 263). Ulaçlar, eylemlerin ne zaman, nasıl ve hangi şartlar altında yapıldığını belirten sözcüklerdir. -ken, -eli (-alı), -ınca (-ince), -dıkça (-dikçe), -madan (-meden), -casına (-cesine) ekleriyle türetilirler. Örneğin, "giderken", "gelince", "çalıştıkça" ve "okumadan" gibi. Ulaçlar, eylemi çeşitli açılardan niteleyerek cümlede zarf tümleci olarak görev yaparlar. "Yürürken konuşmak zor olabilir" cümlesinde "yürürken" sözcüğü bir ulaçtır (s. 263). Eylemsiler, yan tümceler kurarak, eylemle ilgili ek bilgi

sağlarlar ve cümle içinde farklı görevler üstlenirler. Eylemlerden türedikleri halde, eylem özelliği göstermezler; ancak ad ve sıfat gibi kullanıldıkları bağlamda anlam kazanırlar.

Korkmaz (2009), fiilimsileri fiillerin bazı ekler alarak isim, sıfat veya zarf gibi kullanıldığı sözcükler olarak ifade eder. Fiilimsiler, genellikle fiilin anlamını korur ancak cümlede farklı görevler üstlenirler. Türkçede fiilimsiler üç ana gruba ayrılır: isim-fiiller (mastarlar), sıfat-fiiller (ortaçlar) ve zarf-fiiller (ulaçlar) (s. 105-106). İsim-fiiller, fiil kök veya gövdelerine "-ma/-me", "-ış/-iş", "-mak/-mek" eklerinin getirilmesiyle oluşturulur ve cümlede isim gibi kullanılır. Örneğin, "yazmak", "okuma" kelimeleri isim-fiil örnekleridir. Sıfat-fiiller, fiil kök veya gövdelerine "-an/-en", "-r/-ar/-er", "-miş/-muş" gibi eklerin getirilmesiyle oluşturulur ve cümlede sıfat gibi kullanılır. Örneğin, "gülen", "görmüş" kelimeleri sıfat-fiil örnekleridir. Zarf-fiiller ise, fiil kök veya gövdelerine "-ken", "-ince", "-erek" gibi eklerin getirilmesiyle oluşturulur ve cümlede zarf olarak kullanılır. Örneğin, "giderken", "okuyunca" kelimeleri zarf-fiil örnekleridir (s. 106-108).

Resulov (2016), fiilimsilerle ilgili olarak, fiilimsilerin hem fiil hem de isim, sıfat veya zarf gibi görevler üstlenebilen sözcükler olduğunu ifade etmektedir. Fiilimsiler, çekimli fiillerin bazı özelliklerini taşıyan ancak çekimlenmeyen fiil şekilleridir. Fiilimsiler üç gruba ayrılır: isim-fiiller, sıfat-fiiller ve zarf-fiiller. İsim-fiiller, fiil kök veya gövdelerine "-mek, -mak" ekleri eklenerek oluşturulur. Sıfat-fiiller, fiil kök veya gövdelerine "-an, -en, -ası, -esi, -maz, -mez, -ar, -er, -dik, -ecek, -miş" ekleri eklenerek oluşturulur ve zaman ile hareket anlamı taşıırken isim gibi kullanılırlar. Zarf-fiiller ise fiil kök veya gövdelerine "-ken, -ince, -meden, -arak, -esiye" ekleri eklenerek oluşturulur ve fiilin yapılış şeklini, zamanını veya koşulunu belirtirler (s. 73).

Alan (2019), isimleri soylarına göre ikiye ayırır ve asıl isimlerin yanına fiilimsileri ekler. "Adsıllar" olarak da ifade etmektedir. Fiilimsiler, fiil kök veya gövdelerine getirilen eklerle oluşturulan, cümlede sıfat, zarf ya da isim görevinde kullanılabilen kelimelerdir. Türkçede fiilimsiler üç ana grupta incelenir: sıfat-fiiller, zarf-fiiller ve isim-fiiller (s. 26-31). Cümlede sıfat görevinde kullanılan kelimeler ortaçlar olarak tanımlanır. Sıfat-fiiller, fiilin anlamını bir isim veya zamirle bağdaştırarak o isim veya zamiri niteleyen kelimeler olarak işlev görürler (s. 26-27).

Cümlede isim görevinde kullanılan türünü, “ad-eylem” olarak ifade eder. İsim-fiiller, fiilin gerçekleşme sürecini veya sonucunu isim gibi ifade ederler. Cümlede zarf görevinde kullanılan kelimeler ise zarf-fiil (ulaç) olarak ifade edilmiştir. Zarf-fiiller, fiilin nasıl, ne zaman, ne şekilde gerçekleştiğini belirten kelimeler olarak işlev görürler.

1.2. ANLAMBİLİM VE SÖZCÜK TÜRLERİ

Anlambilim, dilin anlam yönünü inceleyen ve göstergelerin anlamlarını analiz eden bir dilbilim dalıdır. Bu bilim dalı, dilsel ifadelerin anlamlarını, dil içindeki çeşitli yapılar ve bağlamlar üzerinden ele alır (Vardar, 2007, s. 18). Anlambilim, yalnızca sözcüklerin anlamlarını değil, aynı zamanda cümlelerin ve daha büyük dil birimlerinin anlamlarını da inceler. Bu yönüyle anlambilim, dilbilimin diğer alt dallarıyla sıkı bir ilişki içindedir ve dilin genel işleyişine dair önemli katkılar sağlar.

Sözcük türleri ise, dildeki sözcüklerin işlevleri ve anlamları doğrultusunda sınıflandırılmasını ifade eder. Sözcük türleri, bir dilin temel yapı taşlarını oluşturur ve dilin gramer yapısının anlaşılmasında kritik bir rol oynar. Temel sözcük türleri arasında isimler, fiiller, sıfatlar, zarflar, zamirler, edatlar, bağlaçlar ve ünlemler yer alır. Her bir sözcük türü, dilin farklı işlevlerini yerine getirir ve dilbilimsel analizlerde farklı açılardan incelenir.

Anlambilim ve sözcük türleri arasındaki ilişki, dilin anlam ve yapı boyutlarını bir araya getirerek dilsel analizlere bütüncül bir bakış açısı kazandırır. Sözcüklerin türlerine göre sınıflandırılması, anlambilimsel analizlerde dilin yapısal ve işlevsel özelliklerinin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Örneğin, isimler genellikle nesneleri ve kavramları ifade ederken, fiiller eylemleri ve durumları anlatır. Sıfatlar ve zarflar ise, isimleri ve fiilleri nitelendirerek dilin anlamını zenginleştirir (Korkmaz, 2010).

Bu bağlamda, anlambilim ve sözcük türleri, dilbilimsel analizlerde birbirini tamamlayan ve dilin anlam boyutunu daha derinlemesine incelemeyi mümkün kılan iki önemli kavramdır. Bu iki alanın bir arada ele alınması, dilin anlam ve yapısal özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur.

1.2.1. Anlambilimin Tanımı ve Önemi

Anlambilim, dildeki ifadelerin anlamlarını inceleyen ve bu anlamların nasıl yapılandırıldığını, nasıl iletildiğini ve nasıl anlaşıldığını araştıran bir dilbilim dalıdır.

Anlambilim, dilbilimsel göstergelerin anlamını ele alarak, dilin işlevsel ve anlamsal boyutlarını anlamaya çalışır (Lyons, 1983). Bu bilim dalı, hem sözcüklerin tek başlarına hem de cümleler ve daha büyük dilsel yapılar içindeki anlamlarını inceler. Anlambilimin temel amacı, dildeki anlam ilişkilerini ve dilsel ifadelerin nasıl anlam kazandığını açıklamaktır.

Vardar (2002), anlambilimi "dili anlam yönünden ele alan, göstergenin gösterilen bölümünü ya da içeriği eşsüremli ve artsüremli açılardan inceleyen dilbilim dalı" olarak tanımlar (s. 18). Bu tanım, anlambilimin sadece dilin içsel yapısını değil, aynı zamanda dilin tarihsel gelişimini ve değişimini de göz önünde bulundurduğunu belirtir. Guiraud (1999) ise anlambilimi, "sözcüklerin anlamını inceleyen" bir bilim dalı olarak tanımlar ve bu yönüyle anlambilimin, dilin en temel birimlerinin anlamlarını çözümlemeye odaklandığını vurgular (s. 13).

Ullmann (1959), anlambilimi modern dilbilimin en yeni dallarından biri olarak nitelendirir ve bu bilim dalının, anlamın dil içindeki yerini ve işlevini araştırdığını belirtir (s. 1). Anlambilimin kapsamı, yalnızca sözcüklerin anlamları ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda dilsel ifadelerin kullanım bağlamlarını ve bu bağlamların anlam üzerindeki etkilerini de inceler (Palmer, 2001, s. 11).

Guiraud (1999), anlambilimi ruhbilim, mantık ve dilbilim olmak üzere üç ana bilim dalına bağlar. Bu üç bilim dalı, göstergelerin anlamlandırılması ve anlam sorunlarıyla ilgilenir (s. 15-17). Diğer araştırmacılar da anlambilimi, dildeki birimlerin anlam bakımından ele alınıp incelendiği bir bilim dalı olarak tanımlar.

Bazı tanımlar, anlambilimin sadece sözcüklerle ilgilendiğini vurgulamaktadır. Aslında anlambilim genel olarak anlamlılık kavramıyla ilgilidir. Bu nedenle, anlambilim sözcük, sözcük üstü ve sözcük altı birimlerle de ilgilenir. Anlambilim, dilin anlam yönüyle ilgilenen bir bilim dalı olarak genel kabul görse de, anlam ve dili birbirinden ayırmak ve düşünceyi dilden ayrı düşünmek mümkün değildir. Toklu'ya (2015) göre, dil anlamı aktarır ve varoluş nedeni de budur (s. 124). Dil, düşüncenin ses karşılığıdır ve anlam düşünceden doğar. Bu nedenle, dil bir anlamlılık ve anlaşılabilirlik ürünüyse, anlam doğal olarak ve doğrudan dilin kendisidir.

Anlambilim, dilin anlam boyutunu inceleyerek, dilsel göstergelerin ve gösterge dizilerinin anlamını araştırır. Dilin anlaşılmasını ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayan temel ilkeleri ortaya koyar: “dilsel göstergelerin, gösterge dizilerinin anlamını, diğer bir deyişle anlamın anlamını inceler” (Toklu, 2015, s. 124). Anlambilim, dildeki birimlerin anlam bakımından ele alındığı ve bu anlamların nasıl yapılandırıldığı, iletildiği ve anlaşıldığı üzerine yoğunlaşan bir disiplindir. Bu bakımdan “sözcüklerin, tümceler ve sözcüklerin anlamını bilimsel olarak inceleyen bir dilbilim alanı” (Günay, 2018, s. 377) olarak görülmektedir.

Anlambilim, dilin anlam boyutunu araştıran ve dilsel göstergelerin anlamını açıklayan bir bilim dalı olarak dilbilimin diğer alt dallarıyla yakından ilişkilidir ve dilin işlevsel ve anlamsal özelliklerini bütüncül bir bakış açısıyla ele alır. Anlambilimin yaptığı araştırmalar, dilin anlaşılmasına ve etkili bir şekilde kullanılmasına önemli katkılar sağlar.

Farklı disiplinler, anlam kavramını kendi perspektiflerinden ele alarak farklı tanımlar ve teoriler geliştirmiştir. Örneğin, dilbilimsel anlambilim, anlamı dilsel yapı ve kullanım bağlamında incelerken, felsefi anlambilim, anlamın metafizik ve epistemolojik boyutlarına odaklanır. Mantıksal anlambilim ise, anlamı formel sistemler ve mantıksal doğruluk çerçevesinde ele alır. Ruhbilimsel anlambilim, anlamın zihinsel süreçler ve bilişsel yapı ile ilişkisini araştırır (Fodor, 1975). Toplumbilimsel anlambilim ise, anlamın toplumsal bağlam ve kültürel normlarla olan ilişkisini inceler.

Anlambilim, sadece akademik bir disiplin olarak kalmayıp, dil öğrenimi, dil terapisi, yapay zeka ve bilgi işleme gibi pratik alanlarda da önemli uygulamalara sahiptir. Dil öğrenimi ve öğretimi süreçlerinde, anlamın doğru anlaşılması ve aktarılması, etkili iletişimin temelini oluşturur (Krashen, 1982). Dil terapisi alanında, anlambilim, dil bozukluklarının teşhisi ve tedavisinde kritik bir rol oynar (Bloom & Lahey, 1978). Yapay zeka ve doğal dil işleme alanlarında, anlambilim, makinelerin insan dilini anlaması ve üretmesi için gerekli teorik çerçeveyi sağlar (Jurafsky & Martin, 2024)

Anlam ve anlambilim, dilin ve düşüncenin ayrılmaz bir parçasıdır ve çeşitli disiplinler tarafından farklı açılardan incelenir. Anlam, dilin varoluş nedenidir ve dil

aracılığıyla düşüncenin ifadesi mümkün olur. Bu nedenle, anlambilim çalışmaları, dil ve anlam arasındaki karmaşık ilişkileri çözümleyerek, dil biliminde ve diğer ilgili alanlarda önemli katkılar sağlar.

1.2.2. Adlandırma Zorunluluğu

Dilbilim ve anlambilimde adlandırma zorunluluğu, dillerin temel işlevlerinden biri olan anlam yaratma sürecinde önemli bir konudur. Adlandırma, bireylerin çevrelerindeki nesneleri, olguları ve kavramları tanımlamak ve bu unsurlar üzerine düşünmek için kullandıkları dilsel bir araçtır. Bu sürecin neden ve nasıl ortaya çıktığı, hem teorik hem de uygulamalı dilbilim alanında tartışılan bir meseledir.

Adlandırma zorunluluğu, bireyin ve toplumun bilişsel, kültürel ve iletişimsel gereksinimlerine dayanır. İnsanlar çevrelerindeki dünyayı anlamlandırmak ve paylaşmak için dilsel araçlara ihtiyaç duyar. Örneğin, bir nesneyi "kedi" olarak adlandırmak, onun diğer canlılardan ayırt edilmesini sağlar ve bu adlandırma süreci, hem kavramsal hem de kültürel bir anlam taşıyabilir.

a. Adlandırma Zorunluluğu ve Dilbilimdeki Yeri

Adlandırma, Ferdinand de Saussure'ün dilbilimdeki temel teorilerinden biri olan gösterge kavramında (sign) açıklanır. Saussure, göstergenin iki bileşeni olduğunu söyler:

Gösteren (signifier): Bir nesnenin ya da olgunun işitsel veya görsel temsilidir.

Gösterilen (signified): Bu işaretin zihinsel kavramıdır.

Bu bağlamda adlandırma, bir gösterge oluşturma sürecidir. İnsanlar, adlandırma yoluyla gösterilen ile göstereni birleştirir ve anlam yaratır (Saussure, 1959).

b. Anlambilim Perspektifi

Adlandırma, anlambilim içinde özellikle kavramsal ve bağlamsal anlam düzeylerinde tartışılır. Bir ad, sadece bir nesneyi tanımlamakla kalmaz; aynı

zamanda kültürel ve tarihsel bir bağlama işaret eder. Örneğin: Türkçede "ay" kelimesi, hem bir gök cismi hem de bir zaman ölçüsü olarak kullanılır ve her iki bağlamda farklı çağrışımlara sahiptir.

Charles Fillmore'un Frame Semantics teorisi, bir kelimenin anlamının sadece o kelimeye değil, onun çevresindeki kavramsal çerçeveye bağlı olduğunu savunur (Fillmore, 1981).

c. Adlandırmanın Psikolojik ve Felsefi Boyutları

Adlandırmanın insan zihnindeki işlevi, psikoloji ve felsefeyle de kesişir. Ludwig Wittgenstein, dilin dünyayı anlamlandırmadaki rolünü tartışırken bir kelimenin anlamının onun dil içindeki kullanımı olduğunu söylemektedir (1958, s. 20). Bu bağlamda adlandırma, bir nesne veya olguya sadece isim vermek değil, aynı zamanda ona bir işlev yüklemektir.

Steven Pinker, adlandırmanın bilişsel bir süreç olarak işlevini açıklarken, insanların kategoriler oluşturup bu kategoriler üzerinden soyutlama yaptıklarını belirtir (2008).

d. Türk Dilindeki Örnekler ve Kültürel Boyut

Türkçe gibi eklemeli bir dilde adlandırma süreci, eklerin anlam yaratma sürecine katkısıyla zenginleşir. Örneğin, bir kökü "gör-" olan bir fiil, "-görü", "görüntü", "görüş" gibi türevler aracılığıyla farklı anlam alanlarına evrilir. Muharrem Ergin bu süreci, Türkçenin yapısal özelliklerini açıklarken detaylandırmıştır (Ergin, 1999).

1.2.3. Sözcük Türlerinin Anlambilimsel Analizi

Sözcük türleri, dilin temel yapı taşlarıdır ve anlam taşıyan birimler olarak dilin işlevselliğini ve anlam yapısını oluşturan kritik unsurlardır. İsimler, canlı ve cansız varlıkları, soyut ve somut kavramları ifade eden sözcüklerdir. İsimler, cümlede özne, nesne gibi işlevler üstlenebilir ve belirli veya belirsiz, genel veya özel anlamlar taşıyabilir (Göksel & Kerslake, 2005). Anlambilimsel açıdan, isimler

nesneleri, yerleri veya kişiler gibi varlıkları belirtir ve bu varlıkların kimliklerini tanımlar. Örneğin, "kitap" kelimesi, belirli bir nesneyi ifade ederken, "kavram" kelimesi soyut bir varlığı ifade eder. İsimler, dilde referans oluşturma işlevine sahiptirler ve bu özellikleri ile anlam taşıma kapasitelerini gösterirler.

Sıfatlar, isimleri niteleyen veya belirten sözcüklerdir. Sıfatlar, isimlerin özelliklerini ve niceliklerini belirtir. Örneğin, "yeşil elma" ifadesinde "yeşil" sıfatı, elmanın rengini belirtir. Sıfatlar, nitelik bildiren sözcükler olarak, isimlerin niteliklerini tanımlar ve dilde ayrıntılı bilgi sağlamaya yardımcı olur. Anlambilimsel analizde, sıfatların isimlerle olan ilişkileri ve bu ilişkilerin dilde nasıl kullanıldığı incelenir. Sıfatlar, aynı zamanda karşılaştırma ve derece bildirme işlevleri ile de anlam taşırlar.

Zarflar, fiilleri, sıfatları veya diğer zarfları niteleyen sözcüklerdir. Zarfların anlamsal analizi, eylemlerin, niteliklerin veya diğer zarfların nasıl gerçekleştiğini, niteliğini veya derecesini belirtir (Göksel & Kerslake, 2005, s. 193). Örneğin, "hızlı" zarfı, "hızlı koştu" ifadesinde koşma eyleminin hızını belirtir. Zarflar, eylemin nasıl yapıldığını, ne zaman yapıldığını, nerede yapıldığını veya ne ölçüde yapıldığını bildirirler. Bu çok yönlü kullanımları ile zarflar, dilin anlambilimsel analizinde önemli bir yer tutar.

Zamirler, isimlerin yerine geçen sözcüklerdir. Zamirler, belirli bağlamlarda isimlerin yerini alarak dilin akıcılığını ve dilde tasarrufu sağlar. Zamirlerin anlamsal analizi, zamirlerin hangi isimleri temsil ettiğini ve bu temsilin dilde nasıl kullanıldığını açıklar. Örneğin, "Ali kitabını okudu. O çok mutlu oldu." cümlesinde "o" zamiri, "Ali" ismini temsil eder. Zamirler, özne, nesne, iyelik gibi işlevleri üstlenebilir ve dilde tekrarları önleyerek daha akıcı bir ifade sağlarlar.

Bağlaçlar, cümleleri veya cümle içindeki kelimeleri birbirine bağlayan sözcüklerdir. Bağlaçların anlamsal analizi, bu bağlama işlevinin nasıl gerçekleştiğini ve bağlaçların cümledeki anlam ilişkilerini nasıl kurduğunu inceler (Lyons, 1977) . Örneğin, "ve" bağlacı, iki öğeyi eşit derecede bağlar: "Ali ve Ayşe parka gitti." Bağlaçlar, cümle içindeki öğeler arasında anlam ilişkisi kurarak, dilin anlam yapısını daha karmaşık ve detaylı hale getirir.

Edatlar, isim veya zamirlerle kullanılarak anlam ilişkileri kuran sözcüklerdir. Edatların anlamsal analizi, bu anlam ilişkilerinin nasıl kurulduğunu ve edatların cümledeki anlam taşıma işlevini inceler. Örneğin, "için" edatı, "Bu hediye senin için" ifadesinde amaca yönelik bir anlam taşır. Edatlar, genellikle isim ya da zamirlerle birlikte kullanılarak, cümleye yön, zaman, sebep gibi ek anlamlar katarlar.

Fiiller, eylemleri veya durumları ifade eden sözcüklerdir. Fiillerin anlamsal analizi, eylemlerin türlerini, zamanlarını, kipliliklerini ve özne-nesne ilişkilerini inceler. Fiiller, dilde hareketi veya durumu belirten temel sözcük türleridir. Örneğin, "koşmak" fiili bir eylemi belirtirken, "olmak" fiili bir durumu belirtir. Fiiller, zaman, kişi ve kip özellikleri ile zengin bir anlam taşıma kapasitesine sahiptir.

Fiilimsiler, fiil köklerinden türeyen ve isim, sıfat veya zarf gibi işlevler üstlenen sözcüklerdir. Fiilimsilerin anlamsal analizi, bu geçişkenliğin nasıl gerçekleştiğini ve fiilimsi sözcüklerin dildeki rolünü inceler. Fiilimsiler, fiilin bazı özelliklerini korurken, diğer sözcük türlerinin işlevlerini de üstlenebilir.

Anlambilimsel açıdan, bu sözcük türlerinin her biri dilde belirli anlamsal rollere sahiptir ve bu roller, dilin yapısal ve işlevsel özelliklerini anlamamıza yardımcı olur. İsimler referans oluştururken, sıfatlar nitelik bildirir, zarflar eylemleri niteler ve zamirler tekrarları önler. Bağlaçlar, dildeki ilişkileri kurar, edatlar anlam ilişkilerini pekiştirir ve fiiller eylemleri ifade eder. Fiilimsiler ise geçişken işlevleri ile dilin anlam yapısını zenginleştirir. Bu bütüncül yaklaşım, sözcük türlerinin dildeki kritik rollerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini anlamamıza olanak tanır.

Bu şekilde, sözcük türleri dilin anlam taşıyan yapı taşları olarak işlev görür ve dilin dinamik yapısını, esnekliğini ve zenginliğini ortaya koyar. Sözcük türlerinin anlambilimsel analizi, dilbilim araştırmalarında önemli bir yer tutar ve dilin anlam yapısını daha derinlemesine anlamamıza katkıda bulunur. Bu analizler, dilin nasıl işlediğini, sözcüklerin nasıl anlam kazandığını ve dil kullanıcılarının dilin zengin potansiyelini nasıl kullandığını göstermeye yardımcı olur (Saaed, 2016).

1.2.4. Dilbilimde Sözcük Türlerinin Geçişkenliği

1.2.4.1. Geçişkenlik Kavramı

Geçişkenlik, dilbilimsel bağlamda, bir sözcüğün farklı işlevler üstlenerek çeşitli sözcük türleri olarak kullanılabilmesi yeteneğini ifade eder. Geçişkenlik, bir sözcüğün farklı bağlamlarda farklı sözcük türleri olarak kullanılabilmesi anlamına gelir. Bu kavram, dilin esnek yapısını ve zengin ifade kapasitesini ortaya koyar. Geçişkenlik, dilin ekonomisi açısından önemli bir olgu olup, dil kullanıcılarının farklı bağlamlarda aynı sözcüğü farklı anlamlarda kullanabilmesine olanak tanır. Örneğin, "hızlı" kelimesi, "hızlı koşucu" ifadesinde sıfat, "hızlı koştu" ifadesinde ise zarf olarak kullanılarak dildeki esnekliği ve anlam taşıma kapasitesini artırır.

Geçişkenlik, dilin ekonomisi açısından önemlidir. Bir sözcüğün farklı işlevler üstlenebilmesi, dilde tekrarları önler ve ifadeleri daha kompakt hale getirir. Bu da dilin daha etkili ve verimli kullanılmasını sağlar. Anlambilimsel açıdan, geçişkenliklerin incelenmesi, dilin anlam yapısının daha derinlemesine anlaşılmasına katkıda bulunur ve dilbilim araştırmalarında önemli bir yer tutar.

Geçişkenlik, dilin sosyal ve kültürel boyutları üzerinde de etkili olabilir. Dil kullanıcıları, sosyal bağlamlara göre sözcüklerin anlamlarını ve işlevlerini değiştirebilir. Örneğin, bir sözcüğün resmi ve gayri resmi bağlamlarda farklı sözcük türleri olarak kullanılması, dilin sosyal dinamiklerini ve kullanıcıların toplumsal normlara uyum sağlama yeteneklerini gösterir (Givón, 2001, s. 213).

Geçişkenlik, dildeki anlam değişimlerine de yol açabilir. Aynı sözcük, farklı sözcük türleri olarak kullanıldığında anlamı da değişebilir. Bu durum, dilin dinamik yapısını ve kullanıcıların yaratıcı dil kullanımlarını anlamada kritik rol oynar (Levinson, 1983). Örneğin, "temiz" kelimesi sıfat olarak "temiz oda", fiil olarak ise "odayı temizlemek" şeklinde kullanıldığında farklı anlamsal roller üstlenir.

Dildeki geçişkenlik, dilin zaman içindeki evrimini ve farklı bağlamlarda nasıl değiştiğini ifade eder. Bu geçişkenlik, dilin esnekliği ile yakından ilişkilidir. Dil esnekliği, bir dilin yeni kavramlara, teknolojilere ve kültürel değişimlere uyum sağlama yeteneğini ifade eder.

1.2.4.2. Geçişkenliğin Oluşumları

1. Sosyal ve Kültürel Faktörler

Dildeki geçişkenlik, büyük ölçüde sosyal ve kültürel faktörlerden etkilenir. Dil, toplumun bir yansımasıdır ve toplumdaki değişiklikler dile yansır. Örneğin, göçler, savaşlar ve ticaret yolları, dillerin birbirleriyle etkileşime girmesine ve değişmesine neden olabilir. Labov (1994), dil değişikliklerinin genellikle toplumun alt tabakalarında başladığını ve zamanla üst tabakalara yayıldığını belirtmiştir. Bu durum, dildeki yeniliklerin genellikle daha genç ve daha marjinal gruplar tarafından başlatıldığını ve zamanla daha geniş bir kabul gördüğünü gösterir.

2. Politik ve Ekonomik Faktörler

Politik ve ekonomik değişiklikler de dildeki geçişkenliği etkiler. Örneğin, bir ülkenin kolonizasyonu veya fethedilmesi, dil üzerinde büyük etkiler yaratabilir. İngilizcenin dünya genelinde yayılması, Britanya İmparatorluğu'nun genişlemesi ve daha sonra Amerikan kültürel etkisinin artmasıyla ilişkilidir. Ekonomik faktörler de önemli bir rol oynar. Ticaret yolları ve ekonomik ilişkiler, farklı dillerin birbirleriyle etkileşime girmesine ve yeni kelime ve ifadelerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Roma İmparatorluğu döneminde, Latince, ticaret ve yönetim dili olarak geniş bir coğrafyada kullanılmış ve birçok yerel dili etkilemiştir.

Politik olaylar ve hareketler, dilde önemli değişikliklere yol açabilir. Örneğin, bir ülkenin kolonizasyonu, dil üzerinde büyük etkiler yaratabilir. Fishman (1991) (1991), dil politikalarının ve güç dinamiklerinin, dildeki geçişkenlikte önemli bir rol oynadığını belirtir. Kolonizasyon döneminde, İngilizce, İspanyolca ve Fransızca gibi diller, yerel diller üzerinde baskın hale gelmiş ve bu dillerde önemli değişikliklere yol açmıştır.

Ekonomik faktörler de dildeki geçişkenliği etkiler. Ticaret yolları ve ekonomik ilişkiler, farklı dillerin birbirleriyle etkileşime girmesine ve yeni kelime ve ifadelerin ortaya çıkmasına neden olabilir. Roma İmparatorluğu döneminde, Latince, ticaret ve yönetim dili olarak geniş bir coğrafyada kullanılmış ve birçok yerel dili etkilemiştir. Ekonomik güç ve ticaret, dilin değişiminde önemli bir role sahiptir. Graddol (2006), küresel ekonomik güçlerin, İngilizcenin dünya genelinde yayılmasında önemli bir etken olduğunu vurgular.

3. Teknolojik Gelişmeler

Teknolojik gelişmeler, dildeki geçişkenliğin en hızlı ve en belirgin nedenlerinden biridir. İnternet ve sosyal medya, dilin hızlı bir şekilde değişmesine ve yeni kelimelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Crystal (2006), teknolojinin dil üzerindeki etkilerini incelemiş ve dijital iletişimin dildeki değişikliklere nasıl katkıda bulunduğunu vurgulamıştır. Örneğin, "tweetlemek" (to tweet), "selfie" ve "hashtag" gibi kelimeler, teknolojinin dilimize kazandırdığı yeni terimlerdir.

4. Dil Esnekliği ile Bağlantısı

Yaratıcılık ve Üreticilik

Dil esnekliği, bir dilin yeni durumlara ve ihtiyaçlara uyum sağlama yeteneğidir. Noam Chomsky'nin (1965) dilbilim teorileri, dilin yaratıcı kullanımı ve üretici dil bilgisi kavramlarını tanıtmış ve dilin sınırsız bir şekilde yeni cümleler üretebileceğini belirtmiştir (s. 124). Bu yaratıcılık, dilin esnekliğinin temelini oluşturur ve dildeki geçişkenliğin nedenlerinden biridir. Dilin üretici yapısı, insanların sınırsız sayıda yeni cümle ve ifadeler oluşturabilmesini sağlar, bu da dilin sürekli evrim geçirmesine olanak tanır.

Pinker (1994) da benzer şekilde, dilin üretici gücünü vurgulamış ve dilin insan zihninin yaratıcılığını yansıttığını belirtmiştir. Pinker'a göre, dilin üretici gücü, insanların yeni ve benzersiz cümleler oluşturma yeteneği ile ilişkilidir. Bu, dilin esnekliğini ve değişen koşullara uyum sağlama yeteneğini gösterir. Dilin yaratıcı ve üretici yapısı üzerine yapılan çalışmalar, bu esnekliğin temelini anlamamıza yardımcı olur. İnsan beyninin dil üretme kapasitesinin evrimsel bir avantaj olduğunu ve bu kapasitenin dilin sürekli olarak yeni ifadeler ve yapılar üretebilmesine olanak tanıdığını belirtir. Ayrıca, Jackendoff (2002), dilin bilişsel bilim perspektifinden nasıl esnek ve yaratıcı olduğunu açıklar ve dil üretimindeki zihinsel süreçleri detaylandırır.

Kültürel Uyum ve Entegrasyon

Dil esnekliği, kültürel uyum ve entegrasyon süreçlerinde de önemli bir rol oynar. Yeni kavramlar, teknolojiler ve kültürel etkiler, dilde yeni kelimelerin ve ifadelerin ortaya çıkmasına neden olur. Örneğin, göçmen topluluklar, hem kendi dillerini hem de yeni yerleştikleri toplumun dilini kullanarak dil esnekliğini artırır. Bu durum, dildeki geçişkenliğin ve dil esnekliğinin nasıl iç içe geçtiğini gösterir.

Göçmenlerin dil kullanımı ve kültürel entegrasyon üzerine yapılan çalışmalar, bu sürecin dil esnekliği üzerindeki etkilerini göstermektedir. Pavlenko ve Blackledge (2004), dil ve kimlik arasındaki ilişkiyi incelemiş ve göçmenlerin yeni toplumlarına entegrasyon sürecinde dilin nasıl değiştiğini ve yeni dil pratiklerinin nasıl geliştiğini açıklamıştır. Ayrıca, Kanno (2003), Japon göçmen çocukların dil kullanımı ve kimlik oluşumunu araştırarak, dilin kültürel uyum sürecindeki rolünü vurgulamıştır.

5. Dilbilimsel ve Anlambilimsel Analiz

Fonetik Değişiklikler

Fonetik değişiklikler, belirli seslerin zamanla nasıl değiştiğini ve bu değişikliklerin dilin genel yapısını nasıl etkilediğini inceler. Örneğin, İngilizcede Büyük Ünlü Kayması (Great Vowel Shift), Orta İngilizce döneminde ünlülerin telaffuzunda önemli değişikliklere neden olmuştur. Bu değişiklikler, dilin fonetik yapısında önemli değişikliklere yol açmış ve Modern İngilizcenin oluşumunu etkilemiştir. Bu değişikliklerin nedenleri ve sonuçları üzerine yapılan çalışmalar, fonetik değişikliklerin dildeki geçişkenliğin bir parçası olduğunu gösterir.

Labov (1994), fonetik değişikliklerin toplumdaki sosyal sınıflar arasında nasıl yayıldığını ve bu değişikliklerin dilin genel yapısını nasıl etkilediğini detaylandırmıştır. Ayrıca, Trudgill (1986), fonetik değişikliklerin coğrafi ve sosyal hareketlilik ile nasıl ilişkilendirilebileceğini ve bu değişikliklerin dildeki çeşitliliği nasıl artırdığını tartışmıştır.

Türkçedeki Fonetik Değişiklikler

Türkçe tarih boyunca çeşitli fonetik değişikliklere uğramıştır. Özellikle Osmanlı Türkçesi döneminde Arapça ve Farsçanın etkisiyle Türkçenin fonetik yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Osmanlı döneminde, Arap harfleriyle yazılan Türkçe metinlerdeki telaffuz, zamanla günümüz Türkçesine evrilmiştir. Özellikle, bazı seslerin kullanımı değişmiş ve modern Türkçede sadeleşmiştir. Bu durum, Türkçenin daha kolay anlaşılabilir ve standart hale gelmesine katkıda bulunmuştur.

Örneğin, Osmanlı Türkçesinde yer alan bazı Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki uzun ünlüler, modern Türkçede kısaltılmış ve sadeleşmiştir. "İlm" kelimesi zamanla "ilim" haline gelmiş ve uzun ünlü kısaltarak günlük konuşma diline

daha uygun hale getirilmiştir. Benzer şekilde, Arapça kökenli "kıyamet" kelimesindeki "a" sesinin uzunluğu modern Türkçede kısalmış ve "kıyamet" şeklinde standartlaşmıştır. Bu tür fonetik sadeleşmeler, Türkçenin daha akıcı ve anlaşılır bir dil olmasına katkı sağlamıştır.

Türkçede bazı seslerin zamanla farklı telaffuz edilmesi de fonetik değişikliklerin bir göstergesidir. Eski Türkçede kullanılan "h" sesi, birçok kelimedede günümüzde kullanılmaz hale gelmiştir.

Ayrıca, Türkçenin Latin alfabesine geçişi sırasında bazı harflerin telaffuzunda değişiklikler meydana gelmiştir. 1928'de Latin alfabesine geçişle birlikte, Osmanlı Türkçesinde Arap harfleriyle yazılan kelimelerin Latin harfleriyle yazılması sırasında fonetik değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler, Türkçenin daha kolay öğrenilmesini ve kullanılmasını sağlamıştır (Lewis, 1999).

Türkçenin farklı bölgelerinde de fonetik değişiklikler gözlemlenmiştir. Trudgill (1986), coğrafi ve sosyal hareketliliğin dildeki fonetik değişikliklere katkıda bulunduğunu ve bu değişikliklerin dildeki çeşitliliği nasıl artırdığını tartışmıştır. Türkiye'nin farklı bölgelerinde konuşulan Türkçe lehçeleri arasındaki telaffuz farklılıkları, bu fonetik değişikliklerin bir örneğidir.

Labov (1994), fonetik değişikliklerin toplumdaki sosyal sınıflar arasında nasıl yayıldığını ve bu değişikliklerin dilin genel yapısını nasıl etkilediğini detaylandırmıştır. Türkçede de benzer şekilde, dildeki fonetik değişiklikler genellikle toplumun alt tabakalarında başlar ve zamanla üst tabakalara yayılır. Örneğin, gençler arasında popüler olan bazı telaffuz değişiklikleri, zamanla daha geniş bir kitle tarafından benimsenebilir.

Morfolojik Değişiklikler

Morfolojik değişiklikler, kelimelerin yapılarının ve formlarının nasıl değiştiğini inceler. Örneğin, İngilizcede eski zamanlarda kullanılan birçok fiil çekimi, günümüzde daha basit formlarla değiştirilmiştir. Bu durum, dildeki geçişkenliğin morfolojik düzeyde nasıl gerçekleştiğini gösterir. Bu değişiklikler, dilin kullanımında pratiklik ve ekonomi arayışının bir sonucudur.

Bybee (1985), morfolojik değişikliklerin dilin kullanım sıklığı ve analogik değişimlerle nasıl ilişkili olduğunu incelemiştir. Ayrıca, Haspelmath (2002),

morfolojik değişikliklerin evrimsel dilbilim perspektifinden nasıl anlaşılabilceğini ve dilin morfolojik yapısındaki değişikliklerin dilin genel esnekliğine nasıl katkıda bulunduğunu açıklamıştır.

Türkçedeki Morfolojik Değişiklikler

Türkçe de tarih boyunca önemli morfolojik değişikliklere uğramıştır. Osmanlı Türkçesinde yoğun olarak kullanılan Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin yerine Türkçe kökenli sözcükler benimsenmiştir. Bu değişim, 20. yüzyılda Türk Dil Kurumu'nun çalışmaları ile hızlanmıştır. Örneğin, "müfredat" yerine "öğretim programı", "tahsil" yerine "öğrenim" kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır.

Türkçede de analogik değişimler sıkça görülür. Örneğin, Osmanlı Türkçesinde kullanılan bazı birleşik fiillerin yerine daha basit formlar benimsenmiştir: "tedarik etmek" yerine "sağlamak" gibi.

Haspelmath (2002), morfolojik değişikliklerin evrimsel dilbilim perspektifinden nasıl anlaşılabilceğini ve dilin morfolojik yapısındaki değişikliklerin dilin genel esnekliğine nasıl katkıda bulunduğunu açıklamıştır. Türkçede morfolojik değişiklikler, dilin kullanımını daha pratik ve anlaşılır hale getirmiştir.

Lewis (1999), Türk Dil Kurumu'nun modern Türkçeyi oluşturma sürecindeki katkılarını ve bu sürecin Türkçe morfolojisini nasıl etkilediğini detaylandırmıştır. TDK, 1932 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kurularak Türkçenin sadeleştirilmesi ve modernleştirilmesi amacıyla birçok çalışma yürütmüştür. Bu çalışmalar, dilin morfolojik yapısını büyük ölçüde etkilemiştir.

Osmanlı Türkçesinde yoğun olarak kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimeler, TDK'nın çalışmaları ile yerini Türkçe kökenli kelimelere bırakmıştır. Bu süreçte, Arapça ve Farsça ekler de dâhil olmak üzere birçok yabancı morfolojik unsur Türkçeden çıkarılmıştır. Örneğin, "müfettiş" kelimesi yerine "denetçi", "müddet" yerine "süre" kelimeleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu tür değişiklikler, dilin morfolojik yapısını sadeleştirerek daha anlaşılır ve erişilebilir hale getirmiştir.

TDK'nın çalışmaları, sadece kelime düzeyinde değil, aynı zamanda ekler ve çekimler düzeyinde de sadeleştirmeler yapmıştır. Osmanlı Türkçesinde kullanılan bazı birleşik ekler ve çekimler, modern Türkçede daha basit ve yaygın formlarla

değiştirilmiştir. Örneğin, "hükmetmek" yerine "yönetmek" gibi daha sade ve anlaşılır kelimeler tercih edilmiştir. Bu tür morfolojik değişiklikler, Türkçenin daha sistematik ve öğrenilebilir olmasını sağlamıştır.

TDK, aynı zamanda Türkçe kökenli yeni kelimeler türeterek dilin morfolojik yapısını zenginleştirmiştir. Bu süreçte, mevcut Türkçe köklerden yeni kelimeler türetilmiş ve bu kelimeler günlük hayatta kullanılmaya başlanmıştır. Örneğin, "bilgisayar" kelimesi, Türkçe kökenli bir kelime olup, modern teknoloji ile birlikte türetilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Bu tür türetmeler, dilin modern ihtiyaçlara uyum sağlamasına yardımcı olmuştur.

TDK, yaptığı değişiklikleri ve yeni kelimeleri eğitim yoluyla yaygınlaştırmıştır. Bu süreçte, okullarda yeni Türkçe müfredatları uygulanmış ve halkın bu değişikliklere adapte olması sağlanmıştır. Eğitim yoluyla yapılan bu yaygınlaştırma çalışmaları, morfolojik değişikliklerin hızlı ve etkili bir şekilde benimsenmesine olanak tanımıştır.

Lewis (1999), bu süreçlerin tümünü detaylandırarak, TDK'nın Türkçe morfolojisini nasıl dönüştürdüğünü ve bu değişikliklerin dilin genel yapısına nasıl katkıda bulunduğunu kapsamlı bir şekilde açıklamaktadır (s. 150). Bu çalışmalar, Türkçenin daha anlaşılır, sade ve modern bir dil haline gelmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Sentaktik Değişiklikler

Sentaktik değişiklikler, cümle yapılarındaki farklılıkları inceler. Dilin sentaksı, zaman içinde önemli değişiklikler gösterebilir. Örneğin, İngilizcede Eski İngilizce döneminde cümle yapısı daha serbestken, Modern İngilizcede daha katı kurallara sahiptir. Bu değişiklikler, dilin geçişkenliğinin sentaktik düzeyde nasıl gerçekleştiğini gösterir.

Kroch (1989), dildeki sentaktik değişikliklerin dilbilimsel teoriler ve ampirik verilerle nasıl açıklanabileceğini ve bu değişikliklerin dilin tarihsel gelişimi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ayrıca, Lightfoot (1999), dilin sentaktik yapısındaki değişikliklerin dil edinimi ve dilin evrimi üzerindeki etkilerini tartışmıştır.

Türkçedeki Sentaktik Değişiklikler

Türkçede de sentaktik değişiklikler zamanla önemli dönüşümler geçirmiştir. Eski Türkçede cümle yapısı daha serbestken, modern Türkçede daha belirgin kurallara sahiptir. Osmanlıcada kullanılan uzun ve karmaşık cümle yapıları, modern Türkçede yerini daha kısa ve anlaşılır cümlelere bırakmıştır.

Türkçede de tarih boyunca meydana gelen sentaktik değişiklikler, dilin daha anlaşılır ve etkili olmasını sağlamıştır.

Bu sentaktik yapıdaki değişiklikler, dilin kullanımını daha sistematik hale getirmiştir. Örneğin, eski metinlerde kullanılan uzun ve karmaşık cümleler, modern Türkçede daha kısa ve anlaşılır hale gelmiştir.

Osmanlı Türkçesinde kullanılan karmaşık ve uzun cümle yapıları, modern Türkçede yerini daha sade ve anlaşılır cümle yapılarına bırakmıştır. TDK, bu süreci teşvik ederek, dildeki karmaşıklığı azaltmak ve anlaşılabilirliği artırmak amacıyla çalışmalar yapmıştır. Örneğin, Osmanlı döneminde sıkça kullanılan uzun ve dolambaçlı cümleler, modern Türkçede daha kısa ve doğrudan cümleler haline getirilmiştir. Bu değişiklikler, dilin kullanımını daha pratik ve etkili hale getirmiştir.

TDK'nın etkisi, sadece cümle yapılarında değil, aynı zamanda paragraf düzenlemelerinde de görülmektedir. Osmanlı Türkçesinde paragraflar genellikle uzun ve karmaşık yapılardan oluşurken, modern Türkçede paragraflar daha kısa ve odaklanmış bir biçimde düzenlenmiştir. Bu değişim, yazılı metinlerin daha kolay okunmasını ve anlaşılmasını sağlamıştır.

TDK, modern Türkçede bağlaçların ve cümle bağlantılarının kullanımını da sadeleştirmiştir. Osmanlı döneminde kullanılan bazı bağlaçlar ve cümle bağlantıları, modern Türkçede daha basit ve anlaşılır hale getirilmiştir. Örneğin, "ve" bağlacı, uzun ve karmaşık cümlelerin yerine daha kısa ve net cümleler kurmak için kullanılmaya başlanmıştır. Bu tür değişiklikler, yazılı ve sözlü iletişimi daha akıcı hale getirmiştir.

TDK, modern Türkçenin dil bilgisi kurallarını da yeniden tanımlamış ve standartlaştırmıştır. Bu süreçte, dilin sentaktik yapısı daha belirgin ve sistematik bir hale getirilmiştir. Eski Türkçede kullanılan bazı dil bilgisi kuralları ve yapılandırmalar, modern Türkçede daha tutarlı ve anlaşılır kurallara haline

getirilmiştir. Örneğin, cümlelerin kuruluşunda özne-yüklem uyumu ve zaman kiplerinin kullanımı daha belirgin ve standart hale getirilmiştir.

TDK, resmi dil ile günlük dil arasındaki farkları azaltarak, her iki dilin de daha sade ve anlaşılır olmasını sağlamıştır. Osmanlı Türkçesinde resmi dil oldukça karmaşık ve ağır iken, modern Türkçede resmi dil daha basit ve halkın günlük konuşma diline daha yakın hale getirilmiştir. Bu değişiklikler, resmi belgelerin ve yazışmaların daha geniş kitleler tarafından anlaşılabilir olmasını sağlamıştır.

Pragmatik Değişiklikler

Pragmatik değişiklikler, dilin kullanım bağlamındaki değişiklikleri ele alır. Örneğin, bir kelimenin veya ifadenin anlamı, kullanım bağlamına bağlı olarak değişebilir. Pragmatik değişiklikler, dilin esnekliğinin ve geçişkenliğinin önemli bir göstergesidir.

Levinson (1983), pragmatik değişikliklerin dilin kullanımında nasıl ortaya çıktığını ve bu değişikliklerin dilin genel yapısını nasıl etkilediğini incelemiştir. Ayrıca, Sperber ve Wilson (1986), iletişim teorileri çerçevesinde pragmatik değişikliklerin dilin anlam yapısına ve kullanım bağlamına nasıl etki ettiğini açıklamıştır.

Türkçedeki Pragmatik Değişiklikler

Türkçede, zaman içerisinde önemli pragmatik değişiklikler meydana gelmiştir.. Toplumun değişen değerleri, kültürel normlar ve iletişim tarzları, dilin kullanımını etkilemiştir. Örneğin, geçmişte resmi ve edebi dilde kullanılan bazı ifadeler, günümüzde günlük konuşma dilinde daha az kullanılmakta ve yerini daha sade ifadelerle bırakmaktadır.

Türkçede pragmatik değişiklikler, dilin sosyal ve kültürel bağlamda nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın zamanla nasıl evrildiğini gösterir.

Lewis (1999), Türk toplumundaki değişimlerin Türkçenin pragmatik yapısını nasıl etkilediğini ve bu değişikliklerin dilin günlük kullanımına nasıl yansıdığını detaylandırmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde, Türk toplumunda önemli sosyal, kültürel ve politik değişiklikler meydana gelmiş ve bu değişiklikler Türkçenin pragmatik yapısını büyük ölçüde etkilemiştir.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte, Türkiye'de sosyal yapıda büyük değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler, dilin kullanımında da kendini göstermiştir. Osmanlı döneminde yaygın olan resmi ve ağır dil, yerini daha sade ve halkın günlük yaşamında daha yaygın olarak kullanılan bir dile bırakmıştır. Örneğin, resmi yazışmalarda kullanılan "arz ederim" ifadesi, yerini daha basit ve doğrudan bir ifade olan "bilgilerinize sunarım" ifadesine bırakmıştır. Bu değişim, dilin daha samimi ve anlaşılır olmasını sağlamıştır.

Kültürel değişimler de Türkçenin pragmatik yapısını etkilemiştir. Özellikle Batılılaşma hareketleri ve modernleşme çabaları, dilin kullanımına yeni normlar getirmiştir. Örneğin, Osmanlı döneminde saygı ve hiyerarşi ifade eden unvanlar ve hitap şekilleri, modern Türkiye'de daha eşitlikçi ve resmi olmayan şekillerle değişmiştir. "Beyefendi" ve "hanımefendi" gibi hitaplar, daha samimi ve doğrudan "Bay" ve "Bayan" gibi hitaplarla değiştirilmiştir.

Politik değişimler, Türkçenin pragmatik yapısını doğrudan etkilemiştir. Cumhuriyetin ilanı ve ardından gelen dil reformları, dilin sadeleşmesini ve halk tarafından daha kolay anlaşılabilir hale gelmesini sağlamıştır. Bu süreçte, TDK'nın öncülüğünde gerçekleştirilen dil reformları, dilin resmi kullanımdan günlük kullanıma kadar her alanda sadeleşmesini ve modernleşmesini teşvik etmiştir. Bu değişiklikler, dilin daha demokratik ve erişilebilir olmasını sağlamıştır.

Eğitim ve medya da Türkçenin pragmatik yapısını etkilemiştir. Eğitim sisteminde yapılan reformlar ve medyanın geniş kitlelere ulaşması, dilin standartlaşmasını ve pragmatik değişikliklerin toplumun geniş kesimlerine yayılmasını sağlamıştır. Özellikle televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçları, yeni dil normlarının benimsenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Örneğin, televizyon dizileri ve haber programları, günlük dil kullanımındaki değişiklikleri hızla yaymıştır.

Bu pragmatik değişikliklerin dilin günlük kullanımına yansımaları oldukça belirgindir. Modern Türkçede kullanılan ifadeler, daha doğrudan ve samimi bir şekilde şekillenmiştir. Örneğin, eski resmi ifadeler yerini daha basit ve doğrudan ifadelere bırakmıştır. İletişimin daha etkili ve anlaşılır olması sağlanmıştır.

Türk toplumundaki bu değişimler ve bu değişimlerin Türkçe üzerindeki etkileri, dilin pragmatik yapısını yeniden şekillendirmiştir. Bu değişiklikler,

Türkçenin modernleşme sürecinde daha esnek, erişilebilir ve etkili bir iletişim aracı olmasına katkıda bulunmuştur.

Anlambilimsel Değişiklikler

Anlambilimsel değişiklikler, kelimelerin anlamlarının nasıl evrildiğini ve değiştiğini inceler. Lyons (1977), anlambilimdeki değişikliklerin dilin esnekliği ile nasıl ilişkili olduğunu açıklamış ve dildeki anlam kaymalarını incelemiştir.

Geeraerts (2010), anlambilimsel değişikliklerin dilin anlam yapısındaki değişikliklerle nasıl ilişkilendirilebileceğini ve bu değişikliklerin dilin esnekliği üzerindeki etkilerini detaylandırmıştır. Ayrıca, Traugott ve Dasher (2002), dilin anlambilimsel yapısındaki değişikliklerin dilin tarihsel evrimi ile nasıl bağlantılı olduğunu ve bu değişikliklerin dilin kullanımına nasıl yansıdığını tartışmıştır..

Dildeki geçişkenlik, dilin dinamik ve sürekli değişen bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Bu değişimler, dilin esnekliği ile doğrudan ilişkilidir ve dilin yeni durumlara ve ihtiyaçlara uyum sağlama yeteneğini gösterir. Dilbilimsel ve anlambilimsel analizler, bu geçişkenliğin nasıl oluştuğunu ve dil esnekliği ile olan bağlantısını daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Dilin yaratıcı ve üretici yapısı, kültürel uyum ve teknolojik gelişmeler, dildeki geçişkenliğin ve dil esnekliğinin temel unsurlarını oluşturur.

Türkçedeki Anlambilimsel Değişiklikler

Türkçede de kelimelerin anlamlarında önemli değişiklikler gözlemlenmiştir. Örneğin, "gül" kelimesi Osmanlı döneminde daha geniş bir anlam taşıırken, modern Türkçede daha spesifik bir anlamda kullanılmaktadır.

Anlambilimsel değişiklikler, dilin sürekli evrim geçiren doğasını ve yeni kavramlara nasıl uyum sağladığını gösterir.

Bir sözcüğün zaman içerisinde yeni anlam yükleri edinmesi, anlambilimsel yapısında değişiklikliğe yol açar. Türkçede, tarihsel süreçler ve kültürel değişimler, sözcüklerin anlamlarında kaymalara ve genişlemelere neden olmuştur.

Lewis (1999), Türkçedeki anlambilimsel değişiklikleri ve bu değişikliklerin dilin kullanımına olan etkilerini detaylandırmıştır. Osmanlı Türkçesinden modern Türkçeye geçiş sürecinde, birçok kelimenin anlamında önemli değişiklikler meydana

gelmiştir. Bu değişiklikler, dilin sadeleşmesi ve daha anlaşılır hale gelmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı Türkçesinde kullanılan birçok kelime, modern Türkçede farklı anlamlar kazanmıştır. Örneğin, Osmanlı Türkçesinde "efkar" kelimesi "düşünceler" anlamında kullanılırken, modern Türkçede "üzüntü, keder" anlamında kullanılmaktadır. Bu tür anlambilimsel değişiklikler, kelimelerin günlük kullanımda daha spesifik ve net anlamlar taşımasına yol açmıştır. Aynı şekilde, "hayat" kelimesi de zamanla anlam genişlemesi yaşamıştır. Osmanlı Türkçesinde daha dar bir anlamda kullanılan "hayat", modern Türkçede "yaşam" anlamında daha geniş bir kapsama sahiptir. Bu tür değişiklikler, kelimelerin kullanımını daha esnek ve geniş kapsamlı hale getirmiştir.

Lewis (1999), ayrıca modern Türkçede kullanılan bazı kelimelerin eski anlamlarının tamamen unutulduğunu ve yeni anlamlar kazandığını belirtir. Bu tür anlambilimsel değişiklikler, dilin günlük kullanımını daha spesifik hale getirerek iletişimi daha etkili kılmıştır.

Bununla birlikte, bazı kelimeler de modern Türkçede farklı kullanım bağlamlarında yeni anlamlar kazanmıştır. Örneğin, "temiz" kelimesi, fiziksel temizlik dışında, "ahlaki temizlik" anlamında da kullanılmaya başlanmıştır. Bu tür anlam genişlemeleri, dilin farklı bağlamlara uyum sağlamasını ve daha zengin bir ifade gücüne sahip olmasını sağlamıştır.

TDK, dilin sadeleştirilmesi ve modernleştirilmesi sürecinde birçok kelimenin anlamını yeniden tanımlamış ve halk arasında bu yeni anlamların benimsenmesini sağlamıştır. Bu süreç, Türkçenin daha anlaşılır ve etkin bir iletişim aracı olmasına katkıda bulunmuştur.

Türkçedeki anlambilimsel değişiklikler, dilin kullanımını daha spesifik, esnek ve zengin hale getirmiştir. Bu değişiklikler, dilin modern ihtiyaçlara ve sosyal değişimlere uyum sağlamasını kolaylaştırmış, iletişimi daha etkili kılmıştır.

1.2.4.3. Geçişkenlik Örnekleri

İsimlerin sıfat olarak kullanılması, dilde yaygın bir geçişkenlik örneğidir. Örneğin, "altın" kelimesi:

- İsim olarak: "Altın çok değerlidir."
- Sıfat olarak: "Altın renk çok güzel."

Bu tür geçişkenlikler, sözcüklerin anlam kapasitesini genişletir ve dilin zenginliğini artırır. İsimlerin sıfat olarak kullanımı, nesnelerin özelliklerini belirterek daha ayrıntılı ve açıklayıcı ifadeler oluşturur.

Sıfatların zarf olarak kullanılması da sık rastlanan bir geçişkenlik türüdür. Örneğin, "hızlı" kelimesi:

- Sıfat olarak: "Hızlı araba çok ilgi çekti."
- Zarf olarak: "O, çok hızlı koştu."

Bu geçişkenlik, eylemlerin nasıl yapıldığını belirtmede önemli bir rol oynar. Sıfatların zarf olarak kullanımı, eylemlerin özelliklerini vurgulayarak cümleye dinamik bir yapı kazandırır.

Bazı isimler zarf olarak kullanılabilir. Örneğin, "sabah" kelimesi:

- İsim olarak: "Sabah saatlerinde güneşlenmeyi severim."
- Zarf olarak: "Sabah işe gitti."

İsimlerin zarf olarak kullanılması, zaman ve yer bildiriminde esneklik sağlar. Bu tür kullanımlar, dilin ifade kapasitesini artırır ve anlamın daha net bir şekilde iletilmesine yardımcı olur.

Zamirler, belirli bağlamlarda isim olarak kullanılabilir. Örneğin, "ben" kelimesi:

- Zamir olarak: "Ben geldim."
- İsim olarak: "Her cümle ben ile başlıyor."

Bu geçişkenlik, dilin kullanım ekonomisini ve akıcılığını artırır. Zamirlerin isim olarak kullanımı, metnin daha akıcı ve anlaşılır olmasını sağlar.

Bağlaçların isim olarak kullanılması, dilin meta-dilsel işlevlerini ve dil üzerine düşünme yeteneğini gösterir. Örneğin, "ve" kelimesi:

- Bağlaç olarak: "Ali ve Ayşe parka gitti."
- İsim olarak: "'Ve' kelimesi, cümleleri bağlar."

Bu tür geçişkenlikler, dilin anlam yapısını ve işlevselliğini zenginleştirir.

Edatlar, belirli bağlamlarda isim olarak kullanılabilir. Örneğin, "için" kelimesi:

- Edat olarak: "Bu hediye senin için."
- İsim olarak: "'İçin' kelimesi, edat olarak kullanılır."

Edatların isim olarak kullanılması, anlamsal olarak mümkün görünmemekle birlikte isim olarak kullanılmasının anlamsal bir etkisi de yoktur.

Fiiller, eklerle fiilimsi olarak kullanılabilir ve bu, dilin zaman ve kip ifadelerini zenginleştirir. Örneğin, "gör-" fiili:

- Fiil olarak: "Onu görüyorum."
- Fiilimsi olarak: "Onu görmek için gelmişti."

Fiilimsiler, dilde geçişkenlik sağlayarak ifadelerin daha karmaşık ve detaylı olmasını sağlar. Bu geçişkenlikler, dilin anlatım gücünü ve esnekliğini artırır.

1.2.5. Türkçede Sözcük Türleri ve Anlambilim

Türkçe, eklemeli bir dil olduğundan, sözcüklerin yapı ve anlam özellikleri, eklerin kullanımıyla yakından ilişkilidir. Temel sözcük türleri arasında isimler, fiiller, sıfatlar, zarflar, zamirler, bağlaçlar, edatlar ve ünlemler bulunur. İsimler, canlı ve cansız varlıkları, soyut kavramları ve özel adları ifade ederken, fiiller iş, oluş, durum ve hareket bildiren sözcüklerdir (Ergin, 1999). Sıfatlar isimleri nitelik veya nicelik yönünden belirlerken, zarflar fiilleri, sıfatları ve diğer zarfları niteleyen sözcüklerdir. Zamirler isimlerin yerini tutarken, bağlaçlar sözcükleri, sözcük öbeklerini veya cümleleri birbirine bağlar. Edatlar isimler ile diğer sözcükler

arasındaki anlam ilişkisini kurar ve ünlemler duygu, düşünce ve tepkileri ifade eder (Korkmaz, 2009).

Anlambilim, sözcüklerin ve ifadelerin anlamlarını inceleyen bir dilbilim dalıdır ve Türkçenin zengin sözcük dağarcığı ile anlambilim çalışmaları, dilin iletişimdeki rolünü ve anlam katmanlarını anlamak için önemlidir. Türkçede anlambilim çalışmaları, dilin anlam katmanlarını ve bu katmanların iletişimde nasıl kullanıldığını araştırır. Sözcüklerin anlamları, bağlam, dil bilgisel yapı ve kullanım sıklığı gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Örneğin, "yol" kelimesi hem fiziksel bir yolu hem de bir yöntem veya stratejiyi ifade edebilir. Bu tür çok anlamlılık, Türkçenin anlambiliminde önemli bir yer tutar.

Türkçede polisemi (çok anlamlılık), homonimi (eşseslilik) ve sinonimi (eşanlamlılık) gibi anlamsal ilişkiler dilin esnekliğini ve zenginliğini ortaya koyar. Polisemi, bir sözcüğün birden fazla anlamı olması durumudur. Örneğin, "baş" kelimesi hem vücudun bir parçası hem de bir lider veya yönetici anlamına gelebilir. Homonimi, aynı yazılış ve aynı telaffuza sahip ancak farklı anlamlara sahip sözcüklerdir. Örneğin, "yaz" kelimesi hem mevsim hem de bir eylem (yazmak) olabilir. Sinonimi, aynı anlama gelen farklı sözcüklerin varlığıdır. Örneğin, "güzel" ve "hoş" sözcükleri aynı anlamda kullanılabilir.

Bu anlamsal ilişkiler, dilin esnekliğini ve zenginliğini ortaya koyar ve iletişimde anlamın doğru bir şekilde iletilmesini sağlar. Anlambilim çalışmaları, bu tür ilişkileri ve sözcüklerin bağlam içerisindeki anlam değişimlerini inceleyerek dilin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Türkçede sözcük türleri ve anlambilim çalışmaları, dilin zengin yapısını ve bu yapının iletişimdeki rolünü anlamak için kritik öneme sahiptir. Bu araştırma, Türkçenin morfolojik ve anlamsal özelliklerini daha iyi kavramak için önemli bir katkı sağlamaktadır.

1.2.6. Türkçenin Dil Yapısı

Türkçe, Ural-Altay dil ailesinin Altay koluna mensup, eklemeli (agglutinatif) bir dildir. Bu dil ailesi içindeki diğer dillerle ortak özellikler taşır, ancak kendi bünyesinde de benzersiz yapısal özelliklere sahiptir. Türkçenin dil yapısı, sözcüklerin köklerine eklerin eklenmesiyle yeni sözcüklerin ve anlamların oluşturulmasını temel alır (Lewis, 2000). Bu eklemeli yapı, Türkçenin esnek ve zengin bir dil olmasını sağlar.

Türkçenin eklemeli yapısı, sözcük köklerine getirilen eklerin belirli kurallara göre sıralanması ile gerçekleşir. Bu ekler, çekim ekleri ve yapım ekleri olarak iki ana gruba ayrılır. Çekim ekleri, sözcüklerin gramer kurallarına uygun hale gelmesini sağlarken, yapım ekleri yeni sözcükler türeterek dilin kelime hazinesini genişletir (Göksel & Kerslake, 2005). Türkçenin eklemeli yapısı, aynı zamanda dilin analitik bir yapıya sahip olmasını sağlar; bu da sözcüklerin anlamını ve işlevini belirlemede eklerin büyük önem taşıdığı anlamına gelir.

Türkçede sözcükler genellikle kök+ek(s) biçiminde yapılandırılır. Örneğin, "ev" (ev) kök sözcüğüne "-ler" (çoğul eki) eklenerek "evler" (evler) sözcüğü oluşturulur. Bu yapısal özellik, Türkçenin sözcük üretme kapasitesini büyük ölçüde artırır ve dilin ifade gücünü zenginleştirir (Kornfilt, 1997, s. 78). Türkçenin sözcük yapısı, dilin fonetik kurallarıyla da uyum içindedir. Özellikle ünlü uyumu kuralları, eklerin sözcük kökleriyle uyumlu hale gelmesini sağlar ve dilin akıcılığını artırır (Underhill, 1976, s. 34).

Türkçenin dil yapısında, cümle yapısı ve söz dizimi de önemli bir yer tutar. Türkçe cümlelerde temel söz dizimi sıralaması özne-nesne-fiil biçimindedir. Bu yapı, Türkçenin diğer dünya dilleriyle kıyaslandığında kendine özgü bir cümle yapısına sahip olduğunu gösterir (Erguvanlı, 1984, s. 29). Türkçede cümle yapısı esneklik gösterebilir ve vurguya göre çeşitli şekillerde değiştirilebilir. Ancak temel sıra genellikle korunur ve bu da dilin anlaşılabilirliğini kolaylaştırır.

Türkçenin dil yapısında eklerin yanı sıra, eklerin anlam ve işlevleri de büyük önem taşır. Örneğin, durum ekleri (hal ekleri), sözcüklerin cümle içindeki yerlerini ve diğer sözcüklerle olan ilişkilerini belirler. Bu ekler, Türkçenin sözdizimsel yapısının temel unsurları arasında yer alır. Ayrıca, zaman ekleri ve kip ekleri, fiillerin anlamını ve işlevini belirleyerek cümlenin zaman ve kip bilgisini sağlar.

Türkçenin dil yapısı, eklemeli bir yapıya sahip olması, zengin ek sistemleri ve esnek cümle yapısı ile karakterizedir. Bu özellikler, Türkçeyi ifade gücü yüksek ve dinamik bir dil haline getirir. Türkçenin dil yapısının incelenmesi, dilin işleyişini ve yapısal özelliklerini anlamada önemli katkılar sağlar.

1.2.7. Türkçede Sözcük Türlerinin Anlambilimsel İncelenmesi

Türkçe, zengin bir sözcük türü yelpazesine sahip olup, her türün anlambilimsel açıdan kendine özgü özellikleri vardır. Sözcük türleri, dilin anlam katmanlarını ve dilbilimsel yapısını anlamada önemli rol oynar. Türkçedeki temel sözcük türlerinin anlambilimsel özelliklerini incelemek, dilin işleyişini ve yapısal özelliklerini derinlemesine anlamayı sağlar.

İsimler, varlıkları, nesneleri, yerleri ve kavramları ifade eden sözcüklerdir. Anlambilimsel olarak, isimler referans ve anlam taşıma işlevine sahiptir. Türkçede isimler, kök ve ek yapısı ile biçimlendirilir ve çekim ekleriyle anlam kazanır (Kornfilt, 1997, s. 78). Örneğin, "kitap" sözcüğü, belirli bir nesneyi ifade ederken, "-lar" çoğul eki eklenerek "kitaplar" şeklinde çoğul bir anlam kazanır. İsimler ayrıca iyelik ekleri ve hal ekleri olarak cümle içindeki ilişkilerini belirtir. Fiiller ise eylemleri ve durumları ifade eden sözcüklerdir. Anlambilimsel olarak, fiiller zaman, kip ve kişi bilgisi taşıyarak cümlenin çekirdek anlamını oluşturur. Türkçede fiiller, kök ve çeşitli eklerle biçimlenir. Örneğin, "gitmek" fiili, "-iyor" geniş zaman eki eklenerek "gidiyor" şeklinde anlam kazanır. Fiillerin anlamı, bağlam ve eklerle zenginleşir ve cümlenin genel anlamını belirler.

Sıfatlar, isimleri niteleyen ve betimleyen sözcüklerdir. Anlambilimsel olarak, sıfatlar isimlerin özelliklerini belirterek anlamını detaylandırır. Türkçede sıfatlar genellikle isimlerden önce gelir ve niteledikleri isimle uyum içinde olur. Örneğin, "büyük ev" ifadesinde "büyük" sıfatı, "ev" ismini niteleyerek evin büyüklüğünü belirtir. Zarflar ise fiilleri, sıfatları veya diğer zarfları niteleyen sözcüklerdir. Anlambilimsel olarak, zarflar eylemin nasıl gerçekleştiğini, zamanını, yerini veya miktarını belirtir. Türkçede zarflar, genellikle fiillerin önünde veya sonunda yer alır. Örneğin, "hızlı koşmak" ifadesinde "hızlı" zarfı, "koşmak" fiilini niteleyerek eylemin nasıl gerçekleştiğini belirtir..

Zamirler, isimlerin yerine geçen sözcüklerdir. Anlambilimsel olarak, zamirler referans işlevi görerek isimlerin tekrarını önler ve anlamın akıcılığını sağlar. Türkçede zamirler kişi, işaret, soru ve belgisiz zamirler olarak sınıflandırılır. Örneğin, "o" zamiri, cümlede bir ismin yerine geçerek anlamı korur. Edatlar, isimler veya zamirlerle birlikte kullanılan ve onların diğer sözcüklerle olan ilişkilerini

belirten sözcüklerdir. Anlambilimsel olarak, edatlar mekân, zaman, sebep-sonuç gibi çeşitli ilişkileri ifade eder. Türkçede edatlar, genellikle isimlerden sonra gelir. Örneğin, "evde" ifadesinde "de" edatı, "ev" isminin bulunduğu yeri belirtir. Bağlaçlar ise cümleleri, sözcükleri veya sözcük öbeklerini birbirine bağlayan sözcüklerdir. Anlambilimsel olarak, bağlaçlar dilin mantıksal yapısını kurarak anlam ilişkilerini ifade eder. Türkçede bağlaçlar, genellikle cümle başında veya ortasında yer alır. Örneğin, "ve" bağlacı, iki cümleyi veya sözcüğü bağlayarak anlam bütünlüğü sağlar. Ünlemler, duyguları, tepkileri veya seslenmeleri ifade eden sözcüklerdir. Anlambilimsel olarak, ünlemler doğrudan anlam taşıyan sözcüklerdir ve genellikle bağlam içinde vurgu ve tonlamalar yoluyla ya da yazı dilinde sonlarına aldıkları “!” işareti ile anlaşılırlar. Türkçede ünlemler, bağımsız sözcükler olarak kullanılır. Örneğin, "Ah!" ünlemi, bir hayret veya üzüntü ifadesi olarak kullanılır.

Türkçede sözcük türlerinin anlambilimsel incelenmesi, dilin anlam yapısını ve işlevselliğini anlamada önemli bir role sahiptir. İsimler, fiiller, sıfatlar, zarflar, zamirler, edatlar, bağlaçlar ve ünlemler, dilin anlamsal zenginliğini ve karmaşıklığını yansıtır. Bu türlerin her biri, dilin farklı anlam katmanlarını ifade eder ve dilin genel anlam yapısına katkıda bulunur. Türkçenin bu yapısal ve anlamsal özellikleri, dilin dinamik ve esnek yapısını ortaya koyar.

2. BÖLÜM: YÖNTEM

2.1.Araştırma Tasarımı

Bu araştırmanın tasarımı, dil ve anlam arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemek ve bu ilişkinin dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji gibi çeşitli disiplinler tarafından nasıl ele alındığını ortaya koymak amacıyla yapılandırılmıştır. Araştırma tasarımı aşağıdaki aşamalardan oluşmaktadır:

1. Literatür Taraması

Araştırmanın ilk aşaması, dil ve anlam ilişkisine dair mevcut literatürün kapsamlı bir şekilde taranmasıdır. Bu kapsamda, dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji alanlarında yapılmış olan çalışmalardan yararlanılmıştır. Sözcük türlerinin tanımları, sınıflandırmaları ve işlevleri üzerine yapılan literatür taramaları, araştırmanın teorik temelini oluşturmuştur.

2. Teorik Çerçeve ve Modellerin Seçimi

Araştırma, Saussure, Wittgenstein ve Chomsky gibi önde gelen dilbilimcilerin teorileri çerçevesinde yapılandırılmıştır. Bu teorik çerçeveler, dilin yapısal özellikleri ve anlamın dinamik doğası üzerine yapılan felsefi ve psikolojik tartışmaları da kapsamaktadır. Seçilen teorik modeller, dilin fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel bileşenlerinin incelenmesini sağlamaktadır.

3. Veri Toplama

Araştırmada, sözcük örnekleri ve sözcüklerin yer aldığı cümleler için çeşitli eserler kullanılmıştır. Bu eserler kaynakça bölümünde “İncelenen Eserler” bölümünde yer almaktadır. Araştırmanın başında 36 eser incelenmiş ve bu eserler arasında uygun ve yeterli veri sağlayabilen eserler seçilmiştir (13 eser). Benzer ya da aynı verileri sunanlardan yalnızca biri tez kapsamına alınmıştır. Cümle örneklerindeki sözcüklerin seçiminde mevcut literatürde araştırmacıların konu ile ilgili analizlerinde sıkça yer alan sözcük örnekleri dikkate alınmıştır. Sözcüklerin yer aldıkları bağlamlarda anlamlarının net bir şekilde anlaşılmasına da dikkat edilmiştir. Tek tek her sözcük türü için yapılan analizlerde kaynak belirtilmeyen sözcük örnekleri için sözcüklerin kullanım sıklıkları dikkate alınarak Türk Dil Kurumu’nun Güncel Türkçe Sözlük’ünde sözcüklerin sözlük anlamına bakılmıştır. Eserlerden

elde edilen veriler, dil ve anlam arasındaki ilişkiyi incelemek için analiz edilmiştir. Özellikle Türkiye Türkçesinde kullanılan sözcük türleri, dilin yapısal bileşenleri ve anlam ilişkileri üzerine mevcut veriler değerlendirilmiştir.

4. Veri Analizi

Toplanan veriler, belirlenen teorik çerçeveler ve modeller doğrultusunda analiz edilmiştir. Fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel analizler yapılarak, sözcük türlerinin dilin genel işleyişine katkıları incelenmiştir. Anlamın oluşumu, iletimi ve anlaşılması üzerine yapılan analizler, bağlam, kültürel arka plan, konuşmacının niyeti ve dinleyicinin algısı gibi faktörlerin anlam üzerindeki etkilerini ortaya koymuştur. Ayrıca sözcükler arasındaki geçişkenlik durumları incelenmiş ve bu incelemeler çeşitli yöntemlerle (literatürde yer alan kaynaklar, sözlükler) sınanarak tez kapsamına alınmıştır.

5. Disiplinlerarası Yaklaşım

Araştırmanın önemli bir boyutu, disiplinlerarası bir yaklaşım benimsemektir. Dil ve anlam ilişkisi, dilbilimsel analizlerin yanı sıra felsefi ve psikolojik perspektifler ışığında da incelenmiştir. Bu sayede, dil ve anlamın dinamik doğası ve insan zihninin dil aracılığıyla nasıl işlediği hakkında daha kapsamlı bir anlayış elde edilmiştir.

6. Bulguların Yorumlanması ve Tartışma

Analiz edilen veriler ve elde edilen bulgular, araştırma soruları ve hipotezler doğrultusunda yorumlanmıştır. Dil ve anlam arasındaki etkileşim, dilin yapı taşlarını oluşturan sözcüklerin ve cümlelerin taşıdığı içeriğin dilin işleyişi ve kullanımı üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Bulguların teorik ve pratik çıkarımları, dilbilimsel çalışmalara ve insan zihninin dil aracılığıyla nasıl işlediğine dair yeni perspektifler sunmaktadır.

7. Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın genel sonuçları ve önemli bulguları özetlenmiş, dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji alanlarına katkılar belirtilmiştir. Ayrıca, araştırmanın sınırlamaları ve gelecekteki araştırmalar için potansiyel alanlar tartışılmıştır.

Araştırma, dil ve anlam arasındaki karmaşık ilişkiyi daha iyi anlamamıza ve bu alanda yapılacak gelecekteki çalışmalara yol göstermeyi amaçlamaktadır.

Bu araştırma tasarımı, dil ve anlam arasındaki ilişkiyi çeşitli disiplinler perspektifinden derinlemesine inceleyerek, bu konuda literatüre önemli katkılar sunmayı hedeflemektedir.

2.2. Veri Toplama Yöntemleri

Bu araştırmada kullanılan veri toplama yöntemleri, dil ve anlam arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemek için uygun olan çeşitli stratejilerden oluşmaktadır. Veri toplama süreci, ikincil veri kaynaklarına dayanmaktadır ve aşağıdaki aşamaları içermektedir:

1. Literatür Taraması

Araştırmanın temel veri toplama yöntemi, kapsamlı bir literatür taramasıdır. Literatür taraması, dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji alanlarında yapılmış olan mevcut çalışmaları, makaleleri, kitapları ve raporları içerir. Bu süreçte, dilin yapısal bileşenleri, sözcük türleri ve anlam ilişkileri üzerine yapılmış çalışmalar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Literatür taraması, araştırmanın teorik çerçevesinin oluşturulmasına ve mevcut bilgilerin toplanmasına olanak tanır.

2. Akademik Kaynaklar ve Veritabanları

Araştırma, akademik kaynaklar ve veritabanları aracılığıyla elde edilen ikincil veriler üzerine kuruludur. Bu kaynaklar arasında JSTOR, YÖK Tez Merkezi, Dergipark, archive ve diğer akademik veritabanları bulunmaktadır. Bu veritabanları üzerinden, dil ve anlam ilişkisi üzerine yapılmış olan bilimsel makaleler, tezler ve konferans bildirileri gibi akademik yayınlar taranmış ve toplanmıştır.

Araştırma sürecinde, toplanan veriler teorik ve kavramsal analizler yoluyla değerlendirilmiştir. Bu analizler, dilin yapısal bileşenlerinin ve anlamın dinamik doğasının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamıştır. Teorik analizler, dilbilimsel ve anlambilimsel modellerin doğruluğunu ve geçerliliğini test etmek amacıyla kullanılmıştır.

Bu veri toplama yöntemleri, dil ve anlam arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemek ve bu konuda literatüre önemli katkılar sunmak amacıyla tasarlanmıştır. İkincil veri kaynaklarına dayanan bu yöntemler, mevcut bilgi ve teorilerin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine ve yeni perspektifler sunulmasına olanak tanımaktadır.

2.3. Metin Analizi

Metin analizi, dil ve anlam arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemek için kullanılan kritik bir yöntemdir. Bu araştırmada, seçilen metinler dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji alanlarındaki temel eserler ve akademik çalışmalardan oluşmaktadır. İlk olarak, dilbilimsel analiz yapılarak metinlerin fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel bileşenleri incelenmiştir. Sözcüklerin yapısı, cümle içindeki dizilimleri ve anlam ilişkileri detaylı bir şekilde analiz edilmiştir.

Anlambilimsel analiz aşamasında, anlamın nasıl oluştuğu, iletildiği ve anlaşıldığı incelenmiş; bağlam, kültürel arka plan, konuşmacının niyeti ve dinleyicinin algısı gibi faktörler dikkate alınmıştır. Felsefi ve psikolojik analizlerle, Saussure, Wittgenstein ve Chomsky gibi teorisyenlerin görüşleri doğrultusunda dilin yapısal özellikleri ve anlamın doğası değerlendirilmiştir. Bu aşamada, dilin insan zihnindeki işleyişi ve anlamın psikolojik boyutları da ele alınmıştır.

Metinlerdeki sözcükler ve kavramlar tematik analizle belirlenmiş ve bu temalar üzerinden anlam analizleri yapılmıştır. Tematik analiz, metinlerin ana fikirlerini, dilsel ve anlambilimsel yapılarını ortaya koyarak, dil ve anlam arasındaki ilişkileri daha net bir şekilde anlamamıza yardımcı olmuştur. Elde edilen bulgular, araştırmanın teorik çerçevesi ve hipotezleriyle karşılaştırılmış; bu bulguların teorik ve pratik çıkarımları yorumlanmıştır.

2.3. Veri Analizi Yöntemleri

1. Dilbilimsel Analiz

Dilbilimsel analiz, metinlerdeki sözcüklerin fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel özelliklerini incelemektedir. Fonetik analiz, dilin ses yapısını;

morfolojik analiz, kelimelerin iç yapısını; sentaktik analiz, kelimelerin cümle içindeki düzenini ve ilişkilerini; anlambilimsel analiz ise dildeki anlam ilişkilerini incelemektedir. Bu yöntemler, dilin yapısal bileşenlerinin nasıl etkileştiğini ve anlamın nasıl oluştuğunu anlamamıza yardımcı olur.

2. Tematik Analiz

Tematik analiz, metinlerde belirli temaların ve motiflerin tanımlanması ve bu temalar üzerinden anlam analizlerinin yapılmasını içerir. Bu yöntem, metinlerin ana fikirlerini, dilsel ve anlambilimsel yapılarını ortaya koyarak, dil ve anlam arasındaki ilişkileri daha net bir şekilde anlamamıza yardımcı olur. Temalar, sözcük türleri, anlamın oluşumu, bağlam ve kullanım gibi ana konular etrafında toplanır.

3. Bağlam Analizi

Bağlam analizi, sözcüklerin cümle içindeki kullanımlarını ve diğer sözcüklerle olan ilişkilerini inceleyerek, anlamın nasıl oluştuğunu ve iletildiğini analiz eder. Bu yöntem, bağlamın, kültürel arka planın, konuşmacının niyetinin ve dinleyicinin algısının anlam üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olur. Bağlam analizi, anlamın dinamik ve esnek doğasını ortaya koyar.

4. Kavramsal ve Teorik Analiz

Kavramsal ve teorik analiz, dilbilimsel ve anlambilimsel modellerin doğruluğunu ve geçerliliğini test etmek amacıyla kullanılır. Bu yöntem, araştırmanın teorik çerçevesi ve belirlenen hipotezler doğrultusunda yapılır. Analiz edilen veriler, teorik modellerle karşılaştırılarak yorumlanır ve değerlendirilir. Bu süreç, dil ve anlam arasındaki etkileşimi daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

3. BÖLÜM: BULGULAR

3.1. Sözcük Türleri ve Anlambilim

Sözcükler ve sözcük türlerinin gramer kaynaklarında nasıl ve hangi yöntemlerle ele alınması gerektiği konusunda araştırmacılar arasında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu nedenle literatürde sözcük türleri ile ilgili pek çok farklı tasnif geliştirilmiştir³. Bu sorunun kökeni, Tanzimat döneminden itibaren artan gramer çalışmalarının başlangıçta Arap dil bilgisi kurallarına dayanmasıyla atılmış ve devamında, özellikle Fransızcanın etkisiyle Batı dillerinin dil bilgisi kurallarının benimsenmesiyle daha da karmaşık bir hâle gelmiştir. Ayrıca, sözcüklerin yapısal, işlevsel ve anlamsal özelliklerinin Türkçenin dil yapısına uygun şekilde bütüncül bir yaklaşımla ele alınmaması, bu sorunun derinleşmesine neden olmuştur.

Sözcük türlerinin sınıflandırılmasına yönelik yaklaşımlar, dil bilimsel, anlambilimsel veya her iki boyutu birleştiren çeşitli kuramsal temellere dayanmaktadır. Ancak, sözcük türlerinin hangi ölçütlere dayanarak tanımlandığı ve tanımlama süreçlerinde hangi faktörlerin dikkate alınması gerektiği, sözcük türlerinin belirlenmesinde kullanılan kriterlerin bilimsel geçerliliği, sınıflandırma yöntemlerinin tutarlılığı ve bu süreçlerde ele alınan faktörlerin dilbilimsel sistematikte uyumu gibi konular, akademik tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Sözcük türlerinin anlam ve bağlam ile olan ilişkilerinin sistematik ve açık bir şekilde ortaya konulması, bu türlerin bilimsel ve tutarlı bir şekilde sınıflandırılmasını da beraberinde getirecektir. Sözcüklerin anlamları dildeki kullanımları ile belirlenir. Her bir sözcüğün temel anlamı, yan anlamları veya metaforik anlamları, o sözcüğün farklı bağlamlarda nasıl kullanıldığına bağlı olarak ortaya çıkar. Anlamı belirleyen kullanımdır. Bu anlamlar, dildeki kullanım sıklığı ve çeşitliliği ile evrimleşir ve zamanla değişebilir. Sözcüklerin anlamları, genişleme, daralma, kaybolma veya dönüşüm gibi süreçlerle değişim gösterebilir. Sözcüklerin sözlük anlamları da bu

³ Tasniflerle ilgili farklı görüşler ayrıntıları ile verilmiştir; bkz. s. 9-19.

süreçler dikkate alınarak belirlenir. Bu nedenle, anlamın dinamik ve bağlama bağlı bir yapı taşıdığı söylenebilir.

Sözcük türü, dilbilimsel bir kavram olarak, bir dildeki sözcüklerin anlam, yapısal özellikler ve dil bilgisel işlevlerine göre sınıflandırılmasına dayanan bir terim olsa da esasen sözcük türü bağlamda bulunduğu konum ve bu konumda üstlendiği anlam ile belirlenir.

Sözcüklerin isim, sıfat, zarf, zamir, bağlaç, edat, ünlem ya da fiil olma durumları anlamların bağlam düzleminde isimleşmesi, sıfatlaşması, zarflaşması, zamirleşmesi, bağlaçlaşması, edatlaşması, ünlemleşmesi ya da fiilleşmesi ile gerçekleşir. Tekil olarak bir sözcüğe herhangi bir tür atamak anlamsal ve işlevsel olarak çelişkilidir. Bu nedenle bağlamsal konumlarına ve üstlendikleri anlama göre bir ayırım yapılır.

Sözcük türlerinin anlamlı, dil bilgisel, görevsel gibi ayrımları bu bakımdan çelişkili olsa da bir gramer konusu olarak sözcüklerin kullanım sıklıklarından gelen anlam bağıntıları onları tür olarak ifade etmeyi kolaylaştırmıştır. Ancak yine de kesin bir tür ayırımı yapmak anlambilimsel olarak olanaksızdır. Bazı sözcüklerin anlamlarının donuk ve bağlamsal olması (edatlar ve bağlaçlar gibi) anlamsız olduklarını göstermez. Tüm dilsel yapılar, morfolojik unsurlar dâhil, anlamlı yapılardır. Anlamları farklılık gösterse de anlamlılık durumları bağlam bağımlıdır. Tekil olarak anlamlı diye tanımlanan isim, sıfat, fiil, zarf gibi türlerin anlamlılık durumları kullanım sıklıklarından doğan çok anlamlı yapılarından ötürüdür. Görevli ya da dil bilgisel olarak tanımlanan edat ve bağlaç türleri ise anlamlılık durumları daha sınırlı ve donuk dil birimleridir.

Sözcükler, bağlamsal düzlemde esnek yapılar olup kendi aralarında türsel bir geçişkenlik gösterebilirler. Bu geçişkenlik durumu türleşme ile alakalı olup bir sözcüğün iki ya da daha fazla tür olarak dildeki görünümünü ifade eder. Tüm sözcükler isim türü olarak kullanılabilirken diğer sözcük türleri için bu durum geçerli değildir. Bu durum dildeki tüm unsurların adlandırılma zorunluluğundan kaynaklanır. Aşağıda her sözcük türü için bu geçişkenlik durumu ayrı ayrı ele alınarak detaylandırılmıştır.

3.1.1. İsimler

3.1.1.1. İsimlerin Tanımı ve Kapsamı

İsim terimi kapsayıcı bir terim olarak isim, sıfat, zamir, bağlaç, zarf, edat ve ünlem türlerinin çatı terimi olarak kullanılmaktadır⁴. Bu geniş kapsam isimlerin yapısı ve işlevi ile doğrudan ilişkilidir. Kullanım sıklığı ile dilsel alışkanlıklar zaman içerisinde sözcüklerin çağrışımsal anlamlarını oluşturduğu için bağımsız türler gibi gösterilebilmektedirler. Ancak bir sözcüğün türü onun bağlam içinde bulunduğu konum ile belirlenebilir. Bu nedenle sözcük türleri ve daha özelde isimler anlamla doğrudan bağlantılı yapılardır ve bağlam bağımlıdır. “Kırmızı” sözcüğü temelde bir rengin adıdır ve ancak bir şeyin rengi olarak belirtildiğinde sıfat olur. Renginin belirtildiği şey ise isim olur.

Tür olarak isimler, dilde somut veya soyut varlıkları, duyguları, durumları, hareketleri ve olayları ifade eden temel sözcük türüdür. Bu bağlamda, isimler belirli bir varlık ya da kavramı referans göstererek dilin anlam yapısını oluşturur. İsimler, genel olarak evrendeki bütün canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, durumları ve bunların birbirleriyle olan ilişkilerini karşılayan sözcükler olarak tanımlanmaktadır. İsimler, dilin diğer unsurlarıyla birlikte kullanılarak bağlam içindeki anlamı belirler ve dildeki temel rolünü yerine getirir.

İsimler işaret ettikleri varlıkların varoluş bağıntısına göre soyut isimler ve somut isimler olarak iki kategoride incelenmektedir:

1. **Somit İsimler:** Somut isimler, dilde gözlemlerle algılanabilen, duyuşal yollarla deneyimlenen varlıkları ifade eden isimlerdir. Somut isimler gözlemlerle belirlenir ve fiziksel bir varlıkla ilişkilidir. Varlıkları daha belirgin ve nettir. Örnekler: ev, masa, yumurta, ağaç...
2. **Soyut İsimler:** Soyut isimler, dilde gözlemlerle algılanamayan, duyuşal deneyimlerle doğrudan erişilemeyen, ancak zihinsel süreçler, duygular, düşünceler ve kavramlar yoluyla anlam kazanan isimlerdir. Genellikle somut bir durumdan veya nesneden türetilerek ortaya çıkarlar. Bu türetme süreci, bir nesne ya da olayın zihinsel bir kavram haline getirilmesiyle gerçekleşir. İnsan

⁴ Bu durum araştırmacıların üzerinde uzlaştıkları bir konu değildir. Bahsi geçen yedi sözcük türünün araştırmacılar tarafından nasıl ele alındığı ve konu hakkındaki tartışmalar literatür bölümünde ayrıntıları ile verildiği için burada tekrar edilmeyecektir.

ismi somut bir isimken “insanlık” ismi soyuttur. Örnekler: sevgi, mutluluk, özgürlük, düşünce...

İsimler, taşıdıkları anlam ile işaret ettikleri kavram ya da varlığa göre özel ve cins olarak kategorilendirilir:

1. **Özel İsimler:** Belirli bir bireyi, yeri veya nesneyi ifade eder. Örneğin, "Ahmet," "İstanbul," "Kızıl Kule" gibi.
2. **Cins İsimler:** Genel bir kategori veya türü ifade eden isimlerdir. Örneğin, "kedi," "şehir," "kitap" gibi.

İsimler varlıkların tekil ve çoğul ifadeleri olarak da iki ana kategoriye ayrılır. Çokluk ifadesi genellikle “-lAr” eki ile sağlanır. Ancak Türkçede bazı sözcükler gramatik unsur almadan çokluk ifade edebilmektedir. Bazen net bir çokluğu (düzine, deste, tümen) ifade edebilir. Ancak bu tür kullanımlar çok nadirdir. Genellikle belirsiz sayıda çokluklardır: bölük, sürü, dizi, ordu, Gramer araştırmalarında bu durum topluluk ismi olarak yer alabilmektedir. Ancak bu ayrımın gramatik ya da anlamsal bir ayrım olup olmamasına göre farklılık gösterir.

1. **Tekil İsimler:** Tek bir varlığı ifade eder. Örnekler: ev, araba, kuş, sinek.
2. **Çoğul İsimler:** Birden fazla varlığı ifade eder ve genellikle "-lAr" çokluk eki ile oluşturulurlar. Örnekler: evler, arabalar, sinekler.

İsimler yapılarına göre dört kategoride incelenebilir: Yalın isimler, türemiş isimler, bileşik isimler ve tamlamalar.

1. **Yalın İsimler:** Yapım eki almamış yalın haldeki isimlerdir: Örnekler: yol, göz, ev, taş, kuş.
2. **Türemiş İsimler:** Yapım eki alarak kök halindeki anlamından farklı bir anlam kazanmış isimlerdir. Örnekler: başlık, yolcu, gözcü.
3. **Birleşik İsimler:** Birden fazla sözcüğün bir araya gelmesiyle oluşan, tek bir varlığı ya da kavramı ifade eden isimlerdir. Oluşan yeni yapı genellikle kalıplaşmış bir ifadedir. Örnekler: aslanpençesi, hanımeli, dedikodu, çöpçatan.

- 4. Tamlamalar:** İsim tamlamaları iki veya daha fazla ismin bir araya gelerek oluşurlar ve tek bir varlığı veya kavramı ifade ederler. Birleşik isimlerden farklı olarak geçici yapılar kurarlar ve sahip oldukları anlam oluştukları sözcüklerin anlamlarıyla ilişkilidir. Örnekler: Okul çantası, ev ödevi, deniz kenarı, sınır kapısı, araba kapısı, ev sahibi.

İsimlerin cümle içindeki sentaktik işlevlerin dil bilgisi kitaplarında ismin halleri denilmektedir. Çekim ekleri aracılığıyla oluşturulan biçimlerdir. Bu haller, isimlerin cümlede farklı görevlerde kullanılmasını sağlar. Çekim ekleri ismin biçimini değiştirerek cümledeki dil bilgisel rolünü tanımlar, ancak ismin anlamını değiştirmez.

1. **Yalın hâl:** Nominatif olarak da adlandırılır. İsmi ek almadan kullanıldığı durumdur ve genellikle özne, nesne ya da ad yüklemi olarak işlev görür. Bu hâlde isim yalnızca kök veya gövde hâlidir, herhangi bir çekim eki almaz ve başka bir sözcükle dil bilgisel bir bağ kurmaz. Örnekler: “Kuş uçuyor.”, “Bu bir kitap.”.
2. **Belirtme hâli:** Akuzatif olarak da adlandırılır. İsme -ı, -i, -u, -ü çekim eklerinden biri getirilerek oluşturulur ve cümlede nesne işlevindedir. Örnekler: “Kitabı okudum.”, “Kalemi değiştirdim.”.
3. **Yönelme hâli:** Datif olarak da adlandırılır. İsmi cümlede yönelme veya hareketin hedefi anlamında kullanıldığı hâlidir. Yönelme durumunda isimler -a, -e çekim ekleri alırlar. Cümlede tümleç işlevinde kullanılırlar. Örnekler: “Eve gidiyorum.”, “O okula geldi.”.
4. **Bulunma hâli:** Lokatif olarak da adlandırılır. İsme -de, -da, -te, -ta çekim ekleri getirilerek oluşturulurlar. Bir yerde olma durumunu ifade eder. Cümlede tümleç işlevinde kullanılmaktadır. Örnekler: “Evde değilim.”, “Sinemada onu gördüm.”.
5. **Ayrılma hâli:** Ablatif olarak da adlandırılır. İsme -dan, -den, -tan, -ten çekim ekleri getirilerek oluşturulur. Genellikle bir yerden, bir kişiden veya bir şeyden uzaklaşmayı ya da hareketin kaynağını ifade eder. Cümledeki işlevi tümleç kurmaktır. Örnekler: “İşten çıktı.”, “Sevgilisinden ayrıldı.”.

İsmi belirtilen bu beş ana hâl dışında gramer araştırmalarında vasıta hâli (-la, -le), eşitlik hâli (-ca, -ce, -ça, -çe), tamlayan hâli de yer almaktadır.

3.1.1.2. İsimlerin Anlambilimsel Özellikleri

İsimler, dilin temel bileşenlerinden biridir ve anlambilim açısından incelendiğinde, birçok karmaşık ve çeşitli özellikler sergilerler. İsimlerin anlambilimsel özellikleri, onların referans, anlam ve kullanım bağlamında nasıl işlediğine dair derinlemesine bir anlayış sunabilmektedir. İsimlerin en temel anlamsal rolü, belirli bir varlığı, nesneyi, kişiyi, yeri veya kavramı tanımlamak ve kimlik belirlemektir. Bu rol, dildeki nesnelerin ve kavramların anlaşılmasını ve tanımlanmasını sağlar. Örneğin, "Ayşe" ismi bir kişiyi, "İstanbul" ismi bir şehri, "masa" ismi bir nesneyi tanımlar.

İsimler anlamlarına göre temelde iki grupta incelenebilir:

1. **Göstergesel Anlam (Denotation):** İsimlerin doğrudan referans ettiği varlık veya kavramdır. Bu anlam, isimlerin nesnel ve genel kabul gören anlamlarını yansıtır ve dildeki iletişimi net ve anlaşılır kılar. Örneğin, "kedi" ismi, belirli bir tür memeli hayvanı ifade eder. "Siyah" ismi bu renkte olma özelliğini belirtir.
2. **Çağrışımsal Anlam (Connotation):** İsimlerin taşıdığı ek anlamlar, duygusal veya kültürel çağrışımları ifade eder. Çağrışımsal anlam, bir ismin bireysel veya kültürel bağlamlarda taşıdığı ek anlamları ve duygusal yükleri ifade eder. Örneğin, "gül" ismi sadece bir çiçeği ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda aşk, güzellik ve romantizm gibi çağrışımları da taşır. Bu tür anlamlar, kültürel ve bireysel deneyimlere bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Çağrışımsal anlamlar, iletişimde derinlik ve zenginlik sağlar, ancak aynı zamanda yorum farklılıklarına da yol açabilir.

Belirli bir sözcüğün anlamını anlamamanın bağlamsal bilgi gerektirdiği durumlara deiktik ifadeler denilir (Levinson 1983, s. 54). İsimlerin çağrışımsal anlamları deiktik olabilmektedir.

İsimlerin göstergesel anlamlarının yanı sıra çağrışımsal anlamları anlam kapsamlarını genişletir. Bu kapsam isimlerin bağlam içinde kullanılmaları ile ortaya çıkar. İsimlerin anlamı ve referansı, kullanıldıkları bağlama göre değişiklik gösterebilir. Bağlamsal kullanım, isimlerin anlamını daha belirgin veya daha belirsiz

hale getirebilir. Belirli isimler, belirli bir varlığı ifade ederken, belirsiz isimler genel veya belirsiz bir referans taşır.

İsimlerin birden fazla anlam taşıması çok anlamlılık özelliği gösterir. Bu anlamlar arasında bağlamdan kaynaklanan geçişkenlik olabilir. Çok anlamlılık, bir ismin farklı bağlamlarda farklı anlamlara gelebilme kapasitesini ifade eder. Örneğin, "baş" kelimesi, "vücudun üst kısmı," "bir şeyin başlangıcı," veya "lider" anlamında kullanılabilir. Bu çok anlamlılık, dilin esnekliğini ve zenginliğini artırır, ancak anlam karmaşasına da neden olabilir.

İsimler, metaforik ve sembolik kullanımlarla dilde soyut kavramları ve daha karmaşık anlamları ifade etmek için de kullanılırlar. Metaforik kullanım, bir ismin alışılmışın dışında, soyut veya dolaylı bir anlamda kullanılmasıdır. Örneğin, "deniz" kelimesi, "enginlik" ve "özgürlük" anlamında mecaz olarak kullanılabilir. Sembolik kullanımlar ise belirli bir ismin bir kavramı veya değeri temsil etmesi anlamına gelir. Örneğin, "güvercin" barışın sembolü olarak kullanılır. Mecaz anlamlar, edebi ve sanatsal ifadelerde yaygın olarak kullanılır ve dilin estetik değerini yükseltir.

İsimler, çağrışımsal ve mecaz anlamlarla dilde anlam derinliği ve zenginliği sağlar. Çağrışımsal anlam, bir ismin taşıdığı ek anlamları ve duygusal yükleri ifade ederken, mecaz anlam, soyut veya dolaylı anlamları ifade eder.

İsimler, zaman içinde anlam değişimi ve gelişimi gösterebilir. Bu süreç, dilin dinamik yapısının bir yansımasıdır. Bir ismin anlamı, kültürel, sosyal ve tarihi değişimlerle birlikte evrilebilir. Örneğin, "oğlan" kelimesi, başlangıçta hem kız hem de erkekler için kullanılırken, günümüzde sadece erkekleri ifade eder hale gelmiştir.

İsimler, nesneleri ve kavramları sınıflandırmak ve kategorilere ayırmak için kullanılır. Bu sınıflandırma, dilde anlamın organizasyonunu ve yapılandırılmasını sağlar. Örneğin, "hayvan" ismi, tüm hayvanları kapsayan geniş bir kategoriye ifade ederken, "kedi," "köpek" gibi isimler bu kategorinin alt sınıflarını oluşturur. Sınıflandırma, dilin hiyerarşik yapısını ve anlamın düzenlenmesini sağlar.

İsimlerin anlamları, kültürel ve toplumsal bağlamlara göre farklılık gösterebilir. Kültürel çağrışımlar ve toplumsal normlar, isimlerin anlamlarını ve kullanımını etkiler. Örneğin, "mavi" rengi, bazı kültürlerde üzüntüyü ifade ederken,

bazı kültürlerde ise huzuru ve sakinliği ifade edebilir. Benzer şekilde, "aslan" kelimesi cesaret ve güç çağrışımı yaparken, farklı kültürel bağlamlarda başka anlamlar taşıyabilir. Kültürel ve toplumsal bağlamlar, dilin dinamik ve değişken yapısını yansıtır.

İsimler, dilde özelleştirme ve genelleme işlevi görürler. Özelleştirme, belirli bir varlığı veya kavramı spesifik olarak tanımlamak için kullanılırken, genelleme daha geniş bir kategori veya türü ifade eder. Örneğin, "bisiklet" kelimesi belirli bir taşıma aracını özelleştirirken, "araç" kelimesi tüm taşıma araçlarını geneller. Bu işlevler, dilde detay ve kapsam arasındaki dengeyi sağlar.

İsimler bağlamın temel kurucusu olan cümle içinde farklı anlambilimsel roller üstlenebilirler. Bu roller, cümlenin anlamını ve yapısını belirler. İsimlerin, cümlenin ana fiilini gerçekleştiren varlık olarak kullanılmasına ile özne (örneğin, "*Ali* kitap okuyor"); isimlerin, cümlenin fiilinden etkilenen varlık olarak kullanılması ile nesne (örneğin, "*Ali kitabı* okuyor"); isimlerin, fiilin dolaylı etkilediği varlık olarak kullanılması ile tümleç (örneğin, "*Ali arkadaşına* kitap veriyor") görevinde olabilirler. İsmi konumu ve yapısı onun anlamını etkilemektedir.

3.1.1.3. Kullanım Örnekleri

İsimler, sözcük türü olarak bağlamdaki konumlarına ve işlevlerine göre belirlenirler.

Asıl isimler:

CÜMLE	ANLAM
"Çok geçmeden apartmanın merdiven ışıkları yandı ve binanın kırk yıllık kapıcısı İsmail , ağzının kenarında sigara, içerden çıkardığı çöp tenekelerini iri kestane ağacının yanındaki büyük bidona boşaltmaya başladı." (KK 234)	"İsmail" ismi, belirli bir kişiyi ifade eder. Bir kişinin adı olarak kullanılmış.
"Çocuklar, iki üç adımda bir zıplayan şımarık bir tavşan tabur una benziyordu o sırada, ortalığı toza dumana katıyorlardı." (G 207)	"Tabur" burada topluluk ismidir, belirli bir grup tavşanı ifade eder.

"Al, yıldız kesemi şair, onunla gözlerini silersin." (ŞS 16)	" Gözler " kelimesi, görme işlevini sağlayan organlardır ve cins isim olarak belirli bir tür vücut parçasını ifade eder. Bu bağlamda, gözyaşlarını silmek için kullanılan bir obje olarak duygusal bir anlam taşır.
"Zaman açınsındansa şu söylenebilir: Sait Faik'in zamanı öznel bir zamandır ve nesnel zamanla ancak kendi amaçlarına uyduğu oranda örtüşür." (PEK 413)	" Zaman " ismi, genel bir kategoriye ifade eder. Belirli bir zaman dilimini değil, genel bir kavramı temsil eder.
"İsmail, başı çocuktan yana bükülmüş, yüzü kapanık, kapıda öylecene durdu kaldı." (SAS 14)	" Çocuk " bir genel isim olarak nesneyi belirtiyor.
"Aynı terasa açılıyordu yan yanaydı kapılarımız kaldığımız pansiyonda " (YG 29)	" Pansiyon " kelimesi, yazarın kısa süreli konakladığı bir yer olarak kullanılmıştır. Bu isim, geçici bir yaşam alanını ifade eder ve yazarın geçmiş yaşamına dair ipuçları verir.
"Mutfaktan getirdiği peynirle ekmeği yerken, bayat çayını içerken bile, üzerleri ekmek kırıntılarıyla kaplanan resimlere baktı." (KK 298)	" Ekmek " kelimesi burada genel bir yiyeceği ifade eder. Genel bir yiyeceği tanımlayan cins isim. Galip'in mutfaktan getirdiği peynirle birlikte yediği ekmekten bahsedilir.
"Üçüncü Mustafa devri şeyhülislamlarından Hacı Veliyyüddin Efendi, 1761 Mart ayında, bir cuma akşamı evine gelip yazı odasındaki muhteşem dolabı gören geveze bir dostunun, 'Hoca Efendi, dolabın da aklın kadar karışık!' yolundaki saygısız ve münasebetsiz sözü üzerine, ani bir ilhama kapılıp, hem aklında, hem de ceviz dolabında her şeyin yerli yerinde	" Dolap " kelimesi burada belirli bir tür mobilyayı ifade eder. Belirli bir tür eşyayı tanımlayan genel bir isim. Hacı Veliyyüddin Efendi'nin evindeki dolap ile aklındaki düzeni kıyaslamak için kullanılmıştır.

olduğunu, ikisini birbirine benzeterek kanıtlayan uzun bir mesnevi yazmaya başlamış.” (KK 158)	
"Benim için yaz başlamıştı" (YG 30)	" Yaz " kelimesi, yazarın hayatında yeni bir dönemin başlangıcını ifade eder. Bu isim, umut ve yenilik duygularını çağrıştırır.
" Dirmit o günden sonra hep sözcüklerden bir yorgana sarındı." (EÖ 44)	Bu cümlede " Dirmit " özel isim olarak kullanılmıştır. Özel isimler, belirli bir kişi, yer veya şeyi ifade eder.
" Musluk lar sürekli damlatır bu evlerde." (EÖ 67)	Bu cümlede " musluk " cins isimdir. Musluk, suyun akmasını kontrol eden bir mekanizmadır.

Mastar

CÜMLE	ANLAM
"Sabah olduğunda fedai olmak için kararımı vermiştim." (§S 34)	" Olmak " fiilimsisi burada bir isme dönüşerek kişinin fedai olma durumunu belirtir. Bu kullanım, fiilimsinin isme dönüşerek bir durum veya niteliği ifade etmesini sağlar.
"Sanatsal yaratıcılığı anlamamız açısından önemli olan husus, bireyin özgün bir bakış açısına sahip olmasıdır." (PEK 275)	" Anlama " mastarı "anla-" fiilinden türemiş olup bir durumu isim olarak ifade eder.
"Ama düşsel taş fırlatmalar birkaç kez takrarlanınca artık korkmaz olmuşlardı." (G 56)	" Fırlatmalar " kelimesi mastar olarak kullanılmıştır. "Fırlat-" eylemi isimleşmiştir.
" Koşmak istiyordu ama yorgundu." (SAS 14)	" Koşmak " kelimesi, "koş-" fiilinden türetilmiş mastardır.
"Kitap okumak bana her zaman huzur verir." (SAS 22)	" Okumak " kelimesi, "oku-" fiilinden türetilmiş mastardır.

"Bu esrarın kıvamı, korkusu, anlamı konusuna; pek çoklarının yarı şüphe, yarı merakla bana sorduğu o tehlikeli bölgeye; onu çözümleyip anlayamayacağımı çok iyi bildiğim için uzun bir süre hiç girmek istemedim." (KK 476)	"Girmek" sözcüğü bir yere veya duruma dâhil olma eyleminin adı olarak kullanılmıştır.
"Kitaplara sarılmak, dostlarla konusmak , yazıya oturup sonu gelmeyen cümleler kurmak, camdan dışarı bakıp puslu şarkılar mırıldanmak..." (YG 18)	"Konusmak" kelimesi, eylem belirtmek için kullanılan bir isim-fiil olarak cümlede yer alıyor.
" Düşünmek için kendime bir daire tutsam." (EÖ 102)	Bu cümlede "düşünmek" isim-fiildir. "Düşün-" fiilinden türetilmiştir ve cümlede isim olarak kullanılmıştır.

3.1.1.4. İsimlerin Geçişkenlik Durumları

İsimler, dilde esneklik gösteren ve farklı bağlamlarda çeşitli işlevler üstlenebilen sözcük türleridir. İsimlerin geçişkenlik durumları, dilin dinamik yapısını ve isimlerin çeşitli anlam ve işlevlere nasıl uyum sağlayabildiğini gösterir. Bu durumlar, isimlerin dil içinde farklı roller üstlenmesini ve bağlama göre anlam değiştirmesini sağlar.

Anlam Geçişkenliği

İsimler, bağlama göre farklı anlamlar taşıyabilirler. Bu çok anlamlılık, dilin zenginliğini ve esnekliğini artırır. Örneğin, "baş" kelimesi "vücudun üst kısmı," "bir şeyin başlangıcı" veya "lider" anlamında kullanılabilir. Bu tür anlam geçişkenliği, kelimenin cümledeki kullanımına ve bağlamına bağlıdır. "Köyün başı" ifadesinde "baş," köyün başlangıç noktası anlamında kullanılırken, "grubun başı" ifadesinde liderlik anlamında kullanılır.

Kültürel ve Tarihsel Geçişkenlik

İsimlerin anlamları ve kullanımları, kültürel ve tarihsel bağlamlara göre değişebilir. Bir kelimenin anlamı, belirli bir kültürel veya tarihsel dönemde farklılık gösterebilir. Örneğin, "şövalye" kelimesi Orta Çağ'da belirli bir asker sınıfını ifade ederken, günümüzde daha çok kahramanlık ve cesaret anlamında mecaz olarak kullanılabilir. Bu tür kültürel ve tarihsel geçişkenlikler, dilin evrimini ve adaptasyon yeteneğini gösterir.

Konuşma Dili ve Yazı Dili Arasındaki Geçişkenlik

İsimlerin kullanımı, konuşma dili ve yazı dili arasında farklılık gösterebilir. Konuşma dilinde daha sade ve günlük ifadeler kullanılırken, yazı dilinde daha resmi ve yapılandırılmış ifadeler tercih edilir. Örneğin, konuşma dilinde "arabam" ifadesi yaygınken, yazı dilinde "aracım" ifadesi daha resmi bir ton taşır. Bu geçişkenlik, dilin farklı iletişim bağlamlarına uyum sağlamasını sağlar.

Sözcük Türleri Arasındaki Geçişkenlik

Bu geçişkenlik türü sözcüklerin anlamlarından ziyade bağlam içinde diğer sözcüklere göre konumları ile alakalıdır. Tek başlarına sözcükler tür olarak belirlenemezler, bağlama ve bağlam içindeki diğer sözcükler ile unsurlara bağlı olarak türleşirler. Bu durum isimler için de geçerlidir. İsimler bir diğer ismi nitelik olarak belirttiğinde sıfatlaşır, zaman ve mekan bildirdiklerinde zarflaşır ve başka bir ismin yerini aldıklarında zamirleşirler.

Türkçede tüm sözcükler isim olarak kullanılabilirler. Ancak bu kullanımlar her zaman mantıklı ve kullanışlı bir bağlam oluşturmayabilir. "X bir sözcüktür." yapısı hem gramatikal olarak hem de anlamsal olarak geçerli bir cümledir ve "X" ifadesini tüm sözcükler karşılayabilir. X bu cümlede isim olacaktır.

İsimler, anlamlı yapılar olarak ve sıklıkla isim, sıfat, zarf, ünlem, zamir olarak kullanılırlar. Örneğin, "güzel" kelimesi, sıfat olarak "güzel manzara" ifadesinde kullanılırken, isim olarak "bu güzeldir" ifadesinde kullanılabilir. Burada "güzel" sözcüğü anlamını korumaktadır. Bulunduğu konum onun türünü belirlemektedir.

1. İsim ve Fiiller Arasında Geçişkenlik

Fiiller, çekim unsurları olmadan ve yalın halde bir hareketin, oluşun, devinimin adını bildirdiklerinde isimdirler. “Yürü-“ fiili fiil adı olarak “yürümek” ismiyle belirtilir ve anlamsal bir değişim göstermez. Örneğin “Her sabah okula yürüyorum.” (fiil) ile “Her sabah okula yürümek çok yoruyor.” (isim) cümlelerinde “yürü-“ sözcüğü aynı anlamda ama farklı türlerdedir.

2. İsim ve Sıfat Arasında Geçişkenlik

Bir sözcüğün sıfatlaşması bağlamdaki yerine bağlıdır. Örneğin “kırmızı” sözcüğü “kırmızı elbiseli kız” bağlamında sıfatlaşırken “Kızın elbisesi kırmızıydı.” cümlesinde isimleşmiştir. Sözcük anlamını korumuştur.

3. İsim ve Zarf Arasında Geçişkenlik

Bir sözcüğün zarf olarak belirtilebilmesi için bağlamına bakmak gerekmektedir. Örneğin “yarın” sözcüğü “Yarın okula gelmeyeceğim.” cümlesinde zarflaşırken “Yarınları düşünmeden yaşamak gerekir.” ifadesinde isimleşmiştir.

4. İsim ve Zamir Arasında Geçişkenlik

Zamir olarak tanımlanan “ben” sözcüğü “Ben buraya daha önce geldim.” ifadesinde zamir olarak yer alırken “Sen ben değilsin.” gibi bir ifadede isimleşmiştir.

5. İsim ve Bağlaç Arasında Geçişkenlik

Bağlaç olarak tanımlanan “ama” sözcüğü “Gelmeyi çok istedi ama hastalandı.” cümlesinde bağlaç olarak kullanılırken “Senin sürekli amaların var.” cümlesinde isimleşmiştir.

6. İsim ve Edat Arasında Geçişkenlik

Edat olarak nitelendirilen sözcükler anlam değerlerini birlikte kullanıldıkları sözcüklerle kazandıkları için diğer sözcük türleri olarak ifade edilmeleri zordur. Ancak edatların kullanımlarından elde edilen anlam belirtileri bazı bağlamlar içinde isimleşebilmelerine olanak verebilmektedir. Örneğin “gibi” sözcüğü “Çocuk gibi davranıyor.” ifadesinde edat olarak kullanılırken “Gibisi yok, o bir çocuk.” ifadesinde isimleşmiştir. Ancak bu kullanımlar çok sınırlıdır.

7. İsim ve Ünlem Arasında Geçişkenlik

Bu iki sözcük arasındaki geçişkenlik de bağlama göre belirlenir. “Hayır” sözcüğü, “Hayır! Gelmeyeceğim.” cümlesinde ünleşirken “O her şeye hayır der.” cümlesinde isimleşmiştir.

İsimlerin geçişkenlik durumları, dilin esnekliğini ve zenginliğini ortaya koyar. Bu durumlar, isimlerin dil içinde farklı roller üstlenmesini ve bağlama göre anlam değiştirmesini sağlar. İsimlerin geçişkenlik durumlarının incelenmesi, dilbilim çalışmalarına önemli katkılar sağlar ve dilin dinamik yapısını daha iyi anlamamıza yardımcı olur. Bu esneklik, dilin karmaşıklığını ve ifade gücünü artırarak iletişimi daha etkili kılar.

3.1.2. Sıfatlar

3.1.2.1. Sıfatların Tanımı ve Kapsamı

Tanım

Sıfat olarak tanımlanan sözcükler, isimlerin niteliklerini, durumlarını, miktarlarını veya sayılarını belirten, onları daha detaylı ve anlamlı kılan sözcüklerdir. Sıfatlar, isimlerin özelliklerini tanımlayarak dilde daha zengin ve açıklayıcı ifadeler oluşmasını sağlar. Sıfatlar, bir ismin rengini, biçimini, büyüklüğünü, miktarını, derecesini ve benzeri özelliklerini tanımlar. Örneğin, "yeşil elma," "büyük ev," "mutlu çocuk" gibi ifadelerde sıfatlar, isimlerin belirgin niteliklerini ortaya koyar.

Sıfatlar literatürde yapısal olarak basit, türemiş ve birleşik sıfatlar olarak değerlendirilmektedir.

1. **Basit Sıfatlar:** Yapısında ek veya başka bir sözcük bulunmayan kök halindeki sıfatlara basit olarak değerlendirilmektedir: “Mavi kalem”, “uzun çocuk” gibi.
2. **Türemiş Sıfatlar:** Bir sözcüğün yapım ekleri aracılığı ile sıfatlaşması durumudur: “Renksiz sokak”, “akıllı çocuk”, “Sarışın kız” gibi.
3. **Birleşik Sıfatlar:** En az iki sözcüğün birleşerek sıfatlaşmasına birleşik sıfatlar denir: “birkaç adam”, “kahverengi etek”, “kapısı açık ev”, “eli maşalı kadın” gibi.

Sıfatlar işlevsel olarak temelde nitelik ve belirtme sıfatları olarak iki grupta incelense de bağlama katıldıkları anlam yönleriyle farklı kategorilere ayrılabilirler:

1. **Nitelik Sıfatları:** Nitelik sıfatları, bir ismin fiziksel veya soyut özelliklerini belirtir. Bu sıfatlar, isimlerin renk, biçim, büyüklük, tat, koku gibi niteliklerini ifade eder. Örneğin:
 - "Kırmızı elma" ifadesinde "kırmızı" sıfatı, elmanın rengini belirtir.
 - "Yuvarlak masa" ifadesinde "yuvarlak" sıfatı, masanın biçimini tanımlar.
 - "Tatlı elma" ifadesinde "tatlı" sıfatı, elmanın tadını ifade eder.
2. **Durum Sıfatları:** Durum sıfatları, bir ismin mevcut durumunu veya halini belirtir. Bu sıfatlar, varlıkların geçici veya sürekli durumlarını ifade eder. Örneğin:
 - "Yorgun işçi" ifadesinde "yorgun" sıfatı, işçinin mevcut yorgunluk durumunu tanımlar.
 - "Aç çocuk" ifadesinde "aç" sıfatı, çocuğun açlık durumunu ifade eder.
 - "Kirli elbise" ifadesinde "kirli" sıfatı, elbisenin kirlilik durumunu belirtir.
3. **Sayı Sıfatları:** Sayı sıfatları, isimlerin sayılarını veya sıralarını belirtir. Bu sıfatlar, belirli veya belirsiz sayıları ifade edebilir. Örneğin:
 - "Üç kitap" ifadesinde "üç" sıfatı, kitapların sayısını belirtir.
 - "Birinci öğrenci" ifadesinde "birinci" sıfatı, öğrencinin sırasını tanımlar.
4. **Belgisiz Sıfatlar:** Belgisiz sıfatlar, isimlerin miktarını belirsiz bir şekilde sınırlar. Bu sıfatlar, belirli olmayan bir miktar ifade eder. Örneğin:
 - "Bazı insanlar" ifadesinde "bazı" sıfatı, insanların belirsiz bir kısmını ifade eder.
 - "Birkaç elma" ifadesinde "birkaç" sıfatı, elmaların belirsiz miktarını belirtir.
 - "Birçok kitap" ifadesinde "birçok" sıfatı, kitapların belirsiz miktarını ifade eder.
5. **Soru Sıfatları:** Soru sıfatları, isimlerin niteliklerini, durumlarını veya sayılarını soru şeklinde belirten sıfatlardır. Bu sıfatlar, soru cümlelerinde kullanılır. Örneğin:

- "Nasıl bir kitap" ifadesinde "nasıl" sıfatı, kitabın niteliğini soru şeklinde belirtir.
- "Kaç elma" ifadesinde "kaç" sıfatı, elmanın sayısını soru şeklinde tanımlar.
- "Ne kadar zaman" ifadesinde "ne kadar" sıfatı, zamanın miktarını soru şeklinde belirtir.

6. **Pekiştirme Sıfatları:** Pekiştirme sıfatları, bir ismin niteliğini veya durumunu pekiştiren sıfatlardır. Bu sıfatlar, isimlerin niteliklerini daha güçlü bir şekilde ifade eder. Örneğin:

- "Çok güzel ev" ifadesinde "çok" zarfı, "güzel" sıfatının yoğunluğunu artırır.
- "Son derece önemli bir konu" ifadesinde "son derece" zarfı, "önemli" sıfatının önem derecesini artırır.
- "Oldukça zor soru" ifadesinde "oldukça" zarfı, "zor" sıfatının yoğunluğunu artırır.

7. **Gösterme Sıfatları:** Gösterme sıfatları, isimlerin belirli bir konumunu veya yerini belirtir. Bu sıfatlar, isimlerin hangi varlığa veya nesneye işaret ettiğini gösterir. Örneğin:

- "Bu kitap" ifadesinde "bu" sıfatı, belirli bir kitabı işaret eder.
- "Şu kalem" ifadesinde "şu" sıfatı, belirli bir kalemi gösterir.
- "O ev" ifadesinde "o" sıfatı, belirli bir evi işaret eder.

8. **Karşılaştırma ve Derecelendirme Sıfatları:** Karşılaştırma ve derecelendirme sıfatları, isimler arasında karşılaştırma yapma ve derecelendirme işlevi görür. Bu sıfatlar, isimlerin niteliklerinin derecelerini veya üstünlüklerini belirtir. Örneğin:

- "Daha büyük oda" ifadesinde "büyük" sıfatı, bir ismin diğerine göre daha büyük olduğunu belirtir.
- "En hızlı hayvan" ifadesinde "hızlı" sıfatı, bir ismin en hızlı olduğunu belirtir.
- "En güzel bayram" ifadesinde "güzel" sıfatı, bir ismin en güzel olduğunu belirtir.

3.1.2.2. Sıfatların Anlambilimsel Özellikleri

Sıfatlar, isimlerin niteliklerini, durumlarını veya sayılarını belirten ve onları niteleyen sözcüklerdir. Sıfatlar, dilde anlamı zenginleştiren ve detaylandıran önemli bir sözcük türüdür. İsimlerin niteliklerini, durumlarını veya sayılarını belirterek, daha detaylı ve kesin ifadelerin oluşmasını sağlar.

Sıfatlar, dildeki işlevleri, kullanım alışkanlıkları ve taşıdıkları anlam yükleri bakımından anlam esnekliği olan sözcük türlerindendir. Sıfatların temel işlevi, isimlerin niteliklerini belirtmektir. Bu, sıfatların isimlerin özelliklerini tanımlayan ve detaylandıran sözcükler olduğunu gösterir. Sıfatlar, isimlerin durumlarını veya hallerini de ifade edebilir. Durum belirtici sıfatlar, bir ismin içinde bulunduğu durumu veya koşulu tanımlar. Sıfatlar, isimlerin sayılarını veya miktarlarını da belirtebilirler. Bu sıfatlar, isimlerin sayısal özelliklerini tanımlar ve nicelik belirtir. İsimler arasında karşılaştırma yapma ve derecelendirme işlevi de görebilirler. Bu özellik, sıfatların dereceli hallerini ve üstünlük derecelerini içerir. Göreli ve mutlak olmak üzere iki kategoriye ayrılabilir. Göreli sıfatlar, bir nitelik veya durumun başka bir şeye göre değerlendirilmesini ifade ederken, mutlak sıfatlar bu nitelik veya durumun kesin ve değişmez olduğunu belirtir. Sıfatlar, olumsuzluk ve zıt anlamları ifade edebilirler. Olumsuz sıfatlar, bir ismin belirli bir niteliğe sahip olmadığını belirtir. Sıfatlar, bir ismin niteliğinin derecesini veya yoğunluğunu da belirtebilirler. Bu, sıfatların çeşitli derece zarfları ile birlikte kullanılmasıyla sağlanır. Bazen belirsizlik ve geniş anlam kapsamı içerebilirler. Bu durumda, sıfatların anlamı bağlama ve yoruma bağlı olarak değişebilir.

Sıfatlar, dilde çeşitli kullanım alanlarına sahiptirler ve farklı bağlamlarda farklı işlevler üstlenebilirler. İsim tamlamalarında, betimlemelerde, anlatımlarda ve karşılaştırmalarda sıklıkla kullanılırlar. Sıfatlar, başka sıfatlarla veya sözcüklerle birleşerek yeni anlamlar ve işlevler kazanabilirler. Bu, tamlamalar ve birleşik sıfatlar yoluyla gerçekleşir. Örneğin, "çok" ve "iyi" kelimeleri birleşerek "çok iyi" ifadesini oluşturur ve bu ifade, iyi olma derecesini artırır. Benzer şekilde, "yüksek" ve "dağ" sözcükleri birleşerek "yüksek dağ" ifadesini oluşturur ve dağın yüksekliğini vurgular.

Sıfatların anlamları ve kullanımları, kültürel ve dilsel bağlamlara göre değişiklik gösterebilir. Kültürel çağrışımlar ve dilsel normlar, sıfatların anlamlarını ve kullanım biçimlerini etkiler. Örneğin, "büyük" sıfatı bazı kültürlerde çok olumlu bir anlam taşırken, diğer kültürlerde bu kadar güçlü bir olumlu anlam taşımayabilir. Benzer şekilde, "sert" sıfatı bazı kullanımlarda doğrudan olumsuz bir anlam ifade ederken, bazı kullanımlarda farklı çağrışımlar yapabilir.

Sıfatların kullanımı, konuşma dili ve yazı dili arasında farklılık gösterebilir. Konuşma dilinde daha sade ve günlük ifadeler kullanılırken, yazı dilinde daha resmi ve yapılandırılmış ifadeler tercih edilir. Örneğin, konuşma dilinde "çok güzel" ifadesi yaygınken, yazı dilinde "son derece güzel" ifadesi daha resmi bir ton taşır.

Sıfatlar, metaforik ve sembolik anlamlar taşıyabilirler. Metaforik kullanım, bir sıfatın alışılmışın dışında, soyut veya dolaylı bir anlamda kullanılmasıdır. Örneğin, "ateşli tartışma" ifadesinde "ateşli" sıfatı, tartışmanın şiddetini ve yoğunluğunu mecaz anlamda ifade eder. Sembolik kullanımlar ise belirli bir sıfatın bir kavramı veya değeri temsil etmesi anlamına gelir. Örneğin, "beyaz" sözcüğü saflık ve temizlik sembolü olarak kullanılabilirken "kara" sözcüğü olumsuz ve kötü durumlar için kullanılabilir.

Sıfatlar, zaman içinde anlam değişimi ve gelişimi gösterebilir. Bu süreç, dilin dinamik yapısının bir yansımasıdır. Bir sıfatın anlamı, kültürel, sosyal ve tarihi değişimlerle birlikte evrilebilir. Örneğin, "şirin" kelimesi, başlangıçta sadece "sevimli" anlamında kullanılırken, günümüzde "küçük ve sevimli" anlamında da kullanılabilir.

Sıfatların anlam taşıma kapasiteleri, dilin zenginliğini ve ifade gücünü ortaya koyar. Bu kapasiteler, sıfatların dil içindeki çeşitli kullanımları ve bağlamları ile şekillenir ve dilin dinamik yapısını yansıtır. Sıfatlar, dilin temel yapı taşları olarak, iletişimin ve anlamın oluşmasında önemli bir rol oynar.

3.1.2.3. Kullanım Örnekleri

Niteleme-durum:

Beyaz

CÜMLE	ANLAM
"Beyaz gömleğinin kirlenmiş kollukları, yünlü fanilas, yün donu, beyaz kıllarının arasını kaplamış kahverengi lekeleriyle Hüsamettin Tambay." (EÖ 20)	Bu cümlede " beyaz " kelimesi, Hüsamettin Tambay'ın kıllarını nitelemek için kullanılmıştır.
" Beyaz bomboş bir duvara koca bir çiviyle asılmış, nedense hep eğri duran Saatli Maarif Takvimleri, yine duvara gelişigüzel asılmış birkaç çini tabak, bir köşede öylece bekleyen Hayat Ansiklopedileri, çocuğun zamanla keşfedeceği, gözden uzak bir yere kaldırılmış Seksoloji Dergileri, sabah telaşla hazırlanan sefertasları, misafir beklerken kuruyup boşalmış Gelincik sigaraları." (EÖ 66)	Bu cümlede "beyaz" kelimesi, duvarın rengini nitelemek için kullanılmıştır.
"Ertesi sabah kalktığımda, bir küp en iyi şarap, iyi pişmiş beyaz ekmekler, bir çanak bal, besili bir dana beni bekliyordu." (P 198)	" Beyaz ekmek" ifadesi, ekmeğin türünü ve rengini belirtir. Burada beyaz, buğday unu ile yapılmış ekmek olduğunu ifade eder.
"Odada beyaz gömlekli biri sırtarak, 'Dünyada hiçbir deli, ben deliyim diyecek kadar deli değildir,' dedi." (YNYNY 50)	Bu cümlede " beyaz " kelimesi "gömlekli biri" ifadesini nitelendirir. Bir kişinin giydiği gömleğin rengini belirterek bu kişiyi tanımlar.
"Çünkü o, mürekkebe batırdığı eliyle ta baştan bu beyaz kumaşa elini basmıştı." (PKA 63)	Burada " beyaz " sıfatı, kumaşın rengini betimlemek için kullanılmıştır.
"Siyah zeminde, sivri topuklu kadın ayakkabısı beyaz ayakkabı tokasında yarısı kibarca ısınmış bir kelebek." (SŞ 25)	Burada " beyaz " sıfatı, ayakkabı tokasının rengini belirtmek için kullanılmıştır.
"Ergun; onun parlak kumaşlı daracık	" Beyaz " sıfatı, ceket cebindeki kolalı

elbisesine, ceketinin üst cebine ustalıkla yerleştirilmiş beyaz kolalı mendiline küçümseyerek bakıyordu Sevgi." (TO 214)	mendilin rengini belirtir.
"Kucağında beyaz ve kokusuz bir yorgan, merdivenlerden inerken, Şehzade'nin üzerinde uzandığı divanın, yıllardır üzerinde çalıştığı kendi maun masasının, beyaz kağıtlarının, pencerelerin, küçük çocukların oynadığı oyuncak evlerdeki gibi kırılgan, narin ve gerçekdışı olduğunu hissetti." (KK 440-441)	Burada " beyaz " kelimesi, bir yorganın rengi olarak kullanılarak temizlik ve saflık hissi uyandırmaktadır. Renk sıfatı olarak somut bir nesneyi nitelemektedir.
"O sırada Reşit, beyaz beyaz ürperen karlı damların üstünde kara bir leke görüyordu nedense . . ." (G 214)	" Beyaz " sıfatı burada bir ikileme olarak "karlı damlar" isim tamlamasını nitelemektedir ve onların rengini ifade eder.
"Yanımızda hiç asker kalmayınca biz de beyaz sarıklılara saldırdık." (§S 28)	" Beyaz " sıfatı burada sarıkların rengini tanımlamak için kullanılmıştır, saflık ve masumiyet ile de ilişkilendirilebilir.
"Bir felaketler gözlemcisi olan beyaz baykuş, soğuğu, uğursuzluğu, benliğin kendi üzerine çağırdığı laneti çağırıştırır." (PEK 346)	" Beyaz " sıfatı, baykuşun rengini belirterek onun fiziksel özelliğini tanımlar ve cümlede niteleme görevini üstlenir.
"Sabahleyin Mustafa anasına sarılıp: ' Beyaz pantolon,' dedi." (SAS 16)	Burada " beyaz " sıfatı, "pantolon" isim tamlamasının niteliğini belirtiyor. "Beyaz pantolon" ifadesi, pantolonun rengini belirtir ve görsel bir nitelik kazandırır.
"Sıcak odaları, beyaz , temiz yastıkları" (YG 82)	"Beyaz" kelimesi, yastıkların rengini tanımlar.

CÜMLE	ANLAM
" Güzel bir apartıman dairesi olsun." (YNYNY 42)	" Güzel " sıfatı, "apartıman dairesi" ismini nitelendirir. Bu sıfat, dairenin estetik değerini ve çekiciliğini belirtir. "Güzel" kelimesi, nesneye olumlu bir özellik atfeder ve onu diğerlerinden üstün kılar.
" Güzel bir kız güzel bir çocuğa mektup yazmaya gider." (SŞ 58)	" Güzel " sıfatı, burada hem kızın hem de çocuğun fiziksel çekiciliğini ifade etmek için kullanılmıştır. Güzellik, genellikle estetik bir hoşluk ve çekicilik anlamına gelir.
" Güzel bir yaz günüydü." (ÜAKO 71)	" Güzel " sıfatı, günün hoş ve havanın iyi olduğunu belirtir. Estetik bir hoşluk ve keyifli bir atmosferi ifade eder.
"Kim olduğunu çıkaramadığı mavi saçlı güzel bir kızla, alfabenin son sayfalarının okunacağı okuldan uzaklaşan bir belediye otobüsündeydiler. (KK 20)	" Güzel " kelimesi burada bir kızın fiziksel görünümünü niteleyerek estetik hoşluk ve çekicilik anlamı taşımaktadır.
"Kadının içeride seni bekliyor, hamamda yıkandı, kokular süründü, güzel ve temiz elbiseler giydirildi." (PKA 71)	" Güzel " sıfatı, kadının giydiği elbiselerin estetik özelliklerini vurgulamak için kullanılmıştır. Burada güzellik, hem fiziksel çekiciliği hem de düzen ve bakımını ifade eder.
"Sevgi, güzel kılıkları ve güzel insanları severdi. Güzel elbiseleri, yalnız, güzel insanlar giymeliydi." (TO 231)	"Güzel" sıfatı, hem kıyafetlerin hem de insanların estetik ve çekici olduğunu ifade eder, güzellik ve zarafetle ilişkilidir.

"Güvercin köyümüzün en güzel kızı." (G 192)	" Güzel " sıfatı, "kızı" ismini nitelendirir ve bu kızın çekiciliğini belirtir.
"Sait Faik'in öykülerinde, bu iyi/ güzel yön yazarın ilgilendiği delikanlılara yansıtılmıştır." (PEK 16)	" Güzel " sıfatı, delikanlıların kişilik özelliklerini niteleyerek onların olumlu yönlerini vurgular.

Soğuk

CÜMLE	ANLAM
"(...) Soğuk beyaz lamba bağlantılı emniyet kilidi." (SŞ 61)	Burada " soğuk " sıfatı, lambanın fiziksel ısı durumunu ifade eder.
"Sulu karı savuran soğuk rüzgar, dokuz yıllık paltosunun (Celal için bir başka yazı konusu) eteklerini havalandırırken, Galip hızlı hızlı yürüdü." (KK 39)	" Soğuk " kelimesi, fiziksel bir sıcaklık durumunu tanımlayarak hava ve rüzgarın düşük sıcaklıkta olduğunu ifade eder.
"Başımdan aşağı soğuk sular döküldü sanki." (YNYNY 48)	" Soğuk " sıfatı, "sular" ismini nitelendirir. Bu sıfat, suyun sıcaklık derecesini belirterek fiziksel bir özelliği ifade eder.
Sonunda, içlerinden elebaşları olduğu anlaşılan biri musluğu çevirir çevirmez çıplak adam acıyla bağırdı ve yarımküreler birbirlerinden ayrılarak soğuk , taş zemine gürültüyle yuvarlandılar." (PKA 195)	Burada " soğuk " sıfatı, taş zeminin sıcaklık durumunu belirtir.
"Ya da çetelere katılmak için soğuk gecelerde dağlara doğru giden her asker ellerini onun memelerinde ısıtırmış." (G 67)	" Soğuk " sıfatı, "geceler" ismini nitelendirir ve gecelerin ıssızlığını belirtir.
"İçimde soğuk bir ürperti." (SAS 1)	" Soğuk " sıfatı, "ürperti" ismini

	niteliyor. Bu sıfat, fiziksel bir his olan ürpertinin niteliğini belirtir ve duygusal bir durumu ifade eder.
"Bambaşka görünüyordu yüzüne vuran o soğuk ışıktaki" (YG 29)	"Soğuk" kelimesi, ışığın sıcaklık derecesini belirtir.

Kısa

CÜMLE	ANLAM
"O da ağır cezalı mahkûmların, kısa cezalıları, 'Sayılı günler çabuk geçer, aslanım,' diye avuttukları gibi, kendi kendisini, sayılı gün çabuk geçer, diye avutuyordu." (YNYNY 10)	"Kısa" sıfatı, "cezalılar" ismini nitelendirir. Bu sıfat, cezanın süresini belirterek zaman açısından bir özelliği ifade eder. "Kısa" kelimesi, belirli bir zaman diliminin uzun olmadığını belirtir.
"Sevgi böyle davranmamıştı bana: Gocuğunu çıkardıktan kısa bir süre sonra kendi isteğiyle kucağıma oturmuştu." (TO 395)	"Kısa" sıfatı, bir zaman diliminin kısa olduğunu belirtir ve olayların hızla gerçekleştiğini ifade eder.
"Derken, kısa , ama keskin bir at kişnemesi duydu." (G 137)	"Kısa" sıfatı, "at kişnemesi" ismini nitelendirir ve bu sesin süresini belirtir.
"İlişkiye ya da ilişki beklentisine 'yakıcılığı' kazandıran da bu kısa ömürlülüktür." (PEK 413)	"Kısa" sıfatı, ilişkinin süresini belirterek onun geçici olduğunu vurgular.
"Az sonra Musdulu, gönderdikleri çocukla içeri girdi. Kısa boyluydu." (SAS 12)	"Kısa" sıfatı, "boylu" ismini niteliyor ve kişinin boyunun alçak olduğunu belirtir. Bu sıfat, fiziksel bir özelliği ifade eder.

Tatlı

CÜMLE	ANLAM
"Yüzünde tatlı bir tebessüm göze çarpıyordu." (PKA 47)	Burada " tatlı " sıfatı, yüz ifadesinin hoş ve sevimli olduğunu ifade eder. "Tatlı" sıfatı, genellikle bir kişinin sevimliliğini, hoşluğunu veya nazikliğini belirtir.
" Tatlı bir gülümseme belirdi yüzünde." (ÜAKO 90)	" Tatlı " sıfatı, gülümsemenin hoş ve sevimli olduğunu ifade eder. Genellikle nazik, sevimli ve hoş hisleri ifade eder.
"Ben bütün bu sözleri çok tatlı bir dille söylediğimi sanıyordum." (TO 82)	" Tatlı " sıfatı, konuşma tarzının nazik, hoş ve cazip olduğunu ifade eder.
"Yatağın başından ucuna kadar uzanan mavi damalı yorganın engebeleri, gölgeli vadileri ve mavi yumuşak tepeleriyle örtülü tatlı ve ılık karanlıkta Rüya yüzükoyun uzanmış uyuyordu." (KK 440)	" Tatlı " kelimesi, hem fiziksel tat hem de duygusal anlamda hoşluğu ifade eder. Burada "tatlı karanlık" ifadesiyle hoş ve huzurlu bir ortam betimlenmektedir.
"Kim daha tatlı çerez getirecek, kim daha güzel çorap, kim daha çok basma derken yarış iyice kızışmış." (G 103)	" Tatlı " sıfatı "çerez" ismini nitelendirir ve çerezlerin tat özelliğini belirtir.
"Bir hoş bir tatlı bir şeyler oluyor bana bebek emdikçe." (SAS 12)	" Tatlı " sıfatı, "bir şeyler" ismini niteliyor ve olumlu, hoş bir his veya durumu ifade eder. Duyusal bir deneyimi anlatmak için kullanılmıştır.
"Kanı sıcak bir adam, hemen insana yakınlık gösteriyor, tatlı dilli." (YNYNY 50)	" Tatlı " sıfatı, "dilli" ismini nitelendirir. Bu sıfat, bir kişinin konuşma tarzını olumlu bir şekilde tanımlar. "Tatlı" kelimesi burada, kişinin sevecen ve hoş bir dil kullandığını ifade eder.
"Yapma bülbül, asıl bülbülün daha uzun bir süre ötebilmekte, aynı derecede tatlı nağmeler oluşturmaktadır." (PEK 7)	" Tatlı " sıfatı, bülbülün çıkardığı seslerin hoş ve çekici olduğunu ifade eder.

Parlak

CÜMLE	ANLAM
" Parlak ışıklar altında dans ediyordu." (ÜAKO 27)	" Parlak " sıfatı, ışıkların yoğun ve göz alıcı olduğunu belirtir.
"Sait Faik'in öykülerinde yer alan karakterlerin gözlerinde parlak bir ışık vardır." (PEK 12)	" Parlak " sıfatı, gözlerin ışığı yansıtma durumunu belirterek onların canlı ve dikkat çekici olduğunu ifade eder.
"Kara kara noktalar, parlak bulutların üstüne yapışmış gibi." (SAS 18)	" Parlak " sıfatı, "bulutlar" ismini niteliyor ve bulutların ışığı yansıtan, göz alıcı bir özelliğini belirtir. Bu sıfat, görsel bir niteliği ifade eder.
"Pencereden sızan ayışığı bir usturlabın parlak yüzeyine vuruyordu." (PKA 47)	" Parlak " sıfatı, yüzeyin ışığı yansıtma özelliğini belirtir.
"Ergun; onun parlak kumaşlı daracık elbisesine, ceketinin üst cebine ustalıkla yerleştirilmiş beyaz kolalı mendiline küçümseyerek bakıyordu Sevgi." (TO 214)	" Parlak " sıfatı, kumaşın parlak ve göz alıcı olduğunu belirtir, genellikle zenginlik veya çekiciliği ifade eder.

Zeki

CÜMLE	ANLAM
"Solmaz Hanım, zeki bir kadın olarak tasvir edilmiştir." (PEK 11)	" Zeki " sıfatı, Solmaz Hanım'ın akıl ve anlayış yeteneklerini belirtir.
Altan'la birlikte zeki ve siyah gözleriyle bana hep muhabbetle bakan ve yedi kardeşiyle ve annesiyle ve babasıyla ve teyzesiyle ve dayısıyla Evkaf apartmanının en üst katında labirent gibi karışık koridorlardaki yüzlerce odadan sadece birinde oturan ve sınıf birincisi	Bu cümlede "zeki" sıfatı, gözleri sözcüğünü niteleyerek Osman'ın entelektüel kapasitesini tanımlamak için kullanılmıştır.

olduğu halde ilkokuldan sonra elektrikçi çıraklığına başlayan Osman..." (EÖ 32)	
" Zeki bakışlarıyla etrafını süzdü." (ÜAKO 52)	" Zeki " sıfatı, bakışların dikkatli ve anlamlı olduğunu ifade eder. Genellikle hızlı düşünme, analiz yapma ve algılama yeteneğini belirtir.

Küçük

CÜMLE	ANLAM
" Küçük alanda yapay renkler ve seslerle kurulu bir tiyatro sahnesinin havası vardı." (KK 133)	" Küçük " kelimesi, boyut veya miktarın azlığını ifade eder. Cümlede, tiyatro sahnesinin alanının küçüklüğünü belirtmek için kullanılmıştır.
"Tomak sesinin en efsunlu hâli sanki bu küçük çocuğun nefesiyle ruh buluyor gibiydi." (ŞS 26)	" Küçük " sıfatı, burada çocuğun fiziksel boyutunu veya yaşını belirtmek için kullanılmıştır.
"Yüksek binaların arasına sıkışmış bu küçük ahşap evin bahçesindeki eski duvarları seyrettiler; kurumuş palmiyeyi gördüler sonra." (TO 190)	" Küçük " sıfatı, evin boyutunu belirtir, genellikle samimiyet, mütevazılık veya önemsizlik ifade eder.
"Şurada küçük bir kapı var. Oradan çıkarsan seni kimse farketmez." (PKA 222)	Burada "küçük" sıfatı, kapının boyutunu belirtir ve geçişin fark edilmemesini sağlayacak kadar dar olduğunu ifade eder.
"Bir melek satın aldım dünyanın en küçük köyünde en küçük dükkândan en küçük metal paralarla." (SŞ 17)	" Küçük " sıfatı, köyün, dükkânın ve paraların boyutunu belirtmek için kullanılmıştır. Fiziksel küçüklük ve önemsizlik ifade edilir.
" Küçük evi saatlerce dayanmadan birlikte seyreder olduk." (SAS 17)	" Küçük " sıfatı, "ev" ismini niteliyor ve evin boyutunun küçük olduğunu belirtir. Bu sıfat, fiziksel bir özelliği ifade eder.

" Küçük bir çocuk parkta oynuyordu." (ÜAKO 17)	" Küçük " sıfatı, çocuğun boyutunu ve yaşını belirtir.
" Küçük bir yanlışlık olmuş Güher Hanımefendi." (YNYNY 40)	" Küçük " sıfatı, "yanlışlık" ismini nitelendirir. Bu sıfat, hatanın boyutunu belirtir. "Küçük" kelimesi, hatanın önemsiz ve az olduğunu belirtir.
"Anadolu'nun küçük kentlerinde, bunaltıcı kasabalarında başlayan..." (EÖ 65)	Bu cümlede " küçük " sıfatı kentlerin boyutunu belirtmek için kullanılmıştır

Sessiz

CÜMLE	ANLAM
"Odada, iki erkeği, kapağı kargalı kitabın yazarına, bir taşra kasabasındaki evi ile babadan kalma küçük bir nalbur dükkanı arasında geçen bir hayata, bu kederli, silik, sessiz hayatın hayal gücüne bağlayan bir üçüncü kişinin hayaleti vardı sanki." (KK 82)	Burada " sessiz ", hayatın özelliği olarak cümlede yer alır. Kederli ve silik ifadeleri ile birlikte olumsuz bir durumu belirtmek için kullanılmıştır.
" Sessiz bir köşeye çekilip okumaya başladı." (ÜAKO 70)	" Sessiz " sıfatı, çevrenin gürültüsüz ve sakin olduğunu ifade eder. Huzur ve dinginliği ifade eder.
"Bu sessiz kızda, günlük yaşayışla ilgili meselelere karşı tabii bir yatkınlık vardı." (TO 212)	" Sessiz " sıfatı, kızın sakin ve sessiz olduğunu belirtir, genellikle içe dönüklük, dinginlik veya huzuru ifade eder.
"Dünya onun için ikiye ayrılmaya devam ediyor çünkü: Dilsizler, saf, sessiz , çocuk kalmış insanlar; bir de dilbazlar, dil sayesinde başkalarını büyüleyenler, kendilerine dışarıdan, herkese tepeden bakabilenler: "Bana gençliğimde 'sen şusun, sen busun'	" Sessiz " sıfatı, "çocuk" ifadesini nitelendirir. Bu sıfat, konuşmayan anlamında kullanılmıştır.

diyen bir insanın etkisinden sıyrılmak için onun gibi dile hakim olmak, onun baktığı gibi her şeye tepeden bakmak için kendimi yükseklerle çıkarmak istedim.”” (EÖ 55)	
"Masadan kalkmış, merdivenlerin açıldığı sessiz koridora çıkıyordu.” (KK 108)	" Sessiz " kelimesi, gürültü olmayan ve sakin bir yeri eder. Cümlede koridorun sakinliği ve sessizliği anlatılmaktadır.
"Geceyi sessiz bir şekilde geçirdiler." (PEK 5)	" Sessiz " sıfatı, ortamın veya olayın ses çıkarmadan gerçekleştiğini belirtir. Zarfın niteleyicisi olarak kullanılmıştır.
"Mümkün olabilse de doğuştan gelen mutluluğunu, sadeliğini, saflığını yitirmiş dilbazlar dünyanın bir tarafında, masum, sessiz insanlar da ayrı bir köşesinde ömür sürseler ... " (EÖ 55)	Bu cümlede " sessiz " sıfatı, konuşmayan veya az konuşan insanları nitelemek için kullanılmıştır.

Temiz

CÜMLE	ANLAM
" Temiz havayı ciğerlerine çekti." (ÜAKO 71)	" Temiz " sıfatı, havanın saflığını ve kirlilikten arınmışlığını belirtir.
"Ellerinin tersiyle araladıkları perdelerin soğuk karanlığı arasından, hafif kar tutmuş arka sokağa baktılar. Sessiz, temiz kar." (KK 45)	" Temiz " kelimesi, kirlilikten arınmışlığı ifade eder. Burada karın temizliği ve saflığı vurgulanmaktadır.
"Edebiyattan genellikle beklediğimiz gibi, kendine gürültünün duyulmayacağı sessiz ve temiz bir nokta aramıyordu; yani gürültünün dışına çıkmaya çalışmıyor..." (EÖ 110)	Bu cümlede " temiz " sıfatı, gürültüsüz ve düzenli bir durumu tanımlamak için kullanılmıştır.
"Serin ve temiz bahar havası, konakladıkları köylerden aldıkları sıcak ekmekler, çanak çanak yedikleri nefis	Burada " temiz " sıfatı, bahar havasının saflığını ve tazeliğini belirtir. "Temiz" genellikle hijyen, sağlık ve ferahlık

yoğurtlar, Trakya balları ve leziz şaraplar Bünyamin'in sağlığına kavuşmasına büyük ölçüde yardımcı oldu." (PKA 88)	anlamlarına gelir.
" Temiz havada yürüyüş yapmak sağlıklıdır." (PEK 2)	" Temiz " sıfatı, havanın kir ve toz içermediğini, saf olduğunu belirtir.
"Sıcak odaları, beyaz, temiz yastıkları" (YG 82)	" Temiz " kelimesi, yastıkların durumunu tanımlar. Burada, hijyen ve düzenlilik hissi verir.

Ağır

CÜMLE	ANLAM
" Ağır çanta taşımak zorunda kaldı." (PEK 3)	" Ağır " sıfatı, çantanın taşınması zor olacak kadar fazla ağırlık taşıdığını belirtir.
"Ağır mı ağır ununuza kar karışırken siz de acıyla yoğrulduunuz." (SŞ 26)	" Ağır " sıfatı, burada unun yoğunluğunu ve karakterlerin zorluklarını belirtmek için kullanılmıştır. Ağırlık, fiziksel ve duygusal yük anlamına gelir.
"ve sonra hiçbir şey olmamış gibi / ağır , usul bir hazırlık başlar" (YG 88)	" Ağır " kelimesi, hazırlık sürecinin yavaşlığını ve ciddiyetini tanımlar. Burada, yeni bir döneme geçişin zorluğunu ifade eder.
"Yerinden kıpırdatılamayacak kadar ağır , tozdan asla arındırılmayan vitrinler." (EÖ 67)	Bu cümlede " ağır " sıfatı vitrinin ağırlığını belirtmek için kullanılmıştır
"O da ağır cezalı mahkûmların, kısa cezalıları, 'Sayılı günler çabuk geçer, aslanım,' diye avuttukları gibi, kendi kendisini, sayılı gün çabuk geçer, diye	" Ağır " sıfatı, "cezal" ismini nitelendirir. Bu sıfat, cezanın niteliğini belirterek ciddiyet ve zorluk açısından bir özelliği ifade eder. "Ağır" kelimesi,

avutuyordu." (YNYNY 10)	cezanın ciddi ve zorlayıcı olduğunu belirtir.
" Ağır adımlarla ilerledi." (ÜAKO 26)	" Ağır " sıfatı, adımların yavaş ve güçlü olduğunu belirtir. Genellikle yük veya zorluk ifadesi taşır.

Sert

CÜMLE	ANLAM
" Sert rüzgarlar, denizde fırtına çıkmasına neden oldu." (PEK 10)	" Sert " sıfatı, rüzgarların kuvvetli ve güçlü olduğunu ifade eder.
" Sert pazularından birine 'ah minelaşk' ve diğerine de, 've minelgaraib' ibarelerini dövdürmüştü." (PKA 15)	Burada " sert " sıfatı, pazuların güçlü ve dayanıklı olduğunu belirtir. "Sert" genellikle güçlülük, katılık ve dayanıklılığı ifade eder.
"Sonra kendini; sert , dik, rahatsız bir sandalyenin üstünde büyükleri bekleyerek, itiraz etmeden oturmak zorunda kalan terbiyeli çocuğu." (EÖ 73)	Bu cümlede " sert " sıfatı sandalyenin yapısını belirtmek için kullanılmıştır.
"Bu soğuk kış akşamında Galip sert adımlarla yürüyordu." (KK 59)	" Sert " kelimesi, hem fiziksel olarak katılığı hem de tavır olarak kararlılığı ifade eder. Burada Galip'in kararlı ve güçlü adımlarla yürüdüğü belirtilmiştir.
" Sert bir rüzgar esti." (ÜAKO 49)	" Sert " sıfatı, rüzgarın kuvvetli ve şiddetli olduğunu belirtir. Genellikle katılık ve zorluk ifadesi taşır.
"Kaç paraysa ona bir de gökyüzü alırım en sert mavisinden dert değil." (EÖ 73)	Bu cümlede " sert " sıfatı keskin ve net anlamında kullanılmıştır.

Belirtme:

Gösterme

CÜMLE	ANLAM
" Bu karanlık sokaklarda yürümek beni her zaman korkutmuştur." (KK 124)	" Bu " kelimesi, belirli bir nesneyi işaret etmek için kullanılır. Yakında olan bir şeyi gösterir. Burada belirli bazı sokakları işaret etmek için kullanılmıştır ve okuyucunun dikkatini o sokaklara çeker.
" Bu soru zihnime hançer gibi saplanınca şüphem bir kat daha arttı." (ŞS 34)	" Bu " sıfatı, "soru"yu belirterek hangi sorudan bahsedildiğini göstermektedir.
" Bu konuda fikir yürütmeye devam etmek için yeniden Otto Rank'ın görüşlerine dönmek yararlı olacaktır." (PEK 42)	" Bu " sıfatı, belirli bir konuyu işaret etmektedir. İşaret ettiği konunun ne olduğunu belirginleştirir ve cümlemin anlamını netleştirir.
" O sırada bekçi, kim bilir kaç sokak ötede başını kaldırdı yavaşça; avlu duvarına sırtını dayamış uyukluyordu." (G 204)	" O " gösterme sıfatı, belirli bir zaman dilimini işaret eder ve "sırada" ismini nitelendirir.
" Şu köşede duran adam kim?" (SAS 7)	" Şu " sıfatı, işaret ederek belirli bir kişiyi gösterir. Bu sıfat, işaret özelliği taşıyarak belirginleştirir.
" Bu yazının başında sözünü ettiğim söyleşinin devamını da aktarmak isterim." (EÖ 110)	Bu cümlede " bu " sıfatı, belirli bir yazıyı işaret etmek için kullanılmıştır.

Sayı

CÜMLE	ANLAM
" On iki yıl boyunca bu konuda araştırmalar yapmıştır." (PEK 8)	" On iki " sıfatı, belirli bir miktarı ifade ederek araştırmaların süresini belirler.
"Bir daha hiç rastlamadım sana, hiçbir yerde hiçbir yazda. Düşünüyorum	" On üç " kelimesi, belirli bir süreyi tanımlamak için kullanılmış bir sayı

aradan tam on üç yıl geçmiş" (YG 30)	sıfatıdır. Bu cümlede, aradan geçen yılları belirtir ve geçmişe dair bir süreyi ifade eder.
"Apartmanın önüne geldiğimde, başımı kaldırıp üçüncü kattaki odamın penceresine baktım; her zamanki gibi bir kanadı açıktı." (G 47)	" Üçüncü " sıra sayı sıfatı, "kat" kelimesini nitelendirir ve katın sırasını belirtir.
" Bir tas su,' dedi gözleri uçuşan çiçek işlemeli perdelerde, bekliyordu." (G 157)	" Bir " sayı sıfatı, "tas su" tamlamasını nitelendirir ve miktarını belirtir.
" İki inek aldı eve." (SAS 16)	" İki " sıfatı, "inek" isminin miktarını belirtir. Bu sıfat, belirli bir sayıyı ifade eder ve sayısal bir nitelik kazandırır.
" Üç kitap, masanın üzerinde duruyordu." (KK 103)	" Üç " kelimesi, belirli bir miktarı ifade eder. Burada kitapların sayısını belirtmek için kullanılmıştır ve miktar hakkında bilgi verir.

Belirsizlik

CÜMLE	ANLAM
" Bazı insanlar hep böyle yapar." (SAS 14)	" Bazı " sıfatı, "insanlar" ismini niteleyerek belirsizlik ifade eder. Bu sıfat, belirli olmayan bir grup hakkında genel bir ifade kullanır.
"Eklemlerin olduğu tesellilerle yücedir kimi kinci maceralar." (ŞS 21)	" Kimi " sıfatı, belirli olmayan bir şeyi ifade eder, böylece bir belirsizlik yaratır.
"Yazıp arkada bıraktığım romanlar, benim için her biri kendi özerk hayatlarını sürdüren birer hatıradır." (KK 475)	" Her " kelimesi, belirsizlik yaratır.
"Oğlunun günlerdir aç bırakıldığını bilen	" Birkaç " belirsiz sayı sıfatı, "yufka"

Cennet, her sabah birkaç yufkayla bir tas yoğurt getirmişti muhtarlık odasına..." (G 204)	kelimesini nitelendirir ve miktarını belirsiz şekilde belirtir.
" Bazı sözcükler belirsizlik özellikleri yüzünden anlamı çok keskin olmayan çağrışım öbeklerini harekete geçirir." (PEK 200)	" Bazı " sıfatı, belirli olmayan bir miktarı ifade etmektedir. Hangi sözcüklerin olduğu belirtilmez, belirsiz bir grubu işaret eder.
"Bir daha hiç rastlamadım sana, hiçbir yerde hiçbir yazda" (YG 30)	" Hiçbir " kelimesi, belirsizlik sıfatı olarak kullanılmış ve herhangi bir yer veya zamanı belirtmemek için kullanılır. Bu cümlede, rastlanılan yer ve zamanın belirsizliğini ifade eder.
" Birkaç adam, sokakta yürüyordu." (KK 200)	" Birkaç " kelimesi, kesin olmayan bir miktarı ifade eder. Burada adamların tam sayısını belirtmemekle birlikte birden fazla olduğunu ifade eder ve belirsizlik yaratır.
" Birçok düşün olduğu gibi birçok şiirin, öykünün, romanın da imgelerini topladığı bu arka bahçeye uğramamız şart." (EÖ 64)	Bu cümlede " birçok " belirsizlik sıfatı olarak kullanılmıştır, belirli olmayan sayıda düşün, şiirin, öykünün ve romanın olduğunu belirtir.

Soru

CÜMLE	ANLAM
" Hangi eşyaların belleğinde hangi izleri bırakacakmış bakalım?" (G 60)	" Hangi " soru sıfatı, "eşyalar" ismini nitelendirir ve belirli bir grup arasından hangisinin olduğunu sorar.
" Hangi figürün neyi temsil ettiğinin belirtilmesini öngörür." (PEK 68)	" Hangi " sıfatı, belirli bir figürün neyi temsil ettiğini veya nasıl olduğunu sorar.
"Sosyalizm sizce nasıl bir şey?" (EÖ 64)	Bu cümlede " nasıl " soru sıfatı olarak

37)	kullanılmıştır, sosyalizmin nasıl bir şey olduğunu sormaktadır.
" Hangi kitapları okumamı tavsiye edersin?" (KK 178)	" Hangi " kelimesi, bir seçim veya belirleme gerektiren bir durumu ifade eder ve soru sormak amacıyla kullanılmıştır.
" Kaç gün boyunca burada kalacaksın?" (KK 225)	" Kaç " kelimesi, belirli bir miktarı veya sayıyı sorgulamak için kullanılmıştır ve soru sormak amacıyla kullanılır.
" Hangi köyden geldin?" (SAS 17)	" Hangi " sıfatı, "köy" ismini niteleyerek soru sormak amacıyla kullanılır. Bu sıfat, belirsizlik içeren bir soru oluşturur ve isimle birlikte kullanılarak spesifik bilgi talep eder.

Ortaç:

CÜMLE	ANLAM
"Bekçi, çekine çekine eğilip baktı; karanlıkta büsbütün uzayan kirpikleri, kapanmış gözleri ve silinen çizgileriyle yüzü bir bebeğinki kadar huzurluydu." (G 178)	" Silinen " kelimesi sıfat fiildir. Yüzün hangi durumda olduğunu tanımlayan bir sıfat olarak kullanılmıştır.
"Sait Faik'in aynı zamanda mutluluğun zamanı olarak da niteleyebileceğimiz bu öznel zamanından başka, yine bu zamana bağlanan ya da onunla bir karşıtlık ilişkisi içinde anlam kazanan zaman düzlemleri de vardır." (PEK 413)	" Niteleyebileceğimiz " fiilimsisi, "niteleyebil-" fiilinden türemiş olup, bir eylemi veya durumu sıfat olarak ifade eder.
"Araba yolunda yürüyen çocuk." (SAS 17)	" Yürüyen " kelimesi, "yürümek" fiilinden türetilmiş sıfat-fiildir. Sıfat-fiil eki "-en" kullanılarak oluşturulmuştur.
" unutulmuş bir oyuncak, eski bir çerçeve gibi, hani, unutsam eşyanın	" Unutulmuş " kelimesi, geçmişte kalmış ve hatırlanmayan şeyleri ifade

gürültüsünü, nesnelerin dünyasında kendime bir yer bulsam, dediğimiz zamanlar gibi" (YG 19)	eder. Bu cümlede, zamanla önemini yitirmiş nesneler ve anılar betimlenmektedir.
"Çünkü bütün hayatı boyunca bir imparatorluğun tahtına oturmayı bekleyerek <i>yaşayan</i> herhangi biri delirmeye mahkûmdu zaten(...)" (KK 426)	" <i>yaşayan</i> " kelimesi burada, bir şeyin gerçekleşmesini bekleyerek yaşayan kişileri tanımlamaktadır.
"Yokluğun üstünü <i>örten</i> , onu dış dünyaya karşı koruyan bir kalkan, bir zırh ya da adeta tılsımlı bir nesne olarak, hatta bazen abartılı bir süs olarak belirir." (EÖ 56)	Bu cümlede " <i>örten</i> " kelimesi bir sıfat-fiildir (ortaç). "Örtmek" fiilinden türetilmiş ve -en eki alarak bir sıfat haline gelmiştir. Burada bir kalkanı niteleyen sıfat olarak kullanılmıştır.
"Gazeteden televizyon programını okudu, çevredeki sinemaların hiç <i>değişmeyen</i> saatlerini ve filmlerin adlarını öğrendi; Celal'in yazısına son bir kere daha göz attı; buzdolabını açıp çürümenin ilk belirtileri arasından birkaç zeytinle beyaz peynir çıkarıp kuru ekmekle karnını doyurdu." (KK 298)	" <i>Değişmeyen</i> " kelimesi burada, belirli bir durumda sabit kalan, değişmeyen nesneleri tanımlamaktadır.

3.1.2.4. Sıfatların Geçişkenlik Durumları

Bir sözcük belirli bağlamlarda sıfat, isim veya zarf olarak kullanılabilir. Örneğin, "iyi" kelimesi "iyi insan" ifadesinde sıfat olarak kullanılırken, "bu çocuk iyidir" ifadesinde isim olarak ve "iyi gidiyordu" ifadesinde ise zarf olarak kullanılabilir. Benzer şekilde, "hızlı" kelimesi "hızlı araba" ifadesinde sıfat olarak kullanılırken, "bu araba hızlıdır" ifadesinde isim, "hızlı gidiyor" ifadesinde ise zarf işlevindedir. "İyi" ve "hızlı" sözcükleri bu kullanımlarda farklı sözcük türleri olarak görülseler de anlam yükü bakımından benzerdirler.

Kök bakımından fiil olarak tanımlanan sözcükler belirli ekler aracılığı ile sıfatlaşabilirler. Ortaç olarak tanımlanan bu ifadeler bağlam içerisinde sıfat olarak yer alırlar.

1. Sıfat-İsim Geçişkenliği

Sözcükler bağlamdaki konumlarına göre sıfat ya da isim olarak tanımlanabilirler. “Kırmızı” sözcüğü “bu renkte olan” anlamı ile “kırmızı elma” ifadesinde sıfatlaşırken “bu elma kırmızıdır” ifadesinde isimleşmiştir. Benzer biçimde “küçük” sözcüğü “boyutu daha ufak olan” anlamında “küçük ev” ifadesinde sıfatlaşırken “bu ev küçüktür” ifadesinde isimleşmiştir.

2. Sıfat-Zarf Geçişkenliği

Bir sözcük bağlam içindeki konumuna bağlı olarak hem zarf hem sıfat olarak kullanılabilir. Örneğin, “hızlı” sözcüğü “hızı çok olan” anlamında “hızlı araba” ifadesinde sıfat olarak kullanılırken “hızlı gidiyor” ifadesinde zarf olarak kullanılmıştır.

3. Sıfat-Fiil Geçişkenliği

Sözcük kökü fiil olan bir sözcük bazı durumlarda sıfat olarak kullanılabilmektedir. Örneğin, “yolu buldu” ifadesinde “bul-“ fiili fiil olarak kullanılırken “yolu bulan adam” ifadesinde sıfatlaşarak bir ismi nitelemiştir.

Sıfatların geçişkenlik durumları, sözcüklerin kullanım esnekliklerinin bir sonucudur. Bazı özel durumlarda, konuşmacının önceki bağlamda kullanılan bir sıfatı vurgulayarak belirtmesi bir sıfatın bağlam yolu ile ünlemleşmesini de sağlayabilir.

SIFAT	CÜMLE	GEÇİŞKENLİK TÜRÜ
<i>Soğuk</i>	"Bana biraz <i>soğuk</i> davranıyor." (§§ 16)	Sıfat-zarf geçişkenliği
<i>Soğuk</i>	"Dondurucu <i>soğuk</i> ların ve	Sıfat-isim geçişkenliği

	karların bastırıldığı zemheri günlerinde, Kızılbaşlar ile Yeşilbaşlar arasında yapılan o kıyasıya savaşa katılanlar, ömürlerinin sonuna kadar oradaki kan ve şiddeti hatırlayacaklardır sanırım."	
<i>Güzel</i>	"O kadar güzel konuşuyor ki, herkes büyülüyor." (ŞS 46)	Sıfat-zarf geçişkenliği
<i>Sessiz</i>	"Vivaldi'nin çocukluğunu toplardık sessiz sessiz " (ŞS 72)	Sıfat-zarf geçişkenliği
<i>Sessiz</i>	"O gün, tüm mahalle sessizdi ." (SAS 8)	Sıfat-isim geçişkenliği
<i>Tertemiz</i>	"Çocuk sakız gibiydi, üstü başı tertemiz ." (SAS 17)	Sıfat-isim geçişkenliği
<i>Güzel</i>	Bir zamanlar tesadüfen tanık olduğu bir cinayeti ' güzel ' olarak niteleyince Genet, karşısındaki soruyor: 'Peki siz, siz neden hiç cinayet işlemediniz?'" (EÖ 110)	Sıfat-isim geçişkenliği

3.1.3. Zarf

3.1.3.1. Zarfların Tanımı ve Kapsamı

Tanım

Zarf olarak nitelendirilen yapılar, fiilleri, sıfatları veya diğer zarfları niteleyerek cümleye ek bilgiler sağlayan ve anlamı detaylandıran sözcüklerdir. Bir

eylemin, olayın veya durumun nasıl, ne zaman, nerede, ne kadar, ne şekilde gerçekleştiğini belirtirler. Zarflar, bağlam içinde sadece sözcük veya sözcük grubu olarak değil daha geniş bağlamlar biçiminde de yer alabilirler.

Zarflar, genel olarak literatürde yapısal ve işlevsel olmak üzere iki alt başlık altında incelenmektedir.

1. Yapıları Bakımından Zarflar

Yapıları bakımından basit, türemiş, kelime grubu, cümlecik ve birleşik yapılar olarak değerlendirilebilirler. Bu ayrım biçimsel bir ayrımdır. Basit olarak değerlendirilen örnekler yapım eki almamış zarf sözcükleri olarak ele alınırken türemiş olarak nitelendirilenler ek alarak zarf anlamı kazanan yapılar olarak değerlendirilmiştir. Birleşik yapıdaki zarflar iki sözcüğün birleşiminden meydana gelen zarflaşmış yapılar olarak yer alırken cümle ya da cümlecik olarak değerlendirilen yapılar zarf-fiil (ulaç) olarak adlandırılmıştır.

2. İşlevleri Bakımından Zarflar

İşlevsel ayrım anlama dayanan bir ayrımdır. Bağlamsal düzlemde sözcüklerin cümledeki konumu itibariyle bazı ortak anlamlar ifade etmesi sonucunda zarf olarak adlandırılmışlardır. Sözcükler, farklı bağlamlarda, zaman içerisinde kullanım sıklığı ile belirli anlamlar kazanarak zarflaşmışlardır. Bu anlamlar, zarfların zaman zarfları, yer-yön zarfları, durum zarfları, miktar ve soru zarfları gibi genel başlıklarda değerlendirilmelerine olanak tanımıştır.

1. Zaman Zarfları: Bir eylemin ne zaman gerçekleştiğini belirtir; "dün", "bugün", "yarın" gibi. Zaman zarfları eylemin gerçekleştiği zamanı ifade eder. Yani bağlama zaman bilgisi ekler.
2. Yer-yön Zarfları: Eylemin gerçekleştiği mekan tanımlar; "burada", "orada", "içeride" gibi zarflar kesin yer belirlerken, "yukarıda", "aşağıda" gibi zarflar mekansal konumu ifade eder.
3. Miktar Zarfları: Bir eylemin, sıfatın veya başka bir zarfın miktarını veya derecesini belirtir; "çok", "az" gibi zarflar belirsiz ve göreceli bir miktar ifade ederken, "tamamen", "yarı yarıya" gibi zarflar kesin bir miktar ifadesi taşırlar.

4. Durum Zarfları: Eylemin nasıl gerçekleştiğini tanımlar ve eylemin fiziksel veya duygusal niteliğini belirler; "yavaşça", "hızlıca" gibi zarflar fiziksel gerçekleştirilme biçimini ifade ederken, "güzelce", "neşeyle" gibi zarflar duygusal niteliği tanımlar. Amaç ve sebep zarfları, eylemin neden veya hangi amaçla yapıldığını belirtir; "bu yüzden", "bu nedenle" gibi zarflar sebep belirtirken, "maksadıyla" gibi zarflar amacı ifade eder. Pekiştirme zarfları, eylemin veya niteliğin anlamını güçlendirir; "kesinlikle," "mutlaka" gibi zarflar anlamı pekiştirir.
5. Soru Zarfları: Eylemin zaman, yer-yön, durum, miktar durumlarını soru aracılığı ile belirleyen zarflardır; "neden", "nereye", "ne zaman" gibi.

3.1.3.2. Zarfların Anlambilimsel Özellikleri

Zarflar, bağlama zaman, yer, miktar, derece, sıklık gibi çeşitli bilgileri ekleyerek anlamı detaylandırır ve zenginleştirir. Zaman zarfları, bir eylemin veya durumun ne zaman gerçekleştiğini farklı anlam bağıntılarıyla belirtebilir. Cümledeki zaman bilgisinin belirli veya belirsiz olması bakımından ayrılabilirler. "Dün", "bugün", "yarın", "şimdi" gibi zarflar, belirli bir zaman dilimini ifade eder. "Dün alışverişe gittim." cümlesinde "dün" zarfı, alışverişin gerçekleştiği günü belirtir. "Hemen" "sonra," "önce," "az önce" gibi zarflar zaman bilgisini belirsiz kılar. "Hemen geliyorum." cümlesinde "hemen" zarfı, eylemin süresini net olarak bildirmez. Ancak derhal gerçekleşeceğini ifade eder. Bazı belirsiz zaman zarfları ardışıklık veya sıra belirtebilir. Bunun yanı sıra zaman bilgisi sıklık anlamında da kullanılabilir. "Her zaman," "sık sık," "nadiren," "bazen" gibi zarflar, eylemin yapılma sıklığını belirtir. "O, her zaman erken kalkar." cümlesinde "her zaman" zarfı, kalkma eyleminin sıklığını belirtir.

Yer-yön zarfları, bir eylemin veya durumun nerede gerçekleştiğini belirtir. Bu zarflar, eylemlerin mekanlarını tanımlayarak cümleye yer bilgisi veya yer-yön bilgisi ekler. "Burada," "orada," "içeride," "dışarıda" gibi zarflar, eylemin kesin olarak gerçekleştiği yeri belirtir. "Burada bekle." cümlesinde "burada" zarfı, bekleme yerini belirtir. "İleri," "geri," "yukarı," "aşağı" gibi zarflar, eylemin yönünü veya hareketin yönünü belirtir. Bu yön bilgisinin içerisinde mekânsal bir ifade de

bulunmaktadır. "Top yukarı yuvarlandı." cümlesinde "yukarı" zarfı, yuvarlanma eyleminin yönünü belirtirken konuşan kişiye göre belirlenen mekânsal bilgi de verir.

Miktar zarfları, eylemlerin yoğunluğunu veya şiddetini tanımlayarak cümleye miktar bilgisi ekler. "Tamamen", "yarı yarıya" gibi zarflar, miktarın net bilgisini belirtir. "İşini tamamen bitirdi." cümlesinde "tamamen" zarfı, işin bitirilme derecesini ifade eder. "Çok," "az," "biraz," "fazla" gibi zarflar, net olmayan bir miktar belirtir. "O, çok hızlı koşuyor." cümlesinde "çok" zarfı, koşma eyleminin hız derecesini yüksekliğini belirtirken netlik ifade etmez.

Durum zarfları, eylemlerin özelliklerini tanımlayarak cümleye durum bilgisi ekler. "Yavaşça", "hızlıca", "dikkatlice", "gizlice" gibi zarflar, eylemin fiziksel gerçekleştirilme biçimini belirtir. "Kapıyı yavaşça kapattı." cümlesinde "yavaşça" zarfı, kapatma eyleminin nasıl gerçekleştiğini belirtir. "Güzelce", "kolayca", "zorla" gibi zarflar, eylemin duygusal niteliğini tanımlar. "Ona güzelce anlattı." cümlesinde "güzelce" zarfı, anlatma eyleminin nasıl yapıldığını belirtir. Bir eylemin neden veya hangi amaçla yapıldığını belirterek cümleye sebep-sonuç ilişkisi ekler. Örneğin, "bu yüzden, bu nedenle, bundan dolayı" gibi zarflar, eylemin nedenini veya amacını belirtir. Bu zarflar, cümledeki eylemlerin motivasyonunu ve amaçlarını netleştirir. "Trafik vardı. Bu yüzden geciktim." cümlesinde "bu yüzden" zarfı, gecikme eyleminin nedenini belirtir. "Kesinlikle," "elbette," "mutlaka," "gerçekten" gibi zarflar, eylemin veya sıfatın anlamını güçlendirir. "Bu film gerçekten çok güzel." cümlesinde "gerçekten" zarfı, filmin güzellik derecesini pekiştirir.

Zarfların anlamları ve kullanımları, kültürel ve dilsel bağlamlara göre değişiklik gösterebilir. Kültürel çağrışımlar ve dilsel normlar, zarfların anlamlarını ve kullanım biçimlerini etkiler. Örneğin, "iyi oldu" ifadesi Türkçede kullanıldığı bağlama göre olumsuz ya da olumlu bir anlam taşıyabilmektedir. "Başına gelenleri hak etti, iyi oldu." cümlesinde olumsuz bir ifade iken, "Onun gelmesi iyi oldu." cümlesinde olumlu bir anlam taşımaktadır. Benzer anlam taşıyan bir kelime başka bir dilde farklı çağrışımlar yapabilir.

Zarflar, metaforik ve sembolik anlamlar taşıyabilirler. Metaforik kullanım, bir zarfın alışılmışın dışında, soyut veya dolaylı bir anlamda kullanılmasıdır. Sembolik

kullanımlar ise belirli bir zarfın bir kavramı veya değeri temsil etmesi anlamına gelir. Bu tür kullanımlar, dilin estetik ve ifade gücünü artırır.

Bir zarfın anlamı, kültürel, sosyal ve tarihi değişimlerle birlikte değişebilir, genişleyebilir, daralabilir ya da kaybolabilir. Örneğin, "bugün" sözcüğü "içinde bulunan gün, dünün ertesi, yarının öncesi" anlamında kullanılır. Anlamı zaman içinde genişleyerek "içinde bulunan çağ" anlamı kazanmıştır.

Zarflar, dilin anlatım zenginliğini artıran ve fiilleri, sıfatları veya diğer zarfları niteleyerek cümleye zaman, yer, miktar, derece gibi çeşitli bilgiler ekleyen sözcüklerdir. Anlamsal olarak zarflar, bir eylemin ne zaman gerçekleştiğini (örneğin; "dün", "hemen"), nerede gerçekleştiğini (örneğin; "burada", "dışarıda"), nasıl yapıldığını (örneğin; "yavaşça", "dikkatlice"), ne kadar yapıldığını (örneğin; "çok", "az") ve hangi amaç veya sebeple yapıldığını (örneğin, "bu yüzden", "amacıyla") belirtir. Kullanım bağlamları, zarfların cümledeki konumunu ve işlevini belirler. Zaman zarfları, eylemlerin gerçekleşme zamanını ifade ederken, yer zarfları mekansal konumu tanımlar. Miktar ve derece zarfları, eylemin veya niteliğin şiddetini ve yoğunluğunu belirler. Durum zarfları, eylemin gerçekleştirilme biçimini detaylandırır. Zarflar ayrıca pekiştirme işlevi görerek anlamı güçlendirir ve metaforik kullanımlarıyla anlatıma estetik katar. Kültürel ve dilsel bağlamlara göre anlamları değişebilen zarflar, zamanla anlam değişimine uğrayarak dilin dinamik yapısını yansıtır. Zarfların bu çeşitliliği ve esnekliği, dilin ifade gücünü artırır ve iletişimi daha etkili hale getirir.

3.1.3.3. Kullanım Örnekleri

Durum

CÜMLE	ANLAM
" <i>Öylesine</i> memnun, en çok istediği şey oldu diye—" (PEK 85)	" <i>Öylesine</i> " zarfı, bir durumun veya eylemin nasıl gerçekleştiğini belirtir.
" <i>Aynen</i> motor gibi." (SAS 107)	" <i>Aynen</i> " zarfı, "motor gibi" ifadesini güçlendirmekte ve birebir benzerlik belirtmektedir.
" <i>Usulca</i> açıldı kapı; Cennet,	" <i>Usulca</i> " zarfı, kapının nasıl açıldığını

başörtüsünden taşan bembeyaz saçlarıyla eşikte dikiliyordu." (G 75)	belirtir ve fiilin nasıl gerçekleştiğini ifade eder.
"Kapı <i>yavaşça</i> açıldı gene; kedi, dilini kırmızı bir mendil gibi sarkıtarak yalandı." (G 5)	" <i>Yavaşça</i> " zarfı, kapının açılma hızını belirtir ve fiilin nasıl gerçekleştiğini ifade eder.
" <i>Hızlıca</i> yürüyerek kalabalıktan uzaklaştı." (ŞS 15)	" <i>Hızlıca</i> " zarfı, burada eylemin nasıl yapıldığını belirtir ve eylemin hızını ifade eder.
" <i>Aynen</i> düşündüğüm gibi oldu." (ŞS 22)	" <i>Aynen</i> " durumu belirten bir zarf olup, eylemin tam olarak nasıl gerçekleştiğini belirtir.
" <i>Dikkatle</i> bakarken birden kapadı, öfkeyle Hacıya döndü." (SAS 109)	" <i>Dikkatle</i> " zarfı, bakışın nasıl yapıldığını detaylandırarak anlatmaktadır.
" <i>Sessizce</i> alacak yerini nesnelerin dünyasında" (YG 13)	" <i>Sessizce</i> " kelimesi, eylemin nasıl gerçekleştiğini tanımlar. Burada, sessiz bir kabulleniş ve yer değiştirme durumu ifade edilir.
"kaybolmuş kendi adı sürüler içinde <i>öylesine</i> geçer bir denizin derinliklerinden" (YG 47)	" <i>Öylesine</i> " kelimesi, herhangi bir amaç gütmeyen, rastgele anlamında kullanılmıştır.
" <i>Sanki</i> ufacık bir şey olsa birbirimizden kaçacaktık" (YG 14)	" <i>Sanki</i> " kelimesi, bir durumu veya olayı gerçekleştiriyormuş gibi gösterir ve varsayım yapar.

Niteleme

CÜMLE	ANLAM
"Bekçi, kirpiklerini kırpmadan <i>sinsi</i> <i>sinsi</i> bakıyordu." (G 73)	" <i>Sinsi sinsi</i> " zarfı, bakma eyleminin nasıl yapıldığını belirtir ve fiilin nasıl gerçekleştiğini ifade eder.
"O kadar <i>güzel</i> konuşuyor ki, herkes	" <i>Güzel</i> " nitelik zarfı, burada

büyüleniyor." (§S 46)	konuşmanın niteliğini ve etkisini belirtir.
"Klein'in kuramına göre 'paranoid-şizoid' ve 'depresif pozisyonların yaşanması bütün çocuklar için zorunludur; bu evreler insanın doğuştan getirdiği bir eğilimin sonucu olarak kendiliğinden ortaya çıkmaktadır." (PEK 248)	" Kendiliğinden " zarfı, bir durumun doğal ve içsel bir şekilde meydana geldiğini belirtir.
"Cumali sert sert baktı." (SAS 16)	" Sert sert " zarfı, fiili niteliyor ve bakışın keskin ve katı olduğunu belirtmektedir. Bu zarf, duygusal veya fiziksel bir tavrı ifade eder.
"Sonra ağır ağır , sallana sallana geldi." (SAS 7)	"Ağır ağır" zarfı, fiili niteliyor ve hareketin yavaş ve belirgin bir şekilde olduğunu belirtir.
"Mahmut pırıl pırıl giyinmiş, ak gömlek, safi ipekten, ak çorap som ipek." (SAS 151)	" Pırıl pırıl " zarfı, eylemin çok parlak ve temiz bir şekilde gerçekleştiğini belirtir. Görsel bir etki yaratır.

Ölçü/miktar

CÜMLE	ANLAM
" Çok korkuttuk ağlamadı." (PEK 378)	" Çok " miktar zarfı, korkutma eyleminin yoğunluğunu belirtir.
" O kadar fazla şey anlatmıştı ki, her biri zihnimin bir köşesinde yer etmişti." (G 157)	" O kadar " zarfı, fazla kelimesine eklenerek "çok aşırı" anlamında kullanılmıştır.
" Oldukça karmaşık bir mesele olduğu için, çözmek zaman alabilir." (G 152)	" Oldukça " zarfı, karmaşıklığın derecesini belirtir ve sıfatın derecesini ifade eder.
" Çok seviyorum bu şehri." (§S 34)	" Çok " miktar zarfı, sevginin derecesini

	belirtmektedir.
" Biraz daha dayanmalıyım." (ŞS 28)	" Biraz " miktar zarfı, dayanma süresinin kısa olduğunu belirtir.
" Az sonra Musdulu, gönderdikleri çocukla içeri girdi." (SAS 12)	" Az " zarfı, zaman miktarını ifade eder ve eylemin kısa bir süre içinde gerçekleştiğini belirtir.
" Daha çok güzel... Dokuz yıl önce evlendiğinden daha güzel." (SAS 152)	" Daha " zarfı, miktarın artışı ifade eder ve kıyaslama yapar.
" en uzun deniz en uzun seferler" (YG 36)	" En " kelimesi, bir niteliğin en üst düzeyde olduğunu ifade eder. Bu cümlede, denizin ve seferlerin uzunluğunu vurgular.
"biraz daha fazla sevdiğim, biraz daha önem verdiğim" (YG 13)	" Fazla " kelimesi, miktarın gereğinden fazla olduğunu ifade eder. Bu cümlede, sevginin ve önemin arttığını belirtir.
"Sözlerimin ciddiye alınmayacağından aşağı yukarı emin olduğumdu." (EÖ 36)	Bu cümlede "aşağı yukarı" zarfı, bir durumun kesin olmadığını, ama yaklaşık olarak doğru olduğunu belirtir.

Yer-yön

CÜMLE	ANLAM
"Bekçi, karanlık sokaklarda ileri geri yürüyordu." (G 102)	"İleri" zarfı, yürümek fiilinin yönünü belirtir. "İleri geri" ifadesi aslında yönün rastgele olduğunu da bildirmektedir.
"Muhtar, hızla içeri girdi ve kapıyı kapattı." (G 84)	" İçeri " zarfı, girmek fiilinin yönünü belirtir.
"Doğrudum, yüzümü kapatıp kararlı adımlarla kendimi dışarı attım." (ŞS 16)	" Dışarı " yer yön zarfı, burada bir yerden başka bir yere çıkışı ifade eder.
"Kapıcı çıplak tabanlarını ince bir söğüt dalıyla epey haşladı. Bereket patron	" Orada " zarfı, belirli bir yerin varlığını belirtir.

orada yoktu.” (PEK 378)	
"Musdulu, gönderdikleri çocukla içeri girdi." (SAS 12)	"İçeri" zarfı, eylemin gerçekleştiği yerin iç mekan olduğunu belirtir ve hareketin yönünü ifade eder.
"bir çifte vav yokuşundan aşağı " (YG 67)	"Aşağı" kelimesi, dikey olarak alt tarafa doğru olan bir hareketi belirtir. Cümlede, yokuştan aşağıya inen bir hareketi ifade eder.
"Evden niye kaçtığını, sokakta ne aradığını bilemedi. Gerisin geri eve geldi." (EÖ 51)	Bu cümlede "gerisin geri" zarfı, geri dönüşü belirtmek için kullanılmıştır.

Zaman

CÜMLE	ANLAM
"Aşağı yukarı, yaz kış pencereyi açık bırakırdım." (PEK 390)	"Yaz kış" zarfı zaman ifadesinin yanında süreklilik belirtir.
" "Şimdi her şey tamam," dedi yorgun bir sesle, "bu saçları hep cebinde taşıyacaksın."" (G 134)	"Şimdi" zarfı, eylemin gerçekleştiği anı belirtir.
" Gün ağarırken , kim bilir hangi sokakta, telaşla berber dükkanına giden yolu arıyordum hala." (G 218)	"Gün ağarırken" zarfı, eylemin gerçekleştiği zamanı belirtir.
"Şah, gece başlarken hemen herkesi bir vazife ile yerlerine göndermiş durumda." (ŞS 28)	"Gece başlarken" zaman zarfı, olayın ne zaman gerçekleştiğini belirtmektedir.
" Her gün Kamber dışarı çıkıp geri döndü." (ŞS 12)	"Her gün" zaman zarfı, olayın her gün tekrarlandığını belirtir.
" Sabahleyin Mustafa anasına sarılıp: 'Beyaz pantolon,' dedi." (SAS 16)	"Sabahleyin" zarfı, eylemin günün hangi zamanında gerçekleştiğini belirtir.
" Şimdi biz neyiz biliyor musun?" (YG 15)	"Şimdi" kelimesi, mevcut anı veya güncel zamanı ifade eder. Bu cümlede,

	mevcut durumlarına dikkat çekerek, ilişkilerinin şu anki halini sorgulamaktadır.
"Bu söylenenler, bugün artık birçok insana basmakalıp, beylik, hatta bayat geliyor." (EÖ 56)	Bu cümlede " bugün " zarfı, zamansal açıdan daha geniş bir ifade için kullanılmıştır.

Soru

CÜMLE	ANLAM
"Peki, ama neden ? Edirne'den sefer mi başlamış?" (ŞS 8)	" Neden " soru zarfı, burada sebep sormak için kullanılmıştır.
"Ben hep Odisya'yı niçin, nasıl öptüğümü düşünür, dudaklarımın derisini koparır koparır atardım!" (PEK 387)	" Niçin " ve " nasıl " zarfları, bir olayın veya durumun nedenini ve biçimini sorgulamak için kullanılır.
"Güldü. İmalathanenin nerde olduğunu o ne bilecekti." (PEK 378)	" Nerede " zarfı, belirli bir olayın veya durumun yerini sorgulamak için kullanılır.
"Osman karısı ile niçin kavga eder? Veli neden ikide bir karşı köye gider?" (SAS 52)	" Niçin " zarfı, bir olayın veya durumun sebebini sorar ve bilgi almak amacıyla kullanılmıştır
" Neden bu kadar severim bu adamı, bilmem. Çakıra da sorsanız, benimle onun dostluğunu, o da bilmez. Niçin söyleyemez." (SAS 201)	" Neden " zarfı, bir olayın veya durumun sebebini sorar ve bilgi almak amacıyla kullanılmıştır.
" Ne zaman ki, yeniden canlanır başışlamasız belleğimizde" (YG 19)	" Ne zaman " kelimesi, bir olayın gerçekleşme zamanını sorgulamak için kullanılır. Bu cümlede, bellekteki anıların ne zaman yeniden canlanacağını sorgular.
" Nereden bileceksiniz bunu!" (EÖ 56)	Bu cümlede " nereden " soru zarfı, eylemin kaynağını sorgulamak için kullanılmıştır.

Ulaç

CÜMLE	ANLAM
"Gerçekliği anlayarak yorumlamak, sanat eserlerinin derinliğini keşfetmemize yardımcı olur." (PEK 275)	" Anlayarak " fiilimsisi, "anla-" fiilinden türemiş olup, bir eylemi veya durumu zarf olarak ifade eder.
"Babaydar'ı anıp ağladım." (§S 16)	" Anıp " fiilimsisi, burada bir zarf-fiil olarak kullanılarak ağlama eyleminin sebebini belirtir. Fiilin zarflaşması, eylemin nasıl veya neden gerçekleştiğini açıklamak için kullanılır.
"Biliyorsunuz, gece yarıları biz uyurken giriyor, uyurken çıkıyor. Kendini değil sesini duyuyoruz." (KK 234)	" Uyurken " kelimesi, bir eylemin uyuma süreci içerisinde gerçekleştiğini belirtir.
" Kalkıp söndürdüm." (G 226)	" Kalkıp " kelimesi ulaştır ve 'ayağa kalkarak' anlamına gelir, iki fiili bağlar.
" Koşa koşa eve gelip soluk soluğa anasının boynuna atıldı." (SAS 22)	" Koşa koşa " zarf-fiil (bağ-fiil) örneğidir.
" Giderken ya da dönerken atlanan eşiklerden" (YG 24)	" Giderken " kelimesi, gitme eylemini belirtir. Cümlede, bir yerden geçerken yapılan eylemleri vurgular ve hareketin sürecini anlatır.
" Yazdıkça derinleşen, bir kez yabancı topraklara, yazı dünyasına geçmiş olmanın verdiği suçluluk duygusu vardır." (EÖ 44)	Bu cümlede "yazdıkça" zarf-fiildir. "Yaz-" fiilinden türetilmiş ve "-dikçe" eki alarak eylemin devamlılığını ve zamanını belirtir.

3.1.3.4. Zarfların Geçişkenlik Durumları

Bir sözcüğün zarf olarak nitelendirilmesi bağlam içerisinde bulunduğu konum ve anlam ile alakalıdır. O sözcüğün kullanım sıklığı ile sürekli olarak zarf görünümünde olabilir. Ancak bazı sözcükler bağlamın içindeki konumuna göre

bazen zarf bazen başka bir sözcük olabilir. Bu tür sözcükler isim ve sıfat geçişkenlikleri ile görülür.

1. Zarf-İsim Geçişkenliği: Genel olarak zarf olarak kullanılan bir sözcüğün bazı bağlamlar içerisinde isim olarak kullanılması durumudur. Örneğin “dün” sözcüğü “Dün buradan ayrıldı.” cümlesinde zarflaşırken “Dünü geride bırakmazsan bugünü yaşayamazsın.” cümlesinde isimleşmiştir. Birinci ifadede “bugünden bir önceki gün” anlamı ile ikinci ifadede mecazlaşarak “geçmiş, geçmiş zaman” anlamında kullanılmıştır. Her iki ifade de “geçmiş zaman” anlamı vardır.
2. Zarf-Sıfat Geçişkenliği: Bir sözcüğün hem zarf hem sıfat olarak kullanımları çok sık görülmektedir. Sözcük fiili nitelediğinde zarflaşırken ismi nitelediğinde sıfatlaşır. Örneğin; "hızlı" kelimesi "hızlı koştu" ifadesinde bir fiili niteleyerek zarf olarak kullanılırken, "hızlı araba" ifadesinde bir ismi niteleyerek sıfat olarak kullanılmıştır. İki ifadede “hareketteki çabukluk” anlamı kesişmektedir.

Zarfların geçişkenlik durumları, dilin zenginliğini ve esnekliğini ortaya koyar. Bu esneklik, dilin karmaşıklığını ve ifade gücünü artırarak iletişimi daha etkili kılar.

	CÜMLE	GEÇİŞKENLİK
<i>pırl pırl</i>	"Ay, bu ne küçük hırsızdı böyle! Ellerimin içinde kırarcasına sıkığım eli ufacak. Gözleri <i>pırl pırl</i> ." (PEK 378)	Zarf-isim geçişkenliği
<i>kendiliğinden</i>	"Oysa güneşin batışını izlemek gibi <i>kendiliğinden</i> bir birlikteliğe dönüştü paylaştığımız şeyler" (YG 30)	Zarf-sıfat geçişkenliği
<i>ağır, usul</i>	"ve sonra hiçbir şey olmamış gibi / <i>ağır, usul</i> bir hazırlık başlar" (YG 88)	Zarf-sıfat geçişkenliği
<i>insanca</i>	"Bir yemişin, hamlığından kurtulması sürecini <i>insanca</i> ya çevirmek..." (EÖ 92)	Zarf-isim geçişkenliği

3.1.4. Zamir

3.1.4.1. Zamirlerin Tanımı ve Kapsamı

Tanım

Zamirler, isimlerin yerini tutan ve dilde tekrarı önleyen sözcüklerdir. Bu sözcükler, belirli veya belirsiz bir şekilde kişileri, nesneleri, yerleri veya kavramları ifade eder. Zamirlerin kullanım alanı oldukça geniş olup, dilin işlevselliğini ve akıcılığını sağlamada önemli bir rol oynar.

Zamirler, bir cümlede daha önce belirtilmiş veya kolayca anlaşılabilir bir ismin yerine kullanılan kelimelerdir (Göksel & Kerslake, 2005, s. 85). Türkçede zamirler, farklı bağlamlarda ve anlam ilişkilerinde kullanılabilirler. Bu kullanım, dilde tekrarların önlenmesini ve iletişimin daha etkin bir şekilde sürdürülmesini sağlar (Lewis, 1967, s. 45).

1. Zamir Türleri

Zamirler, çeşitli türlere ayrılır ve bu türler, zamirlerin kullanım amacına ve işlevine göre belirlenir:

a. Kişi Zamirleri

Kişi zamirleri, konuşmacı ve dinleyici arasındaki ilişkiyi ifade eder. Türkçede kişi zamirleri şu şekilde sınıflandırılır:

Birinci Tekil Kişi: Ben

İkinci Tekil Kişi: Sen

Üçüncü Tekil Kişi: O

Birinci Çoğul Kişi: Biz

İkinci Çoğul Kişi: Siz

Üçüncü Çoğul Kişi: Onlar

Bu zamirler, konuşma sırasında özneyi belirlemek için kullanılır (Ergin, 2005, s. 123).

b. İşaret Zamirleri

İşaret zamirleri, bir nesneyi veya varlığı işaret etmek için kullanılır. Örneğin:

Yakın İşaret: Bu

Uzak İşaret: Şu, O

Bu zamirler, konuşmacının işaret ettiği nesnenin uzaklığına göre değişir (Korkmaz, 2003, s. 67).

c. Dönüşlülük Zamirleri

Dönüşlülük zamirleri, öznenin kendi üzerine döndüğünü belirtir. Örneğin, "kendi" zamiri bu işlevi görür. "Ali kendi ödevini yaptı" cümlesinde "kendi" zamiri, Ali'nin kendi ödevini yaptığını ifade eder (Aksan, 1999, s. 201).

d. Belgisiz Zamirler

Belgisiz zamirler, belirsizlik ifade eder ve genel olarak bir grubu veya belirsiz bir kişiyi tanımlar. Örneğin: birisi, bazıları, kimse.

e. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, soru cümlelerinde kullanılır ve genellikle bilgi edinmek amacıyla kullanılır. Örneğin: kim, ne.

Bu zamirler, bir soru cümlesinin temel bileşenlerinden biridir (Lyons, 1977, s. 146).

3.1.4.2. Zamirlerin Anlambilimsel Özellikleri

Zamirler, anlatımda tekrarların önüne geçen ve anlamı bu bakımdan etkileyen unsurlardır.

Referans ve Anlam

Zamirlerin en temel anlambilimsel özelliği, referans gösterme yetenekleridir. Zamirler, konuşma bağlamında belirli bir varlığı işaret eder ve bu varlıkların kim veya ne olduğunu belirtir. Bu referans yeteneği, zamirlerin anlam taşıma kapasitelerinin temelidir (Lyons, 1977, s. 184). Örneğin, "O geldi" cümlesinde "o" zamiri, konuşma bağlamında kimden bahsedildiğini belirler.

Zamirler, deiktik ifadeler olarak da bilinir ve belirli bir bağlama göre anlam kazanır (Fillmore, 1997). Örneğin, "Bu alınacak" ifadesinde "bu" zamiri, konuşma anında yakın bir nesneyi ifade ederken, "şu alınacak" ifadesi daha uzakta bir nesneyi işaret eder (Anderson & Keenan, 1985, s. 265).

Anlamsal Roller ve İşlevler

Zamirler, cümle içinde çeşitli anlamsal roller üstlenebilirler. Özne, nesne veya dolaylı tümleç gibi farklı işlevlerde kullanılabilirler (Kuno, 1987). Örneğin, "Ben kitabı aldım" cümlesinde "ben" öznedir. "Beni hiç anlamadı." cümlesinde nesne görevindedir. "Benden hiç bahsetmedi mi?" cümlesinde tümleçtir.

Zamirlerin Belirsizlik ve Netlik Dereceleri

Zamirlerin anlam taşıma kapasiteleri, belirli veya belirsiz olabilme özellikleriyle de ilişkilidir. Belgisiz zamirler belirsizlik ifade ederken, belirli zamirler netlik sağlar. Bu özellik, konuşmacının bilgi düzeyini ve söylemdeki kesinliği yansıtır (Heim, 1982, s. 36). Örneğin, "Birisi aradı" ifadesinde "birisi" zamiri, kim olduğu belli olmayan bir kişiyi ifade ederken, "O aradı" ifadesindeki "o" zamiri belirli bir kişiyi işaret eder.

Zamirlerin Pragmatik İşlevleri

Zamirler, sadece anlambilimsel değil, pragmatik işlevler de üstlenirler. Pragmatik açıdan, zamirler konuşmacının niyetini ve iletişimdeki stratejilerini yansıtır (Levinson, 1983, s. 105). Özellikle kişi zamirleri, konuşmacının kendisini veya dinleyiciyi dahil etme derecesini belirler. "Biz" zamiri grup içi birliği ve ortaklığı vurgularken, "sen" zamiri doğrudan dinleyiciye hitap eder ve etkileşimi kişiselleştirir.

3.1.4.3. Kullanım Örnekleri

Kişi

CÜMLE	ANLAM
" Sen gitmem gerek demedin mi?" dedim tekrar." (G 121)	" Sen " kişi zamiri, konuşmacının karşısındaki kişiyi ifade eder.
" Siz de sevmişsinizdir belki, sevmeyi demiyorum, demiyorum ama adabıyla"	" Siz " kişi zamiri, karşıdaki kişiyi veya kişileri ifade eder.

yapın şu işi!" (G 81)	
" Ben sevgili yolunda aşk kılıcıyla şehit olduğum vakit beni yıkamadan gömün ki gözüme sürme edindiğim sevgilinin ayağının tozu bedenimden ayrılmasın." (ŞS 1)	"Ben" ve "beni" zamirleri, konuşan kişinin kendisini ifade etmek için kullanılmıştır.
" Ben isteksiz, nereye gideceği meçhul adımlarla yürürken, kapıcı arkamdan seslendi." (PEK 376)	" Ben " zamiri, kişinin kim olduğunu belirtir.
" O mu, o mu be, o mu? Haaa, o mu, o dost adamdır be." (SAS 1)	" O " zamiri, üçüncü şahıs olan bir kişiyi ifade eder ve özne veya nesne olarak kullanılır.
"Ben, öteki, bir diğeri ona doğru ilerler; ilerlerim." (YG 28)	"Öteki" kelimesi, özneyi belirtir.
"Bir de ötekiler , dile hakim olanlar, dil sayesinde kendilerine dışarıdan, başkalarına yukarıdan bakabilenler." (EÖ 40)	" Ötekiler " zamiri özneyi pekiştirmek için kullanılmıştır.

İşaret

CÜMLE	ANLAM
"Bursa'ya daha böylesi gelmemiş." (PEK 376)	"Böylesi" zamiri, belirli bir nesneyi işaret eder.
" Bu , dedi, on altısını gömdü. Böyle bebek değil, tosun gibi babayiğit." (SAS 10)	" Bu " zamiri, yakın bir şeyi veya kişiyi işaret eder ve nesne olarak kullanılır.
" Şunu alabilir miyim?" (ŞS 12)	" Şunu " işaret zamiri, burada belirli bir nesneyi işaret eder ve ismin yerini tutar.
" Şunları bir karşı karşıya getireyim de görsünler!" (G 104)	" Şunları " işaret zamiri, belirli bir grup nesneyi işaret eder.
" Şunu söylemek istiyorum: Evden	Bu cümlede " şunu " işaret zamiri,

kaçma üzerine yapılan konuşmalar, içinde yaşanan ya da sonunda dönülen evle ilgili konuşmalardan, şu bildik hayatın sıradan gerçeklerinden hep daha cazip gelir bize." (EÖ 100)	konuşulacak konuyu işaret etmek için kullanılmıştır.
" Bunlar , günübirlik yaşanan bir hayatın hem gündelikliğine hem yabancılığına hem kesinliğine konulmuş vurgulardır." (EÖ 45)	Bu cümlede " bunlar " işaret zamiri, belirli vurguları işaret etmek için kullanılmıştır.

Soru

CÜMLE	ANLAM
" Kim bu işi yaptı?" (§S 34)	" Kim " soru zamiri, belirli bir kişiyi sormak için kullanılmıştır.
"Bu kim ?" (SAS 8)	" Kim " zamiri, bir kişinin kimliğini sormak için kullanılır.
" Neye? " dedim, yan yanayken yaşadığımız ayrılığın adını sorar gibi, "Neye?" (YG 29)	" Neye " kelimesi, bir nesne veya durumun ne olduğunu sorgulamak için kullanılır.
" Kim geliyor aklına?" (G 48)	" Kim " soru zamiri, "aklına gelen kişi"yi sorar ve muhatabın aklındaki kişiyi öğrenmek için kullanılır.
" Ne yapacağını bilemeden sağına soluna baktı." (G 79)	" Ne " soru zamiri, "yapacağı şeyi" sorar ve muhatabın yapacağı eylemi öğrenmek için kullanılır.
"Bu tanımın, sözcüğün bütün öteki tanımlarından daha az doğru olduğunu kim söyleyebilir?" (EÖ 37)	Bu cümlede "kim" soru zamiri, tanımın doğruluğunu sorgulamak için kullanılmıştır.

Dönüşlülük

CÜMLE	ANLAM
" Kendini korumak için elinden geleni yaptı." (ŞS 10)	" Kendini " dönüşlülük zamiri, öznenin kendi üzerinde yaptığı bir eylemi ifade eder.
" Kendi kendine söylendi." (SAS 14)	" Kendi " zamiri, öznenin kendi üzerine döndüğünü ifade eder ve bir zarf grubunun parçasıdır.
" Kendim yapmam gerektiğini anladım." (G 103)	" Kendim " dönüşlülük zamiri, konuşmacının kendini ifade eder ve öznenin kendine yönelik eylemini belirtir.
" Kendisine yol gösterilmesine ihtiyacı var diye düşünebilir miyiz?" (PEK 386)	" kendisine " zamiri, dönüşlülüğü ifade eder ve özne ile nesnenin aynı kişi olduğunu belirtir.
" Kendimizi hazırlar gibi" (YG 19)	" Kendimizi " kelimesi, öznenin kendisini ifade eder ve hazırlık eylemiyle ilgili kullanılır

3.1.4.4. Zamirlerin Geçişkenlik Durumları

Zamirler, dildeki işlevleri ve kullanım alanları sınırlı olan yapılardır. Bir sözcüğün zamirleşmesi için bir başka sözcüğün yerine geçerek onu işaret etmesi gerekmektedir. Bu durum zamirlerin diğer sözcük türleri olarak kullanımını zorlaştırmaktadır.

1. Zamir-İsim Geçişkenliği

Zamir olarak tanımlanan bazı sözcükler sınırlı kullanımlarda isimleşebilmektedir. Bu geçişkenlik, zaminin üstlendiği işlev ile değil taşıdığı anlam ile mümkün olmaktadır. Örneğin, "Biz bugün geldik." cümlesinde "biz" zamir olarak kullanılırken, "Ben ve sen hiçbir zaman biz olamayacağız" cümlesinde isimleşmiştir. İsimleşen "biz" sözcüğü "birliktelik, yanyana olma" anlamından ötürü bir isim gibi kullanılmıştır.

2. Zamir-Sıfat Geçişkenliği

Zamirler ve sıfatlar arasındaki ortaklık “bu, şu, o” sözcükleridir. Bu sözcükler kullanıldıkları bağlama göre türleşirler. Örneğin, "Bunu al" cümlesinde "bu" zamir olarak kullanılırken, "bu kitap" ifadesindeki "bu" sözcüğü sıfat olarak kullanılmıştır.

Sözcük	Cümle	Geçişkenlik Türü
ben	“Benim iki çiftliğim var.” (YGŞBK 27)	Zamir-isim geçişkenliği
sen	“bir avuç ay ışığı senin göğsünde bıraktığım en derin uykumdu” (YG 62)	Zamir-isim geçişkenliği
bu	“Çünkü şimdi gayet mümtaz simaların yaşadığı bu mahalle, o devirde ya hep ya hiç’in olduğu bir âlemdi.” (GK 3)	Zamir-sıfat geçişkenliği
o	“Nur içinde yatsın o karı.” (SS 42)	Zamir-sıfat geçişkenliği
şu	“Kudurursam, beni vurursun ... atarsın şu çukurun içine ...” (YGŞBK 34)	Zamir-sıfat geçişkenliği

3.1.5. Bağlaç

3.1.5.1. Bağlaçların Tanımı ve Kapsamı

Tanım

Bağlaçlar, en temel tanımıyla, cümlede veya cümleler arasında ilişki kuran ve anlam bütünlüğünü sağlayan sözcüklerdir. Bağlaçlar, cümle ya da sözcük gruplarını birbirine bağlayan, dilin yapısal ve anlamsal bütünlüğünü sağlayan dil bilgisel unsurlardır. Türkçede bağlaçlar, cümlenin anlamını pekiştirmek, farklı düşünce ve yargılar arasında bağlantı kurmak amacıyla kullanılır. Bağlaçlar, cümlede çeşitli görevler üstlenerek dilin akıcılığını ve tutarlılığını sağlarlar. Bağlaçların kapsamı geniştir ve bu kapsamda birçok farklı türde bağlaç bulunur.

Bağlaçlar, bağladıkları ögeler arasında mantıksal, nedensel, karşıtlık, koşul ve benzeri ilişkiler kurarak cümlelerin anlamını zenginleştirirler.

Bağlaçlar yapılarına göre tek sözcükten oluşan bağlaçlar, öbek bağlaçlar (birden fazla sözcükle oluşturulan) ve tekrarlı (literatürde katmerli olarak nitelendirilen) bağlaçlar olarak üç grupta incelenebilir.

1. **Tek Sözcükten Oluşan Bağlaçlar:** Tek sözcükten oluşan bağlaçlardır. Bağlaç ifadesi tek sözcük ile bağlamda yer alır: “ama, fakat, ile, ve” gibi.
2. **Öbek Bağlaçlar:** Birden fazla sözcükten oluşan bağlaçlardır: “ne ise, oysa ki, belki de” gibi.
3. **Tekrarlı Bağlaçlar:** Literatürde katmerli bağlaçlar olarak da ifade edilir. Bir bağlamda aynı bağlaç ya da bağlaç öbeğinin tekrarlanarak pekiştirilmesiyle oluşan bağlaçlardır. Karşılaştırma, eşitleme, pekiştirme ya da vurgulama gibi anlamlar katar: “ne...ne...”, “gerek...gerek...”, “hem... hem/hem de...”, “ya... ya/ya da...” gibi.

Bağlaçlar işlev ve anlamlarına göre pek çok şekilde değerlendirilebilirler.

1. **Eşdizim Bağlaçları:** Bu bağlaçlar, eşit ya da yakın önemdeki cümle ya da cümle parçalarını birbirine bağlar. Örnekler: “ve, ile, ya da, veya, hem...hem..., ” gibi.

"Ali ve Ayşe parka gitti."

"Kitabı ya da defteri al."

2. **Bağlama Bağlaçları:** Bu bağlaçlar, bağlam içindeki düşünce, olay ya da durumlar arasında çeşitli bağıntılar kurar. Bu bağıntıları karşıtlık, neden-sonuç, koşul, pekiştirme, açıklama, detaylandırma, örneklendirme gibi çeşitli anlamlarla gerçekleştirir.

a) Karşıtlık Bağıntısı: Bu türden bağlaçlar iki öge ya da düşünce arasında çelişki veya zıtlık ilişkisi kurarlar: “fakat, ama, lakin, ancak” gibi.

"Ders çalıştı ama başaramadı."

"Hava çok sıcaktı çünkü yaz mevsimindeydik."

b) Neden-sonuç Bağıntısı: Bir olayın nedenini veya sonucunu belirten bağlaçlardır: “çünkü, zira” gibi.

"Yüksek puan alamadı çünkü yeteri kadar çalışmadı."

- c) **Koşul Bağıntısı:** Koşul bildiren bağlaçlardır. Bir olayın gerçekleşmesi için gerekli olan koşulu belirtir: “eğer, şayet” gibi.
"Eğer hava güzel olursa, pikniğe gideceğiz."
- d) **Açıklama/detaylandırma Bağıntısı:** Bağlam içinde bir düşüncenin açıklanmasını veya detaylandırılmasını sağlar: “yani, demek oluyor ki, demek ki” gibi.
“Bu bir dilekti, yani gerçekleşmesi beklenen bir durumdu.”
- e) **Örneklendirme Bağıntısı:** Önceki ifadeyi somutlaştırır veya açıklayıcı bilgi sunar: “mesela, örneğin” gibi.
“Sağlık için pek faydalı sebzeler vardır. Örneğin ıspanak, pırasa gibi sebzeler.”
- f) **Pekiştirme Bağıntısı:** Bir düşünce veya yargıyı pekiştirir veya güçlendirir: “Hatta, da, dahi, bile” gibi.
“O bugün derse gelmedi. Hatta okula gelmedi.”

3.1.5.2. Bağlaçların Anlambilimsel Özellikleri

Bağlaçlar, cümle ya da sözcük gruplarını birbirine bağlayan ve anlamsal bir bağ kuran kelimelerdir. Türkçede bağlaçlar, cümlenin yapısını ve anlamını düzenlemekte önemli bir rol oynar. Bağlaçlar, cümlelerde anlam ilişkilerini belirginleştirir ve söylemi daha anlaşılır kılar. Kullanıldıkları yere göre cümleye farklı anlamlar kazandırabilirler. Bağlaçlar aynı zamanda cümlenin ritmini ve akışını düzenleyerek dilin akıcılığını sağlar. Bağlaçların kullanımı, cümlenin genel anlamını ve söylemin akışını doğrudan etkiler. Anlambilimsel özellikleriyle bağlaçlar, metnin mantıksal yapısını ve iletişimini sağlamada kilit rol oynar.

Eşdizim bağlaçları, eşdeğer öğeleri bağlayarak cümlede denge sağlar. Bu bağlaçlar, birbirine bağlı öğelerin aynı derecede önemli olduğunu belirtir. Örneğin, "Ali ve Ayşe parka gitti" cümlesinde "ve" bağlacı, iki eşdeğer öğeyi birleştirir ve anlam bütünlüğü oluşturur. Bu tür bağlaçlar, cümlenin anlamını dengede tutar ve eşit önemdeki unsurların bir arada sunulmasını sağlar. Bu, anlatımın akıcılığını ve netliğini artırır.

Bağlama bağlaçları, iki cümle arasında, ana cümle ile yan cümle arasında ya da bağlamın iki ögesi arasında anlam ilişkisi kurar. Bu ilişkiler, neden-sonuç, amaç, koşul, pekiştirme, örnekleme, açıklama gibi çeşitli kategorilerde olabilir. Örneğin,

"Ders çalıştı ki sınavı geçsin" cümlesinde "ki" bağlacı, amaca yönelik bir ilişki kurar. Amaç bildiren bağlaçlar bağlamın amacına işaret ederler. "Çok çalıştı ama sınavı geçemedi" cümlesinde "ama" bağlacı, iki zıt durumu birbirine bağlar ve karşıtlığı belirginleştirir. Karşıtlık bağlaçları, zıt anlamlı cümle ya da ögeleri bağlayarak karşıtlık ilişkisini vurgular. Bu bağlaçlar, farklı düşünceler arasında kontrast yaratır. "Geç kaldı çünkü trafik çok yoğundu" cümlesinde "çünkü" bağlacı, neden-sonuç ilişkisini açıklar. Neden-sonuç bağlaçları, olaylar arasındaki ilişkilerin neden ve sonuçlarına dair açıklamalar yapar. "Eğer hava güzel olursa, pikniğe gideceğiz" cümlesinde "eğer" bağlacı, koşul ilişkisini kurar ve cümlenin gerçekleşmesi için bir şart belirtir. Koşul bağlaçları, bir olayın gerçekleşmesi için başka bir olayın şart olduğunu belirtir. Bu bağlaçlar, metindeki olayların olasılıklarını ve şartlarını gösterir. "Ali çok çalıştı, yani sınavı geçmeyi başardı" cümlesinde "yani" bağlacı, açıklama yapar ve cümledeki anlamı daha net hale getirir. Açıklama ve detaylandırma bağlaçları, cümledeki düşüncenin açıklanmasını veya detaylandırılmasını sağlar.

Bağlama bağlaçları, bir ifadenin bir diğer ifadeye nasıl bağlandığını göstererek cümlenin anlamını derinleştirir. Bu, metnin mantıksal yapısını güçlendirir ve okuyucuya/dinleyiciye daha net bir anlam sunar.

Bağlaçların temel işlevi, cümleler veya cümle ögeleri arasında mantıksal, nedensel, karşıtlık, koşul ve benzeri ilişkiler kurmaktır. Bu işlev, bağlaçları dildeki diğer sözcük türlerinden ayırır. İsimler, sıfatlar, zarflar ve fiiller belirli nesneleri, nitelikleri, eylemleri veya durumları ifade ederken, bağlaçlar bu unsurlar arasındaki ilişkiyi belirtir. Örneğin, "ama", "ve", "çünkü" gibi bağlaçlar, tek başlarına anlam taşımazlar ancak cümle içinde anlamlı ilişkiler kurarlar. Girecekleri bağlamlar içinde nasıl anlamlar oluşturabilecekleri çağrışımsaldır. Dil bilgisel olarak, bağlaçların kullanımı belirli kurallara bağlıdır ve bu kurallar diğer sözcük türlerinden farklıdır. Bağlaçlar, cümle yapısında belirli pozisyonlarda yer alırlar ve belirli cümle yapılarıyla uyum sağlarlar. Örneğin, "çünkü" bağlacı, neden-sonuç ilişkisi kurarken sadece belirli cümle yapılarında kullanılabilir ve cümlenin başında veya nadiren sonunda kullanılır.

3.1.5.3. Kullanım Örnekleri

CÜMLE	ANLAM
"Büyüyünce bu dediklerimi çok daha iyi anlayacaksın, ama şimdilik sevgiyi bir su farz et." (§S 4)	" Ama " bağlacı cümlede zıtlık ifade etmektedir.
"Anne ve babamı tanımamıştım ama onları elbette çok seviyorum." (§S 11)	" Ve " bağlacı iki ismi birbirine bağlamak için kullanılmıştır.
" Ancak bu da mutluluk verecek bir durum değildir." (PEK 4)	" Ancak " bağlacı, cümledeki ifadeyi sınırlandırır veya bir zıtlık belirtir.
"Herkes onu severdi, fakat kimse onu tanımazdı." (SAS 11)	" Fakat " bağlacı, karşıtlık veya zıtlık ifade eder ve iki cümleyi birbirine bağlar.
"sen gittin ama doksan dokuz adın kaldı kalbimde" (YG 65)	" Ama " bağlacı, bir durumu veya ifadeyi diğerine zıtlık oluşturarak bağlar. Bu cümlede, gitmesine rağmen hala hatırlanan isimleri vurgular.
" Ama Hamdi'nin dokuz karısıyla bir avlu dolusu çocuğu ortada yok." (G 1)	" Ama " bağlacı, iki cümle arasında zıtlık ilişkisi kurar.
" Çünkü ona göre, olup bitenler hiç de mantıklı şeyler değildi." (G 1)	" Çünkü " bağlacı, neden-sonuç ilişkisi kurar.
"İngiliz psikanalist D.W. Winnicott Oyun ve Gerçeklik'te oyunu tanımlarken hep ara alanlardan, potansiyel mekanlardan söz eder; iç dünyayla dış gerçeklik, öznel olanla nesnel algı, içsel nesnelerle dışsal nesneler, fantezi ile gerçek arasında yer alan geçiş nesnelerinden. (EÖ 22)	Bu cümlede " ile " bağlacı, iki farklı durumu bağlamak için kullanılmıştır

3.1.5.4. Bağlaçların Geçişkenlik Durumları

Bağlaçlar, dilin yapısal ve anlamsal bütünlüğünü sağlayan özel sözcük türleridir ve diğer sözcük türlerinden farklı bir işlevi yerine getirirler. Bağlaçlaşmış bir sözcüğün genellikle anlamının bağlamsal olduğu ve tekil olarak anlamlı olmadığı

konusunda literatürde bir fikir birliği mevcuttur. Görevli kelimeler olarak tanımlanmalarının sebebi de budur. Ancak bir sözcüğün ya da ifadenin bağlaç olarak varlığı diğer tüm sözcükler gibi bağlam bağımlı olduğu için bu tür bir ayrımın yapılması bazı dilbilimsel çelişkilere neden olacaktır. Yalnızca anlamlı olma durumu sınırlı ve belirli bazı dil bilgisel kurallara bağlıdır. Yine de özel durumlarda sahip oldukları bu sınırlı anlamlardan uzaklaşmadan isim ve ünlem olarak kullanılmaları mümkündür. Diğer sözcük türleri ile geçişkenlikleri mümkün görünmemektedir.

1. Bağlaç-isim Geçişkenliği

Bağlaçlar, isim olarak, kendilerinden bir gramer unsuru olarak bahsedildiğinde veya daha özel kullanımlarda kullanılırlar. “Ve sözcüğü bir bağlaçtır.” yapısında isimleşmiştir. Ancak anlamsızdır. “- Gelebilirdim. Ama engellerim vardı. - Burada olmamanın bir aması olamaz.” gibi bir ifadede “ama” bağlacı ikinci kullanımda sahip olduğu karşıtlık anlamını koruyarak isimleşmiştir. Bu tür kullanımlar özel ve sınırlı kullanımlardır.

2. Bağlaç-ünlem Geçişkenliği

Bağlaç olarak kullanılan bir sözcük, yazı dilinde ya da konuşma dilinde vurgu ve tonlama aracılığı ünlemleşebilir. “Çünkü! Çünkü mü?” gibi tepkisel bir ifadede ünlemleşmiştir. Bu tür kullanımlar diyalog gibi bağlamlarda mümkün olup sınırlı kullanımlardır.

3.1.6. Edat

3.1.6.1. Edatların Tanımı ve Kapsamı

Tanım

Edat olarak tanımlanan sözcükler, cümle içinde diğer kelimelerle belirli bir ilişki kurarak anlamı tamamlayan, yer, zaman, sebep, amaç gibi anlamlar ifade eden ve cümlede genellikle bağımsız bir anlam taşımayan sözcüklerdir. Edatlar diğer sözcük türlerine göre anlam yükleri daha donuk sözcüklerdir. Bir bağlam içerisinde sözcükler arasındaki anlam ilişkisine yardımcı olmaktadır. “İle, gibi, kadar, için, dek, değin, diye, dair, ilişkin...” gibi sözcükler bağlamda genellikle anlam yükleri edattır.

Edatlar, dilin yapısına ve kullanımına göre farklı kategorilere ayrılabilir. Edatlar genellikle başka bir sözcüğe bağlı olarak kullanılırlar. Bu bakımdan morfemlere yakın görünürler. Yapıları bakımından edatları, yalın olarak kullanılan edatlar ile ek alan edatlar olarak iki gruba ayırmak mümkündür.

1. **Yalın Edatlar:** Sözcük formunda tekil olarak kullanılan edatlardır. Genellikle öncesinde bir ek almazlar. Ancak bu edatlar kalıplaşmış kullanımlarda öncesinde ek alarak da kullanılabilirler. “Gibi, kadar, ile, için” gibi edatlar herhangi bir eke ihtiyaç olmadan kullanıldıklarında yalın olarak ifade edilirler. “Çocuk gibi ağlıyordu.”, “Servis ile geldi.”, “Şeker için ağladı.” gibi.
2. **Ek Alarak Kullanılan Edatlar:** Edat olarak tanımlanan sözcüklerin ek alarak kullanılmasından oluşan biçimlerdir. “Senin gibi”, “Kafasına göre”, “Okula gittim diye..” gibi kullanımlarda önceki sözcüğün aldığı çekim eklerine göre belirli bir kalıp ifade oluşturmuşlardır.

İşlev ve anlamlarına göre bu tür sözcükler pek çok anlam ilgisi için kullanılabilirler:

1. **Yön Belirleme:** Edatlar, nesnelerin veya kişilerin konumunu belirtmek için kullanılır. Çekim ekleri ile birlikte kullanılmaktadırlar. Anlam ilgileri de bu eklerin anlamsal değerine göre şekillenir. Örneğin, "masaya doğru", "eve karşı " gibi ifadeler yön belirleyici edatlara örnektir.
2. **Zaman Belirleme:** Edatlar, olayların veya durumların zamanını belirtir. Çekim ekleri ile birlikte kullanılmaktadırlar. Anlam ilgileri de aldıkları eke göre şekillenir. Örneğin, “sabaha değin”, “tatile kadar”, “sabahtan beri” gibi ifadeler zaman belirleyici edatlardır.
3. **Sebep ve Amaç Belirleme:** Bu tür edatlar, eylemlerin neden veya amacı hakkında bilgi verir. Örneğin, "hastalık yüzünden", "başarı için", "sevgi nedeniyle" gibi ifadeler bu tür edatlara örnektir.
4. **Araç ve Birliktelik Belirleme:** Bu tür edatlar, eylemlerin nasıl yapıldığını veya kimlerle birlikte yapıldığını ifade eder. Örneğin, "kalem ile yazdı", "arkadaşı ile geldi" gibi ifadeler araç ve birliktelik belirleyici edatlara örnektir.

5. **Karşılaştırma ve Benzetme:** Bu tür edatlar, nesneler veya durumlar arasında karşılaştırma yapar veya benzetme kurarlar. Örneğin, "aslan gibi güçlü", "bit kadar küçük" gibi ifadeler karşılaştırma ve benzetme edatları içerir.
6. **Koşul ve Durum Belirleme:** Edatlar, belirli koşullar altında gerçekleşen eylemleri veya durumları ifade edebilir. "İle, diye" edatları koşul ve durum belirleyici olarak kullanılırlar. Örneğin, "şartıyla", "koşuluyla", "geldim diye" gibi ifadeler koşul belirleyici edatlara örnektir.
7. **İlişkin Olma:** Bu tür edatlar bağlamda sözcükler arasında ilişkinlik ifadesi bildirirler. "Dair, ilişkin" gibi sözcükler bu tür edatlara örnektir. Örneğin, "Sana dair pek çok şey biliyorum.", "Konuya ilişkin pek bilgim yok." gibi ifadelerde ilişkinlik, aitlik anlamı vardır.

3.1.6.2. Edatların Anlambilimsel Özellikleri

Edatlar, dilbilimsel ve anlambilimsel açıdan önemli bir konudur. Bu konuda yapılan araştırmalar, edatların geniş bir yelpazede anlam taşıma yeteneklerine sahip olduğunu ve bu yeteneklerin dilin farklı katmanlarında nasıl kullanıldığını ortaya koymaktadır. Edatlar, dilin anlambilimsel ve sentaktik yapısında önemli bir rol oynar. Bu sözcükler, cümlelerin diğer öğeleri arasındaki ilişkileri belirler ve anlamı tamamlar. Diğer yandan, morfemlere benzer bir anlam yapıları olduğu için tekil olarak anlamlılık dereceleri diğer sözcüklere göre kesin değildir. Katıldıkları bağlamlarda sözcüklere eklenerek yön ve zaman bildirme, sebep ve amaç bildirme, benzerlik ilişkisi kurma, benzerlik yoluyla miktar ve derece bildirme, ilişkin olma, araç ve beraberlik bildirme gibi anlam yüklerine sahiptirler.

Temelde her sözcüğün bir anlam değeri için var olduğu düşünüldüğünde bugün edat olarak kullanılan sözcüklerin neden bir sözcük türü olarak tanımlandığı daha anlaşılır olabilir. Ancak, kullanım bakımından daha kalıplaşmış ifadeler olarak görülürler ve kullanım alışkanlıklarından gelen bu durum bazı sözcüklerin sadece edat olarak kullanımlarını mümkün kılmaktadır.

Edatların anlam taşıma kapasitesi, belirli sınırlar içinde değerlendirilmelidir. Celce-Murcia ve Larsen-Freeman (1999), edatların kısa ve önemsiz gibi görünmelerine rağmen, büyük anlam yükü taşıyabildiklerini ve cümlelerin tam

mesajını iletmede kritik rol oynadıklarını belirtmektedir. Bu anlam kapasitesi, dilin anlaşılabilirliğini ve ifade gücünü önemli ölçüde etkiler (s. 403). Ancak edatlar tek başlarına değil diğer sözcüklerle birlikte anlam kazanan sözcüklerdir. Yalın halde edatlar sadece belli çağrışımlar yapabilirler.

İngilizce edatlar başlangıçta mekansal ilişkileri ifade etmek için kullanılmış, ancak zamanla daha soyut anlamlar taşımaya başlamıştır. Tyler ve Evans (2003), tüm İngilizce edatların başlangıçta iki fiziksel nesne arasındaki mekansal ilişkileri kodladığını, ancak zamanla bu anlamların soyut anlamlara doğru genişlediğini belirtmektedir. Bu genişleme, insanın mekansal-fiziksel deneyimlerinin doğasından kaynaklanmaktadır (s. 65).

Edatların birden fazla anlam taşıma kapasitesi, anlambilimsel ağlar aracılığıyla açıklanabilir. Bu ağlar, bir edatın birden çok anlamını ve bu anlamların birbirleriyle nasıl ilişkilendirildiğini gösterir. Örneğin, İngilizcedeki "over" edatı, hem mekansal bir ilişkiyi (bir şeyin üstünde olma durumu) hem de soyut bir ilişkiyi (bir şeyin bitmesi durumu) ifade edebilir. Bu anlamların her biri, temel mekansal anlamdan türetilmiştir (Mulder & Stosic, 2009, s. 178). Türkçede de benzer şekilde "ile" edatı hem birliktelik hem de araç anlamıyla kullanılmaktadır.

Edatların taşıdığı anlamlar, bağlama bağlı olarak değişebilir. Quirk ve arkadaşları (1985), bir edatın bağlam içinde nasıl farklı anlamlar kazanabileceğini ve bu anlamların nasıl yorumlanması gerektiğini tartışmaktadır (s. 658). Türkçede "karşı" sözcüğü edat olarak "sabaha karşı" ifadesinde zamansal bir anlam taşıırken "bahçeye karşı" ifadesinde yön bildirir. "Nefrete karşı sevgi" ifadesinde karşılık anlamında, "ele güne karşı" ifadesinde bir şeye, bir kimseye göre anlamında kullanılır.

Edatlar, anlambilimsel olarak, cümlede çeşitli işlevleri yerine getiren ve diğer kelimelerle ilişkileri ifade eden sözcüklerdir. Edatlar cümlede ilişki kurma, anlamı daraltma veya belirleme, isim tamlaması oluşturma, mekansal ve zamansal ifadeler yaratma, soyut anlamlar ifade etme gibi çeşitli işlevlere sahiptir. Anlamlarının bağlama bağlı olarak değişebileceği ve bazen belirsizlik yaratabileceği unutulmamalıdır. Edatların anlambilimsel özelliklerini anlamak için şu ana başlıklar altında inceleyebiliriz:

1. İlişki Belirleme:

Edatlar, cümledeki ögeler arasında ilişki kurar. Bu ilişki; yer, zaman, sebep, amaç gibi çeşitli anlamlarla ifade edilebilir. Örneğin:

Yer-yön ilişkisi: "denize karşı"

Sebep ilişkisi: "hastalık *yüzünden*"

Amaç ilişkisi: "öğrenmek *için*"

2. Anlam Daraltma veya Belirleme

Edatlar, cümledeki anlamı daraltarak veya belirleyerek, anlamın netleşmesini sağlarlar. Örneğin:

"ile" edatı, araç veya birliktelik anlamı katabilir: "arkadaşı *ile* geldi" (birliktelik), "kalem *ile* yazdı" (araç).

3. Söz Grubu Oluşturma

Edatlar, söz grupları oluşturulmasında rol oynar. Örneğin: "göre" edatı: "plana *göre* hareket etmek", "kadar" edatı: "çocuk *kadar* mutlu".

4. Zamansal İfadeler

Edatlar, zamansal ifadeler oluşturur. Bu ifadeler, bir olayın veya nesnenin nerede ve ne zaman gerçekleştiğini belirler. Örneğin: "sonsuz *dek* beklemek"

5. Soyut Anlamlar

Bazı edatlar, soyut anlamlar ifade edebilirler. Bu edatlar, fiziksel olmayan kavramları veya ilişkileri tanımlar. Örneğin:

"gibi" edatı: "rüya *gibi* bir gün"

"için" edatı: "senin *için* geldim"

6. Anlamın Değişkenliği

Edatların anlamları, bağlamdan bağlama değişebilir. Aynı edat, farklı cümlelerde farklı anlamlar taşıyabilir. Bu nedenle, edatların anlamları cümlenin bütünlüğü içinde değerlendirilmelidir. Örneğin:

"ile" edatı: "araba *ile* gitti" (araç), "annesi *ile* gitti" (birliktelik)

7. Anlamsal Belirsizlik

Edatlar bazen anlamsal belirsizlik yaratabilir. Özellikle bağlamın açık olmadığı durumlarda, edatın anlamı tam olarak anlaşılamayabilir. Bu tür durumlarda, ek bilgi veya bağlamın genişletilmesi gerekebilir.

3.1.6.3. Kullanım Örnekleri

CÜMLE	ANLAM
"Bırakılınca azat edilmiş bir kırlangıç gibi fırladı." (PEK 378)	" Gibi " edatı, benzetme yaparak bir nesneyi veya durumu başka bir şeyle karşılaştırır.
"Birbirine uzanamayan boşlukta iki yalnız yıldız gibi " (YG 15)	" Gibi " edatı, benzetme yapmak için kullanılır. Bu cümlede, yazar ve muhatap arasındaki ilişkiyi boşlukta uzanamayan yıldızlara benzetir.
"Bütün bunlar evin içindeki düzeni bozmak için yapılmıştı." (EÖ 46)	Bu cümlede " için " edatı, amaca yönelik bir ilişki kurmak için kullanılmıştır.
"Ay, babdaki ovaya doğru inmiş, bir ucu toprağa degecek gibi ." (SAS 22)	" Gibi " edatı, benzerlik veya kıyaslama belirtir.
"Onun sessizliğinin hemen kıyısında, en az onun kadar sessiz olan Reşit vardı." (G 28)	" Kadar " edatı, iki şeyi kıyaslar ve "onun sessizliği" ile "Reşit'in sessizliği"ni karşılaştırır.
"Bir yandan da, kendi halinde bir müşteriye oranın koruyucusu gibi davranıyordum." (G 180)	"gibi" edatı, benzerlik ilişkisi kurar.
"Garson, çift film gösterdikleri yaz haftalarında Beyoğlu sinemaları kendisinin bir an gözüktüğü o filmi oynatırlar diye yıllarca boşboşuna beklemiş." (EÖ 175)	"diye" edatı sebep ilişkisi olarak cümlede yer almaktadır.
"Erdebil'den başka nereye gidilebilir ki?!.." (ŞS 7)	"Başka" edatı burada bir yerin dışında başka bir yer olmadığını belirtmek için kullanılmıştır.

3.1.6.4. Edatların Geçişkenlik Durumları

Edatlar, cümlede diğer kelimelerle ilişki kurarak anlamı tamamlayan ve belirli anlamlar ifade eden sözcüklerdir. Edatlar, dilin temel yapı taşlarından biri olup, genellikle isimler, zamirler veya cümlelerle birlikte kullanılır.

Edatların başka sözcük türleri olarak kullanılma durumu sınırlıdır. Edatlar, genellikle belirli bir dil bilgisel işlevi yerine getirir ve bu işlevlerinden dolayı diğer sözcük türlerine dönüşmeleri zordur. Dil bilgisel bir öge olarak ifade edildiklerinde isim olurlar. Örneğin “İle edatı birliktelik anlamı katar.” cümlesinde “ile” isimdir. Ancak bu kullanım özel bir kullanımdır ve sınırlıdır. Edatların neden diğer sözcük türleri ile geçişkenliğinin olmadığını birkaç başlıkta incelemek mümkündür:

Bağlam ve Anlam

Edatlar, cümlede belirli bir bağlamda kullanılarak anlamı tamamlarlar. Bu bağlam dışında kullanıldıklarında, anlam kaybına uğrarlar veya işlevsiz hale gelirler. Örneğin, "senin için" ifadesinde "için" edatı, "senin" kelimesiyle birlikte anlam kazanır. Ancak "için" kelimesi tek başına farklı bir sözcük türü olarak anlam ifade etmez. Sadece anlam çağrışımı vardır.

Dil Bilgisel Rol

Edatlar, dil bilgisel olarak belirli bir işlevi yerine getirmek üzere yapılandırılmışlardır. Bu işlev, cümledeki diğer unsurları arasındaki ilişkiyi belirtmektir. Bu işlevleri dışında kullanıldıklarında, dil bilgisel kuralları ihlal ederler (Quirk et al., 1985, s. 665). Edatlar, dilin yapısında belirli fonksiyonlara hizmet ederler. Bu fonksiyonlar, başka sözcük türlerine dönüştüklerinde kaybolur ve cümledeki anlam bütünlüğü bozulur (De Mulder & Stosic, 2009, s. 180).

Kalıplaşmış Kullanım

Edatlar, dilin kalıplaşmış kullanımları arasındadır ve belirli bağlamlarda yerleşik anlamları vardır. Bu kalıpların dışına çıkıldığında, dilin doğal akışı bozulur (Quirk et al., 1985, s. 670).

Edatlar, belirli anlamları ifade etmek üzere yapılandırılmışlardır. Diğer sözcük türlerine dönüşmeye çalıştıklarında, bu anlamlar bozulur ve cümleler

anlamsız hale gelir. Edatlar, dilin yapısında belirli işlevlere sahip olan ve genellikle diğer sözcük türlerine dönüşemeyen önemli bileşenlerdir. Bu durum, dilin anlam alışkanlıklarının ve sentaktik kurallarının bir sonucudur.

3.1.7. Ünlem

3.1.7.1. Ünlemlerin Tanımı ve Kapsamı

Tanım

Ünlemler, konuşma dilinde duyguları, tepkileri, emirleri veya sosyal ifadeleri doğrudan ve genellikle kısa bir şekilde ifade eden sözcüklerdir. Ünlemler, genellikle bağımsız olarak anlam taşır ve cümlede belirli bir gramer yapısına ihtiyaç duymadan kullanılabilirler. Yazıda sonuna aldığı “!” işareti ile belirlenirler. Konuşmada vurgu ve tonlama ile diğer sözcüklerden ayırt edilirler. Şaşırma, bağırma, öfkelenme, sevinme, takdir etme, korkma gibi duyguları ifade edebilecekleri gibi seslenme, gösterme, onaylama, cevap verme gibi durumlar için de kullanılabilirler. Örneğin, "ah", "oh", "eyvah" gibi ünlemler, konuşmacının anlık duygusal durumunu yansıtırken “hey”, “evet” gibi ünlemler konuşmanın genel akışı içinde kullanılabilmektedir.

Ünlemler, yapıları bakımından pek çok şekilde incelenebilirler. Genel olarak hece ya da kelime sayılarına göre yapısal ayrımları görülür. Ancak ünlemler yapısal olarak asıl ünlemler ve bağlamsal ünlemler olarak sınıflandırılabilir:

1. **Asıl Ünlemler:** Doğrudan dilsel olmayan, insanların duygusal tepkilerinden doğan refleks sesler yoluyla anlam kazarak oluşan ya da ses taklidi yoluyla oluşanlar: ah, oh, vay, ay, of, hah, hay, aa, ee, hışt, hoşt, ya gibi.
2. **Bağlamsal Ünlemler:** Bağlam içinde bir sözcük ya da sözcük grubunun vurgu ve tonlama ile ünlem olarak kullanılması yoluyla oluşan ünlemlerdir: “Allah Allah!”, “baş üstüne!”, “yazık!”, “yeter!” gibi. Bazı bağlamlarda ve özellikle kalıplaşmış ifadelerde asıl ünlemlerle bir veya birden fazla sözcüğün birleşiminden meydana gelebilirler: “vay canına”, “Allah be”, “hay Allah”, “yeter be”, “sakın ha” gibi.

Ünlemler nitelikleri bakımından duygu bildiren ünlemler, tepki ve uyarı bildiren ünlemler ve ses yansımalı/taklit ünlemleri olarak tasnif edilebilir:

1. **Duygu Bildiren Ünlemler:** İçinde bulunulan duyguyu ve hâli bildirmek için kullanılan ünlemlerdir. Mutluluk, heyecan, korku, sevinç, öfke, nefret, acıma, acı duyma, sitem, yalvarma, memnuniyetsizlik gibi duyguları ifade ederler: “Ah, zavallı çocuk!” (acıma), “Ya! Ne güzel!” (sevinç), “Yazıklar olsun!” (hayal kırıklığı), “Vay canına!” (şaşıрма), “Yaşasın!” (heyecan) gibi.
2. **Tepki ve Uyarı Bildiren Ünlemler:** Seslenme, cevap verme, onaylama, reddetme, dikkat çekme, uyarma, rica ve istek gibi durumları ifade eden ünlemlerdir: “Alo!”, “Hey!”, “Baksana!” (seslenme); “Dikkat!”, “Dur!” (uyarma); “Hadi!”, “Lütfen!” (istek-rica); “Evet!”, “Hayır!” (onaylama-reddetme).
3. **Ses Yansımalı/Taklit Ünlemleri:** Doğadaki ve çevredeki seslerin taklidi yoluyla oluşturulan ünlemlerdir: “cız, pat, güm, vın, fırt, çıt, miyav” gibi.

3.1.7.2. Ünlemlerin Anlambilimsel Özellikleri

Ünlemler, dilin çeşitli yönleriyle etkileşim halinde olan çok yönlü bir kullanımı içerir. Ünlemler, yoğun duygusal tepkileri ifade eder. Örneğin, "ah" üzüntü veya acıyı, "oh" rahatlamayı veya memnuniyeti ifade eder. Bu kelimeler, konuşmacının içsel duygusal durumunu doğrudan yansıtır. Bazı ünlemler, ses taklidi yoluyla anlam taşır. Örneğin, "bam" ani bir darbe veya patlamayı ifade ederken, "miyav" kedi sesini taklit eder. Bu tür ünlemler, seslerin taklidi yoluyla anlam kazandıkları için doğrudan ve belirgin bir anlam taşırlar (Goddard, 2014, s. 45).

Ünlemler, sosyal etkileşimde pragmatik işlevler görürler. Örneğin, "evet" veya "hayır" gibi ünlemler, onaylama veya reddetme anlamı taşır ve iletişimde önemli rol oynar. Bu ünlemler, sosyal etkileşimdeki anlaşmayı veya anlaşmazlığı ifade eder (Ameka, 1992, s. 118).

Duygusal Ünlemler:

"Ah!" (acı veya üzüntü)

"Oh!" (rahatlama veya memnuniyet)

"Vay!" (hayret veya şaşkınlık)

Ses Taklitleri:

"Bam!" (anı bir darbe veya patlama)

"Miyav!" (kedi sesi)

Pragmatik Ünlemler:

"Evet" (onaylama)

"Hayır" (reddetme)

Ünlemlerin anlamı, çoğunlukla kullanıldıkları bağlama bağlıdır. Aynı ünlem farklı durumlarda farklı anlamlar taşıyabilir. Örneğin, "hey" ünlemi dikkat çekmek için kullanıldığında farklı bir anlam taşır, bir selamlaşma olarak kullanıldığında ise farklı bir anlam taşır.

Ünlemler, diğer sözcük türlerinden farklı olarak bağımsız bir anlam taşır ve genellikle tek başlarına kullanılabilirler. Bu özellikleri, ünlemleri dilbilimsel olarak diğer sözcük türlerinden ayırmaktadır. Diğer sözcük türleri, genellikle cümlede belirli bir yapısal role sahiptir ve belirli dil bilgisel kurallara tabiidir. Ünlemler, anlambilimsel olarak dilin diğer sözcük türlerinden farklıdır çünkü genellikle bağımsız olarak anlam taşırlar ve cümlede belirli bir gramer yapısına ihtiyaç duymadan kullanılabilirler (Wierzbicka, 1991, s. 292). Ünlemler, daha esnek ve bağlama dayalı bir kullanım sunar (Wierzbicka, 1991, s. 300).

Ünlemler, konuşma dilinde duyguları, tepkileri, emirleri veya sosyal ifadeleri doğrudan ve genellikle kısa bir şekilde ifade eden sözcüklerdir. Ünlemler, konuşmacının içsel duygusal durumunu doğrudan yansıtan kelimelerdir. Örneğin, "ah" üzüntü veya acıyı, "oh" rahatlama veya memnuniyeti ifade eder. Bu kelimeler, yoğun duygusal tepkileri ifade eder ve konuşmacının anlık duygusal durumunu doğrudan yansıtır (Ameka, 1992, s. 112).

3.1.7.3. Kullanım Örnekleri

CÜMLE	ANLAM
" Bre küstah bunak, benim Erdebil hanedanına mensup Hz. Ali soyundan bir şah olduğumu bilmez misin?" (§§ 1)	" Bre " ünlemi, öfke ve azarlama anlamı taşır.

" Haşa Şah'ım, hak yolunuza dönmüşümdür. Beni affediniz." (ŞS 20)	" Haşa " kelimesi bir ünlem olarak kullanılmıştır ve yemin veya inkar anlamı taşır.
" Ulan , üstüne ölü toprağı mı serpilmişti, hayvan!, diye kıcıma bir tekme, beni kovacağını bildiğim halde, gık demedim." (PEK 390)	" Ulan " ünlemi, cümlede bir duyguyu, genellikle öfke veya şaşkınlık ifade eder.
" Ah , ne iyi ettin de geldin!" (SAS 5)	" Ah " ünlemi, bir duyguyu ifade eder ve cümlede vurgu yapar.
" Hey , buraya gel!" (SAS 8)	" Hey " ünlemi, dikkat çekmek veya seslenmek amacıyla kullanılır.
" Ey Sanat! Her şeyi hayata dönüştüren" (YG 27)	" Ey " kelimesi, birine veya bir şeye hitap ederken dikkat çekmek için kullanılır. Bu cümlede, sanata duyulan hayranlık ve minneti ifade eder.
" Eyvah , her şey bitti!" (EÖ 70)	Bu cümlede " eyvah " ünlemi, üzüntü ve endişe ifade etmek için kullanılmıştır.
" Ah , ne kadar da güzeldi o günler!" (EÖ 55)	Bu cümlede " ah " ünlemi, geçmişe özlem ifade etmek için kullanılmıştır.

3.1.7.4. Ünlemlerin Geçişkenlik Durumları

Ünlemler, dildeki duygusal tepkileri, ani refleksleri ve sosyal ifadeleri doğrudan ve yoğun bir şekilde ifade eden kelimelerdir. Genellikle tek başlarına anlam taşırlar ve belirli bir cümle yapısına ihtiyaç duymadan kullanılabilirler (Ameka, 1992). Ünlemler, dilin diğer sözcük türleriyle kıyaslandığında farklı bir yapıya sahiptirler. "Ah, oh, ey, vay, hey, bre" gibi asıl ünlemler bazı bağlamlarda isim olarak kullanılabilirler: örneğin, "dilinden lan kelimesi eksik olmaz". Bir sözcük ifade ettiği anlam ve bağlam içindeki vurgusuna bağlıdır. "Nereden nereye!", "kardeşim!", "canım!" gibi ifadeler bir bağlam içinde konuşmacının duygu durumuna bağlı olarak ünlemleşir. Konuşmacı bu sözcükleri ünlem olarak kullanırken vurgu ve tonlamaya dikkat eder. Ünlemlerin kullanımları bağlam bağımlıdır ve genellikle "!" gramer işareti ile yazı dilinde belirlenirler.

Konuşmanın seyrine göre konuşmacının vurguladığı sözcükler ünlemleşebilir. Ancak bu sadece özel durumlarla sınırlıdır. Bir diyalog içinde konuşmacı her sözcüğü vurgulayarak ünlemleştirebilir. Örneğin konuşmacı “ama” bağlacı ile başlayan bir cümleye duygusal bir tepki olarak “Ama!” diyebilir. Emir bildiren fiiller bağlama göre ünlemleşebilirler: “Yapma!”, “Bak!” gibi. Bir isim duygusal bir tepkinin aracı olarak ünlemleşebilir: “Yalan!” gibi. Ünlem yapıları konuşmacının inisiyatifine göre belirlenir. Bu nedenle diğer sözcük türleri içerisinde geçişkenlik durumları en esnek olan sözcük türlerinden biridir.

Ancak asıl ünlemler, dilin yapılandırılmış dil bilgisel kurallarına bağlı kalmadan, ani ve doğrudan tepkileri ifade etmek için kullanılırlar. Bu nedenle, bu ünlemler başka bir sözcük türü olarak kullanıldığında, dil bilgisel yapılarını ve anlam bütünlüğünü kaybederler. Örneğin, "ah" ünlemi bir isim veya fiil olarak kullanıldığında, orijinal anlamını kaybeder ve anlamsız hale gelir. Belirli bir anlambilimsel işleve sahiptirler ve bu işlev diğer sözcük türleriyle değiştirilemez. Örneğin, "eyvah" ünlemi ani bir korku veya endişe ifadesidir ve bu anlam başka bir sözcük türüyle (isim, fiil, sıfat) aynı şekilde ifade edilemez. Ünlemler, içerdikleri ani ve yoğun duygusal tepkiler nedeniyle, dilin diğer sözcük türlerine dönüştürüldüğünde anlamlarından uzaklaşırlar.

- **"Ah" Ünlemi:**

Ünlem olarak kullanımı: "Ah, ne kadar güzel bir manzara!" (Duygusal bir tepki içerir)

İsim olarak kullanımı: "Ah, bir kelimedir." (Duygusal bir anlam içermez)

- **"Eyvah" Ünlemi:**

Ünlem olarak kullanımı: "Eyvah, sınavı kaçırdım!" (Ani endişe ve korku)

Fiil olarak kullanımı: "Eyvahlanmak" (ünlemin eylemsel ifadesi)

Sözcük	Cümle	Geçişkenlik Türü
Gazete	“- Gazete ! Hay anasını, satamıyacak mıyız bu	Ünlem-isim geçişkenliği

	körolası köprüde ?” (YGŞBK 121)	
Et-	“Arabacı, kadının gözlerinin içine bakarak: "Etme!" dedi. Kadın bileğini hızla silkti elinden aldı.” (SS 136)	Ünlem-fiil geçişkenliği

3.1.8. Fiil

3.1.8.1. Fiillerin Tanımı ve Kapsamı

Tanım

Fiiller, bir eylemi, hareketi, durumu veya oluşu ifade eden sözcüklerdir. Bir cümlede fiil, öznenin gerçekleştirdiği hareketi veya içinde bulunduğu durumu belirtir. Bir sözcüğün tür olarak fiil olma durumu çekimli olmasını gerektirir. Bu çekimin ana unsurları şahıs ve kiptir. Bu bakımdan diğer sözcüklere göre bağımlı bir yapıları vardır.

Fiil sözcükleri yapı bakımından üç grupta incelenmektedirler: Basit, türemiş ve birleşik fiiller.

1. **Basit Fiiller:** Kök halinde olan fiillerdir: “gel-, gör-, git-, yap-, et-, aç-, bak-vs.” gibi örnekler basit fiildir.
“Eve erken geldim.”
“Okula gideceğim.”
2. **Türemiş Fiiller:** Yapım ekleri alarak yeni anlam değeri kazanan fiillerdir. İki türlü oluşabilirler. Ad köklerine ve basit fiil köklerine veya gövde durumundaki yapılara fiil yapan ekler getirilerek türemiş fiiller oluşturulur: “karar-, gecik-, bağla-, bakış-, açtır-, sağlamlaştır- vs.” gibi fiiller türemiş fiillere örnektir.
“Hava karardı.”
“Duvarları sağlamlaştırdı.”
“İpleri birbirine bağladı.”
3. **Birleşik Fiiller:** Yardımcı fiiller ile kurulan fiillerdir. Bir isim veya bir fiil ile “et-, yap-, kıl-, ol-“ gibi yardımcı fiillerin birleşmesiyle kurulurlar: “Affet-,

fark et-, kaybol-, yapabil-, bakakal-, doğum yap-, mezun ol-, vefat et- vs.” gibi ifadeler birleşik fiillere örnektir.

“Okuldan geçen sene mezun oldu.”

“Annesi evde olmadığını fark etmedi.”

“İşlediği tüm suçları affetti.”

“Çocuk parkta kayboldu.”

“Arkasından bakakaldı.”

Cümleleri anlamsal bağlantılar bakımından asıl fiiller ve yardımcı fiiller olarak iki ayrı kategoride incelemek de mümkündür.

Fiillerin kapsamı oldukça geniştir ve dilin çeşitli bileşenleriyle etkileşim halindedir. Fiiller, ifade ettikleri eylem türlerine göre sınıflandırılabilir. Vendler (1967), fiilleri dört ana kategoriye ayırır: Durum fiilleri, sabit ve değişmeyen durumları ifade ederler. Örneğin, "bil-" fiili, bir bilgi durumunu ifade eder ve sürekli bir durum taşır. Alışkanlık fiilleri, tekrarlanan eylemleri ifade ederler. Örneğin, "sigara iç-", tekrarlanan bir alışkanlığı ifade eder. Süreç fiilleri, belirli bir zaman diliminde gerçekleşen eylemleri ifade ederler. Örneğin, "yürü-", bir süreci ve sürekli bir hareketi ifade eder. Anlık fiiller ise aniden gerçekleşen eylemleri ifade ederler. Örneğin, "patla-", ani bir eylemi ifade eder (s. 97-100).

Durum Fiilleri: Sürekli bir durumu ifade ederler. Örneğin, "bilmek", "sevmek”.

Alışkanlık Fiilleri: Tekrarlayan eylemleri ifade ederler. Örneğin, "sigara içmek”.

Süreç Fiilleri: Bir süreci ifade eden eylemler. Örneğin, "yürümek", "çalışmak”.

Anlık Fiiller: Aniden gerçekleşen eylemler. Örneğin, "patlamak", "yakalamak” .

Fiilleri anlam ve işlevleri bakımından pek çok biçimde tasnif edilebilir. Fiiller anlamlarına ve cümledeki diğer unsurlara göre oluş, kılış ve durum fiilleri olarak üç grupta incelenebilir.

1. **Oluş Fiilleri:** Cümlede bir fiilin gösterdiği işin oluş ifade etmesi durumudur. Oluş ifadesi yapana yönelir: “benze-, karar-, sıkıl-, soğu-, kok-, doğ-, kabar-, öl-“ gibi fiiller oluş fiillerine örnektir.
2. **Kılış Fiilleri:** Bir cümlede fiilin belirttiği işin yapanın dışında bir unsura yöneldiği fiil yapılarıdır. Yapılan iş nesneye yönelir: “oku-, yap-, giy-, durdur-, soğut-, ıslat-, öğren-“ gibi fiiller kılış fiillerine örnektir.
3. **Durum Fiilleri:** İş veya hareketi değil durum bildiren fiillerdir: “gül-, alış-, üşü-, özle-“ gibi fiiller durum fiillerine örnektir.

Cümlede yüklem gösterdiği işin, hareketin veya durumun nesne ya da özne ile ilişkisine göre fiiller farklı kategorilerde değerlendirilebilirler. Fiiller, nesne alıp almamalarına göre geçişli veya geçişsiz olarak sınıflandırılır:

Geçişli Fiiller: Nesne alırlar. Örneğin, "kitap okudu" (kitap nesnesi ile).

Geçişsiz Fiiller: Nesne almazlar. Örneğin, "uyudu" (nesnesiz)

Geçişlilik, fiilin cümlede anlamlı ve tam bir eylemi ifade edip etmediğiyle ilgilidir (Levin, 1993, s. 27-29).

Özne ile ilişkilerine bağlı olarak kategorilendirilebilirler. Literatürde etken, edilgen, ettirgen, dönüşlü, işteş gibi ayrımları vardır. Ancak temelde, cümlede fiilin gösterdiği işi yapanın belirli veya belirsiz olması olarak tasnif edilebilirler:

“Bulaşıkları yıkadı.” (yıkama işini yapan özne belirlidir)

“Bulaşıklar yıkandı.” (yıkama işini yapan özne belirsizdir)

“Ödevini ona yaptırdı.” (Yaptırma işini yapan özne belirlidir.)

“Uzun bir süre bakiştılar.” (Bakışma işini yapan özne belirlidir)

“Toplantı yapıldı.” (Yapma işini yapan özne belirsizdir)

Fiiller, zaman ve kip bilgisi taşır. Zaman, eylemin gerçekleştiği dönemi (geçmiş, şimdiki, gelecek) ifade ederken, kip, eylemin gerçekleşme şeklini veya konuşmacının eyleme bakışını belirtir. Örneğin:

Zaman: "geldi" (geçmiş), "geliyor" (şimdiki), "gelecek" (gelecek).

Kip: "gelse" (şart), "gel" (emir), "gelmeli" (gereklilik).

Fiiller, eylemin anlamını ve biçimini belirler. Fiillerin anlamı, eylemin ne tür bir hareket olduğunu, nasıl yapıldığını ve hangi yönde gerçekleştiğini belirtir. Örneğin:

Yön: "girmek" (içeriye doğru), "çıkmaq" (dışarıya doğru) (Levin, 1993, s. 35).

Biçim: "yürümek" (sürekli bir hareket), "koşmak" (hızlı hareket) (Levin, 1993, s. 37).

Fiiller, çekimlenerek farklı kişi, zaman, kip ve durumlara göre değişirler. Çekim, fiilin dil bilgisel işlevini ve cümledeki yerini belirler. Örneğin:

Kişi: "geliyorum" (ben), "geliyorsun" (sen).

Zaman: "geldim" (geçmiş), "geliyorum" (şimdiki).

Kip: "gelmeli" (gereklilik), "gelebilir" (olasılık).

3.1.8.2. Fiillerin Anlambilimsel Özellikleri

Fiiller, cümlede eylemi, durumu, oluşu, kılışı veya devinimi ifade eden sözcüklerdir. Fiiller, dilin temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilir ve çeşitli yönlerden incelenebilir. Bu özellikler, eylemin türü, zamanı, yönü, gerçekleşme şekli ve öznenin durumu gibi unsurları içerir.

Fiiller, farklı eylem türlerini ifade eder. Bu türler, fiilin anlamını ve cümledeki işlevini belirler. Dinamik fiiller, hareket veya değişiklik ifade eden fiillerdir. Örneğin, "koş-", "yüz-" gibi. Statik fiiller durum, duygu ifade eden fiillerdir. Örneğin, "bil-", "sev-" gibi. Fiiller, durum veya süreç ifade edebilirler. Durum fiilleri, genellikle sabit ve değişmeyen durumları ifade ederken, süreç fiilleri belirli bir zaman diliminde gerçekleşen eylemleri ifade eder. Örneğin, "yürü-" ise bir süreç fiilidir (Vendler, 1967). Fiiller, eylemin yoğunluğunu ve belirginliğini de ifade edebilir. Örneğin, "vurmak" fiili, belirgin ve yoğun bir eylemi ifade ederken, "dokunmak" fiili daha hafif bir eylemi ifade eder. Bu fark, fiillerin anlam taşıma kapasitesini çeşitlendirir.

Fiillerin zaman ve kip bilgisi taşımaları gerekir. Bu bakımdan bağımlı bir yapıları bulunmaktadır. Fiilin gösterdiği işin eylemlilik durumunu zaman/kip bilgisi

ve şahıs belirler. Örneğin, "geldim" ifadesi birinci tekil kişinin eylemi geçmiş zamanda yaptığını ifade ederken, "geleceğim" ifadesi birinci tekil kişinin eylemi gelecek zamanda yapacağını belirtir. Kipler ise dilek, emir, gereklilik gibi anlamları ifade eder. "Yapmalısın" ifadesi ikinci tekil kişinin belirtilen eylemi yapma zorunluluğunu ya da gerekliliğini ifade ederken, "yapsın" ifadesi üçüncü tekil kişiye yönelik bir emri ifade eder.

Fiiller, eylemin yönünü ve biçimini belirleyebilir. Örneğin, "gir-" fiili içeriye doğru bir hareketi ifade ederken, "çık-" dışarıya doğru bir hareketi ifade eder. "Yürü-" fiili ileriye doğru bir hareketi ifade ederken, "Koş-" fiili ileriye doğru hızlı bir hareketi ifade eder.

Fiiller, geçişli veya geçişsiz olabilir. Geçişli fiiller, doğrudan bir nesneye ihtiyaç duyarlar. Örneğin, "kitabı okudu" cümlesinde "okumak" fiili geçişlidir ve "kitap" nesnesine ihtiyaç duyar. Geçişsiz fiiller ise nesneye ihtiyaç duymazlar. Örneğin, "uyudu" fiili geçişsizdir (Levin, 1993).

Fiiller, belirli argüman yapıları taşırlar. Bu yapılar, fiilin kaç farklı öge ile ilişkili olduğunu belirler. Örneğin, "vermek" fiili, bir verici, bir alıcı ve bir nesne ile ilişkili olarak anlam taşır. Bu tür yapılandırmalar, fiilin anlambilimsel özelliklerini detaylandırır (Dowty, 1991, s. 561). (Dowty, 1991).

3.1.8.3. Kullanım Örnekleri

Durum

CÜMLE	ANLAM
"Bu yeni düzene alış acak mısın?" (PEK 285)	" Alış- " fiili, bir duruma ya da şartlara uyum sağlama anlamına gelir.
"Bu teori mevcut verilerle bağdaş mıyor." (PEK 64)	Bu cümlede, " bağdaş- " fiili olumsuz çekimde, teorinin verilerle tutarlı olmadığını ifade eder.
"Ama çocuklar ansızın sust ular. Hortlak, ağzından sızan yeşil sularla birlikte yere yıkılmıştı." (G 209)	" Sus- " fiili burada çocukların ani bir şekilde sessizleşmesini ifade eder ve hortlağın varlığı ile bağlantılıdır.
"Bekçi, kendisine söylenenleri duyunca	" Şaşır- " fiili burada bekçinin

" şaşırdı , gözlerini kocaman açtı." (G 98)	beklenmedik bir bilgi karşısında verdiği tepkiyi ifade eder.
"Babaydar'ın her kelimesi zihnime kıymık gibi saplanıyor , acıtıyor, geri çekiliyordu." (§S 4)	" Saplan- " fiili bir durumu ifade eder.
"Bu kadar sıkıntıya dayanamaz, bıkarsın ." (SAS 7)	" Bık- " fiili, durumdan usanma ve sıkılmayı ifade eder.
"Küçük bir sözden bile gücenir ." (SAS 5)	" Gücen- " fiili, alınma ve kırılmayı ifade eder.
"Kimsesizdim. Çıkılmış bir yolun ilk durağında bir mevsim bekledim durdum" (YG 13)	" Bekle- " fiili, bir şeyin olmasını veya birinin gelmesini sabırla beklemek anlamında kullanılmıştır. Bu cümlede, yalnızlık ve sabırla bekleyiş ifade edilmektedir.
" Sustun . Uzun uzun baktık birbirimize" (YG 30)	" Sus- " fiili, konuşmamak veya sessiz kalmak anlamında kullanılır. Bu cümlede, bir anın ağırlığı ve derinliği anlatılmaktadır.
"kar ne kadar yağabilir bir denizin derinliklerine o kadar üşür deniz gibi ölüm bile" (YG 37)	" Üşü- " fiili, soğuk nedeniyle titremek veya donmak anlamında kullanılır. Bu cümlede, denizin derinliklerine yağın karın soğukluğunu ve ölümün bile bu soğuktan etkilenebileceğini belirtir.
"Okuduğu kitabı çok beğendi ." (EÖ 32)	Bu cümlede " beğen- " fiili, bir şeyden zevk alma, ondan hoşlanma anlamında kullanılmıştır.
"Bütün bu işleri yapmaktan bezmişti ." (EÖ 55)	Bu cümlede " bez- " fiili, bir şeyden bıkmak anlamında kullanılmıştır.
"Acı içinde inliyordu ." (EÖ 40)	Bu cümlede " inle- " fiili, acı çekmek anlamında kullanılmıştır.

"O iğrenç manzaradan tiksin mişti." (EÖ 105)	Bu cümlede " tiksin- " fiili, bir kişinin bir durumdan duyduğu yoğun rahatsızlık ve hoşnutsuzluğu ifade etmek için kullanılmıştır.
---	---

Kılış/Kılınış

CÜMLE	ANLAM
"Onun artık her şeyi kabullendiğini düşün üyordum." (G 21)	" Düşün- " fiili, bir eylem ve durum ifade eder, öznenin zihinsel bir süreç içinde olduğunu belirtir.
"Kitap sayfalarını hızla çevirdi ." (PEK 285)	Bu cümlede, " çevir- " fiili, sayfaları hızlıca döndürmeyi ifade eder.
"Kitapları raflara düzgünce dizdi ." (PEK 234)	Bu cümlede, " diz- " fiili, kitapları sırayla yerleştirmeyi ifade eder.
"Yünleri iplik haline getirmek için eğirdi ." (PEK 64)	Bu cümlede, " eğir- " fiili, yünleri iplik haline getirmeyi ifade eder.
"Hem saçını çekiyor hem değnekle dövüyordu ." (SAS 187)	" Döv- " fiili, fiziksel olarak birine zarar vermek anlamında kullanılmıştır.
"herkesin gizi bir başka seferde her seyir kendi defterini seçer " (YG 41)	" Seç- " fiili, bir şeyi veya birini tercih etmek anlamında kullanılır. Bu cümlede, her seyirin kendi defterini seçmesi durumu ifade edilmektedir.
"Tıpkı barfiksde büyük dönüşü yapmaya çalışan jimnastikçi gibi her çocuk er ya da geç kendi payına düşecek kaderi belirleyen talih çarkını kendisi için çevirir ." (EÖ 75)	" Çevir- " fiili, burada kaderi belirleyen bir hareketi ifade etmek için kullanılmıştır. Her çocuğun kendi talihini belirlemesi, hayatında önemli değişiklikler yapması olarak anlaşılabilir.

Olup

CÜMLE	ANLAM
"Gece ilerliyor, yıldızlar yerlerini belirliyor, sessizlik büyüy yordu." (§S 4)	" Büyü- " fiili bir durumun kendiliğinden meydana gelmesini ifade eder
"Başka yaz gecelerinin aksine hiç rüzgâr esmiyor, yaprak kumıldam ıyordu." (§S 4)	" Kumilda- " fiili, doğal bir oluşu ifade eder
"Elma ağaçları ballan ıyor, kışın hazırlık yapıyorlar." (PEK 378)	Bu cümlede, " ballan- " fiili, elma ağaçlarının çiçek açma sürecini ifade eder.
"Gerçek anlamda kahramanlık olgusu, başarıdan çok kaderde olan bir durumu ifade eder. Böylece tanrısal varlık kahraman aracılığıyla bu dünyada belir mektedir." (PEK 25)	Bu cümlede, " belir- " fiili, tanrısal varlığın görünür hale gelmesini ifade eder.
"Oysa içinde , omzu mavzerli yüzlerce bekçi vardı bekçinin; üstelik hiçbir ötekine benzem iyordu." (G 161)	" Benze- " fiili burada bir şeyin başka bir şeye benzerlik göstermesi anlamındadır.
"Yarışmacılar stres altında cıvı dılar." (PEK 134)	Bu cümlede, " cıvı- " fiili, yarışmacıların stres altında ciddiyetini kaybetmesini ifade eder.
"Sıkıntısı artı yıyor, içinden bir şeyler kopuyordu." (SAS 5)	" Art- " fiili, sıkıntının giderek çoğaldığını ifade eder.
"Toprak kızış ıyor, ayakları yanıyordu." (SAS 17)	" Kızış- " fiili, toprağın ısınmasını ve sıcaklığın artmasını ifade eder.
"bütün lekeleri sil alışmak çürüt ür" (YG 57)	" Çürü- " fiili bir şeyin ilk halinden daha kötü bir forma geldiğini bildirir.
"Her gün açıklanamayanlar biraz daha artı yıyor." (EÖ 16)	" Art- " fiili bir durum veya nesnenin miktarca çoklaşması durumudur.

3.1.8.4. Fiillerin Geçişkenlik Durumları

Fiillerin zaman/kip ve şahıs bağımlı yapılar olmalarından ötürü eylemlilik durumları bağımlı oldukları bu unsurlarla belirlenir. Bu özellikleri ile cümlelerin yüklemi görevindedirler. Bazı durumlarda isim, zarf ve sıfat olarak kullanılabilirler. Dil bilgisi araştırmalarında eylemsi ya da fiilimsi olarak tanımlanan sözcükler fiillerin geçişkenlik durumlarını ortaya koyan yapılardır. Bu kullanımlar, bağlam ve cümlelerin dil bilgisel yapısına bağlıdır.

1. Fiil-isim Geçişkenliği

Fiiller, bazı ekler alıp isimleşerek cümlede isim olarak kullanılabilirler. Bu durumda, fiiller genellikle mastar haliyle veya fiil köküne eklenen eklerle isimleşirler. Örneğin:

"Yüzmek" fiili, "Yüzmeyi seviyorum." cümlesinde isim olarak kullanılmıştır.

"Koşu" fiili, "Koşu benim için bir tutku." cümlesinde isim olarak kullanılmıştır.

2. Fiil-sıfat Geçişkenliği

Fiiller, sıfat-fiil ekleri alarak sıfat haline gelebilirler. Bu kullanım, genellikle fiilin nitelenen bir özelliği ifade etmesi gerektiğinde ortaya çıkar. Örneğin:

"Koşan çocuk" ifadesinde "koşmak" fiili, "-an" ekini alarak sıfat haline gelmiştir.

"Yapılacak işler" ifadesinde "yapmak" fiili, "-acak" ekini alarak sıfat haline gelmiştir.

3. Fiil-zarf Geçişkenliği

Fiiller, zarf-fiil ekleri alarak zarf haline dönüşebilirler. Bu tür kullanımlar, fiilin nasıl, ne zaman veya ne şekilde gerçekleştiğini belirtmek için kullanılır. Örneğin:

"Gülerken" ifadesinde "gülmek" fiili, "-ken" ekini alarak zarf haline gelmiştir.

"Koşarak" ifadesinde "koşmak" fiili, "-arak" ekini alarak zarf haline gelmiştir.

Sınırlılıklar ve Kısıtlamalar

Fiillerin diğer sözcük türleri olarak kullanılmasında bazı sınırlılıklar ve kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu sınırlamalar, dil bilgisel kurallar ve anlambilimsel uyumluluk ile ilgilidir.

1. Dil bilgisel Uyum:

Fiillerin isim, sıfat veya zarf olarak kullanılabilmesi için dil bilgisel olarak uyumlu olmaları gerekmektedir. Her fiil, bu tür dönüşümleri geçiremez. Örneğin, bazı fiillerin sıfat veya zarf olarak kullanımı anlamsız veya dil bilgisel olarak hatalı olabilir (Levin, 1993, s. 47).

2. Anlambilimsel Uyumluluk:

Fiillerin diğer sözcük türleri olarak kullanılması, anlambilimsel olarak uyumlu olmalıdır. Fiilin taşıdığı anlam, dönüşüm sonrasında da tutarlı olmalıdır.

3. Yapısal Kısıtlamalar:

Dilin yapısal kuralları, bazı fiillerin diğer sözcük türlerine dönüşmesini kısıtlayabilir. Bu, özellikle fiillerin çekimlenmesi ve belirli eklerin eklenmesi ile ilgilidir. Her dilde bu tür kurallar farklılık gösterebilir ve bu nedenle fiillerin dönüşümü dilin yapısal özelliklerine bağlıdır (Vendler, 1967, s. 105).

Fiillerin diğer sözcük türleri olarak kullanılabilmesi, dilin esnek yapısını ve yaratıcı potansiyelini gösterir. Ancak bu dönüşümler, dil bilgisel ve anlambilimsel kurallar çerçevesinde gerçekleştirilmelidir.

Sözcük	Cümle	Geçişkenlik
<i>De-</i>	"Sevgi, sabırsızlık demek ti. Sevgiliden gelen haber için can atmak, onu öğrenmek demek ti." (ŞS 3)	Fiil-isim geçişkenliği
<i>Titre-</i>	"Dudaklarında ufacık bir titreme gözükmedi ve kaşları sabit, kararlı hallerini hiç bozmadılar."	Fiil-isim geçişkenliği

	(PEK 390)	
<i>Kullan-</i>	“İlk kuşak psikanalitik eleştirmenler edebi metinleri psikanalitik içgörülerini doğrulamak için kullanırken , daha sonra metnin gösterdiklerinden yola çıkarak sanatçının ruhsal dünyasının yeniden kurulması yoluna gidilmiştir.” (PEK 10)	Fiil-zarf geçişkenliği
<i>Bırak-</i>	“Oğlanın bütün yükünü sırtıma bırakıp gitti.” (TO 14)	Fiil-zarf geçişkenliği
<i>Yap-</i>	“İhtilaller yapan , barikatlar kuran yığınlar savaşıyor.” (YGŞBK 83)	Fiil-sıfat geçişkenliği
<i>Ol-</i>	“Bütün bunlardan söz etmenin gülünç, kaba, sahte ya da enayice olmadığı gibi zalim de olmayacak , yeni haksızlıklara, yeni kötülüklere yol açmayacak bir yolu var mıdır?”	Fiil-sıfat geçişkenliği

3.2. Değerlendirme

3.2.1. Sözcük Türleri Arasında Geçişkenlik

Sözcük türleri arasındaki geçişkenlik, sözcüklerin farklı bağlamlarda çeşitli gramer unsurları aracılığı ile ya da cümlede diğer sözcüklerle olan ilişkilerine göre

geçiş yapabilme yeteneğini ifade eder. Dilbilimde, bu tür geçişkenlikler, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel boyutlarda incelenir.

Morfolojik Geçişkenlik

Morfolojik geçişkenlik, bir kelimenin ekler alarak veya başka yapısal değişiklikler geçirerek farklı sözcük türlerine dönüşmesini ifade eder. Sözcüğün kök ve ek yapılarını inceleyerek bu dönüşümleri incelemek mümkündür. Örneğin, İngilizcede "beauty" (güzellik) ismi, "beautiful" (güzel) sıfatına dönüşür. Türkçede sözcüklerin tür olarak belirlenmesi cümledeki konumlarına ve diğer sözcüklerle olan ilişkisine bağlıdır. Morfolojik unsurlar fiil geçişkenliklerinde görülür. Fiil geçişkenlikleri belirli eklerle bağlıdır. Bu da fiilin yapı olarak bağımlı olma durumuyla ilgilidir. Diğer yandan bazı sözcüklerin isim çekim ekleri ile de dönüşümleri mümkün olabilmektedir. Örneğin, "çünkü" bağlacını "çünküşünü söyleyeceğim" gibi bir ifade içinde çekim ekleri ile isimleşebildikleri görülmektedir.

Sentaktik Geçişkenlik

Sentaktik geçişkenlik, bir sözcüğün cümle içindeki konumuna göre farklı sözcük türleri olarak işlev görmesini ifade eder. Sözcüğün cümle içindeki rolü ve diğer sözcüklerle olan ilişkileri bu dönüşümleri sağlamaktadır. Türkçede, "hızlı" kelimesi "hızlı tren" ifadesinde sıfat olarak, "hızlı geldi" ifadesinde ise zarf olarak, "tren hızlıdır" ifadesinde isim olarak işlev görür. Bu tür sentaktik geçişkenlikler, sözcüklerin bağlama göre farklı işlevler üstlenmesini sağlar.

Anlambilimsel Geçişkenlik

Sözcük türlerinin geçişkenlik durumları anlamlılık durumlarına göre farklılık gösterir. Bazı türlerin geçişkenliği için anlam değişikliği görülmezken bazıları içinse anlam farklılaşabilmektedir. Örneğin, "kırmızı" sözcüğü "bu renkte olan" anlamında "kırmızı elma" ifadesinde sıfat ve "elma kırmızıdır" ifadesinde de isim olarak görülür. Anlamsal farklılık yoktur. Ancak "gel-" sözcüğü "ulaşmak, varmak" anlamı ile "geleceğim" ifadesinde birinci tekil şahsın gelecek zamanda yaptığı bir eylemden bahsedip fiilleşirken "gelecek günler" ifadesinde "günler" ismini "henüz gelmemiş, yaşanmamış zaman" anlamıyla niteleyerek sıfatlaşmıştır. Anlamlar arasındaki farklılık belirgin olsa da "gelecek zaman" ifadesi her iki kullanımda da

görülmektedir. Bir başka örnek olarak, “ama” sözcüğü bir önceki bağlamın beklenmedik, olumsuz bir durumunu belirtmek için cümle açıcı olarak bağlaç göreviyle kullanılırken “amasını duymak istemiyorum.” gibi bir ifadede isimleşerek bağlamın olumsuz taraflarına işaret etmiştir.

Sözcük türleri arasındaki geçişkenlik, Türkçenin temel özelliklerinden biridir. bu geçişkenlikler, dilin dinamik yapısını ve esnekliğini ortaya koyar. Dil kullanıcılarının bağlama göre sözcükleri farklı şekillerde kullanabilmesini ve anlamları zenginleştirebilmesini sağlar. Dilbilimsel araştırmalar, bu tür geçişkenliklerin dilin evrimi, kelime dağarcığının genişlemesi ve dilin işleyişi hakkında önemli bilgiler sunar. Geçişkenlikler, dilin kullanımını daha etkili ve yaratıcı hale getirir, bu da hem yazılı hem de sözlü iletişimde daha çeşitli ve derinlikli ifadelerin oluşturulmasına olanak tanır.

3.2.2. Geçişkenlik Biçimleri

Sözcük türleri, bir bağlamda bulundukları konum ve diğer sözcüklerle olan konum ile ilişkilerine göre tür olarak belirlenirler. Geçişkenlik kavramı, sözcüklerin bulundukları konuma göre türleşmelerini ifade eder. Kapsam ve geçişkenlik bakımından en esnek sözcük türü isimlerdir.

Literatürde sözcük bilgisi işlenirken isim bir çatı olarak belirlenip sıfatlar, zarflar, zamirler, bağlaçlar, edatlar ve ünlemler, yani fiil dışındaki tüm sözcük türleri isim soylu sözcük türleri olarak genel bir kabul görmektedir. Fiilimsi olarak tanımlanan sözcük türü ise fiil soylu olarak kabul edilir. Ancak burada sözcüklerin kök bilgisi değil bağlam içerisinde bulundukları yere göre edindikleri görevler söz konusudur. Sözcüklerin söz dizimsel görevlerinde olduğu gibi belirli kurallara uygun olarak türleşmeleri söz konusudur. Bu kurallar bazı sözcükler için söz dizimindeki gibi kesin kurallı olmamakla birlikte her bir tür için belirli bazı kurallar bulunmaktadır. Söz gelimi, bir sözcük bir diğer sözcüğü nitelik olarak belirttiğinde ve konum olarak o sözcüğün önüne gelip onunla bir tamlama ilişkisi kurduğunda sıfatlaşırken kip/zaman ve şahıs ekleri alarak çekimlenen ve cümle yüklemi olarak görev alan sözcükler ise fiilleşir. Diğer taraftan, cümleleri veya cümle içindeki söz unsurlarını birbirine belirli anlamlar ile bağlayan sözcükler bağlaç olarak tanımlanır. Fiilleri ve sıfatları belirli anlamlar ekleyerek niteleyen sözcükler ise zarf olarak belirlenir. Bağlamın bütününde bahsi geçen bir ismin yerini tutan sözcüklere

ise zamir denilmektedir. İsim ya da ad olarak tanımlanan tür diğer sözcüklere göre cümle içinde daha bağımsızdır. Sıfatlaşan bir sözcüğün tamlama unsuru ya da bir cümleinin nesne ya da öznesi olarak bağlamda yer alır. Ünlemler, yazı dilinde “!” işareti ile belirlenir. Edatlar ise sözcükler arasında belirli ilgiler kurmaya yarayan sözcüklerdir.

Sözcükler, süreç içinde kazandıkları kullanım alışkanlıkları ile sözlükte tür belirlenerek yer alırlar. Bir sözcüğün türünün belirlenebilmesi için bağlama ihtiyaç vardır. Bazı sözcükler bazı sözcüklere göre anlamsal olarak daha bağımsız ve daha esnek kullanımlıdır. Bazı sözcükler ise, bağlaçlar ve edatlar, anlam yönüyle daha donuk anlamlı sözcüklerdir. Belirli anlam çağrışımları ile bağlama katılırlar. Fiiller ise çekim unsurlarına bağımlı yapılardır. Sözcüklerin anlam yükleri ve kullanım alışkanlıkları onların türleşmesine doğrudan etki eder. Bu nedenle bazı sözcükler sadece tek bir tür olarak kullanılırken bazı sözcükler birden fazla tür olarak kullanılabilirler.

Tüm sözcükler isim türü olarak kullanılabilirler. Bu bakımdan isim türü diğer sözcük türlerinden ayrılır. Ancak bazı dönüşümler daha esnek ve daha anlamlı ifadeler oluştururken bazı dönüşümler sadece dil bilgisel ve bazı özel kullanımlar ile sınırlıdır.

Her sözcük türünün geçişkenlikleri için yukarıda ayrıntılı bilgi verilmiştir. Burada sadece bazı sözcük dönüşümlerinin değerlendirmeleri yapılmıştır:

3.2.2.1. İsim, Sıfat, Zarf Geçişkenlikleri

İsim-Sıfat Geçişkenliği

İsim-sıfat geçişkenliği, dilde önemli bir esneklik ve zenginlik kaynağıdır. Bu geçişkenlik, bir sözcüğün hem isim hem de sıfat olarak kullanılabilmesi durumudur. Ancak her isim sıfat olarak kullanılamaz.

Bir sözcüğün isim ya da sıfat olarak belirlenebilmesi cümledeki konumlarına ve diğer sözcüklerle olan ilişkisine bağlıdır. Örneğin:

"Altın" kelimesi, "Altın renkli" cümlesinde bir ismin rengini ifade edip onu niteleyerek sıfatlaşmıştır. Aynı kelime, "Altın değerli bir madendir" cümlesinde isim olarak kullanılır.

"Çocuk" kelimesi, "Çocuk davranışları sergiliyor" cümlesinde sıfat olarak kullanılarak davranışların niteliğini belirtir. Aynı kelime, "O, iyi bir çocuktur" cümlesinde isim olarak kullanılır.

"Güzel" kelimesi, "Güzel bir manzara" ifadesinde sıfat olarak kullanılırken, "o kız güzel" ifadesinde isim olarak kullanılır.

"Genç" kelimesi, "Genç bir öğrenci" ifadesinde sıfat olarak kullanılırken, "Gençler spor yapmalı" ifadesinde isim olarak kullanılır.

İsimden sıfata geçişkenlik, özellikle betimleyici ve niteleyici ifadelerde yaygın olarak kullanılır. Bu tür kullanımlar ifade zenginliği sağlar.

Sıfatlar yapıları gereği genellikle isim tamlamaları ve sıfat tamlamaları oluşturur. Örneğin, "beyaz" ismi "beyaz gömlek" ifadesinde "beyaz" sözcüğü gömleğin rengini bildirerek sıfat olarak kullanılmıştır. "Beyaz gömlek" yapısı sıfat tamlamasıdır. "Annemin beyaz gömleği" tamlamasında bir isim tamlaması ile iç içe geçmiştir. Benzer şekilde, "büyük kapı" ifadesinde "büyük" ismi kapının boyutunu belirterek sıfat görevi görür ve sıfat tamlaması oluşturur. "Büyük kapının kilidi" ifadesinde isim tamlamasına dönüşür. Bu kullanım, niteledikleri isme spesifik bir bağlam veya kullanım amacı kazandırır.

İsimlerin sıfat olarak kullanılması, niteledikleri isme yeni bir anlam veya nitelik kazandırır. Bu kullanım, cümlelerin anlamını zenginleştirir ve daha spesifik ve net bir ifade sağlar. Örneğin, "güzel kız" ifadesi, kızın fiziksel özelliklerini belirterek ona hoşluk anlamı katar. Morfolojik olarak, Türkçede isimlerin sıfat olarak kullanımı genellikle ekler gerektirmez. Ancak bazı durumlarda ekler kullanılarak bu dönüşüm sağlanabilir. Örneğin, "çocuk" ismi "çocuklu" şeklinde ek alarak sıfat haline gelebilir: "Çocuklu kadın".

Bu tür bir geçişkenlik, bağlam bağımlıdır ve bu da dilin esnekliğini artırır. Bağlam, sözcüğün sıfat veya isim olarak kullanılacağını belirler. Örneğin, "soğuk" kelimesi "soğuk insanlar" ifadesinde sıfat olarak, "şehrin insanları soğuktu" ifadesinde ise isim olarak kullanılır. Bu esneklik, dil kullanıcılarının sözcükleri farklı bağlamlarda çeşitli şekillerde kullanabilmesini ve anlamları zenginleştirebilmesini

sağlar. İsimlerin sıfat olarak kullanılması, özellikle edebi ve retorik dilde, anlatımı daha etkili ve çekici hale getirir.

Bu tür geçişkenlikler, dilbilim çalışmalarına önemli katkılar sağlar ve dilin kullanımını daha etkili hale getirir. Dilin bu esnek yapısı, hem yazılı hem de sözlü iletişimde daha çeşitli ve derinlikli ifadelerin oluşturulmasına olanak tanır.

Sıfat-Zarf Geçişkenliği

Kullanım alışkanlıkları sıfat ya da zarf olan sözcüklerin bağlam içindeki yerleri ve diğer sözcüklerle olan ilişkilerine göre zarflaşması ya da sıfatlaşması durumudur.. Bu geçişkenlik, kullanım alışkanlığı sıfat olan bir sözcüğün zarf gibi davranarak fiilleri, diğer zarfları veya sıfatları nitelemesi ya da kullanım alışkanlığı zarf olan bir sözcüğün bir ismi niteleyerek sıfat olarak kullanılması durumudur.

- "Hızlı" sözcüğü:

Sıfat: "Hızlı bir araba."

Zarf: "Hızlı koştu."

- "Yavaş" sözcüğü:

Sıfat: "Yavaş tren."

Zarf: "Yavaş yürü."

- "Kolay" sözcüğü:

Sıfat: "Kolay soru."

Zarf: "Kolay çözdü."

- "Zor" sözcüğü:

Sıfat: "Zor iş."

Zarf: "Zor ikna etti."

- "Güzel" sözcüğü:

Sıfat: "Güzel bir manzara."

Zarf: "Güzel anlattı."

- "Çabuk" sözcüğü:

Sıfat: "Çabuk adam."

Zarf: "Çabuk geldi."

Kullanım alışkanlığı sıfat olan bir sözcüğün zarf olarak kullanılması, fiillerin veya diğer zarfların anlamını zenginleştirir ve daha spesifik bir ifade sağlar. Bu kullanım, dilin anlatım gücünü artırır ve belirli eylemlerin veya niteliklerin nasıl gerçekleştirildiğini ifade eder. Morfolojik olarak, Türkçede sıfatların zarf olarak kullanımı genellikle ek gerektirmez. Ancak bazı durumlarda ekler kullanılarak bu dönüşüm sağlanabilir. Örneğin, "güzel" sözcüğü "güzelce" şeklinde ek alarak zarf haline gelebilir: "Güzelce konuştu."

Bu tür bir geçişkenlik diğer geçişkenlik biçimleri gibi bağlam bağımlıdır. Sözcüklerin türleri bağlama göre değişebilir ve bu da dilin esnekliğini artırır. Bağlam, sözcüklerin zarf veya sıfat olarak kullanılacağını belirler. Örneğin, "kolay" kelimesi:

Sıfat: "Kolay soru."

Zarf: "Kolay çözdü."

Bu esneklik, dil kullanıcılarının sözcükleri farklı bağlamlarda çeşitli şekillerde kullanabilmesini ve anlamları zenginleştirebilmesini sağlar. Dilin bu esnek yapısı, hem yazılı hem de sözlü iletişimde daha çeşitli ve derinlikli ifadelerin oluşturulmasına olanak tanır.

İsim-Zarf Geçişkenliği

İsim-zarf geçişkenliği, bir sözcüğün zarf gibi kullanılarak fiilleri veya diğer zarfları nitelemesi ya da isim gibi kullanılarak diğer sözcüklerle ilişkilerinin

belirlenmesi durumudur. Her sözcük isim olarak kullanılabilirken bu sözcüklerden sadece bir bölümü zarflaştırılır:

"Gece" sözcüğü:

İsim: "O şehrin geceleri çok soğuktur."

Zarf: "Gece çalıştı."

"Sabah" sözcüğü:

İsim: "O mutlu sabahlar hiç gelmeyecek."

Zarf: "Sabah yola çıktı."

Bu örneklerde, "gece" ve "sabah" kelimeleri zarf olarak kullanıldıklarında fiilin ne zaman yapıldığını belirtirler. Diğer taraftan isim olarak kullanılan "gece" ve "sabah" sözcükleri de zaman anlamı ile bir isim ve bir sıfat tamlaması içinde yer alarak kullanılmıştır.

"Yaz" sözcüğü:

İsim: "Yaz mevsimi çok sıcak geçer."

Zarf: "Yazın tatile gideriz."

Bu örneklerde, "yaz" ismi zarf olarak kullanıldığında fiilin gerçekleşme zamanını belirterek cümlede yer almıştır. "Yazın tatile gideriz" ifadesinde "yazın" kelimesi, tatil eyleminin ne zaman yapıldığını niteler. Diğer taraftan "Yaz mevsimi çok sıcak geçer." cümlesinde "yaz" sözcüğü isim olarak bir isim tamlaması kurarak nesne olarak kullanılmıştır.

Kullanım alışkanlığı isim olan sözcüklerin bağlam içindeki zarf dönüşümleri fiillerin veya diğer zarfların anlamını zenginleştirir. Bu kullanım, dilin anlatım gücünü artırır ve belirli eylemlerin veya niteliklerin nasıl gerçekleştirildiğini ifade eder.

Bu geçişkenlik biçimi bağlama göre değişebilir ve bu da dilin esnekliğini artırır. Bağlam, kelimenin zarf veya isim olarak kullanılacağını belirler. Örneğin, "kış" kelimesi:

İsim: "Kış ayları çok soğuk geçer."

Zarf: "Kışın kayak yaparız."

Bu esneklik, dil kullanıcılarının sözcükleri farklı bağlamlarda çeşitli şekillerde kullanabilmesini ve anlamları zenginleştirebilmesini sağlar.

3.2.2.2. Zamir Geçişkenliği

1. Zamir-İsim

Kişi zamirleri olarak belirtilen sözcükler zamirleşme görevleri ile anlam sınırlılıkları olan sözcüklerdir. Diğer türlerle geçişkenlik durumları zordur. Bazen isim olarak kullanılabilirler. Bu kullanım, dilin yapısı ve bağlam gereksinimleri nedeniyle mümkündür. Örneğin, dil bilgisi açıklamalarında zamirler kendi işlevlerini tanımlamak için isim olarak kullanılabilirler. Bu, metalinguistik bir bağlamda zamirlerin işlevlerini belirtmek için yapılır. Örneğin, "Ben, birinci tekil şahıs zamiridir" cümlesinde "ben" kelimesi dil bilgisel bir terim olarak isim işlevi görür. Anlamsal düzlemde ise sınırlı kullanımlarda görülürler. Örneğin, "sen ve ben asla biz olamayacağız" ifadesinde "biz" sözcüğü isim olarak kullanılmıştır.

2. Zamir-Sıfat

Kişi zamirleri olarak belirtilen sözcüklerin sıfat olarak kullanılmaları anlamlı ifadeler oluşturmaz. Çünkü sıfatlar, isimleri nitelendiren ve tanımlayan sözcüklerdir. Ancak bazı sözcükler hem zamir hem sıfat olarak kullanılabilirler. Örneğin:

"Bu", "şu" ve "o" gibi işaret anlamlı sözcükler, isimleri belirterek ve isim unsuru ile birlikte kullanılarak sıfatlaşırken bir ismin yerini alarak işaret yoluyla ismi belirttiklerinde zamirleşirler. Örneğin, "bu kitap" ifadesinde "bu" sözcüğü, "kitap" ismini belirtir ve sıfat işlevi görür. İşaret edilen nesne ya da kişi belirtildiğinde işaret sözcükleri sıfat görevindedir. Aynı işaret sözcükleri daha önce bahsedilen bir isim ya da nesneyi ima ve işaret yolu ile bildirdiğinde zamir olur. "Bu, seni anlamamı sağladı." cümlesinde ise zamirleşmiştir.

Zamirler, isimlerin yerini tutmak için tasarlanmıştır ve sıfat olarak işlev görmek için yapısal olarak uyumlu değildir. Örneğin, "ben" zamininin doğrudan bir sıfat olarak kullanılması anlamsal olarak tutarsızdır.

Anlam alışkanlıkları zamir olarak donuklaşan sözcükler farklı sözcük türleri olarak kullanımı, belirli bir bağlam ve netlik gerektirir. Dil bilgisel veya metalinguistik bağlamlar dışında zamirlerin sıfat veya isim olarak kullanılması, cümlede anlamsal ve dil bilgisel uyumsuzluk yaratabilir. Örneğin, "Bu, bir zamirdir" ifadesi dil bilgisel olarak uyumludur, ancak sıradan bir konuşma bağlamında bu kullanım mantıklı olmaz. Bu tür kullanımlar, cümle yapısının ve dil bilgisel kuralların doğru uygulanmasını gerektirir. Bu nedenle, zamirlerin farklı sözcük türleri olarak kullanımı sınırlıdır ve dilin yapısal özelliklerine bağlıdır.

3.2.2.3. Bağlaç Geçişkenliği

Bazı sözcükler görevleri ve anlamları itibariyle bazı sözcük türleri özelinde donuklaşmaktadır. Bağlaç olarak tanımlanan bazı sözcükler bu tür sözcüklerdir. Bağlaçlar, cümle içinde kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri birbirine bağlayan sözcüklerdir. Bağlaçlar, temel olarak dilin yapısında bağlantı kurma işlevine sahiptir ve genellikle diğer sözcük türlerine dönüşmezler. Ancak belirli bağlamlarda, dilin esnek yapısı nedeniyle bazı özel kullanımlar görülebilir.

Bağlaç-İsim Geçişkenliği

Bağlaçlar genellikle isim olarak kullanılmazlar çünkü bağlaçların temel işlevi bağlantı kurmaktır. Ancak, bazı bağlaçlar metalinguistik veya dil bilgisel açıklamalarda isim olarak işlev görebilirler. Örneğin, "ve" bağlacının dil bilgisel bir tartışmada kullanılması: "Türkçede 've' bir bağlaçtır." cümlesinde "ve" kelimesi isim olarak kullanılmıştır. Bu tür kullanım, bağlaçların dil içindeki işlevini açıklamak için yapılır ve bağlaçların doğrudan isim olarak kullanıldığı nadir durumlardan biridir.

Ancak sözcüklerin isim geçişkenliği diğer türlere kıyasla daha esnektir. Örneğin, "Bunun çünküsü aması yok" gibi bir kullanımda "çünkü" ve "ama" bağlaçları isim görevindedir ve bağlacın çağrışım anlamını vurgulamak üzere cümle içinde yer almıştır.

Diğer Geçişkenlikler

Kullanım alışkanlıkları bağlaç olan sözcükler dil kullanıcısının inisiyatifinde bağlaçlaşabilirler. Ancak bu kullanımlar çok sınırlıdır. Bu daha çok sözcüklerin ünlemleşme esnekliği ile alakalı bir durumdur.

Bağlaçların sıfat olarak kullanılması neredeyse mümkün değildir. Sıfatlar, isimleri nitelendiren ve tanımlayan sözcüklerdir. Bağlaçlar ise sadece bağlantı kurma işlevine sahiptirler ve isimleri nitelendirme özellikleri yoktur. Dolayısıyla, bağlaçların sıfat olarak kullanılması anlamsal olarak tutarsızdır. Ancak bazı özel kullanımlar bulunmaktadır: Örneğin “amalık bir durum yok” bir ifadede “ama” bağlacının çağrışım anlamı morfolojik unsurlar yardımı ile sıfat olarak kullanılabilirler.

Bağlaçların kalan diğer sözcük türleri olarak kullanılması dilin yapısal kuralları ve anlambilimsel uyumluluk nedeniyle genellikle mümkün değildir. Bağlaçlar, temel olarak bağlantı kurma işlevi gördükleri için diğer sözcük türlerine dönüşemezler. Örneğin, bağlaçların fiil olarak kullanılması dil bilgisel olarak mümkün değildir. Fiiller, cümlede eylemi, durumu veya oluşu ifade eden sözcüklerdir. Bağlaçlar ise sadece bağlantı kurma işlevine sahiptirler ve eylemi ifade etme özellikleri yoktur. Bu nedenle, bağlaçların fiil olarak kullanılması dil bilgisel olarak tutarsızdır.

3.2.2.4. Edat Geçişkenlikleri

Edatlar da bağlaçlar gibi donuk yapıdaki sözcük türlerindendir. Bu tür sözcüklerin anlam çağrışımları edat görevleriyle donuklaşarak bağlam içinde sadece edat olarak yer almaktadırlar. Ancak belirli bağlamlarda veya dil bilgisel analizlerde isim olarak kullanılabilirler. Bu kullanım, edatların dil içindeki işlevlerini ve anlamlarını açıklamak amacıyla yapılır. Örneğin: "karşı" edatı, dil bilgisi dersinde şu şekilde kullanılabilir: "karşı, yön bildiren bir edattır.". Bu tür kullanımlar, edatların dildeki işlevlerini öğretmek veya açıklamak için yapılır ve edatların doğrudan isim olarak kullanıldığı sınırlı kullanımlardır.

Edat olan sözcükler kalan diğer sözcük türleri olarak kullanılmazlar. Örneğin, edatlar doğrudan sıfat olarak kullanılamazlar, çünkü sıfatlar isimleri nitelendiren ve tanımlayan sözcüklerdir. Edatlar ise kelimeler arasında ilişki kurar. Edatlar, bazı durumlarda sıfat tamlamalarının bir parçası olabilirler: "Gibi" edatı, "deniz gibi mavi

gömlek" ifadesinde nitelik belirten bir unsur olarak sıfat tamlamasında kullanılır, ancak doğrudan sıfat değildir. Edatların sıfat olarak kullanılması, dil bilgisel ve anlambilimsel olarak uyumsuzdur, çünkü edatlar isimlerin niteliğini değil, ilişkilerini ifade eder.

Edatların diğer sözcük türleri olarak kullanılamaması, dilin anlambilimsel ve dil bilgisel yapısı ile ilgilidir. Edatlar, sözcükler arasındaki ilişkileri belirtmek için tasarlanmıştır ve sıfat, zarf veya fiil işlevi görmek için yapısal olarak uyumlu değildirler. Bu nedenle, edatların farklı sözcük türleri olarak kullanımı sınırlıdır ve dilin yapısal özelliklerine bağlıdır.

3.2.2.5. Ünlemlerin Geçişkenliği

Ünlem görevindeki sözcüklerin ortaya çıkması dil bilgisel kurallardan ziyade dil kullanıcılarının duygu durumları ile mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla yazı dilinden çok konuşma dilinin belirlediği sözcükler olarak öne çıkarlar. Yazı dilinde belirli bir noktalama işareti (!) ile duygu durumu ifadesi eklenir.

Süreç içerisinde kullanım alışkanlığı tamamıyla ünlemleşen sözcükler veya reflekssel ses olarak ortaya çıkan ünlemlerin diğer sözcük türlerine dönüşümleri anlamsal düzlemde mümkün görünmemektedir. Örneğin, “aa” gibi reflekssel bir ünlem dil bilgisel olarak ifade edildiğinde isimleşirken anlamsal olarak işlevsiz olur: “aa bir ünlemdir. gibi. Diğer taraftan neredeyse her sözcük vurgu yolu ile ünlemleşebilir. Bu dil kullanıcılarının diyaloglar kurarken duygu durumlarına bağlı olarak değişir. Örneğin, “Derse biraz geç kaldım.” cümlesine karşılık “biraz!” cevabı veren bir dil kullanıcısı bir zarfı vurgu yolu ile ünlemleştirir.

Ünlemlerin bu tür esnek kullanımları konuşma dilinde daha yaygın ve belirginken konuşma dilinde daha sınırlıdır.

3.2.2.6. Fiillerin Geçişkenliği

Fiil kökleri çekim unsurları alarak bir cümlenin yüklemi olarak kullanıldıklarında tür olarak fiilleşirler. Ancak çekimsiz durumda isim, sıfat ve zarf olarak da bir bağlam içinde yer alabilirler. Diğer bir deyişle fiil kökleri zarflaştırılabilir, sıfatlaştırılabilir ve isimleşebilirler.

İsim-Fiil Geçişkenliği

Fiiller, belirli ekler olarak isim olarak kullanılabilirler. Bu tür kullanımlar, fiilin eylemden ziyade bir nesne veya kavramı ifade etmesini sağlar. Bu kullanım, dilde mastar formu olarak bilinir. Örneğin:

"Koşmak" fiili, "Koşmak sağlıklıdır" cümlesinde isim olarak kullanılmıştır.

"Yüzmek" fiili, "Yüzmek eğlencelidir" cümlesinde isim işlevi görür.

Sıfat-Fiil Geçişkenliği

Fiiller, belirli ekler olarak sıfat olarak kullanılabilirler. Bu tür kullanımlar, fiilin nitelenen bir isimle ilişkisini belirtir ve fiillerin sıfat-fiil (ortaç) formunda kullanımıdır. Örneğin:

"Koşan" (koş- fiil kökü + -an sıfat-fiil eki) "Koşan çocuk yoruldu" cümlesinde sıfat olarak kullanılmıştır.

"Yapılacak" (yap- fiil kökü + -acak sıfat-fiil eki) "Yapılacak işler var" cümlesinde sıfat işlevi görür.

Zarf-Fiil Geçişkenliği

Fiiller, belirli ekler olarak zarf olarak kullanılabilirler. Bu tür kullanımlar, fiilin zaman, neden, koşul gibi zarf anlamlarını belirtir ve fiillerin zarf-fiil (ulaç) formunda kullanımıdır. Örneğin:

"Koşarak" (koş- fiil kökü + -arak zarf-fiil eki) "Koşarak geldi" cümlesinde zarf olarak kullanılmıştır.

"Konuşurken" (konuş- fiil kökü + -ken zarf-fiil eki) "Konuşurken dikkatli olmalısın" cümlesinde zarf işlevi görür (Kornfilt, 1997, s. 156).

Fiillerin isim, sıfat veya zarf olarak kullanılabilmesi için belirli eklerin doğru bir şekilde eklenmesi gerekir. Yanlış ek kullanımı veya yanlış bağlamda kullanımı dil bilgisel ve anlamsal hatalara yol açabilir. Fiillerin farklı sözcük türleri olarak kullanımı, bağlama göre değişir. Fiillerin isim, sıfat veya zarf olarak kullanılması, cümlenin anlam bütünlüğünü koruyacak şekilde olmalıdır. Örneğin, "Koş-" fiilinin "koşan" sıfat-fiil formunda kullanılması, "Koşarak" zarf-fiil formunda kullanılması, bağlamına uygun olmalıdır.

Fiillerin diğer sözcük türleri olarak kullanımı, cümlenin dil bilgisel yapısına uyum sağlamalıdır. Bu dönüşümler, cümle yapısının ve dil bilgisel kuralların doğru uygulanmasını gerektirir. Yanlış kullanım, anlam kaybına veya dil bilgisel hatalara yol açabilir.

Örnekler ve Kullanımlar:

- **“Koş-“:**

İsim olarak kullanımı: “Koşmak sağlıklıdır.”

Sıfat olarak kullanımı: “Koşan çocuk yoruldu.”

Zarf olarak kullanımı: “Koşarak geldi.”

Fiil olarak kullanımı: “Eve kadar koştum.”

- **“Yap-“:**

İsim olarak kullanımı: “Yapmak zorunda kaldı.”

Sıfat olarak kullanımı: “Yapılacak işler var.”

Zarf olarak kullanımı: “Yaparak öğrendi.”

Fiil olarak kullanımı: “Bu akşam yemek yapacağım.”

- **“Yüz-“:**

İsim olarak kullanımı: “Yüzmek eğlencelidir.”

Sıfat olarak kullanımı: “Yüzen adam çok hızlıydı.”

Zarf olarak kullanımı: “Yüzerek karşıya geçti.”

Fiil olarak kullanımı: “Çocuklar havuzda yüzüyor.”

3.2.3. Anlamsal Roller

Sözcük türlerinin belirlenmesindeki temel kurallardan biri sözcüklerin sahip oldukları anlamlar ve kullanım alışkanlıklarıdır. Dilsel süreç içinde sözcüğün kazandığı her anlam bir tür olarak kullanım alışkanlığı edinir. Bu da sözcüklerin temelde tür gibi algılanmalarına sebep olur. Ancak sözcüklerin anlam yükleri kullanım sıklıklarından gelir. Türkçede sözcük türlerinin anlamsal rolleri, dilin yapı

taşları olan bu türlerin dil içindeki işlevlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini derinlemesine anlamak için kritik öneme sahiptir.

İsimler, fiiller, sıfatlar, zarflar, zamirler, edatlar, bağlaçlar ve ünlemler, dilin anlam zenginliğini ve karmaşıklığını yansıtır. Her bir sözcük türü, dilin farklı anlam katmanlarını ifade eder ve dilin genel anlam yapısına katkıda bulunur. Bu türler, dilin hem temel anlamını hem de daha karmaşık anlam yapılarını oluşturur.

İsimler, varlıkları, nesneleri, yerleri ve kavramları ifade eden temel sözcüklerdir. Anlamsal olarak, isimler referans işlevi görür ve belirli bir nesneyi veya kavramı işaret eder. Türkçede isimler, çekim ekleri ve iyelik ekleri ile daha belirgin hale gelirler ve bu ekler isimlerin cümledeki diğer sözcüklerle olan ilişkisini ve cümlelerin genel anlamını belirler (Aksan, 2009, s. 45). Bu yapı, dilin referans yapısını ve anlam aktarımını mümkün kılarak iletişimin temelini oluşturur.

Fiiller ise eylemleri ve durumları ifade eden sözcükler olarak dilin dinamik yönünü oluşturur. Anlamsal olarak, fiiller cümlelerin temel anlam yükünü taşır ve zaman, kip, kişi gibi bilgileri içerir. Fiiller, eylemin nasıl, ne zaman ve kim tarafından gerçekleştirildiğini belirterek cümlelerin yüklemi konumundadır. Türkçede fiiller, kök ve çeşitli eklerle biçimlenir, bu da dilin zengin ve esnek yapısını destekler.

Sıfatlar ve zarflar, isimler ve fiillerle birlikte kullanılarak onların anlamlarını detaylandırır ve zenginleştirir. Sıfatlar, isimleri niteleyerek belirli özelliklerini vurgular, zarflar ise fiilleri, sıfatları ve diğer zarfları niteleyerek eylemlerin nasıl gerçekleştiğini, zamanını, yerini veya miktarını belirtir. Bu şekilde sıfatlar ve zarflar, dilin anlamsal derinliğini artırır ve ifadelerin daha belirgin ve anlaşılır olmasını sağlar.

Zamirler, isimlerin yerine geçen ve dilin ekonomikliğini sağlayan sözcüklerdir. Anlamsal olarak, zamirler referans işlevi görerek isimlerin tekrarını önler ve metindeki referans noktalarını belirleyerek anlamın sürekliliğini sağlar. Bu, özellikle uzun metinlerde veya diyaloglarda, anlamın akıcılığını ve tutarlılığını korumak için kritik bir rol oynar (Underhill, 1976, s. 34). Zamirlerin bu işlevi, dilin anlaşılabilirliğini ve kullanımını kolaylaştırır.

Edatlar, isimler veya zamirlerle birlikte kullanılarak onların diğer sözcüklerle olan ilişkilerini belirler ve çeşitli ilişkileri ifade eder. Örneğin, zaman ve sebep-sonuç ilişkileri gibi. Bu bağlamda edatlar, sözcükler arasındaki ilişkileri belirleyerek cümlelerin anlamını bütünleştirir ve zenginleştirir. Edatlar, dilin anlam yapısını daha karmaşık ve detaylı hale getirir, bu da dilin ifade gücünü artırır.

Bağlaçlar ise cümleleri, sözcükleri veya sözcük öbeklerini birbirine bağlayan ve dilin mantıksal yapısını kuran sözcüklerdir. Anlamsal olarak, bağlaçlar cümlelerin anlam akışını düzenler ve metnin anlaşılabilirliğini artırır. Bağlaçlar, dilin mantıksal ve anlamsal yapısını kurarak ifadeler arasındaki ilişkileri belirler ve anlam bütünlüğü sağlar.

Ünlemler, duyguları, tepkileri veya seslenmeleri ifade eden sözcüklerdir ve genellikle bağlam içinde doğrudan anlam taşır. Anlamsal olarak, ünlemler anlık duygusal tepkileri ifade eder ve dilin duygusal boyutunu zenginleştirir. Ünlemler, dilin duygusal ve tepkisel yönünü vurgulayarak iletişimin daha canlı ve etkileyici olmasını sağlar. Bu sözcük türleri, dilin duygusal zenginliğini ve ifade gücünü artırır.

Türkçede her bir sözcük türü anlamı tamamlayan unsurlar olarak görev alırlar. İsimler, fiiller, sıfatlar, zarflar, zamirler, edatlar, bağlaçlar ve ünlemler, dilin anlamsal zenginliğini ve karmaşıklığını yansıtır. Her bir sözcük türü, dilin farklı anlam katmanlarını ifade eder ve dilin genel anlam yapısına katkıda bulunur. Türkçenin bu yapısal ve anlamsal özellikleri, dilin dinamik ve esnek yapısını ortaya koyar.

3.2.4. Dil Kullanımında Esneklik

Dil kullanımında esneklik, bir dilin çeşitli bağlamlara, iletişim ihtiyaçlarına ve ifade şekillerine uyum sağlayabilme yeteneğini ifade eder. Türkçe, bu esnekliği sağlayan birçok dil bilgisel, anlamsal ve pragmatik özelliğe sahiptir. Dilin esnek kullanımı, dilin dinamik yapısını ve kullanıcıların dilsel yaratıcılığını ortaya koyar.

Sözcük türleri ve sözcükler arasındaki geçişkenlik durumu Türkçenin esnek dil yapısını ortaya koymaktadır. İletişimde dil kullanıcısının bu esnekliği hangi durumlarda ve nasıl kullandığı da bunu destekler niteliktedir. Örneğin, ünlem olarak tanımlanan sözcük türünü dil kullanıcısı belirler. Belirli duyguları ifade eder ve dil

kullanıcısı duygu durumuna göre bağlamın içinde olan her sözcüğü vurgu yolu ile ünlemleştirebilir.

Dildeki bu esneklik Türkçede türlerin iç içe geçtiği uzun tamlamaların oluşmasına da olanak tanımaktadır. Örneğin, “Bit kadar küçük bir çocuğun yaptıklarına inanmak güç.” gibi bir ifadede pek çok sözcük türü iç içe geçerek anlamın derinlik kazanmasına olanak tanımıştır.

Türkçe, sözcük türlerinin bazıları oldukça esnek yapılar olarak görülürken bazı sözcük türleri ise daha donuk ve sınırlı kullanımlara sahiptir. Örneğin, isim, sıfat, zarf, ünlem ve fiil türleri kullanım bakımından daha esnek türlerken. Bağlaç ve edatlar daha sınırlı kullanım ve anlam alanına sahiptirler. Zamirler de benzer biçimdedir ve görev alanı daha dar olan sözcük türlerindendir. Türlerin esnek kullanımları dil kullanıcılarının ifade olanaklarını genişletir ve dilin yaratıcı kullanımını destekler niteliktedir.

Türlerin esnek kullanımları sözdizimsel kullanımların da esnek kullanımına olanak tanımaktadır. Türler, anlamın detaylandırılmasını ve anlama derinlik katıp ifadeyi güçlendirmeyi sağlamaktadır. Örneğin, "Ali kitabı okudu" cümlesi “Ali ödev olarak verilen kitabı dün gece okudu.” şeklinde detaylandırılabilir.

Sözcüklerin bağlam bağımlı yapıları ve diğer sözcüklerle olan ilişkileri onlara anlamsal esneklik kazandırır. Anlamsal esneklik türlerin kullanımı ile doğrudan ilişkilidir. Bir sözcüğün anlamı, kullanıldığı cümle içindeki diğer sözcüklerle ve bağlamla açıklık kazanır. Örneğin, "kafa" kelimesi hem fiziksel bir organı hem de zihinsel bir durumu ifade edebilir. Ancak bağlam içinde kullanıldığında bunu açık bir biçimde görmek mümkün olur. Dil kullanıcısı sözcüğü kullanacağı bağlamda nerede ve hangi sözcüklerle ilintileyerek kullanırsa sözcük o şekilde anlamlanır. Örneğin, “Çocuğun kafasını karıştırdı.” cümlesinde “kafa” sözcüğü “akıl, düşünce” anlamıyla kullanılarak isimleşirken “kafa çocuk” gibi bir anlamda mecazlaşarak sıfatlaşmıştır.

Konuşma dili ile yazı dili arasında kullanım ve anlam farklılıkları görülür. Dil kullanıcısı konuşurken dili daha esnek kullanma yeteneğine sahiptir. Yazı dilindeki duygu, tepki, refleks, vurgu gibi durumların sınırlı görünüşleri konuşma dilinde yoktur. Dil kullanıcıları, dilin esnekliğini kullanarak, farklı yazı ve konuşma stilleri geliştirebilirler. Resmi belgeler, akademik yazılar, edebi eserler, günlük konuşmalar, argo ifadeler gibi farklı bağlamlarda dilin kullanımı değişir. Bu değişimlerde sözcük

türlerinin daha fazla esnediğini görmek de mümkün olabilmektedir. Bu da türler arasındaki geçişkenliğin görünümünü daha da netleştirir.

Dil kullanımında esneklik, Türkçenin dinamik ve yaratıcı yapısını ortaya koyar. Sözcük türlerinin, eklerin, sözdiziminin, anlambilimin, pragmatik ve stilistik unsurların esnek kullanımı, dilin zenginliğini ve ifade gücünü artırır. Bu esneklik, dil kullanıcılarına çeşitli iletişim bağlamlarına uyum sağlama ve yaratıcı dil kullanımı becerileri kazandırır.

4. Sonuç ve Öneriler

Dil ve anlam arasındaki karmaşık ilişkinin çözümlenmesi, sözcüklerin anlamlarının belirlenmesi ve nihayetinde dönüştükleri türlerin tayin edilmesinde önem arz etmektedir. Anlam, sadece sözcüklerin sözlük tanımlarından ibaret olmayıp, bağlam, kültürel arka plan, konuşmacının niyeti ve dinleyicinin algısı gibi faktörlerden etkilenmektedir. Sözcük türlerinin tanımlanması ve belirlenmesindeki esas faktör anlamdır.

Literatürde sözcük türü teriminin tanımı ve sözcük türlerinin tasnifi konusunda bir fikir birliği yoktur. Sözcüklere, içinde bulundukları bağlamdan bağımsız olarak tür tayin etmek oldukça zordur ve hatta olanaksızdır. Sözcükleri tekil olarak değerlendirip belirli bir tür olarak tasnif etmenin net ve kesin bir yolu yoktur. Gramerin daha kolay ve anlaşılır olması için belirli kurallar belirlenerek tasnifler yapılabilmektedir. Edat ve bağlaçlar gibi anlamları ve kullanımları daha donuk ve kesin gruplar için tür tayini diğer sözcük türlerine göre daha kolay olsa da aslında bu durum, sözcüğün kullanım sıklığı ve kullanım alışkanlığından gelen anlam yükünden kaynaklanmaktadır.

Dildeki adlandırma zorunluluğundan ötürü her varlığın, hareketin veya durumun önce adı olduğu ön bilgisi ile, sözcüklerin anlam yüklerinin bir bağlam içindeki görünümü ve konumu ile sözcüğün diğer sözcüklerle olan ilişkisi birlikte değerlendirildiğinde ona bir tür tayin etmek mümkündür. Bu da sözcüklerin tıpkı söz dizimsel görevlerinin belirlenmesi gibi belirli bazı dilsel kuralları sağlamasını gerektirir. Sözcüklerin dizimsel olarak görevlerinin belirlenmesindeki kurallar daha net ve keskin tür tayinlerindeki kurallar anlamla doğrudan ilintili olduğu için daha muğlaktır. Bu da bazı sözcük türlerinin tayinini zorlaştırmaktadır. Ancak yine de bir sözcüğün isim, sıfat, zarf, zamir, edat, bağlaç, ünlem ya da fiil olma durumlarının belli kurallara bağlı olduğu açıktır. Bir sözcüğün diğerine göre konumu, üstlendiği anlam ve morfolojik özellikleri onun türünü belirlemektedir.

Tezde sözcüklerin geçişkenlik durumları değerlendirilerek neden bir sözcüğe kesin bir biçimde bir tür tayin edilemeyeceği detaylandırılmıştır. Her bir tür için sözcükler arasındaki geçişkenlik durumu ele alınarak açıklanmıştır. Sözcüklerin bağlamlarına göre farklı türlere dönüşebilmesi, dilin statik bir sistemden çok, bağlama duyarlı bir yapı sergilediğini göstermektedir.

İsimlerin sıfat, zarf, zamir, bağlaç, edat ve ünlem gibi farklı sözcük türleriyle geçişkenlik göstermesi, dilin kullanımındaki esneklik ve çeşitlilik potansiyelini ortaya koymaktadır. Bu geçişkenlik, yalnızca dilin işleyişine dair teorik bir perspektif sunmakla kalmaz, aynı zamanda iletişimde anlam yaratma süreçlerini de derinlemesine anlamayı sağlar.

İsimler, dilin temel yapı taşlarından biri olarak çok yönlü bir esneklik göstermekte ve farklı bağlamlarda çeşitli işlevler üstlenebilmektedir. Anlam geçişkenliği açısından, isimlerin çok anlamlı yapısı dilin ifade gücünü artırmakta ve bağlama göre farklı anlamlar kazanmasını sağlamaktadır. Tüm sözcükler isim türü olarak kullanılabilirler. Edat ve bağlaç gibi daha donuk yapılar bile özel kullanımlarda isim olarak tayin edilebilirler. Ancak bu kullanımlar çok sınırlıdır. İsim türü diğer sözcük türlerinden farklı olarak çatı görevi görmektedir. İsmi bağlamda sınırlı bir konumu yoktur. Bir sıfat tamlamasının ikinci unsuru, bir nesne ya da bir özne olarak görülebilirler.

Sıfat türü, isim türüne göre daha sınırlı kullanım alanına sahiptir. Bir sözcüğün sıfat olabilmesinin ana kuralı bir ismin belli niteliklerini ortaya koymasındır. Yani bir isme ihtiyaç duyar. Anlam yükleri nitelik olan, kullanım alışkanlığı sıfat olan sözcüklerin tamamı isim olarak da kullanılabilirler. Bir bağlamda sözcüğün sıfat ya da isim olup olmadığı o bağlamdaki konumuna göre belirlenir. Sıfatlar ve zarflar arasında da geçişkenlik durumu bulunmaktadır. Bir sözcük bir ismi nitelediğinde sıfatlaşırken bir fiili, sıfatı ya da zarfı nitelediğinde zarflaşmaktadır.

Zarf türünün tayini bir fiili, sıfatı ya da bir diğer zarfı belli anlamlarla nitelemesiyle mümkün olmaktadır. Anlam alışkanlığı zarf olan bir sözcük bağlam durumuna göre sıfat ya da isim olarak da kullanılabilir. Zarfların geçişkenliği sıfat ve isimler olarak belirlenmiştir.

Zamirler, isim ve sıfatlarla geçişkenlik göstermektedirler. Anlam alışkanlığı zamir olan sözcükler daha çok isim olarak görülür. Zamirlerin bir kısmı da edat ve bağlaçlar gibi anlamsal olarak donuk sözcüklerden oluşmaktadır. Bu da tür olarak belirlenmesini kolaylaştırmaktadır. Bir sözcüğün zamir olarak tayini bağlamda yerini aldığı isme göre mümkün olabilmektedir.

Edat olarak adlandırılan sözcükler çağrışımsal anlamlıdır. Anlamları katıldıkları bağlamlarla netleşir. Bu nedenle tekil olarak anlamsız gibi görünürler.

Ancak morfolojik unsurlar gibi anlam yükleri taşırlar. Bu anlam yükleri bağlam içinde belirginleşir. Diğer sözcük türlerine göre daha az esnek bir yapısı bulunmaktadır. Bu nedenle türler arası geçişkenlik durumları çok sınırlıdır. İsim olarak kullanımları dil bilgisel olarak mümkünse de anlamsal olarak işlevsizdir. Ancak bazı özel kullanımlarda anlamsal değerini koruyarak isimleşebilmektedirler.

Bağlaçlar da edatlar gibi bir yapıya sahiptirler. Ancak edat türü morfolojik unsurlara daha yakinken bağlaçlar daha bağımsız bir niteliktedir. Yine de anlam yükleri bağlamı oluşturan diğer unsurlara göre belirlenir. Bağlaçlar da isim türü ile geçişkenlik gösteren sözcük türleridir. Daha sınırlı ve özel kullanımlarda ünlem olarak da kullanılabilirler. Yapıları ve zaman içinde oluşan anlam yüklerinden ötürü tür olarak esneklikleri sınırlıdır.

Ünlemlerin tayini diğer sözcük türlerine göre hem daha kolay hem daha karmaşık olabilmektedir. Yazı dilinde sonlarına aldıkları “!” işareti ile belirlenirler. Vurgu ve tonlamanın belirlediği bu sözcük türü konuşma dilinde daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Her sözcük konuşmacının inisiyatifi ile ünlemleşebilir. Bu esnek yapıları onların geçişkenliğini arttırır. Anlam yükü ünlem olarak belirginleşen sözcükler ise daha çok isim olarak kullanılabilirler.

Fiillerin tayini morfolojik unsurlara bağlıdır. Bir sözcüğün fiil olarak tanımlanabilmesi için zaman, kip, şahıs gibi unsurları da bildirmesi gerekir. Yani çekimli olması durumunda fiil türü olarak tanımlanır. Bu bakımdan diğer sözcük türlerinden ayrılır. Tür tayini diğerlerine göre daha belirgindir. Kök olarak fiil olan sözcükler isim, sıfat ve zarf olarak kullanılabilirler.

Literatürde fiilimsi olarak belirtilen sözcükler ayrı bir tür olarak ele alınmaktadır. Bu durum sözcüklerin kök olarak fiil olma durumlarının türün belirlenmesinde de faktör olarak kullanılmasından ötürüdür. Sözcükler bazı morfeimler alarak zarflaşır, sıfatlaşır veya isimleşir. Bu durum geçişkenlikle alakalıdır. Ayrı bir sözcük türü olarak ele alınamazlar. Türleşme hangi sözcük türü olarak gerçekleştiyse o sözcük türü altında ele alınmalıdır.

Dilin fonetik, morfolojik, sentaktik ve anlambilimsel bileşenleri arasındaki etkileşimin, dilin yapısal bütünlüğünü ve işlevsel etkinliğini nasıl sağladığı gösterilmiştir. Sözcüklerin ve cümlelerin anlamsal rollerinin, dilin işleyişi ve kullanımı üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Sözcük türlerinin geçişkenliği, dilin dinamik yapısının ve esnek kullanımının önemli bir göstergesidir. Türkiye Türkçesinde kelimelerin farklı bağlamlarda farklı işlevler üstlenebilme yetenekleri, dilin zenginliğini ve uyarlanabilirliğini ortaya koyar. Bu geçişkenlik, kelimelerin anlam ve işlev bakımından çeşitli roller üstlenerek dilin daha etkili ve yaratıcı bir şekilde kullanılmasını sağlar. Sözcük türlerinin geçişkenliği, dilbilimsel çalışmaların odak noktalarından biri olup, dilin işleyişini ve anlamın dinamik doğasını anlamamıza yardımcı olur. Bu bağlamda, isim, sıfat, zarf, zamir, bağlaç, edat ve fiillerin birbirleriyle olan geçişkenlik durumları, dilin kullanımındaki çeşitliliği ve ifade gücünü artırır.

Bunun yanı sıra, sözcük türlerinin geçişkenliği konusunda bazı sınırlılıklar da bulunmaktadır. Öncelikle, her dilde olduğu gibi, Türkiye Türkçesinde de kelimelerin geçişkenliği belirli kurallar ve bağlamlarla sınırlıdır. Sözcüklerin farklı türlere dönüşebilme yeteneği, dilin kuralları ve yapılarına göre değişiklik gösterebilir. Ayrıca, bu geçişkenliklerin anlaşılması ve analiz edilmesi, dilin kullanım bağlamlarına ve konuşma diline göre farklılık gösterebilir. Dilin değişken ve dinamik doğası, geçişkenliklerin zamanla evrilebileceğini ve yeni kullanım biçimlerinin ortaya çıkabileceğini gösterir. Bu sınırlılıklar, dilbilimsel araştırmaların ve analizlerin daha dikkatli ve kapsamlı bir şekilde yapılmasını gerektirir. Sözcük türlerinin geçişkenliğinin tam olarak anlaşılması, dilin kuralları ve kullanım bağlamları üzerinde derinlemesine bir bilgi ve analiz gerektirir.

Sözcük türlerinin geçişkenliği dilin değişken doğası göz önünde bulundurularak analiz edilmelidir. Bu bulgular, dilbilimsel çalışmaların yanı sıra dil öğretimine de önemli katkılar sağlamaktadır. Sözcük türlerinin geçişkenliği, dilin yapısal ve anlamsal özelliklerini daha iyi anlamamıza yardımcı olurken, dilin kullanımındaki çeşitliliği ve uyarlanabilirliği de gözler önüne sermektedir.

Dil ve anlam ilişkisi üzerine yapılan bu kapsamlı çalışma, dilbilim, anlambilim, felsefe ve psikoloji alanlarında gelecekte yapılacak araştırmalar için önemli bir referans kaynağı olmayı amaçlamaktadır. Bu bulgular, dilin yapısal ve anlamsal özelliklerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamakta ve dilbilimsel literatüre yeni bakış açıları kazandırmaktadır.

Kaynakça

- Adalı, O. (2004). *Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler*. İstanbul: Papatya.
- Ahmet Cevat Emre. (2004). *Türkçe Sarf ve Nahiv Eski Lisân-ı Osmânî Sarf ve Nahiv*. (G. Sağol, E. Şahin, & N. Yıldız, Dü) Ankara: TDK.
- Akçataş, A. (2011). *Türkiye Türkçesi Fiil Anlam Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akçataş, A. (2019). Belirteçler. E. Boz (Dü.) içinde, *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (s. 109-135). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aksan, D. (1983). N. Atabay, İ. Kutluk, & S. Özel içinde, *Sözcük Türleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksan, D. (1983). Eylem. D. Aksan (Dü.) içinde, *Sözcük Türleri* (s. 202-281). Türk Dil Kurumu.
- Aksan, D. (1999). *Türkçenin Gücü*. Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Alan, N. (2019). Adlar. E. Boz (Dü.) içinde, *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (s. 13-39). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ameka, F. K. (1992, September). Interjections: The Universal Yet Neglected Part of Speech. *Journal of Pragmatics*, 18(2-3), 101-118.
- Aslan, E. (2019). Eylemler. E. Boz (Dü.) içinde, *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (s. 41-71). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Atabay, N. (1983). AD. D. Aksan (Dü.) içinde, *Sözcük Türleri* (s. 26-66). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atabay, N. (1983). Bağlaç. D. Aksan (Dü.) içinde, *Sözcük Türleri* (s. 145-180). Türk Dil Kurumu.
- Avşar, U. (1996). *Müeyyiretü'l-Ulûm* (Bergamalı Kadri). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Ay, Ö. (2019). Adıllar. E. Boz (Dü.) içinde, *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (s. 137-168). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.
- Belirteç. (1983). İ. Kutluk, & D. Aksan (Dü.) içinde, *Türleri, Sözcük* (s. 96-115). Türk Dil Kurumu.
- Bloom, L., & Lahey, M. (1978). *Language Development and Language Disorders*. Canada: John Wiley&Sons.
- Boz, E. (2019). Giriş. *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri*. içinde Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bybee, J. L. (1985). *Morphology: A Study of the Relation between Meaning and Form*. John Benjamins.

- Celce-Murcia, M., & Larsen-Freeman, D. (1999). *The Grammar Book: An ESL/EFL Teacher's Course (2nd ed.)*. Boston: Heinle & Heinle.
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: THE M.I.T. PRESS.
- Comrie, B. (1985). *Tence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2006). *Language and the Internet*. Cambridge University Press.
- Çetinkaya, B. (2019). Sıfatlar. E. Boz (Dü.) içinde, *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (s. 73-107). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Delice, H. İ. (2002, Aralık). Yüklem Olarak Türkçede Fiil. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), s. 185-212.
- Delice, İ. (2012, Fall). Sözcük Türleri Nasıl Tasnif Edilmelidir? *Turkish Studies*, 7(4), s. 27-34.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Diñer Bahadır, Ş. (2019). İlgeçler. E. Boz (Dü.) içinde, *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (s. 195-226). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doğru, F. (2019). Ünlemler. E. Boz (Dü.) içinde, *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (s. 169-193). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Dowty, D. (1991). Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language*, 67(3), 547-619.
- Ergin, M. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erguvanlı, E. E. (1984). *The Function of Word Order in Turkish Grammar*. University of California Press.
- Fillmore, C. J. (1981). Frame Semantics. *Linguistics in the Morning Calm*, s. 111-137.
- Fishman, J. A. (1991). *Reversing Language Shift*. Multilingual Matters.
- Fodor, J. A. (1975). *The Language of Thought*. New York: Thomas Y. Crowell Company.
- Geeraerts, D. (2010). *Theories of Lexical Semantics*. Oxford University Press.
- Gencan, T. N. (1978). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.
- Givón, T. (2001). *Syntax: An Introduction. Volume I*. John Benjamins Publishing.
- Goddard, C. (2014). Interjections and Emotion (with Special Reference to "Surprise" and "Disgust"). *Emotion Review*, 6(1), 53-63.
- Göksel, A., & Kerslake, C. (2005). *Turkish: A comprehensive grammar*. Routledge.
- Graddol, D. (2006). *English Next: Why Global English May Mean the End of 'English as a Foreign Language'*. British Council.
- Grönbech, K. (2011). *Türkçenin Yapısı*. (M. Akalın, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Guiraud, P. (1999). *Anlambilim*. (B. Vardar, Çev.) İstanbul: Multilingual.
- Günay, V. D. (2018). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

- Hameed, F. (1993). Şemseddin Sami'nin Dilciliği ve Nev Usûl Sarf-ı Türkî. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Haspelmath, M., & Sims, A. (2002). *Understanding Morphology*. Arnold.
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayın Evi.
- Hüseyin Cahit. (2000). *Türkçe Sarf ve Nahiv*. Ankara: TDK.
- Jackendoff, R. (2002). *Foundations of Language: Brain, Meaning, Grammar, Evolution*. Oxford University Press.
- Jurafsky, D., & Martin, J. (2024). Speech and Language Processing. 2024 tarihinde <https://web.stanford.edu/~jurafsky/slp3/ed3book.pdf> adresinden alındı
- Kanno, Y. (2003). *Negotiating Bilingual and Bicultural Identities: Japanese Returnees Betwixt Two Worlds*. Routledge.
- Karabacak, E. (1986). Ahmed Cevdet Paşa'nın Dilbilgisi Kitapları. (*Yüksek Lisans Tezi*). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaoğlu, S. (2019). Bağlaçlar. E. Boz (Dü.) içinde, *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri* (s. 227-276). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karpuz, H. Ö. (2013). *Türkçe'de Zarflar*. Denizli: Ege-Doğuş Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Korkmaz, Z. (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge.
- Krashen, S. D. (1982). *Principles and Practice in Second Language Acquisition*. Pergamon Press.
- Kroch, A. S. (1989, October). Reflexes of Grammar in Patterns of Language Change. *Language Variation and Change*, 1(3), 199-244.
- Kutluk, İ. (1983). İlgeç. D. Aksan (Dü.) içinde, *Sözcük Türleri* (s. 132-144). Türk Dil Kurumu.
- Labov, W. (1994). *Principles of Linguistic Change, Volume 1: Internal Factors*. Blackwell.
- Levin, B. (1993). *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Levinson, S. C. (1983). *Pragmatics*. Cambridge University Press.
- Lewis, G. (1999). *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success*. Oxford University Press.
- Lewis, G. (2000). *Turkish Grammar*. Oxford University Press.
- Lightfoot, D. (1999). *The Development of Language: Acquisition, Change, and Evolution*. Blackwell.
- Lyons, J. (1977). *Semantics*. Cambridge University Press.
- Lyons, J. (1983). *Kuramsal Dilbilime Giriş*. (A. Kocaman, Çev.) Ankara: Olgaç Basımevi.
- Mulder, W. D., & Stosic, D. (2009). Présentation. *Langages*, 173(1).

- Özel, S. (1983). Adıl. D. Aksan (Dü.) içinde, *Sözcük Türleri* (s. 116-131). Türk Dil Kurumu.
- Özel, S. (1983). Sıfat. D. Aksan (Dü.) içinde, *Sözcük Türleri* (s. 68-95). Türk Dil Kurumu.
- Özel, S. (1983). Ünlem. D. Aksan (Dü.) içinde, *Sözcük Türleri* (s. 181-201). Türk Dil Kurumu.
- Özsoy, A. S. (2004). *Türkçe'nin Yapısı*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Palmer, F. R. (2001). *Semantics*. Cambridge: Cambridge University .
- Pavlenko, A., & Blackledge, A. (2004). *Negotiation of Identities in Multilingual Contexts*. Multilingual Matters.
- Pinker, S. (1994). *The Language Instinct: How the Mind Creates Language*. HarperCollins.
- Pinker, S. (2008). *The Stuff of Thought*. New York: Penguin Books.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Londra: Longman.
- Radford, A. (2009). *Analysing English Sentences: A Minimalist Approach*. Cambridge University Press.
- Resulov, E. (2016). Türk Filologiyası. Bakü: BAKÜ DEVLET ÜNİVERSİTESİ.
- Saaed, J. I. (2016). *Semantics (4th ed.)*. Wiley-Blackwell.
- Sander, M. S. (2004). *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri*. Ankara: TDK.
- Saussure, F. d. (1959). *Course in General Linguistics*. New York: Philosophical Library.
- Sperber, D., & Wilson, D. (1986). *Relevance: Communication and Cognition*. Blackwell.
- Toklu, M. O. (2015). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Traugott, E. C., & Dasher, R. (2002). *Regularity in Semantic Change*. Cambridge University Press.
- Trudgill, P. (1986). *Dialects in Contact*. Blackwell.
- Tyler, A., & Evans, V. (2003). *The Semantics of English Prepositions: Spatial Scenes, Embodied Meaning and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ullmann, S. (1959). *Semantics (An Introduction to the Science of Meaning)*. Oxford: Basil Blackwell.
- Underhill, R. (1976). *Turkish Grammar*. MIT Press.
- Üstünoğlu, K. (2010). *Dil Bilgisi Sorunları*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Üstünoğlu, K. (2017). *Eylem İşletimi*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Vendler, Z. (1967). *Linguistics in Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.
- Wierzbicka, A. (1991). *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Wittgenstein, L. (1958). *Philosophical Investigations*. (G. E. Anscombe, Çev.) Oxford: Basil Blackwell.

Wittgenstein, L. (2009). *Philosophical Investigations*. Singapore: Wiley-Blackwell.

Yener, M. L. (2007). Türk Dilinde Sözcük Türleri Tasnifi Sorunu Üzerine. *Turkish Studies*, 2(3).

Yararlanılan Eserler

- Gürbilek, N. (2014). *Ev Ödevi (Denemeler)*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Nesin, A. (2011). *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz*. İstanbul: Nesin Yayıncılık.
- Ümit, A. (2002). *Patasana*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Toptaş, H. A. (2006). *Gölgesizler*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Anar, İ. O. (2014). *Galiz Kahraman*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Pala, İ. (2010). *Şah Sultan*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Küçük İskender (2010). *Sarı Şey*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kemal, Y. (2014). *Sarı Sıcak*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mungan, M. (2021). *Üç Aynalı Kırk Oda*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Mungan, M. (1999). *Yaz Geçer*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Atay, O. (2015). *Tehlikeli Oyunlar*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Cebeci, O. (2004). *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Pamuk, O. (2014). *Kara Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.